

LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

Gintautas Surgailis

PIRMASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

GEDIMINO PULKAS

1. B. P. KULKOŠV. KUOPU KARIAI LAIMĖJUSIEJI KAR. ŠAUD.
1930. VIII 27. VARENOS POLIGONE

GINTAUTAS SURGAILIS

PIRMASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

GEDIMINO PULKAS

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS
KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS SURGAILIS

PIRMASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO

GEDIMINO PULKAS

Monografija

Vilnius 2011

UDK 356(474.5)(091)
Su75

Monografijos autorius – Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius
plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis
Atsakingasis redaktorius dr. Steponas Gečas
Recenzentas doc. dr. Vytautas Lesčius
Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis
Viršelio dailininkas Inga Dambrauskienė
Maketavo Inga Dambrauskienė

ISBN 978-609-412-011-4

© Vytauto Didžiojo karo muziejus
© Gintautas Surgailis

TURINYS

ĮVADAS.....	7
PIRMOJO PĖSTININKŲ PULKO FORMAVIMAS.....	8
PULKAS KOVŲ SU BOLŠEVIKAIS METU.....	36
Kovos dėl Alytaus.....	36
Pulkas bandant atsiimti sostinę Vilnių.....	53
Žygis į bolševikų frontą.....	59
Pulkas Kurklių kautynėse.....	62
Pulko veiksmai užimant Uteną	78
Pozicinio karo laikotarpiu (1919 m. liepos 1–rugpjūčio 22 d.).....	91
Pulkas Zarasų operacijoje.....	96
FRONTE PRIEŠ BERMONTININKUS.....	105
PULKAS KOVŲ SU LENKAIS METU.....	114
PULKAS NEUTRALIOS ZONOS SU LENKIJA APSAUGOS LAIKOTARPIU.....	135
TAIKOS METAI UKMERGĖJE.....	151
PULKAS PRASIDĖJUS ANTRAJAM PASAULINIAM KARUI.....	213
ŽYGIS Į VILNIŲ.....	218
VĒL VILNIUJE.....	226
LIETUVOS OKUPACIJOS SĄLYGOMIS.....	229
PULKO LIKVIDAVIMAS.....	236
PIRMOJO PĖSTININKŲ PULKO VADAI.....	237
BAIGIAMASIS ŽODIS.....	263
PRIEDAI.....	271
SANTRUPOS.....	277
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	279
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	280

ĮVADAS

Tūkstantmetėje Lietuvos kariuomenės istorijoje 1918-aisiais atkurtos Lietuvos kariuomenės istorija mums, ko gero, pati artimiausia, nes yra tiesiogiai susijusi su mūsų karta. Ją dar prisimena mūsų tėvai ir seneliai, todėl neatsitiktinai jai skiria nemažai dėmesio ir Lietuvos istorikai. Vis dėlto istorikų darbuose dominuoja bendrieji kariuomenės veiklos klausimai, o štai atskirų dalių istorija nušviesta nepakankamai.

1918 metais paskelbus, kad atkuriamą Lietuvos valstybę, tuojau pat buvo pradėtas ir kariuomenės atkūrimo darbas. Ir nors Pirmasis pėstininkų pulkas – mūsų atkurtosios kariuomenės pradžia, jo istorijai skirtos studijos dar nėra. Atskirų šio pulko istorijos fragmentų galima aptikti ne vieno Lietuvos istoriko darbuose: pulko veiksmų bendrame kovų kontekste nagrinėjami dr. Vytauto Lesčiaus knygoje „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“¹ ir Kazio Ališausko knygoje „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920“², Vidmantas Jankauskas, nagrinėdamas gen. Kazio Ladigos veiklą, nemažai dėmesio skiria ir Pirmojo pėstininkų pulko istorijai, kai K. Ladiga šiame pulke tarnavo, buvo jo vadas³. Apie pulko formavimą straipsnį yra paskelbęs Gintautas Surgailis⁴, trumpą pulko istoriją pateikia Vytenis Statkus⁵. Vieną kitą Pirmojo pėstininkų pulko istorijos fragmentą galima aptikti ir kai kuriuose kituose veikaluose, tačiau svarbiausias ir pagrindinis šaltinis – Lietuvos centrinio valstybės archyvo 513-ajame fonde sukaupti Pirmojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko dokumentai.

1 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, V., Leidybos centras, 1998.

2 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, Chicago, 1972.

3 Jankauskas V. Kario kelias, V., 2004.

4 Surgailis G. Pirmojo pėstininkų pulko formavimas // Karo archyvas, t. 23, V., 2008.

5 Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986.

V. Grigaliūnas-Glovackis (VDKM)

Autorius išsikėlė tikslą šioje monografijoje nušviesti (kiek leidžia sukaupta istorinė medžiaga) Pirmojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko istoriją nuo jo kūrimosi pradžios iki likvidavimo.

PIRMOJO PĖSTININKŲ PULKO FORMAVIMAS

Pirmojo pėstininkų pulko istorijos pradžia reikėtų laikyti 1918 metų lapkričio 1-ąją, kai Krašto apsaugos komisija Vincą Grigaliūną-Glovackį paskyrė šio pulko vadu. Deja, steigiamam pulkui komisija tada nieko duoti negalėjo, nes pati beveik jokiais lėšomis nedisponavo. Be to, pulką organizuoti reikėjo slapta nuo vokiečių, nes Vokietijos vadovybė dar nebuvo nusiteikusi leisti kurti Lietuvos kariuomenę.

Tas dienas plk. V. Grigaliūnas-Glovackis taip prisimena: „*Atvykus Tarybon susitikau p. Liudą Girą, kuris man užpasakojo viską nuo A iki Z. Pirmiausia puolė man į glėbį ir tuojaus po pirmojo pasisveikinimo, kad jis, kaipo Apsaugos komisijos narys, tuojau padarys, kad aš būsiu skiriamas pirmojo pėstininkų pulko vadu, o jis pats bus skiriamas Vilniaus karo komendantu, tad mes abu tversime kariuomenę, kurios tvėrimui veik nieko nėra padaryta.*

Pasikalbėjęs su kitais Apsaugos komisijos nariais p. Gira gavo savo sumanymui pritarimą ir aš tapau paskirtas pulko vadu, o p. Gira Vilniaus komendantu – negelbėjo niekas, nei mano atsikalbinėjimas būti vadu pulko be kareivių, nei visos kitos sunkenybės, minėtąjį pulką tverti. Pažadėta buvo man visokeriopa pagelba, žinoma, daugiau moralinė, nes mat pinigų, nei butų nei kitos karo medžiagos nebuvo.“⁶

6 Iš Grigaliūno-Glovackio prisiminimų // Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 513, ap. 1, b. 142, l. 9.

Karabinas „Mosin-Nagant“. Prie buožės kairėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė, kurioje išgraviruota: „Šautuvas, kurį 1918 m. lapkričio m. 3 d. atsinešė savanoris įstojęs į 1 pėst. pulką.“

Karabinas „Arisaka“. Prie buožės dešinėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė, kurioje išgraviruota: „Šautuvas, kurį 1918 m. lapkričio m. 13 d. atsinešė savanoris įstojęs į 1 pėst. pulką.“

Pasitelkęs į pagalbą kai kuriuos karininkus ir karo valdininkus, V. Grigaliūnas-Glovackis ėmėsi pulko organizavimo darbų. Pirmieji pulko vado padėjėjai buvo karininkai Edvardas Adamkavičius, Aleksandras Mikelėnas, karo valdininkas Simas Užga⁷. Pastarasis paskirtas kvartirmeisteriu. Pirmiausia buvo sudarytas pulko štabas. A. Mikelėnas buvo paskirtas adjutantu, pats pulko vadas kartu ėjo ir ūkio vedėjo pareigas. Perėmus Valstybės Tarybos rūmuose esančius savanorius, pradėta rūpintis būsimo pulko apginklavimu ir patalpomis, nes kariai buvo apsistoję rūmų rūsyje. Vietoje lovų buvo paklotas šiaudų kūlys, valgis – juoda duona ir truputis sriubos. Maistui pirkti pirmieji pulko kariai dienai tegaudavo 5 markes, nors vien svaras duonos kainavo 2 markes.

Valstybės Tarybos rūmų rūsyje teko slėpti ir sunkiai įsigytus ginklus. Pirmasis pulko ginklas buvo krn. Prano Gladučio iš vokiečių už 500 markių pirktas revolveris⁸. Vieną kitą šautuvą atsinešė ir patys savanoriai. Vieni iš pirmųjų buvo rusiškas karabinas „Mosin-Nagant“⁹ ir japoniškas „Arisaka“¹⁰.

Lapkričio 9–10 dienomis Apsaugos komisijos nario jūrų gyd. Vlodo Nagevičiaus pastangomis iš vokiečių buvo gautos senos medinės apleistos artilerijos kareivinės, esančios Vilniuje, Šnipiškių rajone, netoli elektros stoties. Į jas tomis lapkričio dienomis iš Valstybės Tarybos rūmų buvo perkelta apie 30 kareivių. Į kareivines persikėlė ir kai kurie pulko karininkai. Karo valdininkas V. Grudzins-

7 Pulkin. Grigaliūnas-Glovackis. Mano atsiminimai // Mūsų žinynas, t. 5, K., 1923, p. 428.

8 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 226.

9 Karabinas „Mosin-Nagant“, 1891–1907 m. modelis, Iževskas, Rusija, 1909 m. Kalibras – 7,62 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai. Plienas, medis, žalvaris. Ginklo ilgis – 1016 mm, vamzdžio ilgis – 508 mm, svoris – 3,36 kg.

10 Karabinas „Arisaka“, modelis 30 (1897), Japonija. Pirktas Rusijos kariuomenei apginkluoti XX a. 2-ajame dešimtmetyje. Kalibras – 6,5 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai, svoris – 3,46 kg. Prie buožės dešinėje pusėje pritvirtinta žalvarinė lentelė, kurioje išgraviruota: „Šautuvas, kurį 1918 m. lapkričio m. 13 d. atsinešė savanoris įstojęs į 1 pėst. pulką“. Plienas, medis, žalvaris. Ginklo ilgis – 966 mm, vamzdžio ilgis – 466 mm.

kas besikuriančiam pulkui perdavė į Vilnių atvežtą Rovno lietuvių bataliono turtą: šešis šautuvus su šoviniais ir virtuves.

Štai kaip prisimena kraustymąsi į gautas kareivines savanoris Jonas Kvietkauskas: *„Neviešai jau gimusio 1-o lietuvių pėstininkų pulko buvo didelis laimėjimas, kad iš vokiečių, kaip ir milicijos reikalams, buvo išgautos Vilniaus Artilerijos kareivinės. Su koku triukšmu ir ūpu tos kareivinės buvo apžiūrėtos sanitarijos atžvilgiu. Kaip iškilmingai kraustytasi iš Tarybos rūmų į tas kareivines. Kad parodyti didesnę triukšmą mieste, buvo gabenamasi trijomis partijomis. Kiekviena partija po kelis kartus su reikalu ir be reikalo vaikščiojo ten ir atgal, dėdamasi daiktus gabenanti, kraustantąsi. Visa tai buvo daroma kad iš šipulio vežimą priskaldyti. Taip ir reikėjo. Tokios buvo gyvenimo sąlygos.*

Kareivinėse rasta kambarys pulko štabui. Čia darbavosi pulko vadas su adjutantū. Į štabą susirinkdavo karininkai pasikalbėti, pasitarti. Netrukus susirinko kelios dešimtys savanorių, su jais pradėta mankštos pratimai. Pulkas Vilniaus įguloje ėjo sargybą. Vokiečių revoliucijos metu lapkričio 9 d. prie Apsaugos štabo buvo 8 žmonių sargyba, o prie tarybos – 23 žmonių. Tais laikais tai jau buvo didelė jėga.“¹¹

Nors kareivinės buvo apleistos, kareivių gyvenimas pagerėjo. Per 3–4 dienas buvo suorganizuota virtuvė, įvesta kariška mankšta, pradėta mokytis rikiuotės pratimų. Lapkričio 14–15 dienomis pplk. Edvardas Adamkavičius pagal parengtą programą ir pulko vado patvirtintą tvarkaraštį pradėjo užsiėmimus su kareiviais ir puskarininkiais. Kareiviai ėjo apsaugos tarnybą prie Valstybės Tarybos ir Apsaugos štabo, įsikūrusio Jurgio pr. 11 (dabar Gedimino pr.). Valstybės Tarybos apsaugai kasdien buvo skiriama per 20, Apsaugos štabo – per 10 karių¹².

Tomis dienomis Vilniuje rusų kalba leidžiamas humoristinis žydų laikraštis „Mėnulio gyventojas“ („Лунный житель“), norėdamas pasityčioti iš kuriamos Lietuvos kariuomenės, įdėjo skelbimą, kad *„kas nori kariuomenėje tarnauti be algos, be maisto, be kito karinio aprūpinimo, veltui, teuzsirašo Lietuvos valstybės taryboje“¹³*. Deja, tai buvo beveik tiesa. Tai pripažįsta ir buvęs pulko vadas V. Grigaliūnas-Glovackis. Savo atsiminimuose jis rašė: *„Reikia atiduoti dalį teisybės, kad toki skelbimai sulyginant maža prasilenkė su teisybe. Bolševikai, kaip ir paprastai, tuoj išleido visokios rūšies proklamacijos, vadindami mus: baltąja gvardija, tarybininkais, buržuazijos tarnais, revoliucijos išdavikais ir etc. ir šaukė, kad nesirašytų į mūsų eiles, bet visus mus muštų ir atvirai kovotų. Lenkai, kadangi vokiečiai jiems viešai veikti neleido, tai darė slapta, daugiausia stengėsi visokiais būdais per pažįstamus paveikti mūsų savanorius, idant jie savęs nežudytų, neitų į chamus, klumpininkus. Reikia pripažinti, kad tokia slapta kova buvo mums daug aršesnė negu atvira vokiečių ir bolševikų.“¹⁴*

11 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 18–19.

12 Iš Grigaliūno-Glovackio prisiminimų // Ten pat, b. 142, l. 10, 13; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 111.

13 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 142, l. 11.

14 Pulkin. Grigaliūnas-Glovackis. Mano atsiminimai // Mūsų žinynas, t. 5, p. 430.

Organizuojamas pulkas oficialiai įsigyti ginklų negalėjo, jų nusipirkti buvo galima tik slapta. 1918 m. lapkričio 9 d. Vokietijoje įvykus revoliucijai, vokiečių kariuomenėje susikūrė kareivių tarybos (Soldatenrat), drausmė pairo. Kai kurie vokiečių kareiviai vogdavo iš sandėlių ginklus ir juos gana pigiai parduodavo Vilniuje. Šautuvas kainavo 25–30, revolveris – 300–500 auksinų. Nemažai ginklų pulkui nupirko karo valdininkas Simas Užga ir krn. Pranas Gladutis. Pulko vadas pirkti ginklus buvo įgaliojęs visus karininkus ir net gabesnius kareivius. Šiek tiek pinigų duodavo Krašto apsaugos komisija. Tačiau buvo gana pavojinga. Pasitaikė ne vienas atvejis, kai vokiečių kareivis, pardavęs šautuvą, tuoj pat atsivesdavo draugų ir parduotą ginklą atsiimdavo, todėl buvo stengiamasi šautuvus pirkti arčiau kareivinių, kur stovėjo sargyba, ir tuojau pat gabenti į jas. Krn. V. Grigaliūnas-Glovackis pulko savanorius apginklavo gana greitai, tačiau mieste ginkluoti savanoriai negalėjo pasirodyti, nes vokiečiai ginklus atimdavo. Įsigyti ginklai buvo laikomi Valstybės Tarybos rūmuose, Krašto apsaugos komisijos būstinėje ir kareivinėse¹⁵.

Karo valdininkas S. Užga

Be to, iš vokiečių buvo gauta oficiali 300 šautuvų partija, skirta organizuojamai Vilniaus miesto milicijai. Taip teigė vokiečiai. Jie, ko gero, Pirmojo pėstininkų pulko formavimą palaikė milicijos formavimu, o gal paprasčiausiai nesusigaudė situacijoje. Vis dėlto pulkui atiteko 313 šautuvų. Lietuvos kareiviai 13 šautuvų kraudami iš sandėlio „netyčia“ pridėjo prie partijos¹⁶.

Oficialiai Pirmasis pėstininkų pulkas buvo pradėtas formuoti Vilniuje 1918 m. lapkričio 23 d. Tą dieną apsaugos ministro prof. Augustino Voldemaro ir štabo viršininko plk. Jurgio Kubiliaus pasirašyto Apsaugos ministerijai įsakymo Nr. 1 trečiasis paragrafas skelbė: „*Pulkininką Galvydį-Bykauską skiriu vadu pirmojo pulko, steigiamo Alytuje. Jam įsakau tuojau pradėti priruošiamąjį darbą ir pasirinkti sau reikalingąjį kadra.*“¹⁷

15 Iš Grigaliūno-Glovackio prisiminimų // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 142, l. 11–12; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 52.

16 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 226.

17 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 1. 1918 m. lapkričio 23 d.

APSAUGOS MINISTERIJA I.

I s a k y m a s .

N 1.

Lėpkričio 23 d. 1918 m.

V i l n i u s .

§ 1.

Steigiu Apsaugos Tarybą iš šių asmenų: pulkininko O n a l e c k i o ,
papulkininko N a s t o p k o s ir papulkininko-doktero N a g e v i -
š i a u s .

§ 2;

Pulkininką K u b i l i ū skiriu Apsaugos Ministerijos Stabo viršini-
ninku.

§ 3.

Pulkininką G a l v y d i - B y k a u s k i skiriu vedu pirmojo pulko,
steigiamojo Alytuje.

Jam įsakau tuojau pradėti priruošiamąjį darbą ir pasirinkti sau rei-
kalingąjį kadrą.

A p s a u g o s M i n i s t e r i s .

Š T A B O V I R Š I N I N K A S .
P ū l k i n i n k a u .

Alytus kaip pulko formavimo vieta, matyt, buvo pasirinktas neatsitiktinai. Carinės okupacijos laikais tai buvo trečios eilės tvirtovė su kariuomenės įgula, mieste buvo dvejios (mūrinės ir medinės) kareivinės, be to, tai buvo lietuvių gyvenamos vietovės, todėl tikėtasi, kad pulkas greitai augs.

Tą pačią dieną J. Galvydis-Bykauskas buvo atleistas iš ankstesnių pareigų¹⁸.

Kaip minėjome, Pirmąjį pėstininkų pulką jau buvo pradėjęs formuoti V. Grigaliūnas-Glovackis. Tačiau tai buvo tik pulko užuomazga, be to, Vilniaus komendantas Liudas Gira, pasinaudojęs „valdžios pasikeitimu“, dalį karių pasiėmė į Vilniaus komendantūrą¹⁹. Taigi darbą teko pradėti beveik iš naujo. Kadangi

¹⁸ Gužas. Atsiminimai apie pirmąsias mūsų kariuomenės kūrimosi dienas // Mūsų žinynas, 1923, t. 5, p. 444.

¹⁹ Grigaliūnas-Glovackis. Mano atsiminimai // Mūsų žinynas, 1923, t. 5, p. 430.

Alytuje vokiečiai dar nebuvo išsikraustę iš kareivinių, pirmieji pulko organizaciniai darbai toliau buvo tęsiami Vilniuje.

Organizuoti pulką Vilniuje 1918 metų gruodžio pradžioje buvo labai sunku, beveik neįmanoma. Karininkų, ypač viceministro Konstantino Kondratovičiaus proteguojamų rusų ir baltarusių, nestigo, tačiau labai trūko pareigūnų ūkio reikalams tvarkyti. Jų buvo ieškoma net per spaudą. Štai 1918 m. gruodžio 2 d. „Lietuvos aide“ buvo rašoma: *„Reikalingas prityręs karo valdininkas raštvedys vesti ūkio skyriaus raštinei. Skubiai kreiptis pirmojo lietuvių pulko štaban. Primami tik su komitetų arba žinomų tautos veikėjų rekomendacijomis.“*²⁰

Panašiai buvo ieškoma ir kitų pulkui reikalingų karininkų ir valdininkų. 1918 m. gruodžio 4 d. pulko vadas J. Galvydis-Bykauskas „Lietuvos aide“ išspausdino tokio turinio atsišaukimą: *„1-ojo pėstininkų pulko Vadas kviečia įstoti pulkan buvusius jaunų kareivių mokytojus, paaficiarius ir viršilas (feldfelbelius), buvusį kadrą rusų ar vokiečių kariuomenėje. Išlaikymas ir atlyginimas patenkins kiekvieną kareivį. Kviečiami stoti tik tie, kurie myli Tėvynę, kurie trokšta ją išvaduoti ir paleisti iš vergijos, kurie karštai trokšta būti laisvai nepriklausomos, demokratingos Lietuvos piliečiai, kurie, paėmę kardą į rankas, karštai gins Ją sunkioje valandoje nuo priešininkų, tykojančių apipulti Ją, panaikinti, paniekinti, pavergti... Broliai kareiviai, jūs patys gerai išmanote, kad mūsų būryje neturi būti girtuoklio, paleistuvio bei kito kokio ištvirkusio gaivalo. Kiekvienas, kuris nori patarnauti Lietuvos laisvei, pasirūpinkite rekomendacijomis iš kokių nors žymiųjų Lietuvos veikėjų arba įstaigų, nepriešingų Lietuvos labai ir Laikinajai valdžiai.“*²¹

J. Galvydis-Bykauskas

Taigi, kaip matome, savanoriams į Lietuvos kariuomenės gretas buvo keliami gana aukšti reikalavimai, netgi prašoma pateikti žymių Lietuvos žmonių rekomendacijas.

Labai sunkiai buvo sprendžiamos ūkinės problemos. Nors lapkričio 24 d.

20 Valdininkų domei // Lietuvos aidas, 1918, gruodžio 2.

21 Lietuvos valdžios įsakymai // Ten pat, 1918, gruodžio 4.

vokiečių karinė vadovybė Lietuvoje pranešė Lietuvos Vyriausybei teiksianti pagalbą jos kariuomenei, ši pagalba atėjo negreitai.

Kai lapkričių Lietuvą pasiekė žinia, kad Sovietų Rusijos kariuomenė žygiuoja paskui besitraukiančius vokiečius, šio žygio tikslas tapo visiems aiškus. Lietuvos Vyriausybė nusiuntė delegaciją į Gardiną pas vokiečių 10-osios armijos vadą gen. E. Falkenhainą (Falkenhayn). Kariams delegacijoje atstovavo krn. Balys Giedraitis.

Su gen. Falkenhainu Lietuvos Vyriausybės atstovai tarėsi Lietuvos gynimo, jos kariuomenės apginklavimo ir kitais klausimais. Generolas atvirai ir aiškiai pasakė dėl vokiečių kariuomenės demoralizacijos Lietuvai veiksmingai padėti negalįs²². Taigi rimtos paramos tikėtis nebuvo iš ko.

1918 m. gruodžio 7 d. išleidžiamas Pirmojo pėstininkų pulko pirmasis įsakymas. Pirmuoju įsakymo paragrafu pulko vadas plk. Jonas Galvydis-Bykauskas paskelbė, kad lapkričio 24 d. jis pradėjo formuoti pulką. Kaip matyti iš įsakymo, gruodžio 7 d. pulke jau buvo 31 karininkas, 2 karo valdininkai ir 59 kareiviai. Pulke tarnavo šie karininkai ir karo valdininkai: plk. Jonas Galvydis-Bykauskas, kpt. Vincas Glovackis, papor. Pranas Černiauskas, por. Antanas Žemaitis, papor. Jonas Biveinis, prapor. Zenonas Gerulaitis, prapor. Antanas Povilaitis, prapor. Aleksandras Mikelėnas, št. kpt. Vladas Skorupskis, št. kpt. Aleksandras Svilas, vald. kvartirmeisteris Simas Užga, vald. išdininkas Pranas Kvedaravičius, por. Julijonas Čaplikas, papor. Povilas Dundulis, prapor. Petras Gureckis, papor. Pranas Gladutis, št. kpt. Jonas Motiejūnas-Valevičius, por. Petras Genys, papor. Silvestras Skimundris, por. Boleslovas Raugas, por. Vytautas Landsbergis, kpt. Pranas Bizokas, prapor. Martynas Pundzis, por. Jonas Sutkus, por. Juozas Tumas, papor. Liudvikas Butkevičius, por. Vincas Šaudzis, prapor. Antanas Pošiūnas, papor. Bronislovas Bilminas, št. kpt. Pranas Tamoševičius, papor. Juozas Stukas, papor. Jonas Kairiūnas²³.

Toliau buvo organizuojamas pulko štabas. Gruodžio 9 d. papor. L. Butkevičius paskirtas ūkio vedėju, št. kpt. A. Svilas – kulkosvaidžių komandos vadu, por. J. Čaplikas – laikinuoju adjutantu, karo valdininkas S. Užga – kvartirmeisteriu, karo vald. P. Kvedaravičius – išdininku²⁴. Gruodžio 10 d. buvo paskirtos trys komisijos pulkui aprūpinti ginkluote, apranga ir inventoriumi iš intendantūros, tiekimų ir inžinerijos skyrių²⁵.

Vilniuje buvusių Pirmojo pėstininkų pulko karių uniforma buvo labai paprasta: kaimiški drabužiai, prie kepurės prisegtas Vytis, prie dešinės rankovės prisūtas tautinių spalvų – geltonos, žalios ir raudonos – trikampis. Karininkai daugiausia vilkėjo carinės Rusijos karininkų uniformas, tik be jokių ženklų.

22 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, p. 58–59.

23 Įsakymas 1 p. p. 1918-02-07 Nr. 1 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 2, l. 1–2.

24 Įsakymas 1 p. p. 1919-12-09 Nr. 3 // Ten pat, b. 1, l. 5 a. p.

25 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 223.

Pirmas Pirmojo pėstininkų pulko karininkų ženklas buvo girlianda ant dešinės rankos virš alkūnės, suraukta iš melsvo ir balto kaspi-
no²⁶.

Gruodžio 8 d. pulko vadas su-
žinojo, kad Alytuje vokiečiai lietu-
viams perduoda kareivines, kurio-
se galėtų tilpti iki 300 kareivių. Tai
sužinojęs, J. Galvydis-Bykauskas
ėmė rūpintis pulką kuo greičiau
perkelti į Alytų. Pulkas buvo dar
tik pradėtas formuoti ir jam per-
vežti būtų užtekę 6–7 vagonų, o
kelionė būtų trukusi porą valandų,
tačiau Krašto apsaugos ministerija
nė nesirengė duoti įsakymo pulkui
keltis į Alytų. Generolai rusai, tada
užėmę vadovaujančius postus, į li-
tuvius žiūrėjo su panieka.

Be to, buvęs pulko štabo vir-
šininkas Julius Čaplikas savo atsi-
minimuose teigia: „1918 m. gruodžio 8-9 d. buvo gauta žinia, kad vokiečiai užlei-
džia lietuviams Alytuje kareivines trims šimtams žmonių. Kareivinių stovis nebuvo
žinomas, vienok džiaugsmas buvo didelis, kad pirmą gūžtą lietuviai pradeda sau
sukti Alytuje: apylinkės lietuviškos, pasisekimas laiduotas. Netrukus buvo išsiųs-
ti pulko karininkai ir kareiviai priimti ir apgyvendinti kareivines, taipogi atlikti
reikalingą remontą. Norėjosi važiuoti greičiau Alytun, nes Vilniuje vis tiek nieko
nebuvo galima atlikti, tik veltui ejo laikas.

*Iš Alytaus pranešė, kad kareivinės apleistos, reikalauja remonto, bet kai kur
remontą galima padaryti savo jėgomis. Tuo reikalu buvo kreiptasi į Apsaugos Mi-
nisterį. Apsaugos Ministeris išsiuntė inžinierių sustatyti sąmatas. Laikas ejo, darbo
nebuvo. Dėl brangaus laiko negalima buvo sėdėti Vilniuje ir laukti, kol visi forma-
lumai ir sąmatos bus atlikta. Neatsižvelgiant visų Alytaus kareivinių nepatogumų
norima buvo kuo greičiausiai važiuoti Alytun.“²⁷*

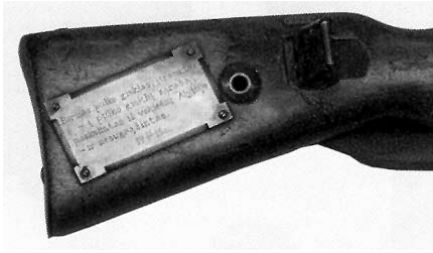
Patikslinant J. Čapliką galima pridurti, kad karininkai I. Musteikis, L. But-
kevičius, V. Landsbergis, Gavelis, karo valdininkas S. Užga iš Vilniaus į Alytų
buvo išsiųsti gruodžio 10 d. Kartu su jais išvyko ir du savanoriai raštininkai

Lietuvių kario savanorio sermėga. 1919 m. (VDKM)

26 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 253.

27 Čaplikas. Pirmi Lietuvos kariuomenės kūrimo žingsniai // Mūsų žinynas, 1921, Nr. 2, p. 80–81.

Karabinas „Mauser“. Prie jo pritvirtintoje lentelėje įrašyta: „Pirmas pulko ginklas, ištrauktas – į pulko ginklų sąrašą, paskolintas iš vokiečių Alytuje – ir nesugrąžintas. 1917/XI 18“

eiliniai Jonas Kvietkauskas ir Kostas Kučinskas.

Atvykę į Alytų, karininkai kreipėsi į Alytaus apskrities tarybos pirmininką, kuris juos supažindino su vokiečių kreishauptmanu (įgulos viršininku – G. S.). Pastarasis sutiko perleisti lietuviams nenaudojamas kareivines.

Apžiūrėjęs vadinamąsias Pontonų kareivines, S. Užga išvyko į Vilnių gauti naujų pulko vado nurodymų. Jam sugrįžus, buvo pradėta sudarinėti smulkų kareivinių ir jose esamo turto bei inventoriaus sąrašą, kurio reikėjo kareivinių perėmimo aktui parengti.

Kareivinėms saugoti vokiečiai paskolino du karabinus „Mauser“²⁸ ir pripylė dvi kišenes šovinių. Vienas atvykęs kareivis buvo pastatytas į sargybą prie kareivinių vartų, antras – patruliuoti kareivinių teritorijoje.

Karo valdininkas S. Užga susitarė, kad kariai bus maitinami Mankauskienės valgykloje, už maistą mokant po 3 markes per dieną.

Sekmadienį S. Užga įkalbėjo Alytaus kleboną po pamokslų žmonėms paskelbti, kad mieste pradėtas kurti pėstininkų pulkas, iš vokiečių perimtosiose kareivinėse jau yra Lietuvos kareivių, o netrukus iš Vilniaus į jas persikels visas pulkas. Tai paskelbęs, klebonas paprašė žmonių besikuriantį pulką pagal galimybes paremti. Kitą dieną kareivinių vartai buvo užkimšti alytiškių važimais su maistu, pašaru ir aukomis. Žmonės privežė mėsos, lašinių, taukų, gyvų avių, paršelių, kiaušinių, sūrių, sviesto, bulvių, žirnių, raugintų kopūstų ir kt. Sandėlis buvo prikrautas įvairiausių maisto produktų. Karo valdininkas S. Užga maistui pirkti pinigų turėjo, taigi už kai kuriuos produktus sumokėjo, tačiau daug žmonių pinigų neėmė, produktus su džiaugsmu dovanojo broliams kareiviams²⁹. O tuo metu Vilniuje esančiame pulke pradėjo reikštis nepageidaujamos nuotaikos.

Susidariusia situacija buvo nepatenkinti ir pulko karininkai. Kai kurie nevengdavo mestelti grubios replikos net pulko vadui, smagindavosi mėgdžiodami jo rytų aukštaičių tarmę. Daugelis karininkų manė, kad vadas tyčia vilkina pulko perkėlimą³⁰.

28 Karabinas „Mauser“, modelis 98 (a), Erfurtas, Vokietija, 1918 m. Kalibras – 7,92 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai, taikymo nuotolis – 2000 m. Plienas, medis, žalvaris, brezentas. Ginklo ilgis – 1103 mm, vamzdžio ilgis – 600 mm, svoris – 3,68 kg.

29 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 27. 29.

30 Tamašauskas. Mano tarnyba pirmajame pėstininkų pulke // Karo archyvas, 1936, t. 7, p. 327.

Pulkui susiruošus išvykti, į Alytų buvo išsiųsta krn. V. Landsbergio vadovaujama karių grupė, kuri prieš atvykstant pulko branduoliui turėjo aptvarkyti vokiečių perduotas kareivines³¹.

Per tą laikotarpį pulkas po truputį augo. Nuo gruodžio 6 iki 16 d. pulką papildė 30 kareivių, du buvo išbraukti iš pulko sąrašų kaip netinkami karo tarnybai, atvyko keturi karininkai ir karo valdininkas, du karininkai iš pulko išvyko. Gruodžio 17 d. pulko sąrašuose buvo 33 karininkai, trys karo valdininkai, karo gydytojas L. Janulionis ir 87 kareiviai³².

Pagaliau visos kliūtys buvo įveiktos ir 1918 m. gruodžio 17 d. 9 val. 30 min. traukinys su pulko kariais pajudėjo Alytaus link. Vokiečiai pulkui persikraustyti skyrė 8 vagonus. Į Alytų išvyko pulko štabas ir 25 karininkai, trys karo valdininkai, vienas gydytojas ir 32 savanoriai kariai³³. Į Alytų išvyko ne visi pulko kariai. Nuo pulko buvo atskirta krn. A. Svilo vadovaujama vadinamoji Atskira komanda (20 karių), kuriai buvo pavesta Vilniuje saugoti Valstybės Tarybos rūmus. Dalį karių perėmė Vilniaus komendantūra³⁴.

Pulkas vežėsi 240 rusiškų šautuvų ir apie 4000 šovinių³⁵, kurie buvo suslėpti lagaminuose, apie 80 žiūronų, 20 porų aukštų vokiškų batų, kelias antklodes, čiuzinius, keletą maišų ir kitų smulkmenų.

Karių ir karininkų nuotaika buvo puiki. Dabar visi, prisimindami Vilniuje praleistas dienas, šaipėsi iš Apsaugos ministerijos valdininkų, piktnosį, kad joje įsigalėjo svetimšaliai.

Į Alytų pulkas atvyko gruodžio 18-ąją, 7 val. vakaro³⁶. Kaip prisimena J. Čaplikas, po visos dienos kelionės jų niekas nelaukė. Stotis buvo visiškai tuščia, tik keletas nuo šalčio sustirusių vokiečių geležinkelininkų daužė delnus į alkūnes ir taip šildėsi. Aplinkui nebuvo matyti jokio namuko, o iki miesto – dar apie pusantro kilometro kelio. Kadangi vežėjų nebuvo ir reikėjo eiti jų ieškoti, daiktus ir amuniciją iškrrovė tiesiog ant sniego, o kareiviai išsirikiavo ir dainuodami nužygiavo paskirton vieton³⁷.

Iš stoties pulkas nužygiavo į vokiečių jiems perleistas pionierių kareivines, esančias dešiniajame Nemuno krante. Pulko priekyje žygiavo vadas.

Kareivines rado be langų, durų ir krosnių. Anksčiau atvykę karininkai ir kareiviai spėjo suremontuoti keturis kambarius, kuriuose pulkas ir apsigyveno. Jau kitą dieną buvo pradėtas kareivinių remontas, nelaukiant, kol inžinierius

31 Jankauskas V. Kario kelias, p. 32.

32 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko kūrėmasis po 1918.XI.23 // Karys, 1938, Nr. 34, p. 945.

33 Įsakymas 1 p. p. 1918-12-17 Nr. 12 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 2, l. 12; Vitkauskas V. Mūsų pėstininkai // Mūsų žinynas, 1928, Nr. 45, p. 243; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 223.

34 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 35.

35 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius 1894 02 12–1919 02 13. Antras papildytas ir pataisytas leidimas, V., Krašto apsaugos ministerija, 2004, p. 49.

36 Įsakymas 1 p. p. 1919-12-18 Nr. 13 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 2, l. 13.

37 Jankauskas V. Kario kelias, p. 32.

parengs darbų sąmatą³⁸. Reikia pasakyti, kad naktimis kareivinėse buvo pasi-šviečiama tik balanomis, nes nei elektros, nei žibaliųjų lempų pulkas dar ilgai neturėjo.

Iki karo kareivinėse buvo įsikūręs rusų pionierių batalionas, todėl jos ir buvo vadinamos Pontonų kareivinėmis. Kaip prisimena savanoris kūrėjas P. Pleskevičius, jos stovėjo ant aukšto Nemuno kranto ir buvo aptvertos stipria tvirtovine plieno tvora. Viso rajono plotas buvo tik apie 4 ha, teritorija gana lygi, smėlėta. Viduryje buvo nemažas kiemas – aikštė, apsodinta medeliais ir krūmais, o palei kelius aplink rajoną buvo pastatytos žemos medinės kareivinės. Vakarų pusėje buvo ūkiniai pastatai ir sandėliai. Iš viso ten buvo apie 20 pastatų (daugiausia kareivinių)³⁹.

Gruodžio 19-oji ir 20-oji buvo skirtos tvarkymuisi kareivinėse ir aplink jas. Prižiūrėti darbus pulko vadas pavedė krn. Kaziuui Ladigai. Vakare vadas su karininkais K. Ladiga, P. Tamašausku ir I. Musteikiu tarėsi dėl kareivių mokymo programos parengimo⁴⁰.

Apsitvarkęs kareivinėse, J. Galvydis-Bykauskas nuvyko pas vokiečių kome-dantą, vokiečių karių bataliono, dislokuoto Alytuje, vadą. Su vokiečiais užsi-mezgė gana draugiški santykiai. Jie pažadėjo formuojant lietuvių pulką teikti visokeriopą paramą. Be pėstininkų bataliono, Alytuje dar stovėjo vokiečių husa-rų pulkas. Vokiečiai pažadėjo pulkui perduoti vadinamąsias Saratovo kareivines, nes Pontonų kareivinėse buvo įmanoma dislokuoti tik batalioną. Kadangi Sara-tovo kareivinės buvo tuščios, pulkas gruodžio pabaigoje į jas ir persikėlė⁴¹.

Grįžęs iš susitikimo, pulko vadas papasakojo vokiečių kareivinėse išvydęs švarą ir tvarką. Jis pareiškė norįs, kad karininkai asmeniškai susipažintų su vo-kiečiais ir kad vėliau tokia tvarka būtų įdiegta ir lietuvių pulke. Daugumai ka-rininkų tai, aišku, nepatiko. Pulko vadui buvo tiesiai pasakyta, kad jie ir patys sugebėsią susitvarkyti ne prasčiau už vokiečius.

Atsižvelgdamas į tokį karininkų nusistatymą, pulko vadas sudarė komisiją iš karininkų K. Ladigos, P. Tamašausko ir I. Musteikio karių mokymo programai rengti. Darbui vadovauti ėmėsi pats. Buvo parengta ir vado patvirtinta „Jaunojo kareivio mokymo instrukcija“. Užsiėmimų vedėju buvo paskirtas krn. I. Mus-teikis. Užsiėmimai prasidėjo 1919 m. sausio 6 d.⁴²

Gruodžio 19 d. Alytuje pasirodė Pirmojo pėstininkų pulko patruliai⁴³. Vietos gyventojai savo akimis išvydo lietuvius kareivius, mieste palaikančius tvarką.

Gruodžio 21 d. pulko vadas išleido įsakymą, kad pradedama formuoti 1-oji kuopa. Jos vadu buvo paskirtas krn. Ignas Musteikis, vado padėjėjais – P. Dun-

38 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 49.

39 Jankauskas V. Kario kelias, p. 32.

40 Įsakymas 1 p. p. 1919-12-20 Nr. 14 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 2, l. 14.

41 Jankauskas V. Kario kelias, p. 33.

42 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 225.

43 Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 169.

dulis ir S. Skimundris. Drauge buvo įsakyta nuo gruodžio 12 d. pradėti pamokas kareiviams. Pamokų vedėju paskirtas krn. Ignas Musteikis⁴⁴.

Alytuje sąlygos pulkui formuoti buvo geresnės nei Vilniuje, tačiau labai stigo lėšų, o Apsaugos štabo parama buvo menka, be to, vokiečiai trukdė apsirūpinti patalpomis, palaikyti mieste bendrąją tvarką ir pan.

Didžiausias pulko vado rūpestis buvo savanorių trūkumas. Kadangi į pulką vyrai rinkosi gana vangiai, buvo sumanyta į aplinkinius kaimus ir miestelius siųsti pulko karininkus, prašyti kunigų paramos. Gruodžio 21 d. J. Šulga buvo pasiūstas agituoti į Merkinės ir Perlojos, J. Tumas – į Alovės ir Nemunaičio, P. Černiauskas – į Daugų ir Nedzingės parapijas⁴⁵. Gruodžio 24–26 dienomis K. Ladiga buvo pasiūstas į Daugų, J. Čaplikas – į Seirijų, A. Žemaitis – į Punios, J. Tumas – į Merkinės, S. Skimundris – į Valkininkų, Z. Talevičius – į Jiezno, gyd. L. Janulionis – į Alytaus parapijas⁴⁶. Be to, pulko vadas krn. J. Galvydis-Bykauskas išleido atsišaukimą. Jame buvo rašoma: „*Piliečiai! Kiekvienas iš Jūsų žinot, koks yra dabar svarbus laikas mūsų Tėvynei, žinot, kad nepriklausomybė mūsų Tėvynės dar tik ant popieriaus, žinot gerai svetimą globą – lenkų, rusų ir vokiečių, žinot gerai, kad mūsų globėjai rūpinas visokiais būdais mus nuskriausti ir dargi išrauti iš mūsų meilę brangios Lietuvos Tėvynės, niekino viską, kas buvo mūsų. Taigi, turime progą pasiliuosuoti iš vergijos pančių. Stokime į darbą visi ir kiek galime prisidėkime darbu ir aukomis atstatymui Lietuvos Tėvynės.*

Pirmas mūsų uždavinys t. y. tvėrimas kariuomenės, nes be kariuomenės negali būti šalyje tvarkos ir ramybės. Geras šalies pilietis nusimano reikalingumą kariuomenės ir privalo padėti ją tvirti. Kariuomenė palaikys tvarką šalyje, ramybę, kariuomenė apgins Tėvynę nuo priešų.

Norėdami kuo greičiausiai matyti šalį nepriklausoma ir jos piliečių savivalda, turime tvirti kariuomenę ir visi geriausieji Lietuvos sūnūs testoja į kariuomenę.

Piliečiai! Kariuomenę reikia maitinti, o maisto neturime. Taigi kreipiamės į Jus, šalies gyventojai, prašydami vežti maistą 1-am lietuvių pėstininkų pulkui Alytuje, mokėsime tiek, kiek kiti moka.“⁴⁷

Krn. Z. Talevičius taip prisimena šią komandiruotę: „...*Man įsakyta buvo vykti Pakuonin, Darsutiškin ir Jieznan. Atvykęs Pakuonin paprašiau tuomet parapijos komiteto pirmininko ir klebono pranešti, kad „špitolės“ salėje paskirtą dieną susirinktų vyrai kurie žingeidavosi kariuomene. Susirinko vyrų jaunų ir senų, neapsiėjo ir be moterų. Užsirašė į savanorius kelios dešimtys vyrų. Pranešiau, kad už trijų dienų grįšiu Alytun per Pakuonį ir pasiimsiu visus į pulką.*

Darsuniškėn pakliuvau šeštadienį į jaunuomenės vaidinimą, kur buvo paaiškinta apie kariuomenės tvėrimasi. Užsirašė dvylika savanorių. Sekmadienį atsi-

44 Įsakymas 1 p. p. 1919-12-21 Nr. 15 // Ten pat, b. 1, l. 8.

45 Ten pat.

46 Įsakymas 1 p. p. 1919-12-24 Nr. 24 // Ten pat, l. 10; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 223.

47 Atsišaukimas // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 62.

dūrius Jezne. Nuėjau bažnyčion, kur buvo pamaldos. Tautiškos spalvos trikampis ant kairiosios rankovės tuojau atkreipė dėmesį besimeldžiančiųjų. Tėmijau, kad visa bažnyčia žiūri į mane. Per pamokslą klebonas pranešė, kad yra atvažiavęs „aficierius“ iš Lietuvos kariuomenės ir nori pasikalbėti su jaunais vyriais. Išnešė prieš bažnyčią kėdę ir stalą. Žmonės apsupo iš visų pusių stalą. Jaučiausi labai nesmagiai, nes niekuomet prakalbų nesakydavau. Pridavė man drąsumo karininkas, kurį sutikau išėjęs iš bažnyčios. Jis važiavo kiton vieton, bet neatsisakė man pagelbėti ir čia sakyti prakalbą. Matydamas, kad žmonės nutilo su visai užlipau ant stalo ir pradėjau aiškinti reikalingumą savos kariuomenės ir kad jon stoti reik kuogreičiausiai. Ir tuomet nelabieji vokiečiai su savo „rekvizicijomis“ išsidangins. Užpakaly manęs stovėjo trys vokiečių žandarai, bet kodėl tai jų visiškai nebijojau jausdamas, kad minia yra mano. Užbaigęs kalbą pradėjau rašyti savanorius. Linksmiais veidais pridedavo vyrai užsirašyti. Nekurie klausė, kokia „forma“ bus mūsų kareivių, kiti, ar galima tuojaus važiuoti su manimi, ketvirtai, kiek algos mes mokėsime. Seni gi vyrai „služinę Maskvoj“, „Kapkaze“⁴⁸ kuždėjosi, koks jis „apicierius“ kad nei „palietų“⁴⁹, nei „šoblės“⁵⁰ neturi. Buvo ir tokių scenų: vyrukas užsirašo, o motina vaikosi paskui savo vienintelį ir tempia išsibraukti, bet sūnus sprunka, susimaišo su minia ir palieka motiną akimis ieškančią savo sūnaus.

Iš Jiezno grįžau Pakuonin. Paskirtą valandą atėjau „špitolėn“ kur sėdėjo jau susidėję, dainuodami savanoriai, atėję juos palydėti tėvai, broliai, seserys, kaimynai. Jų pilna salė buvo. Žvilgterėjęs į kampą matau, kad užtiestas stalas ir ant jo pyragai, didumo kaip duonkepolas, užkandžiai visokie ir kažkokios tai bonkos. Pasakiau prakalbą giminėms, savanoriams ir raginau tuojaus sėsti rogėmsna vykti Alytun. Bet vaišingas p[arapijos] pirmininkas susodino savanorius prie stalo ir siūlė viską suvalgyti, aiškindamas, kad pagaminta jiems. Man, kaipo vadui, siūlė kuodaugiausia, kad gerai vesčiau tuos vyrus. Aptuštinę stalą, sveikinosi su gentimis, linksmi sėdo į roges. Aš sėdau į pirmutines. Priėjęs prie rogių pastebėjau, kad kiekvienose guli po kelis maišus. Sužinojau, kad tai buvo rugiai, kviečiai. Kad nepritrūktų duonos, vėl pasirūpino komiteto pirmininkas. Išvažiuojant iš bažnytkaimio nustebino mus „orkestras“ iš 6-7 vaikinių griežiančių mums „maršus“. Savanorių ūpas pakilęs, dainuoja visokias dainas. Tėmsta. Dainos retesnės, šposai irgi. Pakilo vėjas, prasidėjo pūga. O Alytus dar toli. Tylūs savanoriai, jų tikėjimas buvo aiškus. Jie jautė tą patį, ką ir aš bevažiuodamas kariuomenėn. Kiekvieną iš mūsų kankino tūkstančiai klausimų, į kuriuos atsakyti negalėjome.⁵¹

Sumanymas siųsti agitatorius padėjo. Be to, 1918 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Vyriausybė išleido atsisaukimą, kuriuo savanoriai buvo kviečiami stoti į Lietuvos kariuomenę. Pulkas pradėjo gausėti. 1919 m. sausio 5 d. pulke buvo jau

48 Kaukazas.

49 Epoletai.

50 Kardas.

51 Kapitono Talevičiaus atsiminimai // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 142, l. 92–93.

daugiau nei 300 kareivių⁵². Kasdien į Alytų atvykdavo po kelis ar net po kelias dešimtis savanorių. Antai 1918 m. gruodžio 27 d. atvyko 51 savanoris, 28 d. – 29, 29 d. – 55, 30 d. – 51, 31 d. – 43, 1919 m. sausio 1 d. – 46, sausio 2 d. – 22, sausio 3 d. – 21, sausio 4 d. – 10, sausio 5 d. – 12, sausio 8 d. – 27, sausio 9 d. – 23, sausio 10 d. – 30, sausio 11 d. – 20, sausio 12 ir 14 d. – po 15, sausio 15 d. – 8, sausio 16 d. – 6 savanoriai ir t. t.⁵³

Kaip savanoriai vyko į pulką, aprašo tų įvykių dalyvis Šimukonis: „1918 m. gruodžio mėn. 28 d. rinkomės į savo valsčių Pakuonio miestelį, iš kur mūsų būrį, susidedantį iš mūsų apylinkės jaunuomenės, karininkas Talevičius pastotėmis turėjo vežti į Alytų, į pulko kūrimosi būstinę. Valsčiaus komitetas, išleisdamas mus, suruošė iškilmingus pietus, per kuriuos vietinis choras padainavo linksmy tautišku dainelių. Tai buvo padaryta mūsų pirmųjų savanorių būriui pagerbti, tatau mums ne vienam išspaudė ašarų. Džiaugėsi vietiniai žmonės, sakydami, kad jau dabar Lietuva, turėdama tiek savo „vaisko“, nebijos bolševikų.“⁵⁴

Vis dėlto nors ir Lietuvos Vyriausybė, ir pulko vadovybė dėjo visas pastangas, Pirmasis pėstininkų pulkas augo pernelyg lėtai. Savanoriai, matyt, paveikti besiantinančių bolševikų propagandos, rinkosi negausiai. Labiau išsilavinę jaunuoliai traukė į Kauną, arčiau centro vadovybės, o į pulką daugiausia ėjo paprasti, vargo ir skurdo užgrūdinti kaimo vaikinai. Bolševikams užėmus Vilnių, savanorių stojimas į pulką, kaip matyti iš aukščiau pateiktos medžiagos, visai sulėtėjo⁵⁵.

Savanoriai buvo raginami atvykti su savo rūbais, atsigabenti savo patalynę. Tačiau kelerius metus trukęs karas Lietuvos žmones labai nuskurdino, todėl savanoriai atvykdavo apsirengę labai prastais drabužiais, dažniausiai avėdami klumpėmis ir tik vienas kitas atsinešdavo patalynę.

Kaip jau buvo minėta, gruodžio 21 d. buvo pradėta steigti pulko 1-oji, o gruodžio 29 d. – 2-oji kuopa. Šios vadu paskirtas krn. Antanas Žemaitis. Tą pačią dieną kpt. A. Svilas pradėjo formuoti kulkosvaidžių komandą, į kurią iškart buvo paskirti du karininkai ir 14 kareivių. Gruodžio 31 d. 1-ojo bataliono vadu paskirtas krn. Kazys Ladiga⁵⁶.

Gruodžio 22 d. pulko vadas įsteigė budinčio karininko pareigybę ir įvedė kareivinių apsaugą po 7 kareivius kasdien⁵⁷.

Gruodžio 23-ioji į pulko istoriją pateko kaip prasta diena. Tądien iš karių sarašų kaip pabėgę buvo išbraukti eiliniai Česlovas Sedleckis ir Kostantas Juozapaitis, o eilinis Juozas Tamašauskas kaip blogai besielgiantis iš pulko buvo pašalintas⁵⁸.

52 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 49.

53 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 33, 34.

54 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 49.

55 1 pėstininkų pulko pirmieji karo žygiai // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 379, l. 76.

56 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 99; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 223–224.

57 Įsakymas 1 p. p. 1918-12-21 Nr. 15 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 9.

58 Įsakymas 1 p.p. 1919-12-23 Nr. 18 // Ten pat.

1918 m. gruodžio 26 d. naujasis krašto apsaugos ministras Mykolas Velykis pulko vadą J. Galvydį-Bykauską išsikvietė į Vilnių. Pulku vadovauti vadas paskyrė krn. K. Ladigą⁵⁹. Vilniuje J. Galvydis-Bykauskas sužinojo, kad ministras jį skiria „*vadu visų veikiančių kariuomenės dalių Vilniaus redyboje*“ ir įsako „*ginti Vilniaus miestą ir Rytų Lietuvos rubežius nuo einančios rusų kariuomenės*“. Pulko vadui buvo įsakyta pagalbos kreiptis į vokiečius⁶⁰. Gruodžio 31 d. J. Galvydis-Bykauskas krašto apsaugos ministro įsakymu buvo oficialiai paskirtas visų karinių dalių, veikiančių Vilniaus srityje, vadu, jam įsakyta ginti Vilnių ir Rytų Lietuvą nuo artėjančios rusų kariuomenės⁶¹. Tačiau pradėti vykdyti šios užduoties J. Galvydžiui-Bykauskui neteko – 1919 m. sausio 1 d. Vilnius buvo paliktas.

Pulku sparčiai augant, ėmė trūkti puskarininkių. 1919 m. sausio 13 d. buvo suorganizuota Mokomoji kuopa, kurios vadu J. Galvydis-Bykauskas paskyrė suamanų ir energingą karininką I. Musteikį.

Pulko vadui kasdien iškildavo vis naujų problemų. Kareivius pradėti mokyti jis nurodė jau nuo 1919 m. sausio 5 d. ir pagrindinių dalykų, kaip elgtis su ginklais, apmokyti per 10–12 dienų. Savanoriai buvo mokomi gana intensyviai, bet nesistemiškai. Nors ir buvo parengta bendroji programa, tačiau karininkų kvalifikacija buvo nevienoda, todėl kuopose tų pačių dalykų buvo mokoma skirtingai. Kareiviams mokytis trukdė ir dideli šalčiai bei prasta apranga. Be to, vis dar kildavo nesusipratimų su vokiečiais. J. Galvydžio-Bykausko nuomone, su jais reikėjo palaikyti kuo geriausius santykius, nors kai kurie pulko karininkai vokiečių atžvilgiu tebebuvo kategoriški, nenorėdavo nusileisti net smulkmenose⁶², kurios kartais tik per plauką neperaugdavo į ginkluotus susirėmimus. Štai 1919 m. gruodžio 27 d., pulko vadui krašto apsaugos ministro kvietimu lankantis Vilniuje (pulku laikinai vadovavo krn. Kazys Ladiga), kareiviai du vokiečių žandarus areštavo ir vieną sužeidė. Viskas įvyko dėl ginklų paieškų. Kaip rašo J. Čaplikas, 1918 m. gruodžio 27 d. buvo gauta žinių, kad kai kurie Alytaus gyventojai turi ginklų ir kartais jų duoda plėšikams. Taigi laikinai einantis pulko vado pareigas K. Ladiga įsakė įtariamų asmenų namuose padaryti kratas. Pulko kareiviams išėjus į miestą, prie jų prikibo vokiečių žandarai. Įvyko susirėmimas, per kurį vienas vokiečių buvo sužeistas, o du nuginkluoti ir nuvesti į pulko kareivines. Apie tai sužinoję vokiečiai pakėlė triukšmą ir lietuvius norėjo nuginkluoti, tačiau šie – visi, kiek buvo kareivinėse, – apsiginklavo ir pasipylė grandine prieš atėjusius vokiečius. Vokiečiai pasitraukė ir paprašė pulko vadą atvykti pasikalbėti dėl incidento likvidavimo. Po pokalbio K. Ladigai paaiškėjo, kad vokiečių kareiviai nieko nežinojo apie lietuvių kareivius, todėl šis nesusipratimas ir įvyko⁶³.

59 Įsakymas 1 p. p. 1918-12-26 Nr. 21 // Ten pat, l. 11.

60 Jankauskas V. Nepriklausomos Lietuvos generolai, V., Dailės akademijos leidykla, 1998, p. 26.

61 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 10, 1918 m. gruodžio 31 d. // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 21.

62 Gen.-leit. Galvydis-Bykauskas. Iš atsiminimų // Mūsų žinynas, 1923, t. 5, p. 427.

63 Aničas Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 49.

1918 m. gruodžio 29 d. laikinai einantis pulko vado pareigas K. Ladiga, siekdamas ateityje išvengti galimų nesusipratimų, nurodė, kad visi pulko kariai, einantys su ginklu, ant rankovės prie dešiniojo peties privalo turėti baltos drobės aštuonkampį, kuriame būtų išpaustas pulko antspaudas, o virš antspaudo – tautiškų spalvų juostelė, kad, kaip rašoma įsakyme, „*galima būtų atskirti kareivį, kuris turi teisę nešioti ginklą, nuo paprasto piliečio, kuris tos teisės neturi*“⁶⁴. O gruodžio 30 d. K. Ladiga patvirtino pirmąją oficialią pulko karių dienotvarkę, kurioje buvo numatyta:

- 6 val. – kėlimasis;
- 7–7.30 val. – kava;
- 8–11.30 val. – užsiėmimai;
- 12–12.30 val. – pietūs;
- 12.30–14 val. – poilsis;
- 14–16.30 val. – užsiėmimai;
- 18 val. – vakarienė;
- 20 val. – patikrinimas;
- 21 val. – miegas⁶⁵.

Pulkas neliko be vietos bolševikų dėmesio. Šie bandė skleisti savo propagandą, kareivius agituoti. Tačiau bolševikams sekėsi nekaip. Pulko kariai vieną tokį agitatorių sugavo, jis „*karininkų Ladigos ir Musteikio patarimu buvo paguldytas ant žemės, numautos kelnės ir diržais jam iplakta*“⁶⁶.

1919 m. sausio 1 d. krn. V. Šaudzis pradėjo formuoti Ūkio kuopą. Sausio 2–5 dienomis įvairiems patarnavimo darbams buvo pasamdytos pirmosios moterys: Marijona Treiderienė, Marijona Valterienė, Dominyka Kalinauskaitė, Leokadija Šalkauskiutė ir Emilija Ligeikiutė⁶⁷.

J. Galvydis-Bykauskas grįžo gruodžio 30 d. ir toliau formavo pulką. 1919 m. sausio 2 d. buvo suformuotas 2-asis pulko batalionas, jo vadu paskirtas krn. P. Tamašauskas. Vladas Skorupskis buvo paskirtas 5-osios kuopos vadu. Jam įsakyta formuoti kuopą⁶⁸.

Apskritai J. Galvydžiui-Bykauskui Alytuje buvo labai sunku. Kadangi nuolatinio ryšio su vadovybe nebuvo ir trūko oficialių, patikimų žinių, pradėjo plisti visokie gandai, kuriuos paneigti buvo ne taip jau paprasta. Be to, dar Vilniuje kilęs karininkų nepasitenkinimas pulko vadu didėjo ir baigėsi tuo, kad pulko karininkai prieš savo vadą sukilo. 1919 m. sausio 5 d. pulko vadas sukvietė karininkus ir įsakė 1-ojo bataliono vadui su viena kuopa vykti į Lentvarį, į frontą prieš bolševikus, kur dar prieš Naujuosius metus iš Vilniaus pasitraukė vokiečių dalys. Krn. K. Ladiga su neapginkluota, maistu neapsirūpinusia kuopa

64 Įsakymas I p. p. 1918-12-29 Nr. 25 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 13.

65 Įsakymas I p. p. 1918-12-30 Nr. 26 // Ten pat, l. 14.

66 Galvydis-Bykauskas J. Iš mano atsiminimų // Mūsų žinynas, 1923, t. 5, p. 427.

67 Įsakymas I p. p. 1919-01-11 Nr. 39 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 25.

68 Įsakymas I p. p. 1919-01-02 Nr. 29 // Ten pat, l. 17.

atsisakė vykti į frontą, nes ten vos išlipus iš vagonų galėjo tekti susidurti su Kauno kryptimi slinkusiais bolševikais ar po Vilniją pasklidusiais lenkų legionieriais. Nieko nepadėjo ir J. Galvydžio-Bykausko pastaba, kad kuopą viskuo aprūpinsią vokiečiai. Krn. J. Galvydis-Bykauskas už nusižengimą karinei drausmei įsakė adjutantui K. Ladigą areštuoti. Tačiau ir adjutantas nepakluso įsakymui. Taip pat pasielgė ir kiti karininkai. J. Galvydis-Bykauskas pačiu grubiausiu būdu buvo nušalintas nuo pulko vado pareigų. Pulku savavališkai vadovauti ėmė K. Ladiga. Buvo sušauktas karininkų susirinkimas, kuris priėmė kreipimąsi į Apsaugos štabą. Kreipimesi buvo teigiama, kad senasis pulko vadas esamu momentu yra netinkamas, ir prašoma skirti naują pulko vadą.

Štai kas tame rašte buvo rašoma:

„Viršininkui Apsaugos štabo

1-mo lietuvių pėstininkų pulko karininkai (apicieriai) susirinkime 6 sausio 1919 metų, 10 val. vakare, svarstė klausimą organizavimo kariuomenės ir kaip kuo greičiausia sutverti pulką. Tarpe karininkų (apicierių) nusistačiusi nuomonė, kad dabartinis 1 lietuvių pėstininkų pulko vadas nesugeba organizuoti dabartiniame sunkiame laike pulko ir abelnai šiam momentui netinka, nes negali paimti iniciatyvos į savo rankas ir kitiem kliudo. Todėl kreipiamės su prašymu į Viršininką štabo, kad tai paaiškintumėt Apsaugos Ministeriui ir būtų paskirtas jo vietoje tinkamas karininkas 1 lietuvių pėstininkų pulko vadu. Karininkai 1-mo pulko daro tai vardan meilės savo Tėvynės.

*Karininkai: Bilminas, Žemaitis, Kemežis, Gladutis, Genys, Šaudzis, Skimundris, L. Butkevičius, Kvedaravičius, Svylas, Užga, Štukas, Čiukšys, Čaplikas, Šulga, Povilaitis, Skorupskis, Gerulaitis, Kadžys, Biveinis, Čiarniauskas, Ladiga.*⁶⁹

Maždaug tuo pačiu metu krašto apsaugos ministras gavo ir J. Galvydžio-Bykausko raportą, kuriame prašoma įsakymo nevykdžiusius karininkus atiduoti karo teismui. J. Galvydis-Bykauskas rašė: „Šiuo pranešu, kad karininkas Ladiga neišpildė mano įsakymo apie išėjimą Landvaravon. Buvo iš Ministerijos įsakymas, kad kareivius siųsti be ginklų (Landvaravoje vokiečiai turėjo duoti 250 šautuvų), o jis pradėjo reikalauti ginklų. Buvo žinia, kad ten vokiečiai duos 2 virtuves, dėl to aš įsakiau važiuoti be virtuvių, o jis pradėjo reikalauti laukinės virtuvės ir daugel kitų daiktų. Spėju, kad jo iniciatyva buvo sukeltas prieš mane maištas - pasirašė tam tikras skaičius karininkų, kurie būdami patys kaipo karininkai labai mažai disciplinuoti, labai maža ko verti, pripažino mane neatatinkamu. Karininkas Ladiga taipgi neišpildė mano įsakymo apie atsistatydinimą nuo bataliono. Neišpildė mano įsakymo ir karininkas Čaplikas, ir Žemaitis, kurie nenorėjo priimti nuo Ladigos bataliono.

Pranešdamas apie aukščiau minėtus atsitikimus, prašau visus pasirašiusius karininkus, ypač karininkus Ladigą, Čapliką ir Žemaitį, kurie neišpildė mano ypatingo įsakymo, atiduoti po karo teismu.

*Vadas 1-ojo pulko Karininkas Galvydis-Bykauskas*⁷⁰

Ne visi pulko karininkai pritarė pulko vado nušalinimui. Vadą bandė pa-

69 Ten pat, b. 32, l. 235.

70 Ten pat, f. 384, ap. 3, b. 35, l. 2.

remti krn. P. Tamašauskas. Jis išvyko į Kauną ir kariuomenės vadovybei pamėgino išaiškinti pulke susidariusią padėtį. Deja, krn. P. Tamašauskui ši išvyka brangiai kainavo. Už tai, kad savavališkai išvyko į Kauną, jis buvo paskelbtas dezertyru. Įsakyme pulkui rašoma: „*Karininką Praną Tamašauską savavaliai pametusį tarnybą laikyti pabėgusiu iš pulko tarnybos nuo II sausio š. m., išbraukti iš pulko karininkų sąrašų ir įtraukti į sąrašą pabėgusių.*“⁷¹ O sugrįžęs į pulką, jis gavo dvi paras arešto⁷².

Tačiau ministras Mykolas Velykis neskubėjo ir pavadė krn. Pranui Tvaronui pėstininkų pulke ištirti padėtį. Sausio viduryje atvykęs į pulką, P. Tvaronas atliko kvotą. Šiuo atveju mums įdomi ne tiek pati kvota, kiek P. Tvarono pateiktas padėties pulke apibūdinimas. Ataskaitoje ministrui P. Tvaronas rašė:

„*Pulkas užima buvusias kazarmes „Pontono“ bataliono ir 3 batalionų Saratovo pulko, bet pažymėtosis buvusios kazarmės yra bemaž visos be langų, išardytomis durimis, be elektros šviesos, be išeinamųjų vietų, be prausyklų. Visos kazarmės, kurias galima buvo nors biškį sutvarkyti, užimtos jau 1 pulko. Yra dar Alytuje Artillerijos kazarmės, bet dabar jose dar stovi 2-3 eskadronai vokiečių, kurie neduoda liuosų kazarmių 1 pulkui. Ar negalima būtų Apsaugos Ministerijai pasirūpinti, kad tos kazarmės, kur dar langai ir durys neišnešiotos vietiniais gyventojais ir yra šviesa, būtų vokiečiais užleistos 1 pulkui, jei dabar ne visos, tai nors tos kazarmės, kurias vokiečiai neužima? (...) Ligoninė jokių medikamentų negauta, ir pati ligoninė nesutvarkyta. Gydytojas vienas, vienas felčeris. Knygos neužvestos, vaistų, individualinių paketų, termometrų, kaldrų, šienikų, baltinių, paduškų, dezinfekcinių prietaisų nėra. Ligoniai guli lovose, kur įmesta šiaudų, su nešvariais baltiniais arba suvis nenusirengę. Valgyti ligoniai gauna iš virtuvės kuopos. Reikia kaip galima greičiau įvesti ligoninėje tvarką, gauti dezinfekcinių prietaisų ir individualinius paketus. Be šitų dalykų tvirti pulką negalima todėl, kad jeigu prisėis veikti lauke, tai be persiėmimų neapėis. Prisiartinus pavasariui gali išsiplėtoti limpančios ligos. (...) Kalvė, pirtis, praustuvė, skalbykla neveikia. (...) Visame pulke matytis neprisilaiko prie išdirbtos dienotvarkės, ir viskas eina šeimynišku būdu. (...) Perskaičius visus pulko įsakymus, patėmijau, kad įsakymai labai neaiškiai spausdinas ir tankiai neteisingai redaguojas. Rikiuotės skyrius šiek tiek vedas teisingai, išskyrus tiktai nekuriuos įsakymus, vėliau atiduotus, negu prigulėjo juos atiduoti. Bet iš įsakymų rikiuotės skyriaus matytis, kad*

P. Tvaronas // Lietuvių albumas, p. 12

71 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-15 Nr. 43 // Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 30.

72 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-17 Nr. 46 // Ten pat, l. 32.

pulke dar suvis nenusistačius tvarka. Padėkime, yra įsakymas, kuriame vadas pulko k. G.-Bykauskis liepė šautuvus pervežimui nuo stoties į kareivines prižiūrėti ūkio vedėjui ir kvartirmeisteriui. Prižiūrėjimui ginklų reikia paskirti užveizėtoją ginklais, o ne ūkio vedėją. Yra įsakymas, kuriame laikinai pildyti priedermes išdininko pavesta gydytojui, kuris, be abejo, turi gerai pastatyti savo dalyką, o suvis negali būti skiriamas ūkio dalykams. Yra įsakymas, kuriame vadas pulko k. G.-Bykauskis liepė padaryti susirinkimą karininkams ir išnešti rezoliuciją nelošti kortomis. Manau, kad tame klausime ir kituose vadas pulko neturi teisės reikalauti nuomonės karininkų, bet, patėmijęs pulke blogus pasielgimus, per įsakymą vykdo savo valią. (...) Dauguma įsakymų atiduodama žodžiais. Man rodos, kad visi įsakymai turi būti duoti raštu, ir apie išpildymą gavęs įsakymą turi pranešti taipogi raštu, ir tuomet nebus tokių atsitikimų, pav. išėjimas į Landvaravą 2 kuopos, kokie atsitinka 1 pulke. (...) Prie tokio blogo vedimo ūkio daugel trūksta pulke dalykų ir iš ūkio skyriaus: batų padaryta pulke tiktai 150 p. ir gauta iš Vilniaus 28 p. 5, 6 kuopoje dauguma kareivių be batų, nėra kaldrų, baltinių, šienikų, virtuvių (laukinių), ratų, sanitarinių vežimų, apdarų ir t. t. Geistina būtų, kad 1 pulkas būtų panašus į tikrą pulką, užtatai reiktų padauginti kareivių, karininkų ir pradėti organizuoti reikalingas komandas kaip t. ryšius, muzikantų, žvalgų ir kitas reikalingas lauke (kovoje). Susisiekimas su Ministerija blogas ir visuomet vėluotinas. Būtų geistinai turėti su Ministerija pulkams ryšių per telefoną. Ūpas karių vidutiniškas, matytis, kad kareiviai 1 pulko yra dar žalia medžiaga ir jeigu instruktoriai mokės padaryti savo įtekme, tai nei kokia agitacija negalės turėti pasisekimo. Dabar ir tie patys kareiviai nurodo savo draugus, agituojančius prieš valdžią ir su pagalba tų pačių kareivių pulkas tokius prašalina. Geistina būtų, kad Apsaugos Ministerija (propagandos skyrius) išrašytų pulkams naudingus laikraščius, kurių kaip kareiviai, taip ir karininkai su nekantrumu laukia ir su dideliu noru skaito.”⁷³

Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad pulke aptikta daug trūkumų, iš esmės jie buvo smulkūs, nereikšmingi, susiję su sunkia tiek pulko, tiek visos Lietuvos padėtimi. Šių kūrimosi sunkumų išvengti buvo neįmanoma.

Po apsilankymo pulke sausio 30 d. krašto apsaugos ministras M. Velykis ant P. Tvarono raporto užrašė rezoliuciją: „Vadą 1 pėst. pulko Galvydį-Bykauską paskirti karininkų mokyklos viršininku, o karin. Ladigą perkelti į 2 pulką.”⁷⁴ Apsaugos štabas ir Krašto apsaugos ministerija sutiko atleisti J. Galvydį-Bykauską remdamiesi vien formaliais ir gana nereikšmingais jo darbo trūkumais. Matyt, tiesiog nuspręsta nebeaštrinti situacijos. Tai patvirtina ir faktas, kad K. Ladigai oficialiai pavesta laikinai eiti pulko vado pareigas. Nepaklusimas įsakymui buvo „pamirštas“ gal dar ir dėl to, kad perėmęs pulką, K. Ladiga visgi įvykdė krn. J. Galvydžio-Bykausko įsakymą ir pasiuntė į Lentvarį krn. I. Musteikio vadovaujamą ginkluotą kuopą saugoti geležinkelio mazgą⁷⁵. Kuopa į Lentvarį atvyko sausio 5 d. K. Ališausko teigimu, čia ji iš vokiečių gavo 600 šautuvų: anksčiau žadėtuosius 400 apginkluoti milicijai ir papildomai dar 200 (kitais duomenimis, iš viso gavo tik 200 šautuvų – G. S.). Kadangi bolševikai jau

73 LCVA, f. 384, ap. 3, b. 35, l. 12–14.

74 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 225

75 Jankauskas V. Lietuvos kariuomenės generolai, p. 26–27.

buvo užėmę Vilnių ir veržėsi gilyn į kraštą⁷⁶, atvykusi į Lentvarį, kuopa pateko į sudėtingą padėtį. Jokių karinių dalių, išskyrus 28 kareivių būrį, vadovaujamą krn. Jurgio Bobelio, ten nerado, jokios paramos nesulaukė, o bolševikai beveik niekieno netrukdomi skverbėsi į Lietuvos gilumą. Kuopai, paėmusiai vokiečių perduotus šautuvus, teko per Kaišiadoris trauktis Kauno link.

Atleidimą iš pulko vado pareigų J. Galvydis-Bykauskas išgyveno labai skaudžiai. Nušalinimo nuo pareigų dieną jis vis kartojo sugebėsiąs „*įvesti tvarką*“ ir rasiąs priemonių atsiskaityti su įžeidėjais⁷⁷.

Sausio 9 d. pulką pasiekė apsaugos ministro telegrama. Joje buvo rašoma: „*Vadui i lietuvių pėst. pulko tuojau atvykti į Kauną dėlei tarnystės pasitarimų. Laike tamstos nebuvimo valdymą pulke perduoti kapitonui Ladigai. Apsaugos ministeris Velykis.*“⁷⁸

Nors vadovybė ir pasikeitė, problemos pulke neišnyko. Ypač aktuali buvo ginklų problema. Pulkas turėjo vien rusiškus pasenusios sistemos šautuvus. Savanorių nebuvo kuo aprenkti, maitinti. Kareivių maitinimui organizuoti 1919 m. sausio 2 d. buvo sudaryta krn. Prano Bizoko vadovaujama komisija, kuri Alytaus apskrities tarybos 1918 m. gruodžio 31 d. įgaliojimu pulko aprūpinimo maistu klausimą sprendė kartu su parapijų tarybomis. Jau 1919 m. sausio 1 d. krn. Juozas Tumas pulko vado J. Galvydžio-Bykausko buvo įgaliotas tartis su parapijų tarybomis dėl maisto pulkui pristatymo. Maistas, arkliai ir vežimai buvo rekvizuojami iš pasiturinčių apylinkės valstiečių. Vėliau pulkas, gavęs pinigų, už rekvizuotus daiktus sumokėjo. Be to, nemažai ūkininkų patys, niekieno neraginami, atveždavo maisto ir kitokių gėrybių⁷⁹.

Tuo, ką pavykdavo gauti, kareiviai ir buvo maitinami. Per dieną jie gaudavo 678 g duonos, 143,5 g mėsos, konservų, silkių ar žuvies, 52,9 g riebalų, 129,2 g kruopų, žirnių ar pupelių, 70,4 g miltų, 135,7 g bulvių, 42,8 g daržovių, 17,4 g cukraus, 29,8 g druskos, 2,1 g svogūnų, 0,1 g pipirų. Trūko visko: duonos, mėsos, bulvių, daržovių. Riebalų buvo suvartojama daugiau negu normos leido, bet jie buvo išduodami vietoj mėsos. Cukrus dažnai būdavo keičiamas sacharinu. Taigi faktinis pulko maisto davinyš buvo toks: apie 100 g baltymų, 58 g riebalų ir 530 g angliavandenių. Tokio kiekio maisto pulko kareiviams aiškiai nepakako, tačiau daugiau nebuvo iš kur jo gauti⁸⁰.

Būdami Vilniuje, pulko karininkai ir kareiviai neturėjo jokių uniformų – dėvėjo tai, ką išgalėjo įsigyti. Dalis karininkų nešiojo dar rusų kariuomenėje įsigytus rūbus su rusiškais antpečiais. Atvykę į Alytų, iš pradžių savanoriai ant krūtinės turėjo

Pirmosios pulko karių kepurės (VDKM)

76 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 888, l. 3; Alšauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 70.

77 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 25.

78 Įsakymas 1 p. 1919-01-10 Nr. 38 // Ten pat.

79 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 5, l. 15, 34; Alšauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, p. 99; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 226.

80 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 227.

prisisiuvę keturkampį audeklo gabalėlį su pulko antspaudu. Kiek vėliau vietos mokytojos lietuvaitės pasiuvo 600 tautiškų spalvų trikampių, kuriuos savanoriai nešiojo ant kairės rankovės virš alkūnės. Vietinis kepurininkas per trumpą laiką kariams pasiuvo apie 800 kepurų su geltonais lankeliais.

Pagrindiniai pulko rangovai buvo Lazdijų kunigas Grajauskas, padėjęs apsirūpinti maistu ir pašaru, tiekėjai kaunietis Šeinas, Zingeris ir Gurvičius iš Balbieriškio. Jie pristatydavo pulkui viską – pradedant šoviniais ir baigiant arkliais, odomis ir batais. Tik jų dėka klumpės ir naginės buvo pakeistos į batus. Iki vasario 12 d. jie pristatė pulkui apie 600 porų kareiviškų batų⁸¹.

O priešas tuo metu vis giliau skverbėsi į Lietuvos teritoriją, todėl 1919 m. sausio 7 d. pulkas prieš bolševikus užėmė Alovės–Daugų–Pataronių barą⁸².

Sausio 9 d. įvyko kai kurių pasikeitimų ir pulko vadovybėje. Pulko adjutantas krn. J. Čaplikas buvo perkeltas į štabo viršininko pareigas, o adjutantu tapo krn. B. Bilminas⁸³. Sausio 10 d. krn. J. Kasakaičiui buvo įsakyta pradėti formuoti žvalgų komandą, sausio 11 d. Ūkio kuopos vadui krn. V. Šaudziui – 6-ąją kuopą, krn. J. Sutkus patvirtintas pradėtos formuoti ryšių komandos viršininku, o krn. J. Tumas – 3-iosios kuopos vadu⁸⁴. Sausio 11-oji pulkui ypatinga buvo tuo, jog tądien pabėgo net 12 kareivių⁸⁵. Tačiau kai į pulką pradėjo vykti mobilizuoti kareiviai, pabėgimai tapo kasdieniu reiškiniu.

Apie padėtį pulke laikinai einantis pulko vado pareigas krn. Kazys Ladiga tą pačią 1919 m. sausio 11-ąją pareiškime Krašto apsaugos ministerijai rašė:

„Skaitantis su dabartiniu šalies padėjimu ir pavojumi, kuris gresia, prašau duoti savo nurodymus pulko veikimui prieš rusus.

Žinant, kiek yra apmokinti mūsų kareiviai, ir iš kokio elemento jie paeina, turiu pranešti, kad, atėjus reikalui, stoti į kovą prieš bolševikus visai negalima. Pas kareivius pulke yra palinkimas prie bolševizmo – keletą dienų atgal 2-ojoje kuopoje buvusieji rusų kariuomenės kareiviai buvo pradėję vesti bolševikų agitaciją, kuri turėjo savo pasisėkimų.

Sulaikymui negeistinos agitacijos visi kareiviai buvo privesti prie pasižadėjimo stojant ant pamatų nepriklausomybės Lietuvos ir jos piliečių savivaldos, klausyti visų valdžios įsakymų. Reikalaujant parašų, 14 kareivių nepasirašė, nepasirašiusieji tuojau buvo pašalinti iš pulko. Tuo nėra visai pasiektas tikslas, nes tarp kareivių klaidžioja tokie išsireiškimai: „prieš bolševikus neisim“, „su lenkais nesusidėsime“. Bet dar pas kai kuriuos kareivius yra pažtūros į bolševikus ne kaip į bolševikus, bet kaip į rusus. Tas, galima sakyti, pasiekta per agitaciją karininkų. Palinkimą mūsų kareivių į kairę aiškinu, kad pulke, apart kulkosvaidžių komandos ir 1-sios k[uo]pos] dvidešimt žmonių, visi kiti yra darbininkų (bernų), ūkininkų sūnūs. Šioje aplinkoje visai nestoja į kariuomenę, laukdami priverstinos mobilizacijos. Gauti maždaug atsakomą elementą, kad sutverti pulką, kuris galėtų būti atsakomas savo paskyrimui, galima tik per priverstiną mobilizaciją. Kas link priverstinos mobilizacijos, aš kalbėjau su Alytaus apskrities taryba. Ji beveik sutiko, ir tikiuosi, kad

81 Ten pat.

82 Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 169; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 70.

83 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-19 Nr. 48 // LCVA f. 513, ap. 1, b. 1, l. 35.

84 Įsakymai 1 p. p. Nr. 38, 39 // Ten pat, l. 25.

85 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-13 Nr. 41 // Ten pat; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 29.

Šautuvas „Mosin-Nagant“ (VDKM)

greitu laiku tas bus čion padaryta. Preventuojama šaukti vyrus amžiaus nuo 20 iki 22 m.; savanoriais gali ir jaunesni.

Pulkui labai reikalingi karininkai (oficieriai).“⁸⁶

Iš 1919 m. sausio 13 d. ataskaitos matyti, kad tą dieną pulke buvo 621 savanoris, tarp jų 33 karininkai, trys karo valdininkai, vienas karo gydytojas. 226 kareiviai buvo komandiruoti, tad, be serganciujų, laikinai paleistų ir dezertyravusiųjų, buvo 335 rikiuotės kareiviai. Daugiausia kareivių – 152 – turėjo 1-oji kuopa. 5-ojoje kuopoje buvo 93. Pulkas turėjo 259 rusiškus 1891 m. modelio „Mosin-Nagant“ sistemos šautuvus be durtuvų⁸⁷, 150 vokiškų šautuvų. Tiesa, dauguma jų buvo prastos kokybės, aprūdiję. Daug šautuvų buvo surinkta iš kaimų gyventojų⁸⁸. Taip pat pulkas turėjo tris vokiškus kulkosvaidžius „Maxim“⁸⁹ ir vieną „Parabellum 0147“. Du iš jų buvo sugedę. Šautuvams turėjo 12 000, o štai kulkosvaidžiams – tik 2000 šovinių. Aprūpinimas maistu irgi nebuvo pagerėjęs. Kareiviai pusryčiams gaudavo po 0,5 kg duonos ir katiliuką miežinės kavos, pietums – kopūstų su bulvėmis ir jautiena, vakarienei – bulvienės arba kruopų sriubos⁹⁰.

Vokiečiai pulko kareiviams oficialiai nešiotis ginklus leido tik nuo 1919 m. sausio 10 d. Tiesa, šaltuosius ginklus – kardus ir durtuvus – kareiviai ir karininkai galėjo nešiotis ir anksčiau, jiems leidimo nebuvo reikalaujama. Pagal susitarimą nuo sausio 10 d. viešai su šautuvu ar pistoletu pasirodęs kareivis ar karininkas privalėjo turėti generalkomando leidimą su antspaudu ir pulko vado ar štabo viršininko parašu. Besinešiojantieji ginklus privalėjo ant rankovės turėti

Sunkusis kulkosvaidis „Maxim MG08“ (VDKM)

86 L. e. 1 p. p. vado p. karininko K. Ladigos pareiškimas KAM dėl padėties pulko // LCVA, f. 384, ap. 3, b. 35, l. 2.

87 Šautuvas „Mosin-Nagant“, 1891 m. modelis, 1910 m. modifikacija. Kalibras – 7,62 mm, dėtuvs talpa – 5 šoviniai. Ilgis be durtuvo – 1306 mm, ilgis su durtuvu – 1734 mm, vamzdžio ilgis – 800 mm. Durtuvo bendras ilgis – 502 mm, movos ilgis – 70 mm, geležtės diametras – 16 mm, svoris be durtuvo – 4,20 kg, svoris su durtuvu – 4,64 kg.

88 1 pėstininkų pulko pirmieji karo žygiai // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 379, l. 76.

89 Sunkusis kulkosvaidis „Maxim MG08“ (modelis 08), Špandau, Vokietija, 1917 m. Kalibras – 7,92 mm, aušinamas vandeniu, užtaisymas juostinis, šaudymo greitis – 450 šuvių/min., efektyvus šaudymo nuotolis – 2000 m. Plienas, medis, oda. Bendras ilgis – 1200 mm, vamzdžio ilgis – 721 mm, svoris – 62–64 kg.

90 Danilevičius Eugenijus. Gedimino pulkas // Karys, 1991, Nr. 5, p. 13; Jankauskas V. Kario kelias, p. 50.

tautinių spalvų raištį su pulko antspaudu ir dėvėti pilką kepurę⁹¹.

Daugėjant pulke kareivių, prireikė žemiausios kategorijos vadų. Sausio 13 d. krn. Zenonui Gerulaičiui prie 2-osios kuopos buvo įsakyta steigti pavaduotojų (instruktorių) mokyklą. Į ją iš kiekvienos kuopos buvo pasiūsta po 10 kareivių⁹². Mokykla pradėjo veikti sausio 17-ąją, joje buvo 32 mokiniai⁹³.

Tą pačią dieną pulko vadas, vykdydamas krašto apsaugos ministro 1919 m. sausio 6 d. įsakymą dėl savanorių pasižadėjimo, įsakė visiems dar neužpildžiusiesiems iki sausio 15 d. užpildyti pasižadėjimo lapelius. Kariai pasirašė po tokiu pasižadėjimo tekstu:

„Aš, čia pats pasirašęs..... kilęs iš..... apskrities valsčiaus..... kaimo gimęs..... mėnesį..... d.....metų, kaip pilnateisis Lietuvos valstybės pilietis, niekieno neverčiamas įstoju į Krašto apsaugą „...“ pulką ir pasižadu nesigailėdamas savo sveikatos nei gyvasties ginti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Pasižadu šventai pildyti visus piliečio kareivio priedermes dedamas ant manęs laikinųjų valstybės įstatymų ginant per šiuos pasižadėtus metus laisvę ir Tėvynę.

.....mėnesio d. 1919 m.“⁹⁴

Sausio 15 d. K. Ladiga į Kauną išsiuntė naują pranešimą. Jame dėl susidariusios padėties jaučiama neviltis. Jis rašo: *„Nežinau ką toliau veikti? Rusams užėmus Vilnių, visa Dzūkija apmirė: į pulką savanoriai nebeina, nors ir anksčiau jų čionai neperdaug buvo. Savanoriai į pulką atėjo daugiausia bernų – basi, nuogi ir dar nėra galės jų aprenkti, apauti. Girdėjau, kad į Kauną traukia daugiau savanorių ir tie savanoriai yra apsirengę, apsiavę. Ar negalima būtų iš jų keletą šimtų atsiųsti į Alytų. Geistina būtų, kad pulke būtų kitokio elemento (iš ūkininkų), nes kitaip pakraipa pulko gali virsti blogon pusėn.“*

Ant šio pranešimo 1919 m. sausio 18 d. krn. Mykolas Velykis užrašė štai tokią rezoliuciją: *„Pranešti, kad greitai laiku bus apvilkti ir apauti. Kareivių šiuo laiku siųsti negalima.“⁹⁵*

Karininkų trūko ne tik Pirmajam pėstininkų pulkui. Jų trūko ir kitose formuojamose karinėse dalyse, todėl 1919 m. sausio 15 d. Lietuvos Laikinoji Vyriausybė paskelbė karininkų mobilizaciją. Nutarime buvo skelbiama, kad *„tarnavusieji armijoje visų ginklų rūšių oficeriai, podpraporščikai, unteroficeriai bei valdininkai iki 45 m. yra mobilizuojami. Jie turi atvykti Lietuvos kariuomenėn Kaunan, Alytun ar Gardinan, kur kam arčiau, ir kreiptis į vietines lietuvių komendantūras. Vietinė vyriausybė turi pasirūpinti, kad jie atvyktų į minėtas vietas ne vėliau š. m. vasario 1 d. Neatvykę laiku, bus patraukti teisman“⁹⁶.*

Tą dieną, t. y. sausio 15-ąją, pulke jau buvo du batalionai. 1-ojo bataliono, vadovaujamo krn. Igno Musteikio, sudėtyje buvo 1-oji kuopa, vadovaujama krn. Petro Genio, ir 2-oji kuopa, vadovaujama krn. Antano Žemaičio, taip pat kulkosvaidžių kuopos užuomazga, kuri turėjo du kulkosvaidžius, tiesa, be stovų, iš kurių vienas buvo tik mokomasis ir kautynėms netiko. Kuopos vadu buvo

91 1 pėstininkų pulko pirmieji karo žygiai // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 379, l. 76.

92 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-13 Nr. 41 // Ten pat, b. 1, l. 28.

93 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-19 Nr. 48 // Ten pat, l. 35.

94 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-13 Nr. 41 // Ten pat, l. 28.

95 L. e. 1 p. p. vado p. K. Ladigos pranešimas KAM štabui dėl pulko formavimo // LCVA, f. 384, ap. 2, b. 61, l. 16.

96 Laikinosios vyriausybės žinios, Nr. 2-3, 1919, sausio 16 d.

paskirtas krn. Aleksandras Svilas. Ši kuopa ypač pasižymėjo savo moralinėmis savybėmis, nes joje buvo daug savanorių moksleivių.

2-ojo bataliono, vadovaujamo krn. Prano Tamašausko, sudėtyje buvo 5-oji (vadas krn. Vladas Skorupskis) ir 6-oji (vadas krn. Vincas Šaudzis) kuopos ir pradėta steigti 7-oji kuopa, vadovaujama krn. Broniaus Bilmino. 1-oji, 2-oji, 5-oji ir 6-oji kuopos turėjo maždaug po 80–90 kareivių, steigiamoje 7-ojoje kuopoje buvo apie 30. Be to, pulke buvo mokomoji komanda, tada vadinta Pavaduotojų mokykla, vadovaujama krn. Zenono Gerulaičio. Joje buvo apie 30 savanorių, ryšių komanda ir ūkio dalinys. Pulke buvo apie 600 savanorių, tiesa, ginklus turėjo ne visi⁹⁷.

Sausio 20 d. KAM štabo viršininkas Pirmojo pėstininkų pulko vadui nu-siuntė nurodymus pulką formuoti toliau ir patarė savanoriams iš anksto pranešti, kad atvykdami šie turėtų reikalingiausius daiktus (batus, šiltus drabužius, baltinius, antklodę) ir kad už jų naudojimą bus sumokėta Tiekimo skyriaus nustatyta kaina.

Be to, štabo viršininkas pranešė, kad greitai iš Vokietijos bus gauta amunicijos, šautuvų ir kulkosvaidžių – šiuo klausimu į Gardiną jau išvykęs Vyriausybės atstovas. Taip pat jis pranešė, kad naujokų iš Kauno pulkas negaus ir kad karininkų trūkumą tikimasi išspręsti paskelbus mobilizaciją. Dar nurodė karininkų nesiuntinėti maitinimo reikalais, tam panaudoti valdininkus⁹⁸.

Augant pulkui, augo ir išlaidos. Nors lėšos ir didėjo, bet jų nepakako. 1918 m. lapkritį pulko reikmėms buvo skirta tik 2800 markių, gruodį pulkas gavo per 100 000, o nuo sausio 1 iki vasario 11 dienos imtinai buvo skirta per 1 milijoną markių⁹⁹.

Sausio 23 d. įsakymu laikinai einantis pulko vado pareigas krn. K. Ladiga paskelbė, kad pulke „*delei suvienijimo visų kariškių į vieną šeimyną, geresnio ir naudingesnio praleidimo liuoso laiko steigiamas pulke kariškių klubas*“. Buvo išdėstyti pagrindiniai klubo veiklos principai¹⁰⁰.

Tuo metu pulke vėl buvo keičiama vadovybė, nes revoliucingas pulko vado J. Galvydžio-Bykausko pašalinimas kariuomenės vadovybei kėlė nerimą. Sausio 25 d. Pirmojo pėstininkų pulko vadu skiriamas buvęs carinės Rusijos kariuomenės karininkas Valerijonas Ramanauškas. Laikusiai ėjęs pulko vado pareigas krn. K. Ladiga nuo vadovavimo pulkui buvo nušalintas ir grąžintas į bataliono vado pareigas. Tuo pačiu įsaky-

Valerijonas Ramanauškas

97 Ališauskas K. Lietuvos kovos dėl nepriklausomybės 1918–1920, p. 100, 126, 143.

98 KAM štabo nurodymas 1 p. p. vadui dėl pulko formavimo // LCVA, f. 384, ap. 2, b. 61, l. 23.

99 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 226.

100 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-23 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 39.

mu krn. Antanas Juozapavičius paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vado pagalbininku nuo 1919 m. sausio 25 d.¹⁰¹ Tomis dienomis pasikeitė ir pulko adjutantais. Sausio 27 d. krn. B. Bilminas buvo paskirtas pradėtos steigti 7-osios kuopos vadu. Adjutantų paskirtas krn. Vaclovas Žadeika¹⁰².

Tačiau 1919 m. sausio 28 d., kaip buvo nurodyta, krn. V. Ramanauskas neperėmė Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigų, todėl Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininkas krn. Pranas Liutukas įsakė krn. Antanui Juozapavičiui perimti pulką ir laikinai eiti pulko vado pareigas. 1919 m. sausio 31 d. įsakymą pulkui Nr. 64 pasirašė K. Ladiga. Jame sakoma: „*Atvykusį sausio 30 d. š. m. sulig įsakymo Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininko nuo sausio 28 d. š. m. karininką Juozapavičių laikyti akivaizdoje pulko.*“¹⁰³

Krn. K. Ladigai buvo įsakyta iš pulko išvykti. Vietoje jo sausio 30 d. 1-ojo bataliono vadu buvo paskirtas krn. I. Musteikis, o sausio 31 d. 1-osios kuopos vadu – krn. Z. Talevičius¹⁰⁴.

A. Juozapavičiaus paskyrimu eiti pulko vado pareigas buvo nepatenkintas krn. K. Ladiga, todėl vasario 5 d. pasiprašė atleidžiamas iš kariuomenės. Vasario 9 d. jis buvo iškvieštas į Kauną ir paskirtas karininku ypatingiems reikalams prie krašto apsaugos ministro¹⁰⁵.

1919 m. vasario 3 d. Pirmajam pėstininkų pulkui buvo išleistas įsakymas Nr. 68, kurio pirmas paragrafas skelbė: „*Sulig įsakymo Krašto apsaugos ministerijos nuo 25 sausio š. m. Nr. 20, valdymą pulko perduodu karininkui Juozapavičiui. Karininkas Ladiga.*“¹⁰⁶ 1919 m. vasario 11 d. įsakyme Nr. 28 Krašto apsaugos ministerijai sakoma: „*Karininką Juozapavičių, laikinai priėmusį 1-mą pėstininkų pulką, skaityti laikinai pildantį pareigas vado 1 pėstininkų pulko nuo 1919 m. vasario 4 dienos.*“¹⁰⁷

Tuo metu pulke tarnavo 36 karininkai, 13 karo valdininkų, vienas karo gydytojas, 678 kareiviai. Pulkas turėjo 4 kulkosvaidžius, 409 šautuvus, 68 arklius¹⁰⁸. Pulke tebuvo du batalionai. 1-ąjį batalioną, vadovaujamą krn. Igno Musteikio, sudarė dvi kuopos ir kulkosvaidžių kuopa, 2-ąjį batalioną, vadovaujamą krn. Prano Tamašausko, – trys kuopos, kurios dar buvo iki galo nesukomplektuotos. Ginkluotė buvo menka, daugiausia rusiški šautuvai „Berdan“¹⁰⁹, kuriems labai trūko šovinių¹¹⁰.

Beje, pulke buvo ne pati geriausia padėtis. Kai kurie pulko karininkai girtuokliavo, netinkamai elgėsi su kareiviais. Užsiėmimai vykdavo nereguliariai, nes pulkas saugojo labai platų fronto barą ir kareiviai turėjo dažnai eiti į sargybą. Be to, trūkstant lėšų kareivines remontuoti teko patiems kareiviams¹¹¹.

101 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas 1919 m. sausio 25 d. Nr. 20 // Ten pat, l. 54.

102 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-29 Nr. 62 // Ten pat, l. 48; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 224.

103 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 51

104 Įsakymas 1 p. p. 1919-01-30 Nr. 63 // Ten pat, l. 50; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 225.

105 Jankauskas V. Kario kelias, p. 51.

106 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 55.

107 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 50.

108 Jankauskas V. Kario kelias, p. 52.

109 Šautuvas „Berdan Nr. 2“, 1870 m. modelis, Iževskas, Rusija. Kalibras – 10,67 mm, užtaisomas vienu šoviniu. Plienas, medis. Ginklo ilgis – 1348 mm, vamzdžio ilgis – 832 mm, svoris – 3,92 kg.

110 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 53.

111 Ten pat.

Šautuvas „Berdan Nr. 2“ (VDKM)

Įsakymas
1-am pėstininkų pulkui
(N 68)
Bikiuotės skyrius.

Vasario 8 d. 1919 m. Alytus
Dežuruojantis pulke krn. Beveinis
Dežur. ant vasario 4 d. krn. Leuošis
Dežuruojanti kuopa 1
§. 1. V

Suery į Saugos Krašto Apsaugos Ministerijos
nuo 28 sausio s. m. ir so valdyto puono burano
du karininkai juozapavičiai

Kartu su Saugos

Sulyg į Saugos Krašto apsaugos Ministerijos nuo 28 sausio
m. A 711 As priemaitis pėstininkų pulke, įėjusis pildymas
vado pulke
raiz kalais kreipties į manį

v. p. v. pulko vado
karininkas. Juozapavičius

Tuo metu bolševikai šeiminkavo jau nemažoje Lietuvos dalyje, todėl 1919 m. vasario 8 d. visoje Alytaus apskrityje buvo įvesta karo padėtis¹¹².

Perėmęs vadovavimą, krn. Antanas Juozapavičius pulke pasistengė įvesti tvarką. Savo atsiminimuose Pranas Tamašauskas rašo: „...pulkan atvyko naujai paskirtas pulko vado pareigas eiti karininkas Juozapavičius. Apskritai pulke, nesant tikro šeiminko, buvo susidariusi tokia padėtis, kad atvykimas naujo viršininko buvo labai visų laukiamas. Nors tokioms atsakingoms pareigoms, kaip vadovauti

112 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 227.

dar tik pusiau suorganizuotam pulkui, jis atrodė per jaunas, be gyvenimo ir tarnybos patyrimo, apie ką ir pats dažnai nusiskųsdavo, bet vadovybės pasikeitimas vis dėlto turėjo teigiamos įtakos: pulko formavimas įgavo naujų impulsų, o kasdienis pulko gyvenimas pagyvėjo, surimtėjo (...) Karininkas Juozapavičius darė gerą įtaką pulkui ne tiek autoritetu ar tarnybos žinojimu, kiek asmenišku pavyzdžiu. Aiškiai visiems matėsi jo darbštumas, rūpestingumas, pastangos išigilinti į pulko administravimo detales ir kasdieninius reikalus; visur buvo matyti jo nuoširdūs norai iš savanorių padaryti tikrus, karo metui tinkamus, karius. Būdamas aukštos moralės, visomis savo fizinėmis ir dvasinėmis pajėgomis buvo atsidavęs jam pavestoms sunkiai įveikiamoms pareigoms. Turėdamas karštą būdą, o iš kitos pusės, būdamas atsargus, reikalavo ne tik iš savęs, bet ir iš kitų būti pasiruošusiems sutikti įvairius netikėtumus.¹¹³

Antanas Juozapavičius

Tarp neatidėliotinių uždavinių, kuriuos A. Juozapavičiui teko spręsti, buvo pulko vidaus gyvenimo norminimas pagal visuotinai pripažintus kariuomenės tvarkymosi principus. Čia jis rėmėsi savo, kaip karininko, sukaupta patirtimi, ypač dirbant Atskirajame lietuvių batalione Vitebske. Nustatydamas vadovybės informavimo apie padėtį pulke tvarką, 1919 m. vasario 8 d. įsakyme Nr. 75 A. Juozapavičius nurodė: „Visoms kuopoms ir komandoms įsakau kasdien pristatyti pulko raštinėn dienos žinias ligi 8 ½ val. ryto pagal sekančią schemą.“ 1919 m. vasario 9 d. įsakymu Nr. 77 A. Juozapavičius sunormino vidaus tarnybos raportus, arba, kaip jis vadino, pareiškimus, pateikdamas jų formas žodžiu ir raštu, nurodydamas jų vykdymo tvarką. Antai budinčiojo karininko raporto (pareiškimo) pulko vadui formulė buvo tokia: „Ponas vade, 1 pėstininkų pulke laike dežuravimo jokių atsitikimų nebuvo (o jei buvo, tai pranešti tuos atsitikimus)“¹¹⁴. Atitinkamai turėjo raportuoti ligoninėje budintis vyresnysis gydytojas, karininkas, perduodantis budėjimą, kuopoje budintis karininkas. Įsakyme nurodyta, kaip budintysis karininkas raštu turi pateikti rytinį ir vakarinį raportus¹¹⁴.

Gerai suvokdamas, kokią reikšmę sąmoningai pavaldinių drausmei turi įsakymų ir nurodymų žinojimas, A. Juozapavičius pareikalavo, kad įsakymai pulkui kasdien būtų skelbiami kuopose ir komandose. Minėtame įsakyme Nr. 75 jis nurodė: „Patėmijau, kad įsakymai pulkui ne visuomet perskaitomi kuopose ir komandose. Kuopų vadams ir komandų viršininkams atkreipti į tai dėmesį.“¹¹⁵

Pulko vadui A. Juozapavičiui labai rūpėjo stiprinti karininkų vaidmenį, ugdyti atsakomybės už patikėtas pareigas jausmą. Jau pirmuoju savo 1919 m. vasario 4 d. įsakymu Nr. 70 jis nubaudė karininką Povilą Dundulį dviejų parų areštu „už nevykusį pildymą pareigų dežuruojančio karininko ir neprideramą elgesį

113 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 53.

114 Įsakymas 1 p. p. 1919-02-09 Nr. 77 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 64–65; Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 54.

115 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 61.

su kareiviais“. Vasario 6-osios įsakymu Nr. 73 A. Juozapavičius nurodė: „Patebėjau, kad kuopų vadai, išeidami iš stovyklos, nepalieka savo vietoje pavaduotojų; batalionų vadams į tai atkreipti dėmesį.“ Pulko kvartirmeisteriui karo valdininkui Simui Užgai tuo pačiu įsakymu pareikštas papeikimas „už netikusį savo pareigų pildymą“. Minėtame įsakyme yra du su karininkų drausme susiję punktai: „Patėmijau, kad karininkai be leidimo naudojami svetimais arkliais. Batalionų vadams atkreipti į tai dėmesį“; „Patėmijau, kad ypač vakarais ne kartą girdėtis neleistinas šaudymas. Visiems vadams bei viršininkams įsakyti savo pavaldiniams, kad tokių atsitikimų daugiau nebebūtų.“¹¹⁶ 1919 m. vasario 12 d. įsakymu Nr. 81 A. Juozapavičius paskyrė pulko karo lauko teismą, pirmininkaujama krn. Igno Musteikio. Nariais paskirti krn. V. Skorupskis ir A. Švambaris-Švebrauskas¹¹⁷.

Daug rūpesčių A. Juozapavičiui kėlė pulko materialinis aprūpinimas, ypač kareivinių būklė. P. Ruseckas rašė: „Atvykę Alytaus kareivines rado kuo baisiausiajje padėtyje. Nebuvo, žinoma, jokių sandėlių, jokio maisto ar kito ko atsargos. Viską turėjo ant greitųjų gauti ir pasirūpinti.“ Pasak A. Keblaičio, beveik visos kareivinės buvo be langų, be durų, apšviečiamos balanomis. Ankstesnieji pulko vadai šiuos klausimus buvo tik pradėję spręsti. 1919 m. vasario 4 d. A. Juozapavičius sudarė komisiją ir pavedė jai parengti kareivinių remonto sąmatą. Vasario 8 d. jis patvirtino komisijos pateiktą remonto sąmatą – 53 380 rublių¹¹⁸.

Tiesa, nuo 1919 metų pasikeitė pulko aprūpinimo maisto produktais tvarka. Iki tol maisto produktus iš pasiturinčių valstiečių rekvizuodavo pulko atstovai, o nuo vasario pulką maistu pradėjo aprūpinti suėmimo komitetai¹¹⁹.

A. Juozapavičius toliau komplektavo Pirmąjį pėstininkų pulką. 1919 m. vasario 4 d. jis priėmė šešis savanorius: Juozą Kubilių, Andriejų Kriščiūną, Juozą Kazlauską, Vincą Griškelį, Juozą Bauką ir Antaną Glušauską. Vasario 6 d. A. Juozapavičius priėmė į tarnybą karininką Kazį Skučą ir paskyrė jį Alytaus apskrities komendantu su kuopos vado teisėmis, kartu paskirdamas eiti Alytaus apskrities milicijos viršininko pareigas. Vasario 7 d. į tarnybą buvo priimtas karininkas Antanas Švambaris-Švebrauskas. Jis buvo paskirtas Puskarininkų mokyklos viršininko pavaduotoju¹²⁰.

Pradėjęs vadovauti pulkui, jau vasario 4 d. krn. A. Juozapavičius kreipėsi į KAM štabą prašydamas krn. V. Ramanausko neskirti pulko vadu. Kariuomenės vadovybei niekaip nereaguojant, vasario 10 d. jis rašo naują raštą: „Pranešu, kad ūkio skyriaus viršininkas gavo užklausimą nuo k-ko Ramanausko, ar prirengtas jam butas su visiais patogumais? Prašau k-ko Ramanausko nesiųsti į 1 pulką. Jo atvažiavimas sukels daug nesusipratimų ir nemalonumų. Vadas pulko gali būti ypata, gerai kalbančia lietuviškai ir žinančia dabartinio kareivio psichologiją.“

Aprašydamas šį epizodą, V. Jankauskas daro išvadą, kad krn. A. Juozapavičius, sudėtingoje situacijoje siekdamas užsitikrinti visišką veiklos laisvę, kaip kliūtį matė ne tik paskirtąjį pulko vadą, bet ir krn. K. Ladigą¹²¹.

116 Ten pat, l. 57, 58, 61; Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 54.

117 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 68.

118 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 54.

119 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 226.

120 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 55.

121 Jankauskas V. Kario kelias, p. 52.

Didelė problema pulko vadui A. Juozapavičiui buvo santykiai su vokiečių įgula Alytuje. Tuo metu ją sudarė keturi pėstininkų batalionai (prie kiekvieno – po vieną kulkosvaidžių kuopą), artilerijos brigada (4 baterijos po 4 pabūklus kiekvienoje), raitelių eskadronas, išsklaidytas po Alytaus apylinkes. Visos tos dalys priklausė 169-ajai apsaugos brigadai. Apie vokiečių kariuomenės moralinę būklę P. Biržys rašė: „*Ištvirkinti, išlepinti, nežiną žiaurumo ribų, jausdami besiartinančią valandą, kada jiems reikės iš Lietuvos išsinešdinti, savivaliavo, vogė, plėšė, kankino ir skriaudė miesto ir apylinkių gyventojus.*“¹²² Taigi A. Juozapavičiaus nusistatymas vokiečių atžvilgiu buvo suprantamas. Pasak K. Skučo, jis „*tik svajoto apie tai, kaip ir koku būdu nuginkluoti vokiečių įgulą ir tuo būdu išsigyti ginklų ir visa kita, reikalinga pulkui, ir padaryti galą vokiečių viešpatavimui ir jų plėšimams gyventojų*“¹²³.

1919 m. vasario 8 d. pulko štabe buvo gauta žinia, kad vokiečiai plėšia krautuves ir gyventojus. Pulko vadas A. Juozapavičius įsakė išsiųsti į miestą sustiprintus patrulius. Patruliuojantys kareiviai apie 12 val. vienoje krautuvėje išgirdo riksmą. Įėję į vidų, rado tris vokiečių kareivius, plėšiančius krautuvę. Vokiečiai, durtuvais prispyrę prie sienos savininką žydą, reikalavo kasos pinigų. Plėšikai buvo suimti ir nuvaryti į pulko daboklę. Vokiečiai jėga bandė išvaduoti suimtuosius, bet nieko neišėjo. Konfliktas buvo išspręstas tik tada, kai iš Kauno atvyko aukštas vokiečių karininkas ir paprašė pulko vado A. Juozapavičiaus suimtuosius paleisti¹²⁴.

Nors ši epizodą daugelis autorių nurodo kaip A. Juozapavičiaus principingumą, tačiau vargu ar toks jauno vado karštakošiškumas buvo naudingas tada dar silpnam pulkui.

PULKAS KOVŲ SU BOLŠEVIKAIS METU

Kovos dėl Alytaus

Siekdama užimti Kauną supamuoju manevru iš pietų pusės, bolševikų armijos vadovybė 1919 metų pradžioje ėmė ruošti karinei operacijai Alytaus kryptimi. Iš patekusio į Lietuvos karinės vadovybės rankas 1919 m. vasario 6 d. slapto įsakymo bolševikų veikiančiajai armijai matyti, jog ši planavo naktį iš vasario 8-osios į 9-ąją, pasinaudodama sukilusiais darbininkais ir valstiečiais, visame pietų fronte pradėti bendrus greitus ir ryžtingus veiksmus. Kiekvienas iš operacijai numatytų pulkų turėjo maždaug po 1000 karių. Į dešinę nuo III šaulių pulko veikęs IV šaulių pulkas vasario 8 d. turėjo išvykti iš Butrimonių miestelio, Punios rajone persikelti į kairįjį Nemuno krantą ir vasario 9-osios rytą, apeidamas Alytų Kaniūkų kaimo rajone, atkirsti Lietuvos kariuomenės susisiekimą ir ryšius su Kaunu ir Suvalkais. III šaulių pulkas, žygiuodamas pagal plentą Varėna–Alytus, turėjo užimti Merkinę ir Alytų. Užimant nurodytas vietas, įsakyta visomis priemonėmis palaužti bet kokią galimą lietuvių ir vokiečių pasipriešinimą. Šiai operacijai vadovauti buvo paskirtas III šaulių pulko vadas Vasiukovas, jo padėjėjais – Grinkovas ir Belizoko bei politinis komisaras Vavilovas¹²⁵.

122 Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, p. 55.

123 Ten pat.

124 Ten pat.

125 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 52.

Krašto apsaugos ministerijos vadovybė su nerimu stebėjo raudonarmiečių pasirengimą. Jau 1919 m. sausio 16 d. buvo įsakyta Pirmojo pėstininkų pulko vadoi vykdyti tolimas bolševikų pozicijų žvalgybas (net iki sąlyčio su bolševikais). Buvo nurodyta turėti slaptus žvalgus Varėnos ir Valkininkų geležinkelio stotyse, taip pat susisiekti su slaptais žvalgiais Vilniuje. Visą apie bolševikus surinktą medžiagą pulko vadovybė turėjo perduoti Krašto apsaugos ministerijos štabui. Be to, buvo įsakyta dar sparčiau formuoti Pirmąjį pėstininkų pulką¹²⁶. Tačiau, kaip jau buvo minėta, visko trūko, o paramos Krašto apsaugos ministerija daug suteikti negalėjo.

Sausio 22-ąją krn. I. Musteikiui buvo duotas įsakymas su būriu (36 kareiviais) išžvalgyti Daugų apylinkes. Buvo gauta žinių, kad į Daugus (22 km nuo Alytaus) atvyko 200 bolševikų, taigi I. Musteikis turėjo šias žinias patikslinti. Dauguose minėtų bolševikų nerasta, tik du kareiviai, kurie buvo paimti į nelaisvę¹²⁷.

Belaisviai pranešė, kad sausio 21 d. pas juos buvo atvykę vokiečiai. Pasikalbėję su komisarų, jie išvyko Alytaus link.

Po poros dienų laikinai einantis pulko vado pareigas krn. K. Ladiga, gavęs papildomų žinių, išsiuntė Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininkui telefonogramą, kurioje nurodė, kad, žvalgybos žiniomis, I Pskovo pulko 2-oji kuopa užima Bobriškio ir Vežonio kaimus į rytus nuo Daugų, 3-ioji kuopa – Druckūnus. Viena kuopa iš Varėnos išvyko Perlojos kryptimi. Bolševikai laukia paramos. Kai ateis du pulkai ir artilerija, eis į priekį Nemuno¹²⁸.

Taigi situacija buvo labai rimta. Vilniaus rajone veikė vadinamoji bolševikų vakarų armija. Šios armijos Pskovo divizija, vadinama Lietuvių divizija, buvo gavusi įsakymą užimti Alytų ir, išplėtusi pulkus vietos „sukilėliais“ iki brigadų, žygiuoti Vokietijos sienos link.

Vokietijos X armijos daliniai jau buvo beveik baigti evakuoti į Vokietiją ir net neturėjo pakankamai jėgų užtvarams sudaryti. O ir likusieji buvo pakrikę, juose buvo stipri spartakininkų įtaka.

Lietuvai, Latvijai ir Lenkijai iškilo pavojus atsидurti bolševikų rankose. Tuo susirūpino Antantės vadovybė. Santarvininkai iš vokiečių pareikalavo aktyviai veikti prieš bolševikus ir išlaikyti liniją Gardinas–Kaunas–Mintauja. Tuo tarpu bare Alytus–Kaišiadorys vokiečiai turėjo po vieną silpną batalioną prie abiejų geležinkelio linijų. Ties Alytumi vokiečiai saugojo šiojią tokią demarkacijos liniją, pastatę raitelių užkardą Peteronyse.

Pačiame Alytuje buvo vokiečių raitelių ir pėstininkų, be to, tomis dienomis į Alytų atvyko nepilnos sudėties 3-iasis prūsų husarų pulkas¹²⁹.

Artinantis prie Alytaus bolševikams, vien vokiečių užtvaramis pasikliauti nebuvo galima. Politikuojantys spartakininkai ieškojo (ir turėjo) įtartinų ryšių su bolševikais. Be to, Pirmojo pėstininkų pulko įgula buvo susitelkusi Alytaus–Vilniaus pusėje, o vokiečių įgula – už Nemuno, Suvalkų pusėje. Tai kėlė ypač daug rūpesčių pulko vadovybei, nes pulkas galėjo atsидurti tarp dviejų priešų.

Nepasitikint vokiečių užtvaramis, sausio 24 d. pulko 2-ajai kuopai buvo

126 Ten pat, p. 53.

127 1 pėstininkų pulko pirmieji karo žygiai // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 379, l. 78 a. p.; Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 169.

128 1 pėstininkų pulko pirmieji karo žygiai // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 379, l. 78 a. p.

129 Ten pat, l. 79 a. p.

duotas įsakymas padaryti užtvaras į rytus nuo Peteronių Domenkonių, Venčiūnų, Uliškių kaimuose, kad apsaugotų nuo bolševikų puolimo iš rytų pusės. Kuopai buvo priskirtas sunkusis kulkovaidis. Su vokiečiais buvo palaikomas ryšys. Sausio 24 d. 14 val. kuopa užėmė nurodytas teritorijas. Jau tos dienos vakarą (18 val.) buvo pastebėti nuo Daugų pusės jojantys du raiteliai. Į juos buvo paleistas pirmasis šūvis. Raiteliai skubiai spruko į mišką. Bolševikai pasirodė ir priešais lietuvių užtvarą Venčiūnuose.

Bolševikų žvalgai ėmė sekti lietuvių užtvaras, tačiau svarbesnės jų jėgos tebuvo telkiamos Daugų–Varėnos rajone. Slaptus žvalgus bolševikų pusėn siuntė ir lietuviai.

Sausio 27 d. užtvaras aplankė pulko vadas. Kareivių nuotaika buvo gera, tačiau turėdamas galvoje ypač platų barą, kurį teko saugoti, pulko vadas paprašė krašto apsaugos ministro paramos Alytaus įgulai. Ministerijos štabas prašomos paramos neatsiuntė, priešingai, po kelių dienų iš Alytaus įgulos vieną kuopą net paėmė. Šautuvai buvo atsiųsti tik vasario 12 d.¹³⁰

Bolševikams artėjant, vokiečiai iš Peteronių pasitraukė. Tai matyti iš krn. A. Žemaičio pranešimo pulko vadui: „*Pranešu, kad surinktomis žiniomis vokiečiai iš Peteronių ir Švobiškio išėjo. Iš karininko Šulgos pranešimo matosi, kad yra pavojus 2-os kuopos pirmam būriui, nes turima žinių, kad bolševikai rengiasi žygiuoti pirmyn. Dėl viso ko aš pats atvykau su vienu būriu į Švobiškių k. ir čia sustojau. Būsiu iki ryt dienos... Venčiūnuose liko viršila su ketvirtu būriu.*

2. kuopos vadas karininkas Žemaitis.“¹³¹

Vokiečiams pasitraukus, į jų stovėjimo vietas buvo nusiųsta 1-oji kuopa. Bataliono vadas pulko vadui pranešė, kad 1-oji kuopa sausio 29 d. išvyko užimti Peteronių ir Kaniūkų kaimų. Vadinas, fronto baras dar labiau išsiplėtė.

Sausio 29-ąją laikinai einantis pulko vado pareigas krn. K. Ladiga vėl aplankė sargybas. Kareivių nuotaika buvo gera. Grįžęs į štabą, 2-ajai kuopai už ypatingą budrumą įsakymu pulkui pareiškė padėką.

Vokiečių raiteliams pasitraukus, tačiau bolševikams nepuolant, po dviejų dienų atvyko vokiečių pėstininkai. Jie ėmėsi saugoti barą į pietus nuo Peteronių. 1-oji kuopa sausio 30-ąją pakeitė 2-ąją kuopą. 1-osios kuopos vado sausio 30-osios pranešime, be kita ko, rašoma: „*Jokių svarbių atsitikimų nebuvo. Iš Daugų atvyko savanoris kareivis pabėgęs iš bolševikų. Sako, kad tenai jų yra 150 žmonių. Bolševikai areštavo Daugų komitetą ir išsiuntė į Vilnių. Kuomet mūsų 2. kuopos žvalgai buvo prie Daugų, tai jie matė ir buvo nusigandę. Naktį aš vieną šnipą pasiunčiau į Daugus, o rytoj bus pasiųsta žvalgyba į Pavartėnus.*“¹³²

Vasario 2 d. 1-osios kuopos užtvaras pakeitė 5-oji kuopa. Vasario 6 d. 5-osios kuopos vadas krn. V. Skorupskis pranešė, kad bolševikų žvalgai apšaudė kuopos užtvarą Švobiškyje. Lietuvių sutikti ugnimi, bolševikai pasitraukė.

Vasario 6 d. 5-ąją kuopą pakeitė 6-oji. Vasario 7-ąją kuopos vadas krn. V. Šaudzis pranešė, kad naktį iš Švobiškio užtvaros išsiųsti žvalgai 4 val. ryto susitiko su bolševikų žvalgais ir susišaudė. Pastarieji pasitraukė į mišką. Vėliau į mišką buvo pasiųsta daugiau karių, bet bolševikų surasti nepavyko.

¹³⁰ Ten pat, l. 78 a. p.

¹³¹ Ten pat, l. 79.

¹³² Ten pat.

Vasario 10-ąją mūsų daliniai vėl pasikeitė: 6-ąją kuopą pakeitė 1-oji kuopa. Vokiečiai informavo, kad, jų turimomis žiniomis, bolševikai artimiausiomis dienomis puls Kauną ir Alytų. Tačiau krn. P. Genys iš užkardų rašo pranešimą, kad kol kas bolševikai Daugų ir Alytaus link neina. Dauguose yra 150 žmonių ir du kulkosvaidžiai, Butrimonyse – 100 žmonių¹³³.

Vasario 9 d. krašto apsaugos viceministras krn. Stasys Zaskevičius Pirmojo pėstininkų pulko vado pareikalavo vieną kuopą pasiūsti paremti Jiezno gynybos. Laikinai einantis pulko vado pareigas krn. A. Juozapavičius įsakė 15 val. išvykti krn. A. Žemaičio vadovaujamai 2-ajai kuopai. Kuopa 16 val. išžygiavo į Prienus keliu Alytus–Balbieriškis–Prienui¹³⁴. O jau kitą dieną, t. y. vasario 10-ąją, buvo sužinota, kad Alytaus kryptimi žygiuoja apie 700 bolševikų karių vora, ginkluota 15 kulkosvaidžių ir keturiomis lengvosiomis patrankomis¹³⁵.

Vasario 10 d. pulko vadas krn. Antanas Juozapavičius išsiuntė į Kauną slapta raštą, kuriame buvo rašoma: „Šiuo pranešu, kad stovis fronto Alytuje pavojingas, apie pavojingumą stovio buvo pranešta Ponui Ministeriui savaite atgal, – tuomet pulkui reikalinga buvo duoti 200 kareivių iš Kauno, tas buvo pažadėta, bet ligšiolai nei vienas žmogus iš Kauno neatėjo ir dargi įsakius Vice-ministeriui 9 vasario 1919 metų N 3 tapo paimta viena kuopa 1 pulko jo nuožiūrai, kas susilpnino padėjimą Alytuje. Manau, kad išėjus iš to keblaus padėjimo reikalingi žmonės ir ginklai, kitaip gali būti katastrofa.“¹³⁶

Tą pačią vasario 10-ąją įvyko Pirmojo pėstininkų pulko vadovybės ir vokiečių karinės vadovybės pasitarimas. Tiek vokiečių, tiek lietuvių turėta informacija apie bolševikų skverbimąsi vakarų bei pietų kryptimis buvo panaši. Susitikimo metu buvo aptartas bendro vadovavimo sujungtoms lietuvių ir vokiečių jėgoms klausimas. Kadangi vokiečių igulos Alytuje vadas buvo generolas, šie ir pasiūlė Pirmajam pėstininkų pulkui prasidėjus kovoms pereiti vokiečių brigados vado žinion. Pulko vadovybė tokiam pasiūlymui iš principo neprieštaravo, tačiau pažadėjo konkrečiai į šį klausimą atsakyti tik pasikonsultavusi su kariuomenės vadovybe. Pasitarime taip pat buvo tartasi dėl gynybos pozicijų pasirinkimo, ryšių palaikymo ir vieni kitų parėmimo lemtingais atvejais. Vokiečiai siūlė nieko nelaukiant sudaryti gynybos planą, kovos pozicijas pasirinkti vietoje ir tinkamai jas parengti. Jie pakvietė lietuvius kitos dienos rytą atvykti į Uliškių kaimą. Nors vokiečių brigados vadovybė rodė didelį palankumą lietuviams, tačiau Pirmojo pėstininkų pulko vadovybė jais nepasitikėjo ir į susitikimą neatvyko. Tik telefonu vokiečių vadovybės atsiprašė ir pareiškė į numatytą susitikimo vietą negalėsianti atvykti. Pirmasis pėstininkų pulkas nutarė prieš bolševikus veikti savarankiškai¹³⁷. Tai, ko gero, buvo pati didžiausia klaida, kurią padarė pulko vadas krn. A. Juozapavičius ir vadovaujantys pulko karininkai.

Kaip sekėsi viceministro S. Zaskevičiaus žinion pasiūstai kuopai, informaciją pateiksime taip, kaip yra užrašęs kuopos vadas krn. A. Žemaitis:

133 Ten pat, l. 79–80.

134 Trumpa Jezno kautynių apžvalga // Ten pat, l. 86.

135 Mjr. Ališauskas. Pirmieji Nepriklausomybės kovų žygiai // Mūsų žinynas, t. 36, Nr. 2, p. 213.

136 Ten pat.

137 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 54.

„Birštone sutikome pirmus atsitraukiančius nuo Jezno du raitelius, kurie man pranešė, bolševikų didelės jėgos sumušė mūsikius, esą daug sužeistų, jų tarpe ir pats vice-ministras krn. Zaskėvičius. Duotas įsakymas trauktis atgal į Prienus.

Iš šių raitelių pranešimo negalėjau sužinoti tikros situacijos, bet matydamas, kad su mūsikiškais atsitiko nelaimė, išdaviau kuopai iš vežimo papildomai šovinių ir po kelių karštos prakalbos žodžių, tęsiau žygį toliau. Mano griežtas nusistatymas žūt būt eiti pirmyn, sukėlė gerą nuotiką visai kuopai, tik 2-3 silpnesnės valios, pasitaikius pirmam miškeliui, atsiliko ir pabėgo. Kelyje sutikau dar keletą besitraukiančių pėstininkų. Kiek pažygiavę prie Šakonių kaimo sutinku tvarkingai atsitraukiančius pėstininkus ir raitelius. Su jais buvo ir vice-ministras, kuris paaiškino situaciją ir davė man įsakymą žygiuoti su kuopa, pridengiant atsitraukiančias ir pavargusias dalis.

Tos dienos vakare prie Birštono buvo surinktos visos turimos lietuvių jėgos ir patikrinus nustatyta, kad nėra būrio vado krn. Četuchino. Su puse žmonių, kurių dalis pateko bolševikų nelaisvėn ir buvo žiauriai išžudyti.

Žmonės buvo pavargę, todėl buvo nutarta vykti į Prienus ir duoti žmonėms poilsio.

Sekančią dieną, vasario 11 d. ryte 1 pėstininkų pulko 2-oji kuopa buvo išvesta Prienu priedangai į Birštono aukštumas.

Vasario 13 vėl buvo nutarta pulti Jezno miestelyje esančius bolševikus. Tiksliam priešo priešakinių postų išsiaiškinimui visą naktį buvo vedama energinga žvalgyba kariuomenės Pošiūniui ir Treideriui vadovaujant. Naktis buvo nepermatomai tamsi, snigo.

Ryto metą abi kuopos buvo suvestos į vieną batalioną. Batalionui vadovauti buvo pavesta krn. Žemaičiui. 1 pėstininkų pulko 2-ajai kuopai vadu buvo paskirtas krn. Treideris, 2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadu krn. Pošiūnas. Puolimą rėmė vokiečių kariuomenės dalinys su viena patranka.

Sutvarkius batalioną ir atidavus paskutinius nurodymus, buvo pradėtas žygis. Raiteliai buvo išsiųsti anksčiau ir iki puolimo pradžios sudarė priešakinę rinktinę. 2-oji kuopa, vykdama į puolimo išėities ribą, susidūrė su bolševikų raitija žvalgyba, kuri po trumpo susišaudymo paspruko. Užėmus puolimui nurodytas išėities vietas, buvo pradėtas visu frontu puolimas. Kadangi prie 2 pėstininkų pulko kuopos buvo pats vice-ministras Zaskėvičius, tai aš ėjau kartu su 1 pėstininkų pulko 2-ąja kuopa, veikusia kairiajame sparne.

Pradėjus puolimą, bolševikai atidengė smarkią ugnį iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Dar nepratę prie kautynių 2-osios kuopos savanoriai, pagauti baimės, puolė prie žemės. Kadangi tik griežtu ir energingu kuopos judesiu buvo galima demoralizuoti priešą ir jo ugnį, todėl atviroje vietoje išėjau prieš kuopą. Užteko šio mano poelgio ir kelių žodžių. - „Ką vyručiai, baisu pirmyn!“ ir grandinė pakilo ir iki Jezno paėmimo nė vienas savanoris be komandos neatsigulė...

Energingas visu frontu puolimas privertė bolševikus bėgti iš Jezno, paliekant sužeistus ir daug ginklų bei šaudmenų. Vienas kulkosvaidis buvo paliktas bažnyčios bokšte. Norėta pulti bolševikus dar ir toliau, tačiau tuojau pradėjo temti ir priešą teko persekioti tik ugnimi. Priešas traukėsi Stakliškių kryptimi. Nesuspėję pabėgti iš Jezno miestelio bolševikai į mūsų savanorių šaudė iš namų. Įpykę savanoriai vieną kitą bolševiką nudūrė.“¹³⁸

Kitą dieną Jiezne esantys Pirmojo pėstininkų pulko 2-osios kuopos kariai pastebėjo besileidžiantį bolševikų lėktuvą. Lakūnai, negalėdami greitai sutaisyti sugedusio lėktuvo, pasiėmę kulkosvaidį pabėgo Butrimonių link. Pasiūstas 2-oios kuopos žvalgų būrys lėktuvą atitempė į Jiezną. Tai buvo pirmasis brangus karo grobis, kurį mūšio lauke paėmė lietuvių kariai.

Taip ir baigėsi Jiezno kautynės, per kurias bolševikams, besiveržiantiems į Kauną ir Alytų, buvo suduotas nemenkas smūgis. Tačiau jų jėgos nebuvo pakirstos.

Vasario 12 d. smarkesnės kautynės su bolševikais prasidėjo ties Alytumi ir pačiame Alytaus mieste. Pirmojo pulko dalys saugojo barą nuo Alytaus į rytus (Švobiškės–Domantonys–Venciūnai–Uliškiai) ir į šiaurę (Padvariškės–Norgeliškės). Vokiečiai saugojo fronto barą linijoje Poteronių geležinkelio stotis–Alovė–Butrimiškės. Be to, jie taip pat saugojo Merkinės–Perlojos kryptį¹³⁹.

Pulko krn. P. Genio vadovaujama 1-oji kuopa saugojo Švobiškių–Domantonų–Venciūnų barą. Krn. A. Žemaičio vadovojamą kuopą vasario 9 d. perkėlus į Prienų–Jiezno barą, pulke tinkamos kautynėms beliko tik 1-oji, 5-oji ir 6-oji kuopos. Taigi lietuviai, neturėdami pakankamai pajėgų, fronto liniją saugojo tik kai kuriose vietose, daugiausia kelius, tiltus, o ištisi barai, net po keletą kilometrų, buvo visai nesaugomi. Tai, be abejo, gerai žinojo ir bolševikų kariuomenės vadovybė, nes organizavo gana intensyvią žvalgybą.

Pulko vadui didelį nerimą kėlė ir šovinių rusiškiems šautuvams trūkumas. Pulkas vokiškų šovinių turėjo pakankamai, tačiau daugiausia buvo ginkluotas rusiškais šautuvais. Krašto apsaugos ministerija žadėjo padėti, tačiau atsiųsti vokiškų šautuvų negalėjo, nes ginklų transportas iš Vokietijos vėlavo. Į Kauną išvyko krn. P. Gladutis, tačiau kai grįžo su šoviniais, mūšis su bolševikais jau buvo prasidėjęs¹⁴⁰.

Tuo tarpu 2-ojo bataliono apginklavimas ir kitų perginklavimas turėjo įvykti vasario 12 d. Gynybos planas buvo paremtas tuo, jog iki vasario 12-osios daliniai bus apginkluoti, o vasario 13-ąją jie galės išsidėstyti saugomame bare¹⁴¹. Tai matyti iš pulko vado krn. A. Juozapavičiaus įsakymo:

„ 12 vasario 1919 m. Alytus. 2 bataliono vadui. Paliepimas.

Rytoj vasario 13 d. 8 val. ryto 5 kuopa turi išeiti užėmimui fronto nuo kaimo Takniškiai ligi kaimo Vaidaugai; šie kaimai į šiaurės rytų pusę nuo Alytaus.

5 kuopa turi būti 10 val. kaime Vaidaugai; 10 val. ryto kaime Vaidaugai būsiu ir aš ir smulkiai nurodysiu, kaip užimti frontą. Vienas būrys 6 kuopos 10 val. turi užimti kaimą Ulyškiai, kuris yra į rytus nuo Alytaus; šiam būriui į kaimą Vaidaugai eiti nereik. 5 ir 6 kuopų vadams iš ryto 6 val. išsiųsti nuo būrio po 4 butininkus.

5 kuopa išsiunčia butininkus į kaimą Medukštą, Vaidaugai ir Takniškiai, 6 kuopos būrys išsiunčia butininkus į kaimą Ulyškiai. Būrys 6 kuopos turi laikyti ryšį su vokiečiais, stovinčiais kaime Poteronys.

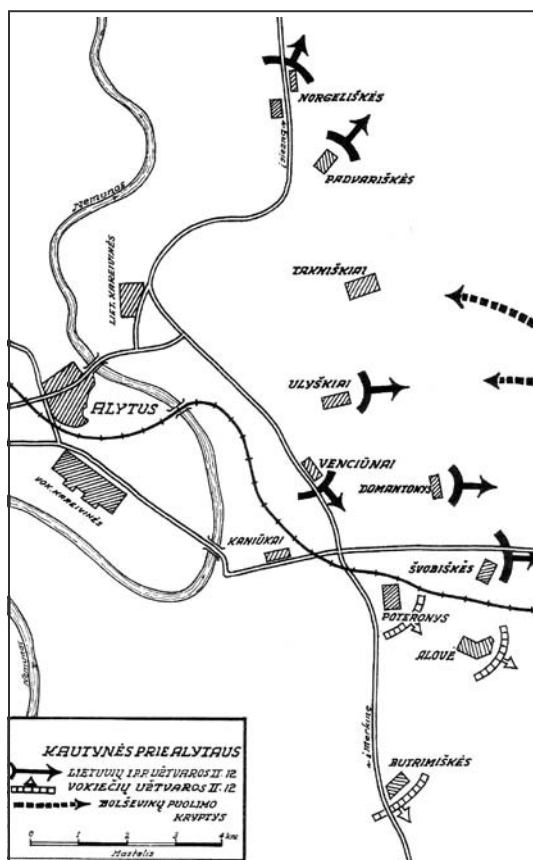
*E. 1 pėst. pulko vado pareigas karininkas A. Juozapavičius.*¹⁴²

139 Leščius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 53.

140 Jankauskas V. Kario kelias, p. 53.

141 Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 146.

142 Ten pat, p. 147.

Schema Nr. 1
Kautynės su bolševikais ties Alytumi. 1919 m.
vasario 12 d.
Iš knygos: V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė
nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 56

Taigi pulko vadas nusprendė sustiprinti 5-ąją ir 6-ąją kuopomis sargybų liniją ir gintis, rezerve paliekant 7-ąją kuopą ir mokomąją komandą. Tačiau šio plano vykdyti neteko. Žadėtuosius ginklus (500 vokiškų šautuvų ir keliasdešimt tūkstančių šovinių) pulkas gavo vėl vasario 12-osios vakarą, apie 20 valandą. Ginklai buvo sudėti į sandėlį. Tačiau maždaug tokiu laiku bolševikai pradėjo pulti lietuvių ir vokiečių sargybas. Pulko rezerve Alytuje likę kareiviai tuojau pat buvo apginkluoti atvežtais šautuvais. Vos gavę ginklus, čia pat prie sandėlio jie buvo mokomi jais naudotis, mat buvo susipažinę tik su rusiškais šautuvais. Besimokant paaiškėjo, kad atvežtos netinkamos šovinių dėtuovės, o be jų šautuvo užtaisyti iš karto penkiais šoviniais buvo neįmanoma. Tai, be abejo, kėlė nepasitenkinimą, tačiau nieko kito neliko, kaip tik taip apginkluotus kareivius siųsti pasitikti prieš¹⁴³.

Prieš lemiamas kautynes susirgo 7-osios kuopos vadas krn. B. Bilminas. Jis buvo paguldytas į ligoninę. Nekaip jautėsi ir pulko vadas krn. A. Juozapavičius, nes išvakarėse krisdamas nuo arklio stipriai susitrenkė¹⁴⁴. Kaip vėliau prisiminė

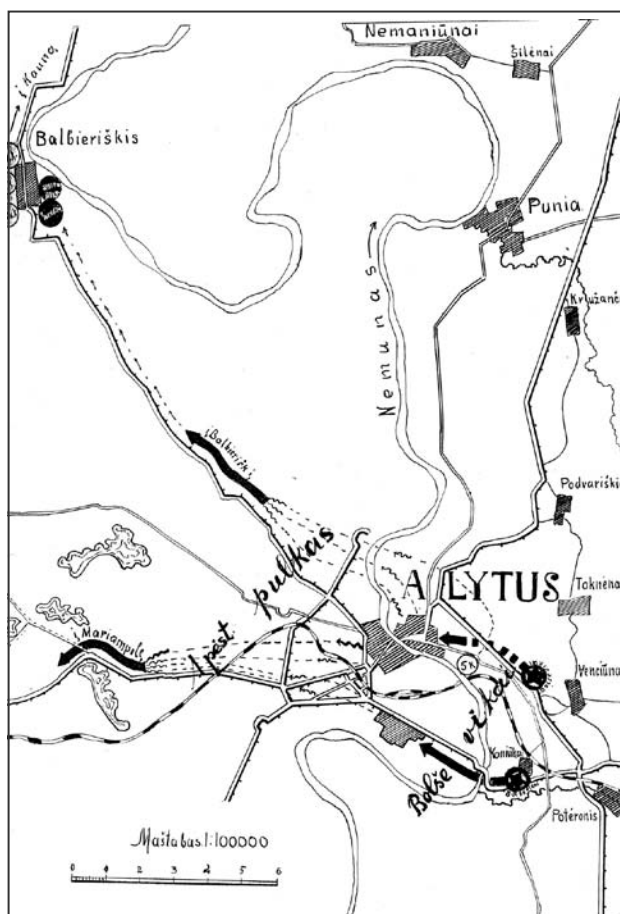
143 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 55.

144 Jankauskas V. Kario kelias, p. 53.

krn. P. Tamašauskas, visi kariai suprato, kad artinasi rimta valanda. Nors spaudė dideli nepritekliai, pulko karininkų ir kareivių nuotaika buvo gera, baimės niekas nejutė. Vyravo drąsa, pasiryžimas, klusnumas, visiškas pasitikėjimas savo vadais¹⁴⁵.

Alytų puolė bolševikų III ir IV šaulių pulkai, kuriuose buvo maždaug po 1000 karių. III šaulių pulkas puolė pagal plentą Varėna–Alytus. Bolševikų IV šaulių pulkas puolė į šiaurę nuo III šaulių pulko. Plento kryptimi bolševikų daliniai puolė labai koncentruotomis pajėgomis, pagrindines jėgas nukreipdami prieš lietuvius¹⁴⁶, nes tikėjosi, kad vokiečiai ne tik nespriešins, bet juos dargi parems.

Tačiau lietuviai ir vokiečiai bendros vadovybės neturėjo ir vieni kitais nepasitikėjo, o tai labai apsunkino padėtį fronte. Pasitarimuose su vokiečiais dalyvavęs krn. P. Tamašauskas taip aprašė bolševikų puolimą: *„I pėst. pulkas telefono ryšio su fronto linijos daliniais neturėjo, turėjo tik vokiečiai, tad ir žinių galima buvo gauti tik iš vokiečių štabo. Apie užpuolimą buvo sužinota iš vokiečių husarų pulko štabo. Iš vokiečių husarų pulko štabo telefonu buvo pranešta, jog bolševikai pirmiausia puolė vokiečių ir lietuvių lauko sargybas. Iš jų buvo sužinota, jog bolševikai 23 val. 30 min. nuo Daugų pusės pirmiausia puolė užtvartą Nr. 1 (Švobiškių km), o netrukus buvo puolamos užtvartos Nr. 2 (Domantonių k.), Nr. 3 (Venciūnų k.)*

Schema Nr. 2
Bolševikų puolimas ir pulko atsitraukimas. Iš: LVCA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 12

145 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 147.

146 Ten pat.

kitos. Kiek vėliau I pėst. pulko vadas gavo žinią, kad mūsiškių užtvaros iš Ulyškių k. pasitraukė. Vokiečiai nusiskundė, kad jų kairiajam sparnui gresia apėjimas. Dar kelis kartus vokiečiai telefonavo mūsiškiams, reikalaudami sustiprinti Ulyškių rajoną ir atstatyti pirmykščią padėtį. Paskutinį kartą kalbėdami pridūrė, kad jeigu negrįš mūsų užtvaros į Ulyškių k., tai jie bus priversti apleisti pozicijas. I pėst. pulko vadovybė, įvertinusi susidariusią padėtį, suprato, jog minėtam būriui reikėjo suteikti skubią paramą, tačiau neturint greitų susisiektimo priemonių žiemos sąlygomis įveikti nemažą atstumą nebuvo jokių galimybių. Daugiau vokiečiai nebeskambino, o į mūsų telefoninius pašaukimus neatsiliepdavo.¹⁴⁷

Krn. J. Čaplikas, aprašydamas vasario 12–13 dienų kautynes, pokalbius su vokiečiais apibūdina taip: „Apie padėjimą fronte buvo gauta žinių nuo vokiečių brigados viršininko, kad jo kariuomenė pasitraukė į kaimą Kaniūkai. Lietuvių kariuomenė gynėsi Švobiškėse kiek galėjo, bet turėjo pasitraukti prieš didesnę jėgą ir klausė, kur dabar lietuvių pozicijos; jam buvo nurodytos, buvo pranešta 1 val. 55 min. Lygiai 2 val. vokiečių brigados viršininkas perdavė, kad jų kariuomenė stovi Kaniūku kaimo ir rengiasi eiti pirmyn, tegul ir mūsų kariuomenė irgi eina, kad užimtų senąsias pozicijas; šį pranešimą tuojau išsiunčiau vadui pulko su raiteliu. 2 val. 7 min. gausiu žinią nuo raitelio Gabriuko, kad padėjimas blogas, rusų daugybė, pulko vadas pakliuvo į nelaisvę, 1 ir 6 kuopos užima frontą prieš Venciūnus ant plento, susirėmimas tarp mūsų ir rusų kareivių eina, du sužeisti atvežti į kareivines I bataliono, pranešimo pulko vadui neatidavė, nes jo nėra; būk tai Kaniūku kaimą vokiečiai apleido ir dabar šį kaimą užima rusai; ištirti tai pasiunčiau 1 kuopos žvalgus ... Skambinau telefonu į vokiečių brigados viršininką, kad sužinočiau ką jie veikia ir kur laiko frontą, bet neatsiliepė“¹⁴⁸.

Pulko padėtis darėsi vis sunkesnė, neaiški, nes iš saviškių nebuvo gauta jokių žinių. Tik iš šautuvų ir kulkosvaidžių šūvių artėjimo buvo galima daryti išvadą, jog mūsiškiai traukiasi ir Alytui gresia rimtas pavojus. Po kiek laiko kareivinių rajone pasirodė lauko sargybu kariai. Jie pasakojo, kad bolševikai puolė didelėmis pajėgomis, o vokiečiai paliko savo pozicijas ir pasitraukė. Pavojus grėsė iš rytų. Tada pulko vadas krn. A. Juozapavičius pasiuntė 5-ąją ir 6-ąją kuopas plentu į rytus, kad pridengtų Alytų nuo bolševikų, ir išskubėjo į barą. Prieš išvykdamas operacijos reikalus jis pavedė pulko štabo viršininkui krn. J. Čaplikui. Drauge su pulko vadu išvyko karininkai I. Musteikis, A. Svilas, kulkosvaidžių kuopos vadas ir A. Povilaitis. Ryšiams palaikyti su pulko štabu buvo paimti keli raiteliai. Visa ši grupė išvyko vasario 13-ąją, 8 minutės po vidurnakčio. Pulko rezerve liko pusė 5-osios kuopos (65 kareiviai), 7-oji kuopa (37 kareiviai) ir mokojoji komanda (32 kareiviai)¹⁴⁹.

Pirmąjį smūgį vasario 12-osios vakarą bolševikai nukreipė į Švobiškių užtva-

147 Ten pat, p. 148; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose, p. 55.

148 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 148.

149 Ten pat, p. 149–150; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 55.

ra. Krn. A. Juozapavičius ryžosi pats išsiaiškinti susidariusią padėtį, jei įmanoma, apeiti bolševikų sparną, suduoti jiems smūgį ir užkirsti kelią plentu puolantiems bolševikams. Pulko vadas nuvyko į Venciūnų kaimą ir susitiko su 1-osios kuopos vadu krn. P. Geniu. Ten sužinojo, kad iš Švobiškių kaimo mūsų užtvara jau buvo pasitraukusi. Netrukus užtvara pasitraukė ir iš Domantonių kaimo.

Naktis buvo labai tamsi, snigo. Papildžius būrį iki 40 karių, buvo pradėtas žygis iš Venciūnų kaimo į priešų užnugarį. Šio dalinio priekinėje saugoje ėjo krn. P. Genys su keliais kareiviais. Laukais visi pasiekė plentą Alytus–Varėna, bet bolševikai jau buvo praėję pro tą vietą, tad jie atsidūrė šių užnugaryje. Krn. A. Juozapavičiui įsakius būrys nužygiavo plentu Alytaus link. Nepriejus kryžkelės, prie Poteronių kaimo ant plento buvo pastebėta daug žmonių. Šie rusiškai paklausė: „*Kas ten?*“ Krn. P. Genys taip pat rusiškai atsakė: „*Svoji*“ (savi) ir rusai nusiramino. Užėmę patogias pozicijas aukštumėlėje ant plento, lietuviai į bolševikus ėmė šaudyti. Rusų pusėje prasidėjo sąmyšis ir triukšmas. Tačiau greitai pasigirdo komandos ir rusai pradėjo pulti. Lietuvių būrys turėjo nedaug šovinių, o turimas be stovo kulkosvaidis sugedo. Lietuvių ugnies smūgis buvo per silpnas, kad rusų pusėje kiltų panika. Teko trauktis atgal į Alytų. J. Juozapavičiaus vadovaujamas būrys į Alytų grįžo vasario 13-ąją auštant. Mieste jau vyko mūšiai¹⁵⁰.

Tuo metu, kai krn. A. Juozapavičiaus būrys buvo išvykęs, krn. J. Čaplikas 5-osios kuopos karininką Praną Černiauską su 10 kareivių pasiuntė žvalgybon į Takniškių kaimą. 6-oji kuopa, vadovaujama krn. V. Šaudzio, buvo pasiūsta paremti priešakinius dalinius dešiniajame sparne, plento kryptimi. 5-oji kuopa, vadovaujama krn. V. Skorupskio, užėmė aukštumas į rytus nuo kareivinių ir miško. Su 5-ąja kuopa drauge vyko ir 2-ojo bataliono vadas krn. P. Tamašauskas. Pulko adjutantas krn. Vaclovas Žadeika su vienu raiteliu buvo pasiūstas į dešinįjį sparną išsiaiškinti, kur yra ir ką veikia vokiečių daliniai. 4 val. grįžęs į pulko štabą, jis informavo, jog vokiečiai Kaniūkų kaime nuo bolševikų visiškai nesigynė ir iš savo kareivinių pasitraukė Suvalkų kryptimi. 5-oji ir 6-oji kuopos buvo atžygiavusios netoli Venciūnų kaimo. Krn. V. Šaudzio pasakojimu, jis buvo išjojęs į Venciūnus, kur rado pulko vadą krn. A. Juozapavičių. Kai bolševikai pradėjo pulti kaimą, A. Juozapavičius įsakė krn. V. Šaudziui užkirsti jiems kelią ir nurodė vietą. Kai krn. V. Šaudzis sugrįžo į kuopą ir pradėjo vykdyti užduotį, pasirodė, kad bolševikai jau pasiekę aukštumą, kurią jis turėjo užimti. 5-oji ir 6-oji kuopos gynėsi prie miškelio, tačiau bolševikai apėjo kuopų dešinįjį sparną ir privertė trauktis. Kuopos ėmė trauktis į Alytų, paskui į kairįjį Nemuno krantą.

Tuo pat metu krn. J. Čaplikas pasiuntė Mokomąją kuopą (apie 30 kareivių), vadovojamą krn. Z. Gerulaičio, užimti Kaniūkų plento tilto per Nemuną ir

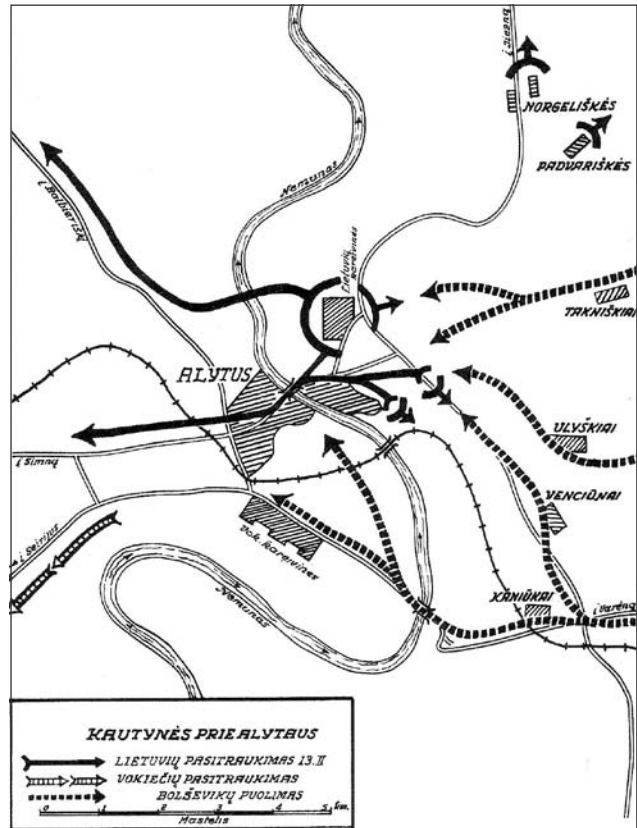
150 Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 150.

neleisti bolševikų į kairįjį upės krantą. Tačiau kuopa tilto nepasiekė, nes jį jau buvo užėmę bolševikai. Perėję į kairįjį krantą, jie pradėjo veržtis į Alytų ir apšaudyti Pirmojo pėstininkų pulko kareivines. Vokiečiai iš kareivinių jau buvo pasitraukę¹⁵¹. Jie irgi neatlaikė gausnio priešo spaudimo.

Vokiečiai traukėsi kaudamiesi, buvo užmuštų ir sužeistų. Dalies sužeistųjų jie net nesuskubo evakuoti, paliko Alytaus apskrities ligoninėje¹⁵².

Krn. Z. Gerulaičio pozicijoms sustiprinti buvo pasiūsta 30 kareivių iš 7-osios kuopos. Jiems buvo įsakyta kiek galima ilgiau gintis pozicijose prie kapinių kairiajame Nemuno krante. Tačiau greitai ir iš ten reikėjo trauktis.

Padėtis vis labiau komplikavosi. Pulko jėgos buvo išsklaidytos, rezervų nebebuvo. O bolševikai vis puolė. Vasario 13-ąją, 6 val. ryto, bijant, kad bolševikai gali užimti Alytų, ūkio dalies viršininkui ir nerikiuotės kuopos vadui buvo įsakyta visą pulko turtą vežti į Likiškių kaimą Simno kryptimi. Deja, įsakymas trauktis visų kuopų nepasiekė, nes nebuvo galimybių joms apie tai pranešti. Tuo metu kuopos veikė savarankiškai, nes bendro vadovavimo jau nebebuvo. Kadangi trūko vežimų ir arklių, nebuvo galimybių iš Alytaus išvežti ir pulko turtą. Sandėlyje buvo apie 300 tik ką gautų šautuvų. Tik pulko ligoninė suskubo išgabenti vertingesnę turtą ir išvežti visus sužeistuosius ir ligonius. Mieste prasidėjo šaudymai¹⁵³.

Schema Nr. 3
Pulko atsitraukimas pralaimėjus mūšį dėl Alytaus
Iš knygos: K. Ališauskas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės
1918–1920, p. 151

151 Ten pat, p. 152; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose, p. 57.

152 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 152.

153 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 152 ; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose, p. 57.

Tuo metu apie 7 val. ryto iš priešakinio baro į kareivines grįžo pulko vadas krn. A. Juozapavičius. Sužinojęs apie padėtį fronte ir pulke, jis įsakė pakrauti ginklus į dvejas roges ir su keliais kareiviais, apšaudomas bolševikų ir vietinių komunistų, pabandė prasiveržti per tiltą į Suvalkijos pusę, tikėdamasis pasiekti savuosius. Jojantis per Alytaus tiltą krn. A. Juozapavičius apie 8 val. buvo bolševikų nukautas. Jiems atiteko ir vežti ginklai. Taip, kovodamas dėl Lietuvos laisvės, žuvo pirmasis mūsų kariuomenės karininkas, laikinai einantis Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas Antanas Juozapavičius¹⁵⁴. Už šį žygdarbį po mirties 1922 m. gruodžio 8 d. jis buvo apdovanotas I rūšies 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi¹⁵⁵.

Pulkas patyrė pirmąjį skaudų pralaimėjimą. Tai lėmė daug priežasčių, tačiau svarbiausioji buvo silpnas pulko apginklavimas ir igūdžių stoka. Deja, tenka konstatuoti, kad daug klaidų padarė ir laikinai einantis pulko vado pareigas krn. A. Juozapavičius. Nors ir žinojo, kad bolševikai ruošiasi pulti pulką bent triskart didesnėmis jėgomis, karius vadas išsklaidė labai plačiame fronte, neužmezgė glaudaus ryšio su vokiečių karinio dalinio vadovybe. Pasitvirtino tolia-regiška pirmojo vado krn. J. Galvydžio-Bykausko nuostata, kad su vokiečiais reikia palaikyti pačius geriausius santykius¹⁵⁶.

Pirmajam pėstininkų pulkui teko trauktis. Deja, pulko vadas krn. A. Juozapavičius ir pulko štabas nebuvo parengę jokie plano, kaip pralaimėjimo atveju bus traukiamasi, todėl viskas vyko chaotiškai. Viena pulko dalis, daugiausia tie, kurie perėjo tiltą (štabas su ūkio dalimi ir kuopa, kai kurios rikiuotės dalys) pasitraukė Simno link. Pakeliui dalis kareivių su ginklais išsivaikščiojo į namus. Likusieji apie 14 val. pasiekė Simną.

Kairiajame sparne kovęsi daliniai (jiems vadovavo 2-ojo bataliono vadas krn. P. Tamašauskas), kurie perėjo užšalusį Nemuną, pro Balbieriškį pasitraukė Prienų link ir vasario 13 d. Jiezne prisijungė prie viceministro krn. S. Zaskevičiaus rinktinės. Į Jiezną pasitraukė 12 karininkų ir 245 kareiviai¹⁵⁷.

Karo valdininkas P. Ruzgas

154 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 152.

155 Įsakymas kariuomenėi. 1923 m. sausio 9 d. Nr. 7.

156 Jankauskas V. Kario kelias, p. 54.

157 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 228.

Pulko kariams pasiekus Simną, įvyko karininkų pasitarimas. Kadangi vietos komunistai nutraukė telefono ryšį, nebuvo galimybės susisiekti su Kaunu. Buvo bandoma skambinti į Marijampolę, bet ir ten ryšys neveikė. Plito gandai, jog Kaunas užimtas sukilusių bolševikų, dalis Lietuvos valdžios suimta, o kita dalis išsibėgijusi. Net tarp pačių karininkų atsirado norinčiųjų skirstytis po namus. Visgi krn. J. Čaplikui pavyko įtikinti, jog reikia pasiekti Marijampolę, o tada, sužinojus tikrąją padėtį, paaiškėsia, kaip elgtis toliau. Simne kariams buvo paruošti pietūs. Į Marijampolę jie traukėsi per Krosną, Liudvinavą. Pakeliui, Žaliosios miške, besitraukiančius Pirmojo pėstininkų pulko karius užpuolė vietos komunistai. Buvo nukautas karo valdininkas Petras Ruzgas¹⁵⁸, penki kareiviai ir krn. J. Sutkus sužeisti. Užpuolikus pavyko sugauti, jie buvo atiduoti karo lauko teismui. Vasario 15-ąją, vidurnaktį, į Marijampolę atžygiavo 17 karininkų, 9 karo valdininkai ir 219 kareivių, vadovaujamų krn. J. Čapliko. Jie turėjo 167 šautuvus, vieną kulkosvaidį, 6500 šovinių ir 52 arklius. Tą pačią dieną buvo sudaryta viena suvestinė kuopa, Puskarininkų mokykla, kulkosvaidininkų komanda ir Ūkio kuopa¹⁵⁹.

Tuo metu krn. I. Musteikio vadovaujamas pulko 1-asis batalionas, iš Alytaus perėjęs užšalusį Nemuną, vasario 13 d. 20 val. pasiekė Balbieriškio dvarą, o kitą dieną atvyko į Prienus. Čia susirinko apie 15 karininkų ir per 200 kareivių. Vasario 15 d. jie buvo nukreipti į Jiezną ir apgyvendinti pas vietinius gyventojus. Kariuomenės vadovybės įsakymu 2-ojo bataliono vadas krn. P. Tamašauskas vietoj krn. M. Goštauto buvo paskirtas Jiezno komendantu, krn. V. Skorupskis – jo padėjėju, o krn. I. Musteikis – rinktinės vadu¹⁶⁰.

Kairiajame pulko sparne, šiaurės rytuose, Norgeliškių ir Padvariškių bare, bolševikai nepuolė. Čia buvo pastatytos Pirmojo pėstininkų pulko sargybos. Sargybų viršininkas krn. A. Petruškevičius, nors ir turėjo raitelių, ryšių su pulko štabu kautynių metu nepalaikė.

Bolševikams užėmus Alytų, krn. A. Petruškevičius, neturėdamas jokių duomenų apie padėtį pulke, nesuserientavo situacijoje ir manydamas, kad pulkas sutriuškintas, įsakė kareiviams išsiskirstyti ir slapstyti, arklius atidavė kaimiečiams, o pats nuvyko į Alytų, kur pateko bolševikams į nelaisvę. Vėliau jis iš nelaisvės pabėgo¹⁶¹.

Nors pulkas ir pralaimėjo, tačiau didelių nuostolių nepatyrė. Kautynėse žuvo vienas karininkas ir keli kareiviai, apie 20 kareivių pateko rusams į nelaisvę, bet kai kurie vėliau pabėgo.

Vasario 15 d. pulko štabo viršininkas krn. J. Čaplikas perėmė vadovavimą

158 Savanorių žygiai, t. 1, V, 1991, p. 70.

159 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 57, 60, 228; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 153; LCVA, f. 1, ap. 1, b. 31, l. 42.

160 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 60.

161 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 153.

pulkui. Įsakyme pulkui jis rašė: „*Iš priežasties žuvimo mūšyje I. p. pulko vado karininko Juozapavičiaus ir nebesant žinių apie vadus 1-o ir 2-o bataliono, aš laikinai einu pildyman pareigų pulko vado.*“¹⁶²

Naktį iš vasario 15-osios į 16-ąją prie Alytaus atvažiavo vokiečių šarvuotas traukinys su pėstininkais ir daugiau dalinių. Bolševikai be didesnio pasipriešinimo miestą paliko. Kai žinia apie tai pasiekė Marijampolę, krn. J. Čaplikas į Alytų pasiuntė komendantą A. Mikelėną su 30 karių, įsakęs sutvarkyti kareivines ir surinkti likusį pulko turtą. Jiems pavyko išgelbėti dalį grūdų, surasti kelis arklius ir kai kurių išgrobstyta turtą¹⁶³. Vasario 19-ąją čia sugrįžo dalis į Kauną pasitraukusio pulko 1-ojo bataliono karių¹⁶⁴, o vasario 20-ąją į Alytų buvo išsiųsta krn. Z. Talevičiaus vadovaujama 1-oji kuopa. Vasario 26 d. sugrįžo visas krn. I. Musteikio vadovaujamas 1-asis batalionas, kuriam vokiečiai užleido saugoti fronto prieš bolševikus barą.

Bolševikams užimti Kauną ir likviduoti besikuriančią valstybę nepavyko. Prie to svariai prisidėjo ir Pirmojo pėstininkų pulko karininkai ir kareiviai. Ir nors pulkas pralaimėjo, tačiau jo pasipriešinimas pristabdė bolševikų puolimą.

Pulko vado krn. Antano Juozapavičiaus žuvimo dieną buvo priimtas įstatymas dėl vyrų, gimusių 1897–1898 metais, mobilizacijos į Lietuvos kariuomenę¹⁶⁵.

Vasario 15 d. paskirtasis pulko vadas krn. Valerijonas Ramanauskas gavo įsakymą vykti į pulką¹⁶⁶. Vasario 16-ąją jis jau buvo pulke Marijampolėje ir perėmė vadovavimą. Jo pagalbininku tą pačią dieną paskirtas krn. K. Ladiga.

Konstantinas Žukas, krn. V. Ramanausko priimtas į tarnybą, taip apibūdino pulko vadą: „*Tai buvo senas rusų armijos karininkas, apie 60 metų amžiaus, kuris tik karo aplinkybėmis nerikiuotėje išsitarnavo iki pulkininko. Lietuviškai nemokėjo nė žodžio. Atrodė kažkoks sugrybėjęs.*“¹⁶⁷

1919 m. vasario 21 d. Lietuvos kariuomenėje buvo įvesta laikinoji uniforma. Pamažu pulkas ėmė panašėti į organizuotą karinį dalinį. Ši diena buvo įsimintina dar ir tuo, kad Marijampolėje Pavaduotojų mokykla išleido pirmąją laidą¹⁶⁸.

O vasario 23-iają Marijampolėje esančio pulko dalyje buvo surengtos iškilmės – paminėtos pirmosios valstybės nepriklausomybės metinės. Po sekmadienio pamaldų Bažnyčios gatvėje įvyko paradas. Po kurio laiko Marijampolėje apsilankė krašto apsaugos viceministras S. Zaskevičius. Jis negailėjo kariams karštų žodžių ir padaršinių. Pralaimėjimą patyrusiam pulkui to itin reikėjo¹⁶⁹.

162 Įsakymas 1 p. p. 1919-02-15 Nr. 83 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 70.

163 Jankauskas V. Kario kelias, p. 55.

164 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 228.

165 Laikinosios Lietuvos vyriausybės įstatymas dėl vyrų, g. 1897–1898 m., šaukimo į kariuomenę // Laikinosios vyriausybės žinios, Nr. 4, 1919 m. kovo 4 d.

166 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas. 1919 m. vasario 24 d. Nr. 36.

167 Žukas K. Žvilgsnis į praeitį, V., „Mintis“, 1992, p. 122.

168 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 81.

169 Jankauskas V. Kario kelias, p. 57.

Vėl ėmė rinktis savanoriai. Krn. Konstantinui Žukui buvo pavesta suformuoti ryšių komandą. Vasario 22 d. į pulką buvo priimtas kapelmeisteris Gudavičius. Jam įsakyta pradėti formuoti pulko orkestrą, o krn. J. Josiukui vasario 23-iają – raitų žvalgų komandą¹⁷⁰. Vasario 26–27 dienomis apžiūrėjęs pulką, V. Ramanauskas už gerą tarnybą pagyrė 6-osios kuopos vadą P. Dundulį, neblogai susitvarkiusią Pavaduotojų mokyklą, tačiau liko nepatenkintas 5-ąja ir 7-ąja kuopomis, kurių vadai nežinojo savo pareigų, o kareiviai per užsiėmimus dykinėjo¹⁷¹.

Vasario 25-ąją pulke buvo 22 karininkai ir 290 kareivių. Pulkas buvo išskirstytas po visą Marijampolę. Geresnes kareivines buvo užėmę vokiečiai, prastesnės atiteko lietuviams. Dvi kuopos buvo įkurdintos vadinamosiose husarų kareivinėse, kurios, nepaisant išdaužytų langų ir išimtų durų, atrodė gana neblogai. Padedant vokiečių komendantūrai buvo atkurtas telefono ryšys ne tik pačioje Marijampolėje, bet ir su Kaunu bei Alytumi¹⁷².

Kovo pradžioje Alytuje dislokuotame 1-ajame batalione buvo 12 karininkų, 4 valdininkai ir 234 kareiviai. Batalione padėtis buvo įtempta. Kovo 3 d. krn. I. Musteikis raporte KAM štabo viršininkui rašė: „*Pridedu žinių apie stovį bataliono ir prašau skubiai papildyti kareiviais, nes su esančiu prie manęs skaitliu aš negaliu užimti poziciją ir išlaikyti frontą. Neskaitant esančių prie manęs dabar, aš galėsiu patalpinti Artilerijos kazarme 300 ir pontonierių—100 kareivių. Ant pirmo laiko neatbūtinai reikalinga man mažiausiai 200 kareivių su rūbais ir batais; apginkluosiu pats iš pas mane esančio ginklų zapaso. Man kuo greičiausiai reikalinga Alytaus komendanto kar. Mikelėno žinion duoti bent 25 kareivius, ko dabar aš negaliu padaryt. Padėjimas pavojingas. Važiuoja per frontą špionažas-šmuklerystė. Kratų negaliu daryti iš stokos kareivių, o turiu žinias apie daug išplėštų 1-mo pulko daiktų. Kuo greičiausiai turiu papildyt kulkosvaidžių komandą, raitelių—žvalgų k-dą, be katrų visiškai negaliu ramiai toliau formuoti batalioną ir užimti, ir laikyti poziciją. Iš esančių batalione kareivių turėjau išskirt 38 su karininku ir palikti Balbierišky kaip barą, katrą neatbūtinai reikia papildyti ligi vienos kuopos.*“¹⁷³

Nenormali padėtis buvo ir pačio pulko vadovybėje. Atsiuntus į pulką krn. K. Ladigą, iš karto susidarė konflikto židinys. Pulko karininkams V. Ramanauskas liko svetimas. Antipatija vadui tolydžio stiprėjo, tad netrukus (ne be K. Ladigos pagalbos) subrendo mintis, kad reikia ir juo atsikratyti. Tiesa, tokių priemonių kaip prieš J. Galvydį-Bykauską nebuvo griebtasi, bet, be jokių abejonių, K. Ladiga čia vėl suvaidino vieną svarbiausių vaidmenų. Tai savo atsiminimuose patvirtina ir K. Žukas. Prisimindamas pirmąjį pokalbį su pulko štabo viršininku J. Čapliku jis rašo: „*Jis man papasakojo kaip „išgrūdo“ pulko*

170 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 81–82.

171 Jankauskas V. Kario kelias, p. 57.

172 Ten pat.

173 Ten pat.

vadą kar. Galvydį-Bykauską, o dabar tas pats daroma su naujai paskirtu vadu kar. Ramanausku. Iš kar. Čapliko žodžių supratau, kad dabartinio pulko vado „išgrūdimu“ reikalu į Kauną išvyko kar. Ladiga, kuris būtų tinkamiausias užmušto kar. Juozapavičiaus įpėdinis. Prisiminiau Kerensko laikus Rusijos kariuomenėje...“¹⁷⁴

K. Ladiga kovo 2–4 dienomis lankėsi Kaune (iškvietas KAM), o kovo 6-ąją į Kauną „tarnybos reikalais“ buvo skubiai iškvietas V. Ramanauskas. Pulko vadas, matyt, puikiai suprato, kas čia darosi, ir ne veltui vėliau savo pašalinimą siejo su „niekingom intrigom“, bet pakeisti nieko negalėjo. Perdavęs pulko vado pareigas K. Ladigai, jis išvyko į Kauną. Po poros dienų pulke buvo gautas krašto apsaugos viceministro 1919 m. kovo 6 d. įsakymas Nr. 15. Jis skelbė:

„1. Karininkas Kazys Ladiga nuo šios dienos skiriamas 1-mo pulko vadu ir Marjampolės, Alytaus, Seinų bei Kalvarijos ir apskričių įgulos viršininku;

2. Karininkas Musteikis nuo to pat laiko skiriamas 1-mo pulko vado pagalbininku nuo to pat laiko;

3. Karininkui Ladigai sugrįžus karininkui Ramanauskui iš Kauno tuojau perimti iš pastarojo 1-ą pulką;

4. Vadui 1-o pulko organizuoti sąryšį su nurodytais miestais bei rajonais ir pranešti apie šį įsakymą visiems savo įgulos komendantams;

5. Vadui 1-o pulko prižiūrėti ir ant kiek galint išrišti visus klausimus, kylančius iš priežasties pagarsinimo naujokų mobilizacijose.

Vadai to pulko atsako už karo tvarką ir vidujinę ramybę nurodytuose rajonuose;

7. Vadas 1-o pulko atsako už visas priemones, kurių griebsis gresiant pavojui jo rajonui Alytaus karo srityje;

8. Karininko Ladigos, kaip viršininko įgulos, klauso visos mažesnės Lietuvos armijos karinės dalys, kurios įeis į šį rajoną.

9. Vadui 1-o pulko tuojau organizuoti kuo stipriausią ir griežčiausią ryšį su Krašto apsaugos ministerija.“¹⁷⁵

1919 m. kovo 8 d. krn. V. Ramanauskas savo pareigas galutinai perdavė krn. K. Ladigai¹⁷⁶ ir buvo perkeltas dirbti į Krašto apsaugos ministerijos štabą.

Krn. V. Ramanausko vadovavimo pulkui laikotarpį tyrė 1919 m. gruodžio 6 d. sudaryta komisija. Komisijos pirmininku buvo paskirtas vyr. ltn. V. Gavrylovas, nariu – valdininkas Tarasevičius. Komisijos darbe dalyvavo Armijos teismo valstybės gynėjo atstovas Juozas Papečkys. Nors komisija daugiausia tikrino pulko finansinę ir ūkinę veiklą, tačiau surašytame akte yra ir kitų įdomių detalių. Iš akto matyti, kad perduodant ir priimant pulką nebuvo laikomasi nustatytų procedūrų. Nors vasario 17 d. pulkui priimti buvo sudaryta komisija, tačiau jos darbo pėdsakų nebuvo aptikta. Nė vienas pulko ūkinės veiklos įsakymas nebuvo

174 Žukas K. Žvilgsnis į praeitį, p. 122.

175 LCVA, f. 513, a p. 1, b. 1, l. 102; Jankauskas V. Kario kelias, p. 58.

176 Įsakymas 1 p. p. 1919-03-08 Nr. 122 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 105.

3-iojo bataliono vadas K. Žukas (VDKM)

pasirašytas pulko vado. Komisija pasiūlė plk. V. Ramanauskui juos pasirašyti, tačiau šis atsisakė motyvuodamas tuo, kad tų įsakymų nepasirašė dėl tam tikrų priežasčių, todėl nepasirašys ir vėliau¹⁷⁷. Tai dar kartą parodo akivaizdžių prieštaravimų tarp pulko karininkų ir vado aštrumą.

Naujasis pulko vadas krn. Kazys Ladiga energingai ėmėsi pertvarkos. Kovo 8 d. vietoje krn. I. Musteikio bataliono vadu jis paskyrė krn. A. Žemaitį, 2-osios kuopos vadu – krn. S. Skimundrį, 2-osios kulkosvaidžių komandos viršininku – krn. A. Povilaitį, 8-osios kuopos vadu – krn. B. Bilminą¹⁷⁸. Kovo 11 d. išleistame įsakyme pulko vadas griežtai uždraudė vartoti alkoholinius gėrimus („*Kariškiai patėmyti girtuokliavime bus tuojaus areštuojami*“), kovo 20 d. pulko karininkams, karo valdininkams ir kareiviams uždraudė be jo įgaliojimo pulko vardu kreiptis ir atstovauti bet kokioje valdžios, visuomenės ar kitoje įstaigoje. Kovo 24 d. pulko vadas, apžiūrėjęs 6-ąją kuopą, rado netvarką, už ką kuopos vadui pareiškė papeikimą¹⁷⁹. Kovo 28-ąją krn. K. Žukas buvo patvirtintas Marijampolėje pradėto formuoti 3-iojo bataliono vadu, krn. P. Steponavičius – ryšių komandos viršininku, krn. P. Dundulis – 9-osios kuopos vadu, krn. P. Černiauskas – Marijampolės komendantūros vadu, krn. A. Vaitiekavičius – 5-osios kuopos vadu¹⁸⁰.

Pulkas sparčiai augo. Kasdien atvykdavo vis naujų ir naujų karių. Kovo 4-osios duomenimis, pulke buvo 41 karininkas, 14 karo valdininkų, vienas gydytojas ir 576 kareiviai, o 1919 metų kovo pabaigoje pulko vadas krn. K. Ladiga parašo KAM štabo viršininkui pareiškimą, prašydamas sustiprinti Pirmąjį pėstininkų pulką viena artilerijos baterija. Savo prašymą jis grindė tuo, jog pulkas, turėdamas

¹⁷⁷ Aktas Nr. 30 // Ten pat, b. 19 (nenumeruota).

¹⁷⁸ Įsakymas 1 p. p. 1919-03-08 Nr. 122 // Ten pat, b. 1, l. 103.

¹⁷⁹ Ten pat, l. 109, 131, 138.

¹⁸⁰ Ten pat, l. 144; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 228.

artilėriją, galėtų veikti savarankiškai. Prašymas buvo patenkintas. Kovo 23-iają Artilėrijos pulko vadas krn. E. Jodko 2-ajam baterijos būriui įsakė vykti į Alytų. Būrys dar nebuvo baigtas formuoti, todėl iš Panemunės artilėrijos stovyklos pajudėjo tik kovo 26 d. 18 val. Būrys, vadovaujamas krn. Motiejus Pečiulionio ir j. krn. B. Paškevičiaus, turėjo 80 kareivių, tarp jų – du buvusius rusų armijos fejrerverkerius¹⁸¹. Į Alytų artilėristai vežėsi du rusiškus tricolius pabūklus, dvi dėžės sviedinių, 13 vokiškų karabinų ir vokišką lauko virtuvę.

Kaip rašo pulko metraštininkas, būriui atvykus „savos lietuviškos artilėrijos susilaukimas buvo taip svarbus ir brangus, jog ne vienas savanoris neslėpė veido šypsėnos, džiaugsmo ir didelio pasitenkinimo. Jeigu kiek anksčiau, kada aplūžusį ir aprūdijusį šautuvą į priešą atstatęs leido šovinius, kovėsi ir su šautuvo buože, priešo durtuvą atmušinėdamas, tikėjosi lietuvis laimėti, tai su savo artilėrijos pagalba abejonės nebuvo, jog laimės. Ir todėl didelio entuziazmo pagauti, kupini vilties į gražesnę ateitį, laisvę iškovoti, 1 p. p. kareivėliai pasišokinėdami pribėgo prie lietuvių artilėristų, korėsi jiems ant kaklų, bučiavosi ir ilgai linksmai šnekučiavosi kaip panelės po ranki vaikštinėdami po kareivinių kiemą. Karininkai pasiprašė gerb. svečius – artilėrijos būrio karininkus į vakarienę“¹⁸².

Kovo 20 d. tarnybą pulke pradėjo karo kapelionas kunigas Pranas Garmus¹⁸³.

Pulkas bandant atsiimti sostinę Vilnių

1919 metų kovo pradžioje Lietuvos Vyriausybė iš Vilniaus ir kitų bolševikų okupuotų sričių gavo žinių, kad gyventojų nepasitenkinimas bolševikų įvesta tvarka didėja, jų kariuomenėje pašlijusi drausmė, be to, iš turimų duomenų buvo matyti, kad Vilnių pulti ruošiasi ir Lenkija. Lietuvos Vyriausybė, įvertinusi susidariusią padėtį, nusprendė mėginti atgauti Vilnių puolant bolševikus, nors Lietuvos kariuomenė dar nebuvo pakankamai tam pasirengusi. Šiam uždaviniui vykdyti buvo sudaryta Atskiroji brigada, kurios vadu 1919 m. kovo 11 d. buvo paskirtas krn. Stasys Nastopka, štabo viršininku – krn. Balys Giedraitis.

Krn. S. Nastopka // Lietuvių albumas, p. 113

181 Fejrerverkeris – artilėristas, mokantis šaudyti iš įvairių pabūklų, gaminti degjuosius mišinius ir daryti fejrerverkus.

182 Jankauskas V. Kario kelias, p. 62.

183 Lietuvos kariuomenėi. Įsakymas Nr. 330. 1920 m. gegužės 17 d.

Buvo suplanuota operacija bolševikus pulti Vilniaus kryptimi dviejose vietose ir mėginti užimti miestą. 1919 m. kovo 24 d. krašto apsaugos ministras Antanas Merkys pasirašė slaptą įsakymą Nr. 1. Juo buvo įsakyta pulti bolševikus ir užimti Vilnių. Puolimui buvo sudarytos dvi rinktinės: dešinioji – pietinė (iš Alytaus įgulos) ir kairioji – šiaurinė (iš Kauno įgulos). Puolimą pažadėjo paremti ir vokiečiai.

Dešiniąją – pietinę – rinktinę sudarė Pirmojo pėstininkų pulko 1-oji, 2-oji, 6-oji ir 7-oji kuopos, raitųjų žvalgų komanda (apie 30 raitelių) ir krn. M. Pečiulionio vadovaujamas artilerijos būrys, turėjęs 2 patrankas. Be to, rinktinė dar turėjo 8 sunkiuosius kulkosvaidžius. Rinktinėi buvo iškeltas uždavinys kovo 28 d. išžygiuoti iš Alytaus ir pulti Daugų–Valkininkų–Vilniaus kryptimi. Nakvynės vieta buvo pasirinkti Venciūnai, Pocelonys ir Pavartėnai. Kitą dieną nurodyta užimti Daugus, vėliau Varėną ir jos geležinkelio stotį ir tęsti puolimą Vilniaus link¹⁸⁴.

Rinktinėi vadovavo Pirmojo pėstininkų pulko vadas krn. K. Ladiga. Tačiau kairiajai vorai dėl organizacinių nesklandumų laiku nepradėjus operacijos, pulko operacijos pradžia buvo perkelta į balandžio 1-ąją, vėliau į balandžio 3 dieną.

Kairiąją – šiaurinę – rinktinę sudarė Antrojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas ir Vilniaus atskirasis batalionas. Rinktinės vadu buvo paskirtas Antrojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono vadas krn. J. Butkus. Jis turėjo sutelkti savo dalinius Žiežmariuose ir pulti Žaslių–Vievio–Vilniaus kryptimi¹⁸⁵.

Abiejose lietuvių rinktinėse vyko paskutiniai pasirengiamieji darbai. Kovo 30 d. krn. K. Ladiga puko daliniams įsakė persikelti į Alytų. Marijampolėje buvo palikti tik formuojamas 3-iasis batalionas, Pavaduotojų mokykla ir krn. Budrevičiaus vadovaujamas kulkosvaidininkų komandos būrys. 3-iąjį batalioną K. Žukui buvo įsakyta formuoti savarankiškai. Jam buvo palikta Ūkio kuopos gurguolės dalis. Bataliono ūkio vedėju paskirtas krn. A. Petruškevičius, kvartirmeisteriu – valdininkas Zdanavičius. Batalionui taip pat buvo palikti karininkai Z. Talevičius, A. Kemežis ir Grubliauskas¹⁸⁶.

Kovo 30 d. pulko dalys išžygiavo ir per Liudvinavą, Krosną, Simną kitą dieną pasiekė Alytų¹⁸⁷. Prie Alytuje veikusio Pirmojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono prisijungė iš Marijampolės atvykęs pulko štabas su 1-uoju batalionu, kurį sudarė 19 karininkų, 364 kareiviai, artilerijos baterija su dviem karininkais ir 79 kareiviais ir husarų eskadronas. Taigi Alytuje buvo sutelkti du pulko batalionai, dvi kulkosvaidžių komandos ir viena raitųjų žvalgų komanda.

Atskirosios brigados vadas krn. Stasys Nastopka 1919 m. balandžio 1 d. Pirmojo pėstininkų pulko vadui krn. K. Ladigai nurodė neapmokytus, prastai aprengtus ir aprūpintus kareivius palikti Alytuje, o su visais kitais balandžio 3 d.

184 Jankauskas V. Kario kelias, p. 63.

185 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 185–186; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 81.

186 Įsakymas 1 p. p. 1919-03-30 Nr. 157 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 148.

187 Jankauskas V. Kario kelias, p. 63.

pradėti vykdyti Vilniaus grupei įsakymą Nr. 1, prieš tai pasiuntus gerą žvalgybą Varėnos–Valkininkų kryptimi. Buvo nurodyta kiekvienam kareiviui turėti po 350, kulkosvaidžiui – ne mažiau kaip 4000 šovinių¹⁸⁸.

Bolševikų jėgos šiame ruože nuo vasario mažai tepasikeitė. Jos tik buvo papildytos kariais, ginklais ir šaudmenimis. Pagrindinės bolševikų pozicijos buvo ties riba Nedzingė–Daugai–Pivašiūnai–Dusmenys–Onuškis–Aukštadvaris–Žasliai. Daugų, Varėnos kryptį saugojo V ir VII šaulių pulkai. Stipresnės bolševikų jėgos buvo sutelktos prie pagrindinių kelių, vedančių į Vilnių.

Balandžio 3 d. apie 15 val. dešiniąją rinktinę sudarantys Pirmojo pėstininkų pulko kariai pradėjo žygį iš Alytaus plentu Daugų kryptimi. Tą dieną jie užėmė Pavartėnų, Viečiūnų, Pocolonių, Bogužiškių, Naujaplenčio, Svobiškių kaimus ir Bogužiškių dvarą. Prie Pocolonių kaimo (5 km į vakarus nuo Daugų) pulko vadas rinktinę suskirstė į dvi voras: pagrindinę ir šalutinę, pastarajai paskirdamas 7-ąją kuopą su dviem sunkiaisiais kulkosvaidžiais ir raitųjų žvalgų komandą (20 karių). Jai buvo nurodyta žygiuoti pietų kryptimi į Arčiūnų kaimą, iš kur balandžio 4-osios rytą raitųjų žvalgų komanda turėjo išžvalgyti priešo pozicijas Beniūnų ir Kazimieriškės kryptimi. 7-oji kuopa, vadovaujama krn. Miko Rėklaičio, turėjo pulti Daugų ežero pietine puse ir pasiekti Geidukonių kaimo ribą¹⁸⁹.

Pagrindinė vora, kurią sudarė visi kiti rinktinės daliniai, turėjo pulti Daugus ir toliau plentu Varėnos kryptimi.

Kaip vyko puolimas, smulkiai išnagrinėjo dr. Vytautas Lesčius, todėl pasinaudosime jo pateikta medžiaga. Balandžio 4 d. 3 val. 1-oji ir 2-oji kuopos, remiamos artilerijos ugnies, užėmė į vakarus nuo Daugų buvusią aukštumą, žemėlapyje pažymėtą skaičiumi 198. Abi patrankos užėmė pozicijas į vakarus nuo šios aukštumos palei plentą Alytus–Daugai, netoli Pocolonių kaimo. Į šonus nuo pagrindinės voros pasiūsti žvalgai 4 val. netoli Daugų buvo pastebėti bolševikų. Prasidėjo susišaudymas. Tada artilerijos baterija atidengė ugnį į šiaurinę Daugų miestelio dalį. Į pagalbą atvykusios dvi vokiečių baterijos taip pat apšaudė bolševikų pozicijas. Nors bolševikai ir priešinosi, bet rinktinės 1-oji ir 2-oji kuopos 6 val. 30 min. užėmė Daugus. Bolševikai skubiai pasitraukė. 1-oji kuopa įžengė į Daugus be nuostolių, o 2-ojoje kuopoje puolimo metu vienas kareivis žuvo, kitas buvo sužeistas. Kuopa puldama šiauriau plento sutiko stiprų bolševikų pasipriešinimą ir buvo priversta sustoti. Tik atėjus į pagalbą 1-ajai kuopai ir kuopoms užėjus bolševikams į užnugarį, šie buvo priversti pasitraukti¹⁹⁰.

Užėmusi Daugus, vora tęsė žygį Bobriškių kaimo kryptimi. 1-oji ir 2-oji kuopos po trumpo susišaudymo užėmė Doškonių ir Verikantonių kaimus. Voros avangardinės dalys toliau žygiavo priekyje, iš paskos sekė vokiečių, o už jų –

188 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 81.

189 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 185–186; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 81.

190 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 82.

lietuvių artilerijos baterijos. Prie Vėžionių kaimo bolševikai į žygiuojančią vorą pradėjo smarkiai šaudyti iš kulkosvaidžių ir šautuvų. Voros priekyje žygiavusios kuopos išsiskleidė, o tuo metu vokiečių artilerija iš įtvirtintų pozicijų apšaudė apkasuose įsitvirtinusių bolševikus. Šie, patyrę kai kurių nuostolių, pasitraukė. Vokiečių karininkai automobiliuose įrengtų kulkosvaidžių ugnimi apšaudė bėgantį priešą, o jam įkandin į priekį sparčiai veržėsi lietuvių pėstininkai.

Užėmus Geidukonių ir Kirkklionių kaimus, buvo pastebėta bolševikų gurguolė, kurios dalis nuo Bobriškių kaimo traukė į Valkininkus, o kita dalis – plentu į Varėną. Lietuvių pėstininkai ir lietuvių bei vokiečių artilerija ją apšaudė. Voros priešakinės dalys užėmė bolševikų šiek tiek apgadintą Bobriškių–Valkininkų kelio tiltą, bet lietuvių kareiviai jį greitai sutaisė. Netrukus 2-oji kuopa užėmė Aleksandravos ir Vazgirdonių kaimus, 1-oji kuopa – Bobriškes. Užėmus šias vietas, vokiečiai pranešė, kad savo vadovybės yra atšaukiami¹⁹¹. Tęsti žygi liko vieni lietuviai.

Neturėdamas žinių iš šalutinės voros, išvykusios iš Pavartėnų kaimo ir Bogušiškių dvaro ir turėjusios žygiuoti į priekį palei pietinę Daugų ežero pusę per Rimėnus, Padaugę ir Gūdžius Geidukonių kaimo kryptimi, rinktinės vadas krn. K. Ladiga puolimą laikinai sustabdė. Savo padėjėją krn. I. Musteikį su 2-ąja kuopa ir dviem kulkosvaidžiais paliko Vazgirdonių kaime ir pasiuntė žvalgybą į Puodžių kaimą. 1-oji kuopa užėmė poziciją prie Bobriškių–Varėnos plento buvusiose 128-ojoje ir 131-ojoje aukštumose. Rinktinės rezervas apsistojo Bobriškėse¹⁹².

Nors puolimas buvo sustabdytas, tačiau artilerijos baterija, užėmusi poziciją pamiškėje prie plento į pietus nuo Bobriškių, apšaudė Varėnoje buvusių bolševikus. Bolševikai atsakė tuo pačiu. Apie 17 val. jų dalinys, remiamas artilerijos, iš Ežeriekų ir Druckūnų kaimų pradėjo puolimą, tuo sudarydamas grėsmę dešiniajam rinktinės sparnui. Rinktinė buvo priversta pasitraukti į vakarus nuo Bobriškių į 138-ąją ir 140-ąją aukštumas. Krn. I. Musteikiui buvo įsakyta su 2-ąja kuopa pasitraukti iš Vazgirdonių į Aleksandravos kaimą. Tolesnio rinktinės pasitraukimo atveju jis turėjo per Pavarenio kaimą pasiekti Pamusių dvarą, pereiti Varėnės tiltą ir susijungti su pulku prie Vėžionių kaimo. Atėjus vakarui, rinktinė apsistojo Geidukonių–Kirkklionių kaimų linijoje¹⁹³.

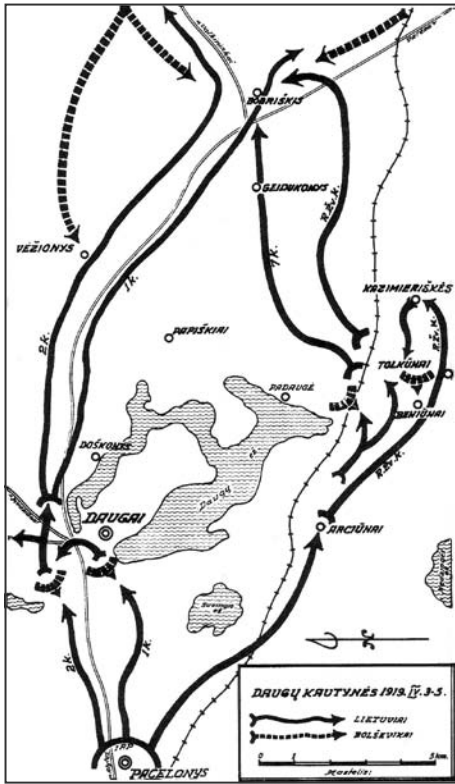
Tuo tarpu šalutinės dešinėsios voros raitųjų žvalgų komanda auštant pradėjo žvalgybą Beniūnų ir Kazimieriškės kryptimi, kur, pastebėjusi priešą grupuotę, ėmė ją sekti. Nustačiusi priešą pozicijas, sugrįžo į pulką. Žvalgybos metu vora turėjo nuostolių: vienas žvalgų komandos raitelis buvo nukautas ir du sužeisti.

Krn. I. Musteikis su 2-ąja kuopa, perėję Varėnės upės tiltą ties Pamusių dvaru, balandžio 5-ąją, 2 valandą nakties, prisijungė prie pulko. Kuopa nuostolių nepatyrė.

191 Ten pat.

192 Ten pat.

193 Ten pat.

Schema Nr. 4
 Daugų kautynės. 1919 m. balandžio 3–5 d.
 Iš knygos: K. Ališauskas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 189

Šalutinės voros 7-oji kuopa, auštant puldama priešą, turėjo pereiti į pietus nuo geležinkelio ir ežero esančią lygią, šlapią, didelę pievą ir čia priešą buvo sulaukyta. Po ilgesnių kautynių bolševikai pasitraukė. Kuopa perėjo Geidukonių kaimą ir sutemus išėjo į kryžkelę Daugai–Varėna–Valkininkai. Pasiūsta žvalgyba susekė, kad aplink Bobriškės pastatytos bolševikų sargybos, todėl kuopa, nesiveldama į nakties kautynes, pasitraukė Daugų link¹⁹⁴.

Balandžio 5-oji buvo skirta poilsiui, o 19 val. pulkas turėjo žygiuoti į priekį ir užimti Bobriškės. Tačiau 13 val. 22 min. iš kariuomenės vadovybės buvo gauta telefonograma karinę operaciją sustabdyti ir pasitraukti į Alytų. Buvo sužinota, jog bolševikai, sutelkę didesnes jėgas, nuo Vaikantonių ir Daškonių kaimų pusės grasina kairiajam voros sparnui, be to, kairioji vora nesėkmingai kovojo ties Žasliais. Krn. K. Ladiga įsakė pulkui pasitraukti. Pradėjus trauktis, kairįjį voros sparną ėmė pulti bolševikai, tačiau buvo apšaudyti iš šautuvų ir artilerijos. Pulkas tvarkingai pasitraukė. 20 val. 50 min. jis jau buvo Dauguose. Balandžio 6 d., palikęs priedangoje 6-ąją ir 7-ąją kuopas, jau 9 val. Pirmasis pėstininkų pulkas sugrįžo į Alytų. Šios operacijos metu pulkas didesnių nuostolių nepatyrė. Kovose žuvo 2 kareiviai, 4 buvo sužeisti¹⁹⁵.

194 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 187.

195 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 84; Jankauskas V. Karininko kelias, p. 66.

Vis dėlto reikia pasakyti, kad puolimas nebuvo gerai parengtas. Bolševikus puoliančios rinktinės sparnai buvo neapsaugoti, be to, prieš jėgas buvo gerokai didesnės.

Taigi puolimas Vilniaus kryptimi buvo nesėkmingas. Vilnius liko bolševikų rankose.

Pulkas vėl grįžo į Alytų, tiesa, ne visas. Marijampolėje pasiliko trijų kuopų krn. Konstantino Žuko vadovaujamas pulko batalionas¹⁹⁶. Pats K. Žukas batalioną apibūdino taip: „*Nekoks tai buvo batalionas: kareivių nedaug, ginklų dar mažiau, o tų kuopų vadai buvo karininkai Š. D. ir B., nuo kurių pulkas norėjo atsikratyti. Visi trys be saiko girtuokliavo, šaudėsi, triukšmavo, pridarydami nemaža rūpesčių man, komendantui ir policijai.*“¹⁹⁷

Atsitraukęs į Alytų, pulkas toliau buvo formuojamas, papildomas naujais savanoriais. Balandžio 12-ąją pradėjo veikti pulko teismas. Jo pirmininku buvo paskirtas krn. Konstantinas Žukas, nariais – krn. Vladas Skorupskis ir Zenonas Gerulaitis, nariu nuo kareivių – Antanas Bizūnas¹⁹⁸.

Balandžio 13 d. buvo suformuota kulkosvaidžių komanda, jos vadu paskirtas A. Svilas¹⁹⁹. 2-ojo bataliono vadas krn. P. Tamašauskas buvo atšauktas į KAM štabą, o bataliono vadu paskirtas krn. V. Skorupskis. Balandžio 27-ąją pasikeitė ir 1-ojo bataliono vadai. Naujuoju vadu nuo kovo 8 d. tapo krn. A. Žemaitis²⁰⁰.

Balandžio 16 d. į pulką atvyko pirmosios gailėstingosios seserys Katrina Balkūnaitė ir Anelė Budrevičienė, balandžio 18-ąją – Vanda Rašytinaite²⁰¹.

Balandžio 25 d. pulke jau buvo 57 karininkai, 21 karo valdininkas ir 1640 kareivių. Iš jų rikiuotės kuopose – 1019, ryšių komandoje – 16, žvalgų komandoje – 84, mokomojoje komando-

Pulko orkestras. 1919 m. (VDKM)

196 LCVA, f. 930, ap. 2 ž, b. 83, l. 2.

197 Žukas K. Žvilgsnis į praeitį, p. 125.

198 Įsakymas 1 p. p. 1919-04-12 Nr. 170 // LCVA, f. 513, a. 1, b. 1, l. 169.

199 Įsakymas 1 p. p. 1919-04-13 Nr. 172 // Ten pat, l. 174.

200 Įsakymas 1 p. p. 1919-04-27 Nr. 190 // Ten pat, l. 197.

201 Ten pat, l. 179, 183.

je – 84, kulkosvaidžių komandoje – 102, Ūkio kuopoje – 229. Pulkas turėjo 285 arklius, 14 kulkosvaidžių, 1420 šautuvus, 112 revolverių „Nagan“²⁰², 3000 granatų, daugiau kaip pusę milijono šovinių. Gegužės 1-ąją pulke jau buvo 1838 kariai²⁰³.

Revolveris „Nagant“ (VDKM)

1919 m. balandžio 19–21 dienomis lenkai staigiu puolimu išstūmė iš Vilniaus bolševikus ir užėmė Lietuvos sostinę. Bolševikai buvo demoralizuoti.

Pasikeitus aplinkybėms, Atskirosios rinktinės, kurios sudėtyje buvo Pirmasis pėstininkų pulkas, vadas krn. Stasys Nastopka įsakė abiem brigados rinktinėms žygiuoti Vilniaus kryptimi. Krn. K. Ladigai buvo įsakyta su Pirmojo pėstininkų pulko batalionu, raitelių eskadronu ir artilerijos baterijos būriu balandžio 27 d. pradėti žygį, užimti Varėnos miestelį, geležinkelio stotį ir laukti tolesnių nurodymų.

Tomis įtemptomis dienomis pulke įvyko ir šventė – pirmosios vestuvės. Balandžio 29-ąją krn. Julijonas Čaplikas vedė Mariją Valaitytę²⁰⁴.

Vykdydama Atskirosios brigados vadovybės įsakymą, Alytaus rinktinė balandžio 30 d. užėmė Varėnos miestelį, o jos viena kuopa – geležinkelio stotį, kur susitiko su lenkų kariuomenės daliniais. Tačiau Varėnoje pulkui įsitvirtinti neteko, nes gegužės 2-ąją Generalinio štabo viršininko gen. S. Žukausko įsakymu pulko daliniai, palikę Varėnoje nedidelį kareivių būrį, buvo atšaukti į Alytų. Varėnoje likusius lietuvių karius lenkai netrukus nuginklavo ir miestelį užėmė²⁰⁵.

Žygis į bolševikų frontą

Tačiau greitai pulkui teko palikti ir Alytų. Gegužės 3-iąją Atskirajai brigadai paskelbiamas įsakymas, Pirmajam pėstininkų pulkui įsakoma persikelti į Kauną.

Tą pačią dieną K. Ladiga pulkui paskelbė įsakymą. Jį vykdydamas, gegužės 6 d. 12 val. 2-asis batalionas ir 2-oji kulkosvaidžių komanda išžygiavo. 2-asis batalionas į Kauną atvyko gegužės 8 d. Čia iš Tiekimo skyriaus gavęs drabužių, ginklų ir amunicijos, gegužės 10-ąją traukiniu išvyko į Jonavą. Auštant

202 Revolveris „Nagant“, 1895 m. modelis, Tula, Rusija. Kalibras – 7,62 mm, būgno talpa – 7 šoviniai. Plienas, medis. Ginklo ilgis – 235 mm, vamzdžio ilgis – 111 mm, aukštis – 137 mm, plotis – 40 mm, svoris – 0,76 kg.

203 Jankauskas V. Kario kelias, p. 67–68.

204 Įsakymas 1 p. p. 1919-05-02 Nr. 197 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 1, l. 209.

205 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 96–97.

batalionas jau buvo Jonavoje. Papusryčia vė ir pailsėję bataliono kariai plentu nužygiavo į Ukmergę, kurią pasiekė jau sutemus.

Gegužės 7 d. Alytų paliko ir kitos pulko dalys. Pulko štabas į Kauną išvyko kartu su 1-uoju batalionu. Gegužės 8-ąją K. Ladiga iš Prienų į Kauną pasiuntė raitus žvalgus ir kvartirjerą krn. K. Sprangauską, kad sužinotų, kokia mieste padėtis, ir parūpintų kareivinėse vietas pulko kariams. Gegužės 9 d. 1-ąjį batalioną, jau įžengusį į Aleksotą, pasitiko komendantūros karininkas ir pranešė, kad mieste neramu: keli tūkstančiai vokiečių mitinguoja prie Soboro ir, keršydami už Versalio sutartį, grasina nuversti Lietuvos valdžią ir areštuoti Tautų Sąjungos atstovus. Pasiuntinys įtikinėjo bataliono vadą krn. V. Skorupskį apsistoti priemiestyje, tačiau šis nusprendė rizikuoti ir įvykdyti įsakymą iki galo – nuvesti batalioną į paskirtas Žaliakalnio kareivines. Batalioną Laisvės alėjos pradžioje sutiko Kauno komendantas krn. J. Mikuckis. Jis taip pat paragino susilaikyti – esą žygiuoti toliau tolygu eiti į mirtį. Tačiau V. Skorupskis nesileido perkalbamas ir batalionas, atstatęs šautuvus ir ugniai parengtus kulkosvaidžius, įžengė į Laisvės alėją. Ši buvo pilna vokiečių kareivių, tačiau tie pastoti kelio lietuvių batalionui nesiryžo. Batalionas, sėkmingai pražygiavęs pro Soborą, pasiekė Panemunės kareivines. Dalis karių iš karto buvo pastatyti į sargybą prie Prezidentūros. Vakare batalioną aplankė krašto apsaugos ministras Antanas Merkys ir kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas²⁰⁶. Ministras A. Merkys kariams pasakė kalbą, kurioje pabrėžė, kad Lietuvos nepriklausomybė bus pripažinta tik tuomet, jei mes įrodysime, kad mokame laisvę ir savo teises ginti.

Gegužės 11 d. batalionas su pulko štabu traukiniu išvyko į Jonavą. Čia pernakvojė, 10 val. ryto visi išvyko į Pagelazius.

1919 m. gegužės pradžia (VDKM)

Pavakarę batalionas pasiekė Pagelazius. Savanoriai čia buvo sutikti su duona ir druska, vietinės merginos karininkus ir kareivius apdovanojo gėlėmis. Pulko vadas K. Ladiga susirinkusiems žmonėms pasakė neilgą kalbą. Jis pabrėžė, kad Lietuvos kariuomenė eina ginti savo Tėvynės ir vyti iš jos priešus. Visų nuotaika buvo labai džiaugsminga²⁰⁷.

²⁰⁶ Jankauskas V. Kario kelias, p. 70.

²⁰⁷ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 8.

Susitikti su dešinėje esančiais lenkais gegužės 12-osios rytą pulko vadas iš Pagelažių pasiuntė 3-iąją kuopą, vadovojamą krn. Adomo Džiuvės. Kuopa, sustiprinta kulkosvaidininkų būriu, vadovojamam krn. Prano Gladučio, su dainomis išžygiavo į Veprius, iš ten – Gelvonų link. Nakčiai apsistojo Pyplių kaime. Kitą rytą per Boguslaviškį kuopa nužygiavo į Širvintas. Pakeliui žmonės vaišino Lietuvos kareivius kuo galėdami. Apsistojus Širvintose, kuopos vadas pasiuntė žvalgus į Kiauklių kaimą ir iš jų sužinojo, kad bolševikai atsitraukė Alantos link. Į rytus nuo Širvintų šeimininkavo lenkai.

3-ioji kuopa, Širvintose išbuvusi visą savaitę, buvo skubiai atšaukta į Skiemonių rajoną prisijungti prie kovojančio bataliono. Pernakvojusi Balninkuose, kitą dieną kuopa prisijungė prie bataliono²⁰⁸. O pulko 1-asis batalionas su štabu gegužės 13-ąją, apie 14 valandą, įžengė į Ukmergę²⁰⁹.

Ukmergėje, iš kurios bolševikai buvo išvyti tik gegužės pradžioje, tuo metu stovėjo Panevėžio atskirasis batalionas ir XVIII saksų savanorių pulko 2-asis batalionas. Šie daliniai buvo išsidėstę fronte Širvintų–Šventosios–Taujėnų linijoje. Atvykus į Ukmergę Pirmajam pėstininkų pulkui, Panevėžio atskirasis batalionas paliko šį fronto ruožą ir persikėlė į Ramygalos apylinkes.

Vos tik atvykęs, pulko vadas krn. K. Ladiga pasiuntė raitų žvalgų komandą, vadovojamą būrininko J. Papečchio, Taujėnų link. Gegužės 14-ąją pulko štabui šis pranešė, kad Taujėnuose yra apie 90 vokiečių, o į kairę nuo Kavarsko, Budrių dvare, įsitvirtinę 12 raudonarmiečių. Kurkliuose ir Kavarske irgi buvo bolševikų. Žvalgai sužinojo, kad Kavarske yra maždaug 100 raitelių, Traupyje – raitelių ir pėstininkų²¹⁰.

Lenkams užėmus Vilnių ir dalį Lietuvos teritorijų, vyriausiasis kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas, pakeitęs bolševikų puolimo kryptį į šiaurės rytus, pertvarkė ir kariuomenės struktūrą. Buvo suformuotos dvi rinktinės – Ukmergės ir Panevėžio. Atvykę į Ukmergę, abu Pirmojo pėstininkų pulko batalionai buvo

Pirmojo pėstininkų pulko raitų žvalgų kuopos viršininkas leitenantas P. Biržys ir eilinis V. Kundrotas prie šulinio Šalnų kaime, Taujėnų valsčiuje. 1919 m. // <http://www.grazitumano.lt/> (2009-07-23)

208 Ten pat, l. 9–11.

209 Jankauskas V. Kario kelias, p. 71.

210 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 11.

įtraukti į Ukmergės rinktinę, kurios vadu paskirtas krn. Kazys Ladiga. Į rinktinę dar buvo įtraukta vienas saksų savanorių batalionas, pusantro eskadrono husarų ir ketvirtosios baterijos du lengvieji pabūklai²¹¹. Pulkas Ukmergės rinktinės sudėtyje tęsė kovas su bolševikais.

Pulkas Kurklių kautynėse

Gegužės 14 d. vyriausiasis kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas išleido įsakymą Nr. 2, kuriuo buvo skelbiama:

„Sužinoti priešų pajėgas ir jo vietą ir padaryti jo stovinioje kariuomenėje netvarką įsakau:

1. Ukmergės kariuomenės viršininkui bendrai su vokiečių pajėgomis pasiųsti kai kurias kariuomenės dalis Raguvos linkui ir, jei galima būtų, partizanų būriais užpulti priešą iš užnugario, užimti tą miestelį ir Troškūnų k.

2. Panevėžio kariuomenės viršininkui bendrai su vokiečių pajėgomis iškeliauti Panevėžio link. Partizanų būriais žygiuoti iš pietų ir šiaurės Subačiaus linkui tikslu užpulti smulkiąsias priešų dalis ir išardyti geležinkelį tarp Panevėžio ir Subačiaus.

3. Apie uždavinį pranešti Panevėžio ir Ukmergės vokiečių kariuomenės dalims ir prašyti jų pagalbos.

4. Apie šį veikimą pranešti Kaune vokiečių vyriausiajai valdybai.

5. Partizanų būriams pradėti veikti tuojau gavus įsakymą.

6. Panevėžio ir Ukmergės kariuomenei bendrai susitarus atlikti uždavinį ne vėliau kaip gegužės 17 d.

7. Skubotus pranešimus siuntinėti vyriausiojo karo vado štaban tuojau.

8. Aviacijos dalies viršininkui pranešta ir jam liepta padėti kariuomenei.

*Generolas Žukauskas*²¹².

Perėmęs vadovavimą Ukmergės rinktinėi ir gavęs vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą, krn. K. Ladiga visų pirma nutarė išsiaiškinti bendrąją padėtį jam pavestame bare. Iš pasiųstos žvalgybos ir vietinių gyventojų sužinota, jog prieš rinktinę buvo sutelktos maždaug tokios bolševikų pajėgos: Balninkuose – 20, Žemaitkiemyje–Mediniuose – 500, Siesartyje – 20, Radiškyje–Kopūstėliuose – iki 300 karių su dviem patrankomis, Kavarske – 200, Anykščiuose – iki 300 ir Traupyje – 20 karių²¹³.

Daugmaž išsiaiškinęs padėtį, Ukmergės grupės vadas krn. K. Ladiga tuojau susisieikė su XVIII saksų savanorių pulko vadu mjr. V. Zeschau. Jo pulko 2-asis batalionas buvo Ukmergės fronto bare prie Šventosios, 1-asis batalionas, vadovaujamas kpt. Sprangerio, stovėjo Bukonyse.

211 Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 169.

212 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 74, l. 24.

213 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 100.

Susitikimo metu krn. K. Ladiga ir mjr. V. Zeschau sudarė bendrą rinktinės puolimo planą. Jam įgyvendinti gegužės 17 d. 8 val. ryto išleistas įsakymas Pirmajam pėstininkų pulkui (kalba netaisyta):

*„Operatyvinis įsakymas 1 pėst. pulkui Nr. 6.
Gegužės m. 17 d. 1919 m. Veikiančioji armija*

Dalys 1-o pėstininkų pulko drauge su vokiečių kariuomene eina pirmyn sekančiomis voromis (kolonomis):

I vora (kolona) - vadas I-jo pėstininkų pulko karininkas Ladiga, jo pavaduotojas oberleit. Ludovici

7 kuopa 18 pulko, papildyta 2 kuopa 18 pulko, 2 sunkių, 2 lengvų kulkosvaidžių, 2 sapiorų būrių, 2 lietuvių kuopos, 10 lietuvių raitelių, 2 lietuvių kanuoli.

II vora (kolona) - vadas leitenantas Krüger

6 kuopa 18 pulko, 2 sunkiu ir 2 lengvu kulkosvaidžiu 18 pulko, 1/2 batarėjos 18 ir 20 pulkų, 2 minosvaidžiu 18 pulko.

III vora (kolona) - vadas kapitonas Vinkleris

5 kuopa 18 pulko, 3 sunkūs ir 2 lengvu kulkosvaidžiu 18 pulko, 1/2 batarėjos 18 pulko, 2 sapiorų būriu, 2 lietuvių kuopos.

Padedamoji vora (kolona) - vadas von Römer

6 vokiečių raiteliai, 10 lietuvių raitelių, 1 sunkus ir 2 lengvu kulkosvaidžiu 18 pulko.

1) Priešo pėstininkai ir artilerija yra Radyszowka [Rūdiškis] ir apylinkėje. Balniki, Warguli, Kurkli, Kowarsk taip pat yra prieš uždėti.

2) V-18 anksti rytą apsupus užpuolamas priešas, esantis Radyszowkoje ir apylinkėje.

3) I vora stovi 4 valandą ryto į šiaurį-vakarų pusę Nidoki, prisirengusi užpulti ant Woltuny-Shmuidki. Užėmus Shmuidki, palikti dalį pėstininkų su artilerija apsaugojimui iš pusės Bolniki-Varguli; visi kiti eina į didįjį kelią Welka Wes (Didžiakaimis)-Dejuni. Nuolatinė žvalgyba rytų pusėn būtina reikalinga.

II vora turi būti 4 val. ryto prisirengusi eiti pirmyn ir sulig nurodymo V-17 iš ryto užimtos pozicijos. Bet ji neina pirmyn, kolei priešininkas neparodys judėjimo; tuomet veikia į priešininką smarkiu kanuolių šaudymu ir smarkiai puola ant pasitraukiančio priešininko.

III vora prieina 4 valandą ryto upę Šventąją apylinkėje Kawarsko, užima perėjimą per upę ir tuojaus praleidžia padedamąją vorą von Römerio per upę Šventąją. III vora palieka apsaugą nuo pusės Anykščių ant vakarų kranto upės Šventosios ir

K. Ladiga 1919–1920 m. // V. Jan-
kauskas. Kario kelias, p. 189

skubinasi eiti į Kurklius.

Padedamoji vora von Römerio eina per Shwirbljance-Gudance į didįjį kelią apylinkėn Dsluze.

4) *Apsistoja vakare V-17*

I vora – Nidoki ir apylinkėje.

II vora – Widziszki ir Ukmerge.

III vora – Towiany

5) *Zimmermano vora ir 18 pulko 8 kuopa, 1 lietuvių kuopa ir keli raiteliai eina V-15 po pietų į Lewanischki-Ragowo ir stumia priešą atgal kiek gali. 18 - V-oj saugoja iš šiaurės ir padeda 18 pulko 1-ai kuopai eiti pirmyn į Ragovą.*

6) *Susisiekimas telefonu Nidoki–Ukmergė ir Towiany 015–Ukmergė. Pranešimus daryti Ukmergės komendantui, kuris perduoda kam reikia. III vora organizuoja punktą rinkimui žinių Towianuose.*

7) *Valgio imti ant 3 dienų su savimi. Mėsa imasi rekvizicijomis. Rekvizicinės kortelės siunčiamos lietuvių komendantui.*

8) *Sužeisti siunčiami į Ukmergę. Kiekviena vora rūpinasi pati pervežimu sužeistų.*

9) *Ženkliai: Balta raketa – Mes esam čionai.*

Raudona raketa – Mes einam pirmyn arba artilerija perneša ugnį pirmyn.

Vieta dėl surinktų daiktų kiekviena vora renkasi atskirai. Belaisviai siunčiami per Ukmergės komendantą.

Aš būsiu prie III-os voros.

Fon Ciešau, majoras ir vadas 18 pulko

1-o pėstininkų pulko vadas karininkas Ladiga²¹⁴.

Taigi, kaip matyti iš įsakymo, pagrindinis dienos puolimo tikslas, skirtingai nei nurodė vyriausiasis kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas, buvo užimti Kurklius ir teritorijas tarp Šventosios ir Virintos.

Puolimas buvo pradėtas nustatytu laiku. Kai kurios kuopos savo vietose stovėjo jau nuo gegužės 14-osios.

Sunkusis kulkosvaidis „Maxim“ (VDKM)

214 Jankauskas V. Kario kelias, p. 72–73; LCVA, f. 929, ap. 3, b. II. l. 16.

Slapta

Operatyvisis įsakymas 1 pėstininkų pulkui

N 6

Gegužės m. 17 d. 1919 m. Veikiančioji armija.

Dalyje 1-mo pėstininkų pulko drauge su vokiečių kariuomene eina pirmyn sekančiomis voromis (kolonomis):

I vora (kolona) - vadas - 1-mo pėst. pulko karininkas Ladyga, jo padėjėjas Oberleutnant. Ludovici.

7. kuopa 18 pulko, papildyta 2. kuopa 18 pulko.
2 sunku 2 lengvu kulkosvaidžiu, 2 saporių būriu.
2 lietuvių kuopos, 10 lietuvių raitelių, 2 lietuvių kanuoli.

II vora (kolona) - vadas - Leutnantas Kruger.

6 kuopa 18 pulko 2 sunku ir 2 lengvu kulkosvaidžiu 18 pulko.
1/2 batarėjos 18 ir 20 pulkų, 2 minosvaidžiu 18 pulko.

III vora (kolona) - Vadas - kapitonas Vinkleris.

5 kuopa 18 pulko, 3 sunku ir 2 lengvu kulkosvaidžiu 18 pulko,
1/2 batarėjos 18 pulko, 2 saporių būriu, 2 lietuvių kuopos.

Padedamoji vora (kolona) - vadas - von Römer.

6 vokiečių raiteliai, 10 lietuvių raitelių, 1 sunkus ir 2 lengvu kulkosvaidžiu 18 pulko.

1) Priešo pėstininkai ir artilerija yra Radyszowka ir apylinkėje. Bolniki, Warguli, Kurkli, Kowarsk taip pat yra prieš uždėti.

2) 18-5 anksti rytą apsupus užpuolamas priešas, esantis Radyszowkoje ir apylinkėje.

3) Vora I stovi 4 val. ryto į Šiaurį - vakarų pusę Nidoki, prisirengusi užpulti ant Woltuny - Shmuidki. Užėmus Shmuidki, palikti dalį pėstininkų su artilerija apsaugojimui iš pusės Bolniki - Warguli, visi kiti eina į didįjį kelią Welka-wes-Dejuny. Nuolatine žvalgyba rytų pusėn būtinai reikalinga.

Vora II turi būti 4 val. ryto prisirengusi eiti pirmyn/sulig nurodymo 17-5 iš ryto užimtos pozicijos. Bet ji neina pirmyn, kolai priešininkas neparodys judėjimo; kuomet veikia į priešininką smarkiu kanuolių šūdymu ir smarkiai puola ant pasitraukiančio priešininko.

Vora III prieina 4 val. ryto upę šventąją apylinkėje Kowarsko, užima perėjimą per upę ir tuojuos praleidžia padedamąją vorą/18/ per upę šventąją.

Vora III palieka apsaugą nuo pusės Anykščių ant vakarų kranto upės šventosios ir skubina eiti į Kurklus. Padedamoji vora von Romerio eina per Shwirbljance - Gudance į didįjį kelią apylinkėn Dehize.

4) Apsistoja vakare 17-5.

Vora I - Nidoki ir apylinkėje.
Vora II - Vidsieski ir Ukmergė.
Vora III - Tėwiany.

5) Vora Zimmermanno 8 kuopa 18 pulko, 1 ^{lietuvių} kuopa ir keli raiteliai eina 17.5 po pietų į Lewanishki - Rogowe ir stumia priešą atgal kiek gali. 18.5 - ji saugoja iš šiaurės ir padeda eiti pirmyn 1-mai kuopai 18 pulko į Raguvą.

6) Susisiekimas telefonu Nidoki - Ukmergė ir Tėwiany - Ukmergė. Pranešimus daryti Ukmergės komendantui, kuris perduoda kam reikia. Vora III organizuoja punktą rinkimui žinių Tėwianuose.

7) Valgio imti ant 3 dienų su savimi. Mėsa imasi rekvizicijomis. Rekvizicinės kortelės lietuvių komendantui.

8) Sužeisti siunčiami į Ukmergę. Kiekvienu vora rūpinasi pati pervežimu sužeistų.

9) Ženkla: balta raketa "Mes esame šionai".
raudona raketa "Mes einam pirmyn arba artilerija perneša ugnį pirmyn".

Vieta dėl surinktų daiktų kiekvienu vora renkasi atskira i. Belaisviai siunčiami per Komendantą Ukmergės.

10) Aš būsiu prie voros III-šios.

Von Češau, majoras ir vadas 18 pulko.

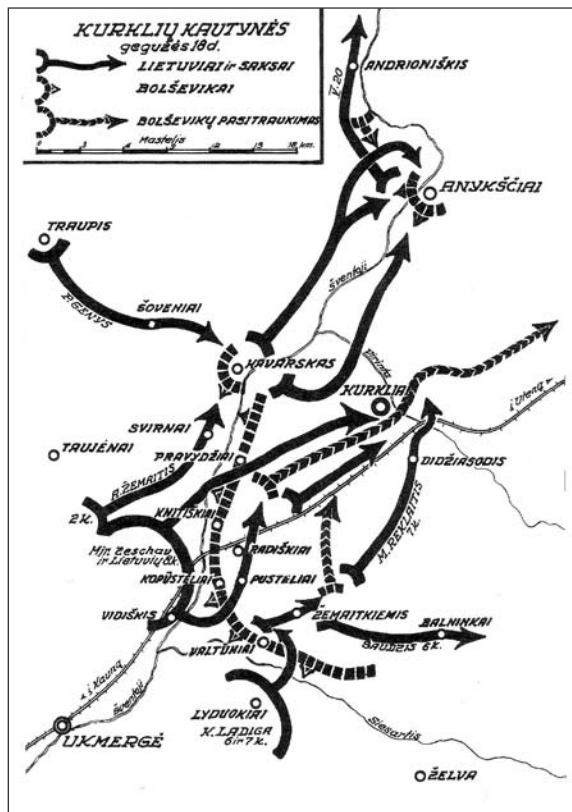
1-mo pėstininkų pulko vadas karininkas Ladyga.

Dar neprasidėjus puolimui, gegužės 17-ąją po pietų kairiajam sparnui Lavo-riškis–Raguva apsaugoti buvo pasiūsta Pirmojo pėstininkų pulko 8-oji kuopa, vadovaujama krn. Broniaus Bilmino. Prie kuopos buvo priskirtas kulkosvaidininkas krn. S. Marcinkevičius ir du sunkieji kulkosvaidžiai „Maxim“²¹⁵. Kartu išvyko vienas vokiečių pėstininkų būrys, vadovaujamas ltn. Cimermano (Zimmerman).

Pasiekusi Taujėnus, grupė sužinojo, kad Traupyje įsitvirtino bolševikai. Krn. B. Bilminas nusprendė bolševikus iš ten išvyti, tačiau kariams prisiartinus prie Traupio, anie netikėtai atidengė kulkosvaidžių, o vėliau ir artilerijos ugnį. Vengiant didelių nuostolių teko atsitraukti, tačiau du lietuvių kariai ir vienas vokiečių buvo sužeisti, vienas dingo be žinios. Paryčiui kuopa grįžo į Taujėnus²¹⁶.

2-asis pulko batalionas, vadovaujamas krn. V. Skorupskio, dar gegužės 16 d. apsistojo Vaitkuškio dvare ir apylinkėse. Priešo arti nebuvo pastebėta. Gegužės 17-osios vakarą krn. K. Ladigos vadovaujama dešinioji vora susitelkė Lyduokių dvare. Čia atvyko ir krn. M. Pečiulionio vadovaujama artilerijos baterija. Bolševikai voros susigrupavimo nepastebėjo.

Gegužės 18-ąją, 3 val. ryto, vora, norėdama kiek galima giliau užėiti į priešų užnugarį, ėmė atsargiai slinkti Siesarties upės link. Prie Valtūnų kaimo malūno teko keltis siauru maždaug 5 metrų aukščio gerokai papuvusiu tiltu. Pėstininkai su vežimais šiaip taip jį pervažiavo, tačiau patrankas vežti pabijota. Jas per upę turėjo pertempti patys kareiviai. Persikėlus per Siesartį, vora išvijo Valtūnų kaime buvusius

Schema Nr. 5
Kurklių kautynės. 1919 m. gegužės 18 d.
Iš knygos: V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 105

215 Sunkusis kulkosvaidis „Maxim“, 1910 m. modelis, Rusija. Kalibras – 7,62 mm, aušinamas vandeniu, užtaisymas juostinis, šaudymo greitis – 550–600 šūvių/min., efektyvus šaudymo nuotolis – 1100 m. Plienas, vario lydiny, medis. Bendras ilgis – 1107 mm, vamzdžio ilgis – 605 mm, svoris – 69 kg.

216 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 18.

bolševikus, o kiek vėliau užėmė Žemaitkiemį. Tik tada bolševikų vadovybė suprato, kad užnugaryje yra lietuvių karinis dalinys. Bolševikai sutriko, juo labiau kad tuo pačiu metu pastebėjo lietuvių karius ir ties Vidiškėmis²¹⁷.

Žemaitkiemyje dešinioji lietuvių vora buvo padalyta į dvi dalis. 6-oji kuopa su 2 kulkosvaidžiais ir 10 raitelių pasiūsta Alantos kryptimi. Puolami bolševikai skubiai, be jokio pasipriešinimo pasitraukė iš Valų, Kazliškių ir Balninkų. Likusioji voros dalis pasuko į šiaurę, Ukmergės–Utenos plento link.

Lietuviai artėjo prie Dejūnų. Į žygiuojančią vorą priešas pradėjo smarkiai šaudyti. Krn. K. Ladiga prieš juos pasiuntė krn. M. Rėklaičio vadovaujamą 7-ąją kuopą, jos puolimą paremdamas artilerijos ugnimi. Tačiau kuopa, neatlaidiusi smarkaus priešo atsišaudymo, ėmė trauktis. Tai pastebėjęs krn. K. Ladiga įsakė kuopai skubiai veržtis Ukmergės–Utenos plento link ir atkirsti priešui atsitraukimo kelią, nes bolševikai jau buvo pradėję persekioti atsitraukiančią 7-ąją kuopą, tačiau pastebėję, jog vora nieko nepaisydama žygiuoja pirmyn, patys ėmė trauktis į šiaurę. Tuo metu lietuvių vora, sparčiai žygiuodama į priekį, apie 9 val. kirto Ukmergės–Utenos plentą ties Būriais. Bolševikai, įsitikinę, jog dešinioji lietuvių vora visame bare išibrovusi į jų užnugarį, palikę paplėntėje nemažai ginklų ir gurguoles, skubiai atsitraukė į šiaurę. Kitų lietuvių dalinių spaudžiami ties Kadiškio dvaru ir Kavarsku, bolševikai ėmė trauktis visu frontu Kurklių kryptimi. Krn. K. Ladigos vadovaujama dešinioji vora skubiai užėmė aukštumas į šiaurę nuo Didžiakiemio kaimo. Gera matydami, kaip priešą pėstininkai, artilerija ir kavalerija traukiasi pro Kurklius Anykščių ir Skiemonių link, Pirmojo pėstininkų pulko kariai juos apšaudė šautuvų, kulkosvaidžių ir artilerijos ugnimi. Bolševikų kavalerija, palikusi sužeistus arklius, nuo artilerijos ugnies puolė į visas puses, su sveikais arkliais bandydama išsivežti savuosius pabūklus. Netoli Kurklių viena jų patranka su arkliais įklimpo Virintos upės brastoje. Prie jos artinosi lietuvių žvalgai. Bolševikų kariai, bijodami patekti į nelaisvę, net neišėmę patrankos užrakto pasitraukė. Lietuvių kariai J. Kazlauskas,

Pulko kariai pasaloje. 1919 m. (VDKM)

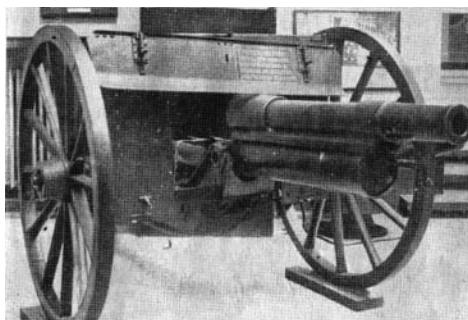
217 Lesčius V. Lietuvos kariuomenės nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 102; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 217; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 19.

Cikota ir Mataitis pribėgo ir ištraukė užraktą kaip įrodymą, kad patranka paimta. Po kiek laiko prie patrankos atskubėjo ir vokiečiai. Kartu su patranka buvo paimta 3 dėžės šovinių, 82 granatos²¹⁸, 98 šrapnelės „Bussole Miderlovski“, du gurguolės vežimai ir keletas arklių.

Atsitraukę raudonarmiečiai užėmė pozicijas aukštumose už Kurklių miestelio. Iš čia jie atidengė ugnį į Pirmojo pėstininkų pulko karius, žygiuojančius Virintos upės link. Tačiau lietuviai nukreipė kulkosvaidžių ir patrankų ugnį į naująją poziciją ir bolševikai liovėsi šaudę. Apie 11 val. pastebėję prie Kurklių besitartinančią ir kairiąją vorą, vadovaujamą

Rankinė granata (VDKM)

1919 m. gegužės 18 d. iš bolševikų atimta patranka

kpt. Vinklerio, raudonarmiečiai liovėsi priešinėsi ir pasitraukė. Tada dešinioji vorą iš Virintos upės ištraukė įklimpusią bolševikų patranką. Tačiau vokiečiai taip pat į ją ėmė reikšti pretenzijas. Jūs palaikė ir kairiosios voros vadas mjr. V. Zeschau. Tikrai krn. K. Ladigai įsikišus ir paaiškinus, jog patranką iš bolševikų atėmė lietuviai, iš kurių ypač pasižymėjo 7-osios kuopos vrš. Juozas Kazlauskas ir eil. Jurgis Malinauskas, ginčas buvo išspręstas lietuvių naudai. Krn. M. Pečiulionis šią patranką greitai sutvarkė ir jau po valandos panaudojo prieš plentų Skiemonių link besitraukiančius bolševikus. Tuo metu plentu nuo Šventosios upės pusės į Didžiakiemį atvyko ir vidurinioji vorą, vadovaujama ltn. Kriugerio. Didžiakiemyje ji sustojo trumpo poilsio.

Besitraukiančiam priešui persekioti krn. K. Ladiga suorganizavo 10 raitelių grupę, kuri turėjo ir atimtąją patranką, o išvargusiai vorai buvo leista pailsėti²¹⁹.

Atstumti nuo Virintos upės, bolševikai bandė įsitvirtinti linijoje Janonių dvaras–Makiliai–Pastorčiai, tačiau Pirmojo pėstininkų pulko kariai ir jiems talkinę vokiečiai, iš vietos gyventojų gavę tikslią informaciją, iš patrankos ėmė šaudyti į dar nespėjusį naujojoje vietoje įsitvirtinti priešą. Bolševikams nieko kito nebeliko, kaip trauktis toliau. Jie pabandė įsitvirtinti linijoje Šaltiškiai–Sirutiškiai–Gyvatynė, tačiau ir vėl buvo apšaudyti. Rinktinė pasiekė Miškiniškių vienkiemį.

Atėjus vakarui, rinktinė apšaudė Skiemonyse buvusius raudonarmiečius ir

218 Rankinė granata, 1914 m. modelis, Rusija. Granatos kaunamasis poveikis – smūginė banga, skeveldros, kaunamasis spindulys – iki 10 m, vidutinis metimo nuotolis – 35–40 m. Šio modelio granatų svoris svyravo nuo 716 iki 720 g. Sprogdiklis – laikinis, veikia lėtintuvo padegimu smūgio į kapsulę principu, suveikia per 4 sek. Dažyta pilkšvos chaki spalvos dažais. Metalas. Bendras ilgis – 235 mm, korpuso diametras – 49 mm, rankenos diametras – 32 mm, svoris – 0,22 kg.

219 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 102–102; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 20–21.

plentą Leliūnų link, po to sugrįžo į Didžiakiemį²²⁰.

Nuo Lyduokių pirmosios voros antroji dalis, t. y. 6-oji kuopa, kurioje buvo apie 70 karių, du sunkieji kulkosvaidžiai ir du raiti žvalgai, vadovaujama kuopos vado krn. Vinco Šaudžio ir 2-ojo bataliono vado V. Skorupskio, prie Klepšių kaimo pasuko į dešinę. Šiai grupei pulko vadas krn. K. Ladiga davė užduotį saugoti voros dešinią sparną ir palaikyti ryšį su lenkais. Netrukus bataliono vadas iš apsaugos patrulio gavo pranešimą, kad Plaštakių dvare yra bolševikų. Kuopai buvo duotas įsakymas dvarą apsupti. Bolševikai, kurių buvo apie 15–20 karių, pastebėjo lietuvių manevrą ir nespriešdami pasitraukė. Besitraukiančius bolševikus lietuviai apšaudė iš šautuvų. Plaštakių kaime kuopa sustojo pailsėti ir papietauti. Tuo metu nuo Vilkiškių pusės pasirodė maždaug 100 bolševikų vora. Lietuviai juos apšaudė ir bolševikai sugulė krūmokšniuose. V. Skorupskis įsakė jų nepulti, žygi tęsti toliau. Lietuvių kariai per Karališkius pasiekė Laumenus ir čia apsistojo nakčiai, prieš tai pastatę lauko sargybas. Naktis praslinko ramiai²²¹.

Vidurinioji vora, kuriai vadovavo vokiečių lttn. Kriugeris, gegužės 18-ąją auštant susitelkė Vidiškėse. Pradžioje jie atidžiai sekė raudonarmiečius, kurie buvo įsitvirtinę už Šventosios upės Siesarties–Medinių–Radiškio dvaro–Svirnų dvaro linijoje. Apie 6 val. voros raiteliai ties Šventupio dvaru pabandė persikelti per Šventąją, nes tiltas buvo sudegintas. Jų manevrą pastebėjo raudonarmiečiai ir ėmė šaudyti iš artilerijos pabūklų. Raiteliams forsuoti Šventosios nepavyko. Buvo priimtas sprendimas intensyviai apšaudant priešą parengti perkėlą. Kulkosvaidžių, artilerijos ir minosvaidžių ugnis buvo sukoncentruota į Radiškio dvarą. Po kurio laiko bolševikų ugniai nutilus, vora sėkmingai forsavo Šventąją ties Šventupio dvaru ir pradėjo puolimą Kopūstėlių kaimo ir Radiškio dvaro link. Supami iš sparno, bolševikai ėmė trauktis. Tačiau šio puolimo metu vorai iškilo rimtas pavojus: dalis raudonarmiečių nuo Šalkavos dvaro ir Gedroniško kaimo pusės pabandė jau žygiuojančiai plentu Ukmergė–Utena vorai užėti į užnugarį ir smogti netikėtą smūgį. Vora to išvengė tik atsitiktinumo dėka. Tuo metu Pirmojo pėstininkų pulko Ūkio kuopos vadas krn. L. Butkevičius, su grupe kareivių iš Vidiškių vykdamas į pulką vieškeliu Anykščių link, privažiavęs Svirnų dvarą, kitoje Šventosios upės pusėje pastebėjo priešą dalinį ir jį apšaudė. Plentu žygiavusi vidurinioji vora, išgirdusi susišaudymą, pakeitė puolimo kryptį ir Šventosios pakrantėje esantį bolševikų dalinį paėmė į nelaisvę, po to tęsė žygi plentu. Žygio metu vora likvidavo keletą nedidelių raudonarmiečių grupių, kurios buvo atsilikusios nuo pagrindinių pajėgų. Daugiausia tai buvo ūkio padaliniai, todėl voros kariai paėmė nemažai kariško turto, taip pat ginklų. Apie 12 val. vora įžengė į Didžiakiemio kaimą²²².

Kairioji vora, kurią sudarė Pirmojo pėstininkų pulko 1-oji ir 2-oji kuopos, vadovaujamos krn. P. Genio ir krn. P. Murniko, sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa,

220 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 103.

221 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 21–22.

222 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 103–104.

vadovaujama krn. J. Jackaus, viena saksų kuopa, saksų baterijos būrys ir pionierių būrys gegužės 17 d. atvyko į Taujėnus. Kaip buvo minėta Pirmojo pėstininkų pulko vado K. Ladigos įsakyme, vorai turėjo vadovauti kpt. Vinkleris. Tačiau jai vadovavo pats mjr. V. Zeschau. Taujėnuose vora apsistojo keletui valandų poilsio ir 1 val. nakties išžygiavo Kavarsko link. Netoli Kavarsko vorą pastebėjo bolševikai

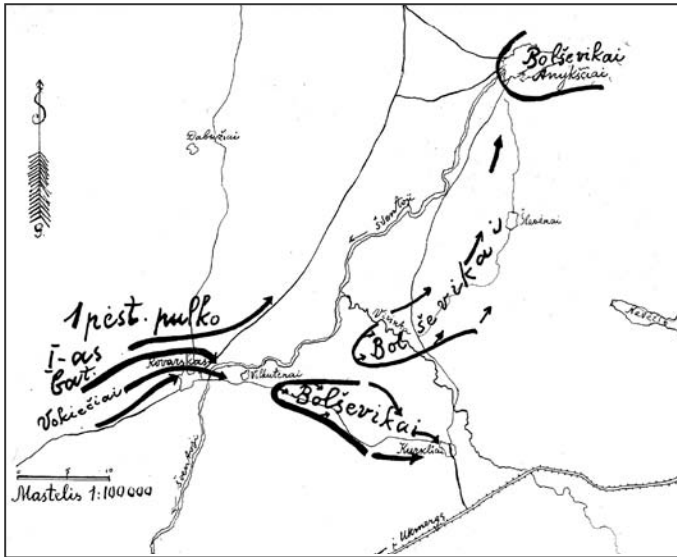
Saksų savanoriai veža suimtus raudonarmiečius. 1919 m.

ir iš pietinio Kavarsko pakraščio bei kitos Šventosios upės pusės ją smarkiai apšaudė. Vora buvo priversta užimti gynybines pozicijas abiejose vieškelio pusėse ir atidengti atsakomąją ugnį. Ypač gerai pasirodė vokiečių artileristai su dviem patrankom. Užėmę patogias pozicijas ant kalnelio, jie šaudė gana taikliai. Jau pirmuoju patrankos šūviu buvo pataikyta į namą Kavarske. Taikliai šaudant artilerijai, bolševikų pusėje kilo sumaištis. Po kurio laiko dalis bolševikų karių, išsirikiavę į grandinę, atidengė atsakomąją ugnį, o kiti ėmė trauktis į Anykščių pusę ir Pumpučių link. Besitraukiančiuosius Anykščių link apšaudė vokiečių artilerija, kitus – lietuviai iš šautuvų. Netrukus priedangoje buvę bolševikai liovėsi šaudę. Lietuvių ir vokiečių kariai patraukė į Kavarską. Pirmieji į Kavarską įžengę lietuvių 2-osios kuopos kariai, paskui juos – ir visi kiti. Per šį nedidelį susišaudymą buvo sužeisti du vokiečių kareiviai ir ltn. Štrausas, taip pat vienas lietuvių 2-osios kuopos kareivis²²³.

Anykščių kryptimi besitraukiantys bolševikai užėmė pozicijas Bebrūnų kaimo aukštumose, o Kurklių link pasukę jų daliniai sustojo aukštumose netoli Kavarsko į rytus nuo Šventosios.

Kad galėtų pulti toliau, vora turėjo persikelti per Šventąją. Upės forsavimui buvo rimtai pasirengta. Buvo sudaryta ugnies priedanga artilerijos pabūklus išdėstant prie bažnyčios šventoriaus, o kulkosvaidžius – pačiame šventoriuje, mūrine tvora pasinaudojant kaip priedanga. Pirmojo pėstininkų pulko 2-osios kuopos vadas krn. A. Žemaitis su vokiečių kpt. Vinkleriu Šventosios pakrante išvyko ieškoti tinkamos perkėlos ir reikiamų priemonių. Buvo nutarta per upę keltis už 250 metrų į pietus nuo vieškelio Kavarskas–Kurkliai. Kiek sudėtingiau buvo su persikėlimo priemonėmis. Besitraukdami bolševikai visas valtis ir keltus buvo palikę kitoje upės pusėje. Vienas vokiečių kareivis perplaukė Šventąją ir atplukdė vieną valtį, po to buvo atplukdytos ir kitos. Prieš pradėdant keltis, prieš pozicijos buvo smarkiai apšaudytos. Persikėlimas buvo sėkmingas. Tiesa, daug vežimų įklimpo upės viduryje ir kareiviams teko gerokai paplušėti, kol juos išstempė į krantą.

223 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 23–24; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 104.

Schema Nr. 6

Šventosios forsavimas. Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 26

Forsuojant Šventąją daug prisidėjo Pirmojo pėstininkų pulko 2-oji kuopa ir vokiečių būrys. Vorai iš miestelio leidžiantis prie numatytos perkėlos, bolsėvikai, įsitvirtinę už Kavarsko, Vilkotonių kaimo aukštumose, pradėjo šaudyti iš šautuvų, kulkosvaidžių ir artilerijos. Vienas vokiečių būrys, savo artilerijos ir kulkosvaidžių ugnies remiamas, prislinko visai arti upės. Prie upės prisiartinę ir lietuvių kariai. Buvo nutarta, kad per upę kelsis lietuvių 1-oji kuopa. Vykstant smarkiame susišaudyme, 1-oji kuopa susvyravo, tad upę forsuoti ryžosi 2-oji kuopa, vadovaujama krn. P. Murniko. Kaip jau minėjome, upę teko perplaukti. Persikėlusioji kuopa išsiskleidė grandine ir puolė raudonarmiečius apmėtydama rankinėmis granatomis²²⁴.

Upę ėmė forsuoti ir vokiečiai, apšaudomi intensyvios bolsėvikų ugnies. Persikėlę per upę, vokiečiai irgi puolė Vilkotonių kaimo kalnelyje Pirmojo pasaulinio karo apkasuose įsitvirtinusių bolsėvikus. Vokiečiams ir lietuviams pavyko prislinkti beveik iki pat apkasų. Tai pastebėję, bolsėvikai į durtuvų kautynes nestojo ir atsitraukė Kurklių link.

Šio puolimo metu trys vokiečiai žuvo ir du buvo sužeisti. Lietuviai nuostolių nepatyrė²²⁵.

Pirmieji per Šventąją persikėlę daliniai, nelaukdami visos voros, nužygiavo Kurklių kryptimi. Voros priešakyje buvo krn. A. Žemaitis su 10 raitųjų žvalgų. Vokiečių raitelių būrys, persikėlęs per upę, pasuko į dešinę plento pusę ir taip

224 Rankinė puolamoji granata, 1917 m., su medine rankena, Vokietija. Granatos kaunamasis poveikis – smūginė banga, iš dalies skeveldros (iš korpuso), kaunamasis spindulys – 25 m, vidutinis metimo nuotolis – 30–35 m. Šio tipo granatų svoris svyruodavo nuo 0,75 iki 1 kg. Sprogstamosios medžiagos svoris turėjo būti 300 g, sprogdiklis – laikinis, veikia lėtinu padegimo trinties būdu, suveikia per 5,5–8 sek. Dažyta žaliai. Metalas, medis. Bendras ilgis – 353 mm, korpuso diametras – 60 mm, korpuso aukštis – 100 mm, rankenos diametras – 37 mm, koto ilgis su graižtvomis – 253 mm, svoris – 0,36 kg.

225 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 24–25; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 104.

pat pradėjo persekioti besitraukiančius bolševikus. Tuo metu krn. A. Žemaičio raitelių būrys už Žvirblionių kaimo pastebėjo bolševikų kuopą, žygiuojančią Jakūbavos dvaro link. Lietuviai kariai, už kaimo trobesių palikę savo arklius, išsiskleidė grandine ir ėmė į prieką šaudyti. Bolševikai iš pradžių atsakė tuo pačiu, tačiau nežinodami, kokios jėgos jiems pastojo kelią, ir pastebėję Žvirblionių link atžygiuojančią vorą, atsiuntė tris raudonarmiečius parlamentarus. Lietuviai jiems pasiūlė pasiduoti. Raudonarmiečiai sutiko ir metė ginklus. Pasidavė 42 raudonarmiečiai su kuopos vadu. Jie buvo pasiūsti į Ukmergę. Lietuviams atiteko 42 šautuvai, trys telefono aparatai, keli arkliai, kuriuos pasiėmė vokiečiai.

Rankinė puolamoji granata (VDKM)

Nuo Žvirblionių iki Kurklių vora nebesutiko jokie bolševikų pasipriešinimo ir tik suiminėjo atskirus jų kariuos ar mažas grupes²²⁶.

Vora pasiekė Kurklius apie 11 valandą. Miestelis buvo pilnas žmonių, kadangi buvo Mišių metas. Lietuvių kuopa sutikta labai iškilmingai. Tuoj pat buvo nukirsti prieš telefono linijų laidai. Krn. A. Žemaitis nuo Kurklių pusės Anykščių link pastatė apsaugą. Paskirti patruliai buvo nusiųsti į Didžiakiemį, kur rado Pirmojo pėstininkų pulko štabą. Pulko vadui krn. K. Ladigai jie raportavo, kad Kurkliai užimti, ir įteikė raportą apie 3-iosios voros veiksmus²²⁷.

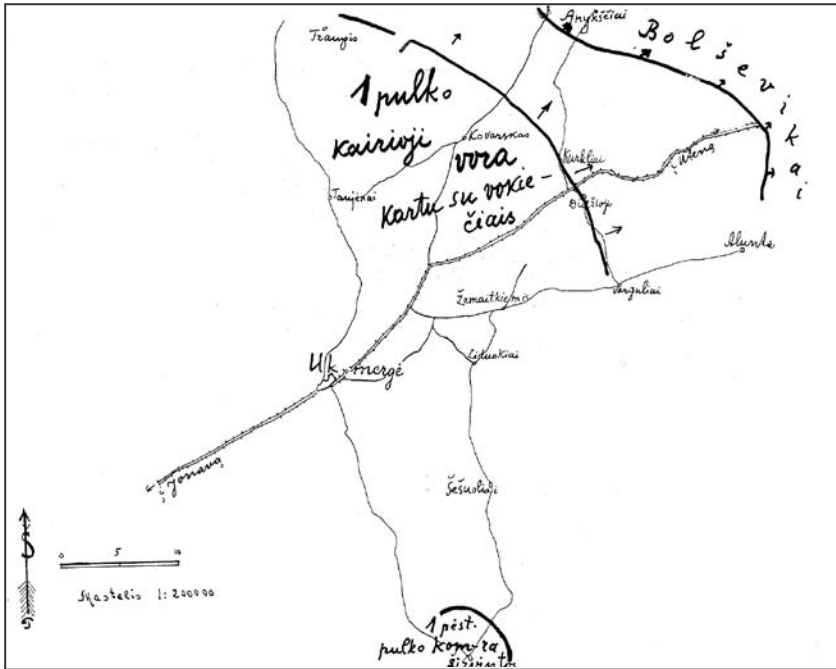
Vokiečiai toliau Virintos upės nebežygiavo. Pirmojo pėstininkų pulko vadui krn. K. Ladiga už dalyvavimą kautynėse su bolševikais mjr. V. Zeschau pareiškė padėką. Vokiečiai, apie porą valandų pailsėję Didžiakiemyje, sugrįžo į Ukmergę²²⁸.

Vokiečiams pasitraukus, lietuviai prie Virintos užėmė atramos punktus keliams, vedantiems nuo Anykščių, Skiemionių ir Alantos, apsaugoti. Tik mažas dalinys toliau persekiojo bolševikus plentu Skiemionių kryptimi. Pirmojo pėstininkų pulko dalys buvo dislokuotos taip: 3-ioji kuopa – Sirvintose, 6-oji – palei Antonovkos kaimą, 7-oji – Didžiakiemyje, 2-oji – Kurkliuose, 1-oji – Kavarske, 8-oji – palei Traupį. 1-ojo bataliono štabas įsikūrė Kurkliuose, 2-ojo – Laumeniuose. Prie kiekvienos kuopos buvo priskirti kulkosvaidininkų būriai ir po kelis raitus žvalgus.

226 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 26–27; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 104.

227 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 28.

228 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 106; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 218.

Schema Nr. 7
Kairiosios voros veikimai. Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31. l. Nenumuotas

Pavakarę pulko vadas krn. K. Ladiga ir krn. M. Pečiulionis su 12 kareivių nutarė išmėginti paimtą iš bolševikų patranką ir patraukė plentu Leliūnų link. Čia iš patrankos apšaudė Utenos link slenkančius priešus. Patranka šaudė puikiai. Būrys apsisotojo ties Ivanpoliu, iš kurio visai neseniai buvo pasitraukęs priešas. Buvo gauta žinių, kad Skiemonyse yra nemažas būrys bolševikų. Jie krovėsi karinę mantą į vežimus ir rengėsi trauktis Utenos link. Lietuvių būrys juos apėjo ir nuo plento tarp Laužadiškių dvaro ir Miškininkų kaimo ėmė šaudyti. Skiemonyse buvę bolševikai, sužinoję, kad Utenos link nužygiavo lietuvių karių būrys, ir išgirdę nuo Utenos pusės šaudant patranką, pasijuto esą apsupti ir lauko keliukais per Ažionius skubiai pasitraukė Pakalnių ir Utenos link.

Jau po vidurnakčio pulko vadovybė, nesulaukdama vado ir girdėdama šaudant Utenos pusėje, rimtai susirūpino. Keliolikos raitų žvalgų būrys buvo pasiųstas jų ieškoti. Netrukus pasiųstieji žvalgai grįžo su pulko vadu. Šis buvo labai patenkintas, kad paimtoji patranka puikiai ir taikliai šaudė²²⁹.

1919 m. gegužės 19 d. krn. K. Ladiga, norėdamas apsaugoti rinktinės kairįjį sparną nuo netikėtų bolševikų kontrpuolimų, nutarė pulti Anykščius. Tuo pačiu metu krn. V. Šaudzio vadovaujama kuopa gavo užduotį užimti Alantą ir už jos svarbiausiomis kryptimis organizuoti atramos punktus. Krn. V. Skorupskis su savo grupe turėjo likti Didžiakiemio pozicijoje ir žvalgyti Skiemonių apylinkes, o krn. A. Žemaičiui įsakyta ginti pozicijas Kurklių apylinkėse. Ukmergės rinktinės štabas buvo paliktas Didžiakiemyje²³⁰.

229 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 29–30.

230 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 106.

Gegužės 19-osios ankstų rytą pulko 6-oji kuopa pajudėjo Alantos link. Per Perkalių kaimą, Parauduvės dvarą ji sėkmingai atžygiavo į Laičius. Čia gauta žinių, kad Alantoje yra bolševikų. Buvo pasiūstas sustiprintas žvalgų būrys, tačiau bolševikai, pastebėję lietuvių žvalgus, iš Alantos pasitraukė. Nors netoliese buvo pastebėti lenkai, ryšio su jais užmegzti nepavyko. Kuopa be jokio pasipriešinimo užėmė Alantą ir sustojo pailsėti. Po poros valandų su trimis karininkais atvyko lenkų kuopa. Ji buvo gavusi užduotį užimti Alantą. Tarp lietuvių ir lenkų karininkų įvyko smarkus ginčas, tačiau matydami lietuvių griežtą nusistatymą iš Alantos niekur nesitraukti, lenkai pasitraukė Molėtų kryptimi²³¹.

Krn. V. Šaudzis padarė užtvaras Pakalnių kaimo ir Alantos dvaro kryptimi, nes bolševikai įsitvirtino į vakarus nuo Kazlų kaimo ir visą laiką į lietuvius šaudė.

Tuo tarpu rinktinės vadas krn. K. Ladiga su puse kuopos pėstininkų, ginkluotų kulkosvaidžiais, 10 raitų žvalgų ir krn. M. Pečiulionio išplėstu artilerijos būriu (3 patrankos) gegužės 19 d., apie 16 val., iš Kurklių išžygiavo vieškeliu Anykščių link. Pasiūstiems žvalgams pavyko nustatyti, jog bolševikai įsitvirtinę aukštumose į rytus, pietus ir vakarus nuo Anykščių. Požymių, kad jie paliks Anykščius be kautynių, nebuvo.

Krn. M. Pečiulionis patrankas išdėstė pamiškėje prie vieškelių Kurkliai–Anykščiai ir pasirengė apšaudyti bolševikų pozicijas.

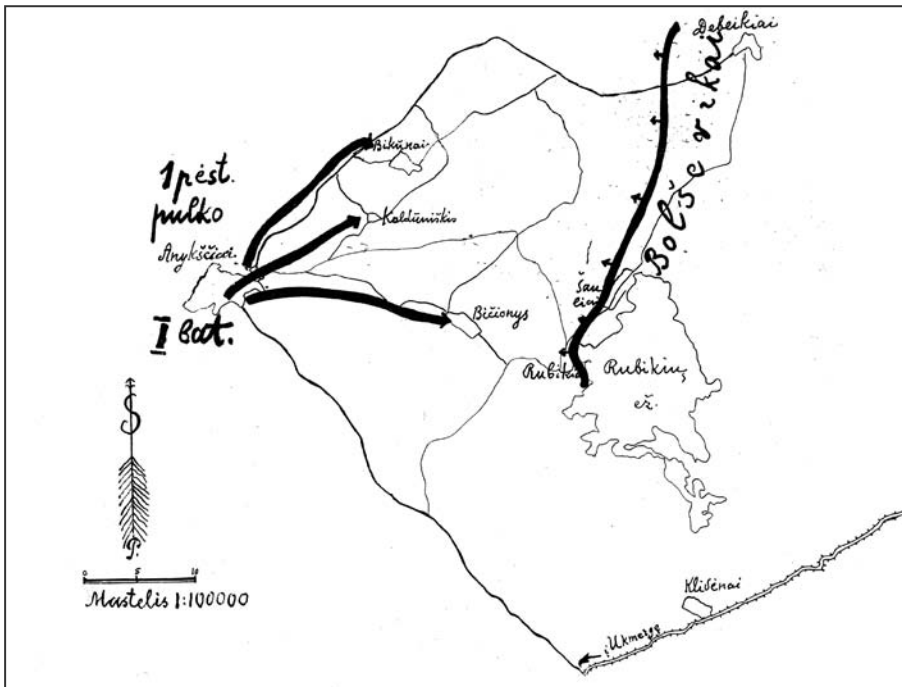
Kad nebūtų pastebėti bolševikų, pėstininkai Anykščių link žygiavo mišku, tarp Kurklių–Anykščių vieškelių ir Šventosios upės. Kita grupė slinko aukštuma nuo minėto vieškelių į rytus. Tačiau likti nepastebėtiems jiems nepavyko. Pamatę besiantinančius lietuvius, bolševikai visu frontu pradėjo smarkiai šaudyti iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Kaip vėliau paaiškėjo, Anykščius gynė XV latvių pėstininkų pulko batalionas. Tada krn. M. Pečiulionio vadovaujama artilerija pradėjo šaudyti iš šiaurinėje miestelio dalyje esantį tiltą per Šventąją, po to į patį centrą bažnyčios rajone, o vėliau artilerijos ugnį nukreipė į pietinę ir vakarinę miestelio dalis. Matyt, artilerijos sviedinys pataikė į iš miestelio kapinių šaudžiusį bolševikų kulkosvaidį, nes jis nutilo. Tuo pasinaudoję lietuvių pėstininkai užėmė kapines ir ėmė veržtis tolyn. Priešo ugnis ėmė silpti ir pietinėje Anykščių pusėje. Miestelio vakarinį pakraštį pasiekė pulko 1-oji kuopa. Čia jai smarkiai pasipriešino pozicijose įsitvirtinę raudonieji latviai. Kad palengvintų padėtį, krn. P. Genys pasiuntė vieną būrį užimti geležinkelio tilto per Šventąją ir kartu apeiti priešą iš šiaurės. Kai tik būrys užėmė tiltą, raudonieji, pajutę, kad yra supami, liovėsi priešinėsi ir pasitraukė iš Anykščių Debeikių–Rubikių kryptimi.

Apie 20 val. lietuviai įžengė į Anykščius. Gyventojai džiaugsmingai sutiko savus karius, o krn. M. Pečiulionis vis atsiprašinėjo, jog netyčia iš pabūklo pataikė į bažnyčios bokštą. Miestelio gyventojai karius vaišino kuo tik galėjo²³².

Lietuviai, pastatę apsaugą, sustojo Anykščiuose. Tiltui apsaugoti buvo padaryta užtvara prie kelio nuo Troškūnų pusės, patrankos išdėstytos už miestelio

²³¹ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 30–31.

²³² Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 106; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 218; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 30–31.

Schema Nr. 8

1-ojo bataliono puolimas išvadavus Anykščius Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 32

Svėdasų kryptimi maždaug kilometro atstumu. Iš Traupio į Anykščius buvo atšauktas 1-osios kuopos būrys. Tuo metu vietos gyventojai pranešė, kad Vilkonių kaime esantys bolševikai ruošiasi pulti Anykščius. Pulko vadas krn. K. Ladiga įsakė krn. P. Geniui su pulko karių kuopa priešą likviduoti. Gegužės 20-osios vidurdienį P. Genio vadovaujamą kuopą, žygiuojančią Vilkonių link, nuo 107-osios aukštumos pasitiko priešų ugis. Kuopai išsiskleidus puolimui, priešas pasitraukė.

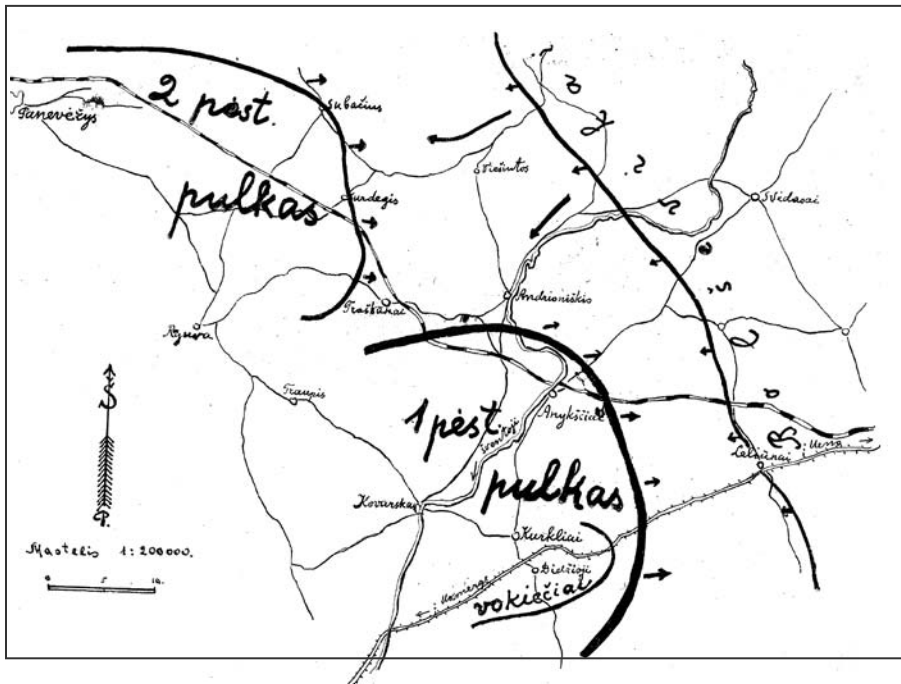
Krn. V. Skorupskio vadovaujami kariai užėmė Skiemonis. Čia jie rado daug bolševikų palikto maisto ir pašaro arkliams. Rinktinės dešinėje buvę lenkai irgi pasistūmėjo pirmyn ir apsistojo linijoje Pavirinčiai–Švobiškiai–Virintos ežeras²³³.

Rinktinės vadas krn. K. Ladiga nusprendė puolimą tęsti ir užimti Andrioniškį. Gegužės 20 d. pasitelkęs 1-ąją pėstininkų kuopą su dviem kulkosvaidžiais ir visas tris patrankas bei grupę raitelių, jis išvyko Andrioniškio link. Bežygiuojant buvo gauta žinių, kad bolševikai apsistoję aukštumoje į šiaurę nuo Pienionių ir į rytus nuo Vilkonių. Krn. P. Genio vadovaujami 1-osios kuopos kariai, remiami artilerijos, puolė priešą. Po trumpo susišaudymo bolševikai ėmė trauktis Andrioniškio link. Tačiau ir čia priešas neužsibuvo, taigi temstant pulko kariai įžengė į miestelį. Pulko patrankos, išrikiuotos pozicijose į šiaurę nuo Andrioniškio, apšaudė Šimonių–Viešintų kelią, kuriuo traukėsi bolševikai, tačiau naktį

233 Lesčius V. Lietuvos kariuomenės nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 107; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 220.

saugumo sumetimais buvo sugrąžintos į Andrioniškį. Į vakarus ir į rytus nuo Andrioniškio buvo pastatytos sargybos.

Pulko vadui įsakius, 1-oji kuopa čia pasiliko kelioms dienoms ir surengė sustiprintą žvalgybą Viešintų ir Šimonių kryptimis²³⁴.

Schema Nr. 9

Pulko puolimas Leliūnų–Andrioniškio kryptimi. Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 49

Per gegužės 18–20 d. kautynes dešinioji ir vidurinioji lietuvių voros nuostolių nepatyrė. Kairiojoje voroje žuvo vienas 2-osios kuopos kareivis, o kuopos vadas krn. A. Žemaitis ir 8 kareiviai buvo sužeisti. Lietuviams atiteko nemažas karo grobis: viena patranka, keletas kulkosvaidžių, šautuvų, šaudmenų. Vidurinioji vora prie Kavarsko į nelaisvę paėmė 70 bolševikų, jai atiteko lengvųjų ginklų ir šaudmenų. Dešinioji ir kairioji voros taip pat paėmė keliasdešimt belaisvių²³⁵.

Gegužės 21-osios rytą Ukmergės rinktinės štabe buvo sužinota, kad Panevėžio rinktinė išvadavo iš bolševikų Panevėžį. Krn. K. Ladiga nutarė vystyti puolimą Utenos kryptimi ir perkelti artileriją prie Utenos–Zarasų plento. Tačiau rinktinėi dar tebesant Andrioniškyje paaiškėjo, jog bolševikai kasa apkasus ir stengiasi įsitvirtinti į pietus nuo Viešintų, palei Grašių palivarką ir Gyvatynės kaimą. Neliko nieko kito, kaip tik pakoreguoti planus ir šią bolševikų grupę likviduoti. Į beįsitvirtinantį priešą buvo nukreipta artilerijos ugnis, o po kurio laiko puolimą pradėjo pėstininkai. Priešas pasitraukė Viešintų kryptimi. Pir-

²³⁴ Ten pat.

²³⁵ Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 220.

mojo pulko pėstininkai, persekiodami bolševikus, pasiekė Akmenių dvarą. Čia palikę krn. P. Genį su kulkosvaidžiais ginkluota 1-ąja kuopa ir keliais raiteliais saugoti kelių iš Viešintų į Andrioniškį, likusieji, vadovaujami rinktinės vado K. Ladigos, su artilerija temstant atvyko į Anykščius, o pailsėję, jau naktį, – į Miškiniškių palivarką, esantį prie Utenos–Zarasų plento. Čia buvo apsistojęs krn. V. Skorupskio vadovaujamas pulko 1-asis batalionas²³⁶.

Gegužės 22-ąją buvo nutarta pradėti puolimą Utenos kryptimi. Krn. V. Šaudzio vadovaujama 6-oji kuopa apie 3 val. iš Miškiniškių palivarko išžygiavo Pakalnių kaimo link, tačiau greitai sutiko atkaklų apkasuose įsitvirtinusių bolševikų, remiamų artilerijos, pasipriešinimą. Buvo nuspręsta įsitvirtinusių priešus apsupti. Viena kuopos dalis toliau puolė priešą vieškeliu, o kita pabandė jį apeiti iš pietų pusės. Šį manevrą bolševikai pastebėjo. Pirmiausia jie atitraukė patranką, o po to pasitraukė ir pėstininkiai. Susitelkę naujoje vietoje, jie ir toliau priešinosi: į lietuvių grandinę pradėjo šaudyti iš patrankos, o po to ir iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Tačiau lietuviai nesustojo, dengiami kalvotos vietovės ir krūmokšnių slinko artyn prie bolševikų. Vengdami durtuvų kautynių, šie ėmė trauktis.

Toliau puldama 6-oji kuopa, nesutikusi didesnio pasipriešinimo, užėmė Pakalnius ir paėmė į nelaisvę apie 20 bolševikų. Ilgai neužsibuvusi Pakalniuose, kuopa užėmė 212-ąją aukštumą, nuo kurios pastebėjo, kad priešas persigrupuoja. Bolševikų pėstininkų batalionas, sustiprintas kavalerijos eskadronu, ėmė supti kuopos dešinią sparną. Kuopa buvo priversta trauktis. Buvo sužeistas kuopos vadas krn. V. Saudzis. Kulka jam pataikė į koją, tačiau šis ir toliau dar kurį laiką vadovavo – kuopą tvarkingai išvedė iš gresiančios apsupties iki Pakalnių kaimo. Po to vadas buvo nuvežtas į Skiemonis, kur tuo metu buvo pulko štabas.

Atsitraukusią į Pakalnius kuopą bolševikai persekiojo toliau. Durtuvų kautynėse žuvo būrininkai Vincas Bruzbartas, Kazys Račkauskas ir skyrininkas Kazys Radzevičius. Atsitraukus ir užėmus pozicijas prie Miškinių kaimo, vadovavimą kuopai perėmė krn. Juozas Plenta. Iš čia kuopa skubiai, bijodama būti apsupta, atsitraukė iki Mindučių, kur užėmė poziciją į šiaurės vakarus nuo ežero. Bolševikai kuopos toliau nebepersekiojo. Ši nakvynei apsistojo Motiejūnų kaime. Traukėsi ir dešiniau kuopos Utenos kryptimi puolę lenkai. Jie atsitraukė Molėtų kryptimi²³⁷.

Tą pačią gegužės 22-ąją, apie 16 val., Leliūnų link išžygiavo krn. K. Ladigos vadovaujama vora. Po trumpo susirėmimo bolševikai paliko Klevėnų, Buivydų ir Diktarų kaimus. Krn. K. Ladiga, pasitelkęs keletą kulkosvaidininkų su dviem kulkosvaidžiais ir būrelį raitelių, vežimais ėmė persekioti iš Diktarų kaimo besitraukiančius bolševikus, tačiau iš šiaurės vakarų, nuo Smulkio kaimo, į lietuvius buvo netikėtai pradėta šaudyti iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Toks lengvabūdiškas jauno vado poelgis vos nesibaigė tragedija. Laimei, jau buvo tamsu ir lietuviai paplentės grioviais iš pavojingos zonos sugebėjo iššliaužti, tačiau 8 kareiviai buvo sužeisti, pašauta didesnė dalis arklių²³⁸.

236 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 107.

237 Ten pat, p. 108; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 39–41.

238 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 108.

Ankstyvą gegužės 23-iosios rytą prie Diktarų kaimo netikėtai pasirodė šarvuotas raudonarmiečių automobilis. Krn. M. Rėklaičio vadovaujama 7-osios kuopos karių bandymai sustabdyti jį kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi buvo nesėkmingi. Tuo metu pulko patrankos keitė pozicijas ir šarvuočio apšaudyti negalėjo. Krn. K. Ladiga įsakė šarvuočio apšaudymą nutraukti ir skubiai nuo Diktarų trauktis pietų pusėn ne plentu, o laukais, nes šarvuočiu apšaudant ir vejantis būtų buvę daug aukų. Pozicijas turėjo apleisti ir likusi be priedangos lietuvių artilerija. Artileristai, skubiai iškinę arklius, įsitaisė pozicijoje ant Miškiniškių kalvos, nusitaikė į Utenos–Zarasų plentą ir ėmė laukti pasirodant šarvuočio. Tačiau šis, apšaudomas nuo Buivyduų pusės, už posūkio ties Klevėnais sustojo ir po kurio laiko grįžo atgal. Iš patrankų į jį buvo iššauta keletas sviedinių²³⁹. Lietuviai pasirengę laukė šarvuočio maždaug iki 18 valandos, po to pasitraukė į Didžiakiemį. Tuo ir baigėsi tos dienos kautynės.

Siekiant įvertinti susidariusią padėtį ir galbūt pergrupuoti turimas jėgas, puolimas visame Ukmergės bare laikinai buvo sustabdytas. Pulko vadas krn. K. Ladiga apsilonkė visose vorose ir, įvertinęs susidariusią padėtį, grįžo į štabą.

Kovoms laikinai apimus, bolševikai užėmė pozicijas linijoje Pakalnių–Rubikių ežeras–Debeikiai, o Ukmergės rinktinė – linijoje Alanta–Skiemonys–Anykščiai²⁴⁰.

Tuo metu, kai Pirmojo pėstininkų pulko 1-asis ir 2-asis batalionai aktyviai kovėsi su bolševikais, 1919 m. gegužės 22 d. (kitais duomenimis – gegužės 2 d.) pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas krn. K. Žuko, gavęs nurodymą iš Kauno, dalyvavo unikaloje ir dviprasmiškoje operacijoje. Bataliono kuopa, apsiginklavusi kulkosvaidžiais, atėjo į Perloją. Perlojiškiai apsiginti nuo stipresnės jėgos nepajėgė, todėl turėjo sudėti ginklus. „Perlojos Respublikos“ prezidentas J. Česnulevičius, komiteto nariai ir grupelė vyrų buvo suimti, bet po mėnesio paleisti. Taigi tą dieną buvo panaikinta „Perlojos Respublika“, o jos vietoje įsteigtas valsčius²⁴¹.

Atsiradus atokvėpio minutei, gegužės 24 d. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. Silvestras Žukauskas atliko pulko inspekcinę apžiūrą. Patikrinimo išvadosse jis pažymėjo, kad bendroje rikiuotėje pulkas atrodo gerai, išvaizda pilnai kariška. Kareiviai jokių skundų nepareiškė²⁴².

Pulko veiksmai užimant Uteną

Fronte prieš bolševikus Ukmergės grupės bare buvo vien Pirmojo pėstininkų pulko daliniai. Užėmus Kurklius, saksų savanorių daliniai (XVIII pėstininkų pulko 2-asis batalionas), susitarę su lietuviais, pasitraukė į Kavarsko apylinkę pailsėti ir fronto veiksmuose nedalyvavo iki Utenos operacijos pradžios.

Raudonarmiečiai Pakalnių, Leliūnų, Debeikių apylinkėse turėjo sutelkę gausias jėgas. Čia buvo beveik visa Pskovo (vadinamoji lietuvių) divizija, pasitraukusi iš Varėnos, Daugų, Aukštadvario ir Vievio apylinkių²⁴³.

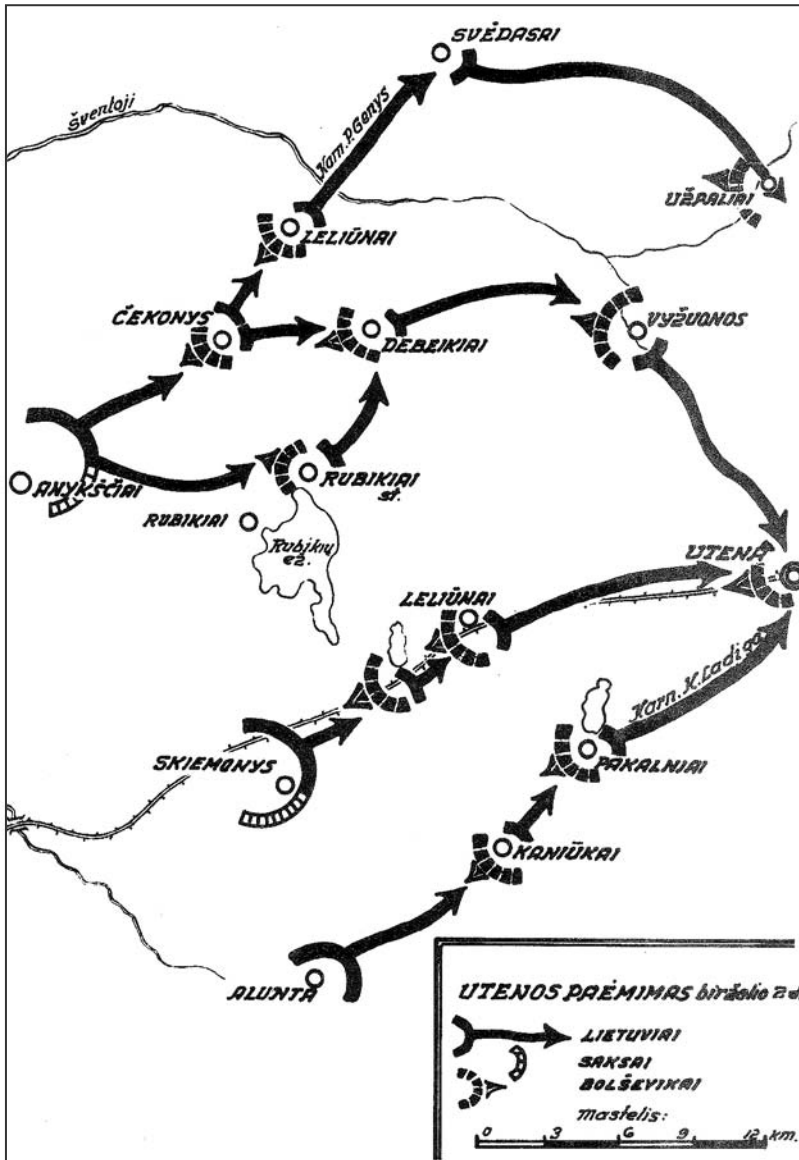
239 Ten pat; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 48.

240 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 108.

241 Vitkus A. Lietuvos istorijos įvykių chronologija, 1918–1926, p. 188.

242 Įsakymas kariuomenei. 1919 m. birželio 17 d. Nr. 47.

243 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 240.

Schema Nr. 10

Utenos užėmimas. 1919 m. birželio 2 d.

Iš knygos: K. Ališauskas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 243

Gegužės 24-ąją vyriausiasis kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas įsakymu Nr. 5 kariuomenės Panevėžio ir Ukmergės grupėms įsakė gegužės 28 d. auštant pradėti Kupiškio–Utenos operaciją ir užimti fronto liniją Kupiškis–Viešintos–Andrioniškis–Utena. Ukmergės rinktinei įsakyta užimti Uteną, Panevėžio rinktinei – Subačių ir Kupiškį, Joniškėlio partizanams – teikti pagalbą kariuomenės daliniams veržiantis Vabalninko, Salamiesčio, Bakšėnų link. Parengti veiksmų planus, laikantis bendrų vyriausiojo kariuomenės vado nurody-

mų, buvo palikta rinktinių vadams²⁴⁴.

Gavęs šį gen. S. Žukausko įsakymą, Ukmergės rinktinės vadas krn. K. Ladiga susitiko su vokiečių saksų XVIII pėstininkų pulko vadu mjr. V. Zeschau. Pasitarę abu priėmė sprendimą pulti Uteną trimis voromis, apėinant raudonarmiečius iš šiaurės ir pietų.

Dešiniąją vorą buvo nutarta sudaryti vien iš lietuvių, nes ji palaikė ryšius su lenkais, ko tuo metu vengė daryti vokiečiai. Į šią vorą buvo paskirti pėstininkų pulko 6-oji, 7-oji, 9-oji kuopos, raitųjų žvalgų komanda, du raitelių eskadronai ir krn. M. Pečiulionio vadovaujama Pirmajam pėstininkų pulkui priskirta artilerija. Vorai vadovavo pats krn. K. Ladiga. Ji turėjo pulti Alantos ir Pakalnių kryptimi.

Viduriniąją vorą sudarė viena saksų sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa, dviejų patrankų artilerijos būrys, du minosvaidžiai, trečdalis kuopos dviratininkų ir lietuvių Pirmojo pėstininkų pulko 8-oji kuopa. Ši saksų mjr. Kiolerio (Köhler) vadovaujama vora turėjo pulti bolševikus palei plentą Kaunas–Daugpilis.

Kairiąją vorą sudarė dvi Pirmojo pėstininkų pulko ir trys saksų savanorių kuopos su sunkiaisiais kulkosvaidžiais, artilerijos baterija, ketvirtadalis ulonų eskadrono ir du pionierių skyriai. Ši vora turėjo nuo Anykščių pulti priešą Debeikių–Vyžuonų–Utenos kryptimi. Jai vadovavo saksų savanorių XVIII pėstininkų pulko vadas mjr. V. Zeschau ir Pirmojo pėstininkų pulko vado padėjėjas krn. Ignas Musteikis.

Be to, saksų karininko Sprangerio vadovaujamas dalinys, veikiantis pagal atskirą įsakymą, turėjo apsaugoti Ukmergės rinktinės kairįjį sparną užimdamas Šimonių–Kupiškio liniją. Rezerve buvo palikta Pirmojo pėstininkų pulko 5-oji kuopa²⁴⁵.

Krn. K. Ladiga ir mjr. V. Zeschau sutarė puolimą pradėti gegužės 28 d. auštant, tačiau taip neįvyko, nes saksų dalys, dislokuotos Ukmergėje, į pozicijas atvykti nespėjo. Gegužės 28-ąją į žvalgybą pakilo tik lietuvių aviacija. Tą dieną Utenos gyventojai pirmą kartą pamatė Lietuvos aviacijos lėktuvą, kuris intensyviai žvalgė Raudonosios armijos pozicijas Utenoje ir jos apylinkėse. Raudonarmiečiai Utenoje ir Pakalnių, Leliūnų bei Debeikių apylinkėse buvo sutraukę stambias pajėgas.

Puolimas buvo pradėtas tik gegužės 31 d. Dešinioji ir vidurinė voros veikė sutartinai ir savo veiksmus derino. Kairioji vora veikė daugiau savarankiškai, nes dėl nemažo atstumo ryšį tarp vorų palaikyti buvo gana sunku.

Krn. K. Ladigos vadovaujama dešinioji vora dar gegužės 30 d. susitelkė prie vieškelio Alanta–Pakalniai–Utena ir 6 val. ryto pradėjo žygi. Pasiekusi Motiejūnų kaimą, vora iš Žybečių kaimo pietvakarinėje dalyje buvusių aukštumų buvo apšaudyta iš šautuvų ir kulkosvaidžių. K. Ladiga į šaudantį priešą įsakė atidengti artilerijos ugnį, o dviem pėstininkų kuopoms pereiti į puolimą. Raudonarmiečiai pradėjo trauktis Kaniūkų kaimo link. Pasiūstai žvalgybai pavyko

²⁴⁴ Ten pat, p. 238.

²⁴⁵ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 118, 120; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 242.

nustatyti, jog prie Kaniūkų kaimo vyksta didelis priešų jėgų judėjimas, tačiau ką jie rengiasi daryti, buvo neaišku. Krn. K. Ladiga, norėdamas sutrukdyti raudonarmiečiams įsitvirtinti, krn. M. Pečiulioniui įsakė kaimą apšaudyti iš patrankų. Dalį pėstininkų, vadovaujamų krn. P. Dundulio, jis pasiuntė pulti Kaniūkus iš pietų pusės apeinant Vastapo ežerą, o pats su likusiais pėstininkais puolė vieškeliu iš vakarų. Raiteliai buvo palikti rezerve ir jojo iš paskos maždaug už 2 kilometrų.

Lietuviams pradėjus pulti Kaniūkus, bolševikai atidengė smarkią ir taiklią šautuvų, kulkosvaidžių ir artilerijos ugnį. Lietuvių kariai, neatlaikę stiprios ugnies, ėmė trauktis. Raudonarmiečiai iš Kaniūkų kaimo perėjo į kontrpuolimą, o nuo Vitkūnų ir Šaukiškių du kavalerijos eskadronai ėmė supti lietuvių vorą iš dešinės pusės. Karininkai K. Ladiga, V. Skorupskis ir P. Dundulis bandė pėstininkus sulaukyti, bet nepavyko. Ypač buvo sutrikę nauji, dar „neapšaudyti“ kareiviai. Krn. K. Ladiga jodamas pro šalį liepė sustoti, bet šie ir toliau traukėsi. Jie laikė šautuvus prie peties ir spaudė gaidukus – neva šaudė į priešą. Lietuvių artilerija net du kartus buvo likusi be pėstininkų priedangos, nors patys artileristai labai taikliai šaudė į puolantį priešą.

Raudonarmiečių taiklūs šūviai, jų pėstininkų puolimas ir ypač raitelių manevras iš dešinės paveikė ir kai kuriuos karininkus. Pėstininkai, išskyrus M. Pečiulionio vadovaujamus artileristus, visiškai sutriko ir visu frontu traukėsi. Lenkai, kurie buvo dešinėje, kažkur dingo palikdami priešui visišką manevro laisvę voros dešinėje puseje²⁴⁶.

Krn. K. Ladiga, įvertinęs padėtį, su Pirmojo pėstininkų pulko raitųjų žvalgų komanda ir atsargoje buvusiais puse eskadrono raitelių trumpam sulaukė priešų puolimą, leisdamas krn. V. Skorupskiui su pėstininkais ir artilerija atsitraukti nuo Kazlų kaimo.

Norėdamas sulaukyti priešų puolimą, krn. K. Ladiga įsakė raiteliams už į rytus nuo Kazlų kaimo esančio krūmokšniais apaugusio kalnelio palikti arklius. Tada žvalgų neturėjusius persekiotojus lietuviai prisileido visai arti ir atakavo salvėmis. Raudonarmiečiai to nesitikėjo ir nutraukę puolimą ėmė skubiai trauktis. Pasaloje buvę lietuviai, puldami nuo šiaurinės vieškelio pusės, apie kilometrą persekiojo besitraukiantį priešą Alantos–Pakalnių vieškeliu. Kadangi nebuvo žinių apie voros dešiniajame sparne buvusius raitelius, tolesnio persekiojimo atsisakyta. Buvo tęsiama žvalgyba į pietus ir Pakalnių link²⁴⁷.

Krn. V. Skorupskis, neįstengdamas susitvarkyti, su pėstininkais, raiteliais ir artilerija pasitraukė iki Rutėnų kaimo. Būrys pėstininkų, atsilikusių nuo voros, paniškai traukėsi Didžiakiemio, o po to plentu – Ukmergės link. Dalis pakrikusių karių bėgo vieškeliu Mažeikių link.

Pasitraukus lenkams, bolševikų raiteliai niekieno netrukdomi prasiveržė vakarų kryptimi, nujojo pro Švobiškį, Antaliežius, Trumponis, Migiškis ir, pamatę ant vieškelio prie Rutėnų pakrikusios krn. V. Skorupskio voros dalis, atakavo. Tačiau jų puolimas buvo laiku pastebėtas. Krn. A. Povilaičio vadovaujamiems kariams į puolantį priešą atidengus smarkią kulkosvaidžių, o

246 Ladiga K. 1-os voros veiksmai // LYA, f 3377, ap. 58, b. 183, l. 49–50.

247 Ten pat, l. 50; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 60.

krn. M. Pečiulionio artileristams – taiklių artilerijos ugnį, bolševikų raiteliai metėsi atgal. Pasinaudojęs palankia padėtimi, krn. V. Skorupskis su krn. A. Povilaičio kulkosvaidininkais ir krn. B. Paškevičiaus pėstininkais ir žvalgiais bolševikus kontratakavo ir privertė trauktis užpelkėjusia vietoje. Keletas raudonarmiečių buvo nukauta, keletas raitelių įklimpo pelkėje. Į lietuvių rankas pateko nemažai arklių, balnų ir kitokio turto. Likę bolševikų raiteliai pasitraukė.

Krn. V. Skorupskio voros karių nuotaika pasitaisė. Jie susitvarkę pasuko atgal ir vakare atžygiavo į Laičius²⁴⁸.

Tos dienos kautynėse pasižymėjo būrvedys Povilas Sanda, eiliniai Povilas Šiugždinis ir Pranas Petrukonis, 2-osios kulkosvaidžių kuopos būrininkai Juozas Navickas ir Stasys Jakimavičius, kulkosvaidininkai Pranas Bagužinskas, Juozas Šimukonis, Juozas Striupkus, Alfonsas Bučionis, Antanas Žilinskas, Antanas Pyragas, Simas Marčiukaitis. Būrininkas Stasys Jakimavičius, nors ir sužeistas, šaudė iš kulkosvaidžio tol, kol priešas pradėjo trauktis. Mūšio metu netoli Juozo Šimukonio sprogo artilerijos sviedinys. Po kiek laiko atgavęs sąmonę, J. Šimukonis vėl ėmė šaudyti, kol jį pakeitė kitas kulkosvaidininkas²⁴⁹.

Atsitraukiančius bolševikų raitelius pastebėjo Alantos apylinkes žvalgę mūsų raiteliai. Kurį laiką mūsiškiai jų nekludė. Bolševikams vieškeliu prijopus Virintos tiltą, lietuvių raitelių užtvaros nuo aukštumos juos smarkiai apšaudė. Bolševikai nuo vieškelių pasuko per Virintą į šiaurės rytus. Bet čia juos salvėmis sutiko kitos Pirmojo pėstininkų pulko raitininkų užtvaros. Dar labiau pakrikę bolševikai metėsi į šalį ir vėl įklimpo į rytus nuo Alantos buvusiose balose. Palikę įklimpusius arklius, jie pėsčiomis pasitraukė. Vis dėlto kurį laiką atišaudydami, bolševikai mūsų kariams trukdė ištraukti iš balų paliktus arklius. Ir tik atvykus krn. M. Pečiulioniui su viena patranka ir taikliai apšaudžius priešą, šis buvo priverstas palikti savo įklimpusius arklius. Tai įvyko apie 20 val.²⁵⁰ Lietuviams atiteko 17 arklių (du iš jų buvo sužeisti), 10 balnų, du kulkosvaidžiai, keletas šautuvų, nemažai šovinių²⁵¹.

Norėdamas išsiaiškinti bendrą padėtį, krn. K. Ladiga su raitininkais ėmė sekti besitraukiantį priešą, susisiekė su vora iš dešinės ir stengėsi užmegzti ryšį su lenkais. Tačiau tądien to padaryti nepavyko. Susisiekus su mjr. Kiolerio vadovaujama vora sužinota, jog pasistūmėti į priekį jai nepavyko. Iki vėlyvos nakties su savo raitininkais persekiodamas bolševikus, krn. K. Ladiga pasiekė Skudutiškį, Kaniūkų.

Birželio 1-ąją krn. K. Ladigos vadovaujami kariai toliau persekiojo besitraukiantį priešą tai iš paskos, tai iš šono. Taip buvo užimti Krikliai, Degulių dvaras, Vozgeliai. Krn. V. Skorupskio vadovaujamos pėstininkų, artilerijos ir raitininkų dalys naktį perėjo į Kaniūkų rajoną.

Birželio 2-ąją krn. K. Ladiga su raitininkais slinko paskui besitraukiantį priešą į rytus. Žygiuojant Utenos–Kuktiškių vieškeliu daugiau susidūrimų nepasitaikė, nes bolševikai visiškai nebesipriešino ir sparčiai traukėsi. Krn. K. Ladiga dalį raitininkų pasiuntė Tauragnų kryptimi, o pats su likusiais patraukė

248 Ladiga K. 1-os voros veiksmai // LYA, f. 3377, ap. 58, b. 183, l. 50–51.

249 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 60.

250 Ladiga K. 1-os voros veiksmai // LYA, f. 3377, ap. 58, b. 183, l. 51.

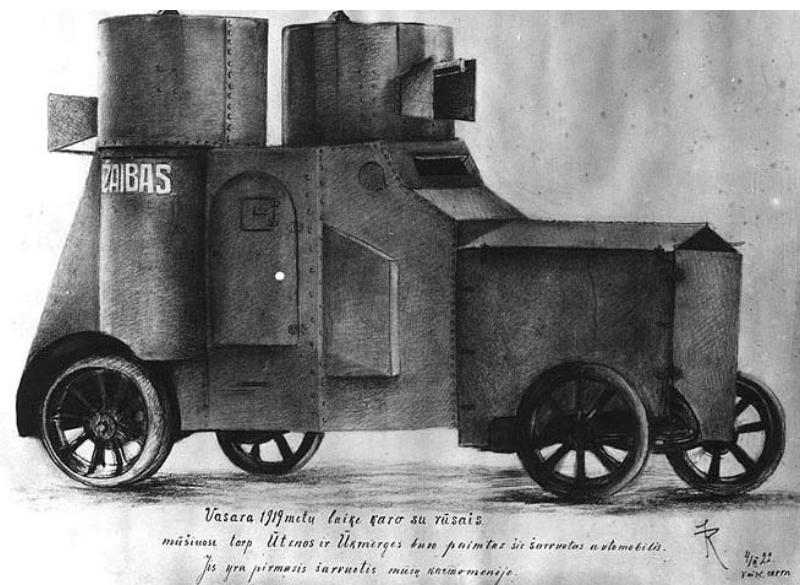
251 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 61.

į Uteną Paviešių, Kimėnų, Kavynės keliu. Utenoje jis rado prieš pusvalandį atvykusias mjr. V. Zeschau ir krn. Igno Musteikio vadovaujamas kairiosios voros dalis²⁵².

Vokiečio Kiolerio vadovaujama vidurinioji vora gegužės 31 d. 9 val. palei plentą pradėjo žygiuoti Leliūnų kryptimi. Pirmieji slinko dviratininkai, pasakui juos – kulkosvaidininkų kuopa, vadovaujama krn. B. Bilmino. Vora, be pasipriešinimo užėmusi Diktarų kaimą, pasiekė Smulkio ežerą ir kaimą. Čia buvo įsitvirtinę bolševikai ir vora sutiko atkaklų pasipriešinimą. Šaudydami iš šautuvų ir kulkosvaidžių, o nuo Leliūnų pusės – ir iš patrankų, be to, pasiuntę šarvuotą automobilį, bolševikai privertė mūsų su nuostoliais trauktis. Bolševikų pėstininkai persekiojo mūsų vorą iki Diktarų, o šarvuotas automobilis – apie kilometrą į vakarus nuo Klevėnų.

Prie šio kaimo nedidelis mūsų kareivių būrys, vadovaujamas puskarininkio, pasislėpęs už kalnelio ir praleidęs į priekį šarvuotą priešo automobilį, užvertė plentą pakeles medžiais. Grįžtančiam šarvuočiu ši kliūtis buvo neįveikiama ir jis turėjo sustoti. Mūsų kariai apmėtė jį granatomis ir sužeidė vairuotoją šarvuotį paėmė. Birželio 2-ąją susitvarkiusi vora tęsė žygį ir apie 12 val., nesutikusi prieš, pasiekė Uteną²⁵³.

Saksų mjr. V. Zeschau ir krn. I. Musteikio vadovaujama kairioji vora gegužės 31 d. 4 val., palikusi Anykščiuose komendantą su 30 lietuvių karių, pradėjo žygį

Iš bolševikų atimtas šarvuotis, 1920 m. balandžio 16 d. pavadintas „Žaibu“ (VDKM)

252 Ladiga K. 1-os voros veiksmai // LYA, f. 3377, ap. 58, b. 183. l. 51–52.

253 Ten pat, l. 54; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 59.

Debeikių–Vyžuonų–Utenos kryptimi. Kaip apsaugą vora iš kairės į Čekonis Svėdasų kryptimi pasiuntė krn. P. Genį su 2-ąja kuopa, kulkosvaidininkų būriu ir keliais raiteliais. O voros dešinioji pusė buvo patikėta saugoti krn. A. Džiuvei su 3-ąja kuopa. Pridengti iš priekio buvo pasiūstas būrys vokiečių raitininkų.

Prie Debeikių vora susidūrė su priešo pėstininkais, kurie po trumpo susišaudymo pasitraukė. Be pasipriešinimo užėmusi Vyžuonas, vora sustojo pailsėti. Iš čia vienas raitelių būrys su kulkosvaidžiu, vadovaujamas ltn. Velko (Velck), buvo pasiūstas į Sudeikius. Krn. A. Džiuvė, prie Rubikių kaimo ir ežero neberadęs bolševikų, taip pat nuvyko į Vyžuonas.

Tęsdama žygį nuo Vyžuonų Utenos link, vora maždaug 800–900 metrų nuo Kaliekių kaimo sutiko atkaklų bolševikų pasipriešinimą. Voros patrankos juos apšaudė. Atsakydami į tai, bolševikai netikėtai atidengė ugnį nuo Biliūnų kaimo pusės ir privertė mūsų karius skubiai įsitvirtinti pakelės grioviuose ir bulvių vagose. Buvo sužeistas vokiečių baterijos vadas Betsas (Betz). Voros patrankoms ėmus šaudyti tiek į Kaliekių, tiek į Biliūnų kaimus, bolševikai buvo priversti trauktis. Kaliekių kaimas buvo užimtas.

Priešą persekiojantys daliniai buvo sulaukyti prie Atkočiškio, Kauliniškio ir Pasalių aukštumų, kurias bolševikai atkakliai gynė. Gavę pastiprinimą, jie perėjo į priešpuolį ir privertė mūsų priešakinius dalinius trauktis į Kaliekius netgi paliekant sunkiai sužeistus karius. Viena vokiečių patranka, važiuojanti padėti pėstininkams, įklimpo dumble. Nepaisant kareivių pastangų ir vietinių gyventojų pagalbos, ją teko palikti. Kareivių nuotaika smuko, tolesnio puolimo buvo atsisakyta. Kaliekių kaimui saugoti palikus vieną kuopą su sunkiaisiais kulkosvaidžiais, temstant vora pasitraukė į Vyžuonas ir Vyžuonų dvarą²⁵⁴.

Birželio 1-osios rytą krn. A. Džiuvė su 3-ąja kuopa buvo pasiūstas išžvalgyti Sudeikių–Talaikių–Kušneriūnų rajono. Vietos gyventojai pranešė, jog Užpaliuose bolševikų nebėra, ir kuopa grįžo į Vyžuonas.

Birželio 2 d. vora išžygiavo į Uteną. Bolševikai jau buvo atsitraukę. Prie Utenos vora prisiartinio apie 11 val.

Kairijį voros sparną saugojęs krn. P. Genys su 3-ąja kuopa ir kulkosvaidininkų būriu gegužės 31 d. Čekonių kaimo kryžkelėje atsiskyrė nuo voros ir nužygiavo Svėdasų kryptimi. Leliūnų kaimo pietinėje pusėje buvo įsitvirtinę bolševikai. Mūsiškiams jie atkakliai pasipriešino. Nuo 109-osios ir 114-osios aukštumų apšaudžius priešą iš kulkosvaidžių ir pradėjus pulti pėstininkams, bolševikai neatsilaikė ir pasitraukė Svėdasų link. Kadangi jau anksčiau buvo susprogdinę tiltą per Šventąją, jie turėjo bristi per upę ir kai kurie pateko į nelaisvę. Vakare krn. P. Genio grupė apsistojo Mickūnuose.

Birželio 3 d. krn. P. Genys su savo grupe, palaikydamas ryšį su Antruoju pėstininkų pulku, pražygiavo pro Svėdasus ir vakare pasiekė Užpalius. Birželio 5-ąją grupė per Bikūnus nužygiavo į Antalieptę²⁵⁵.

Utenos operacija Pirmajam pėstininkų pulkui ir saksų savanoriams buvo sėkminga. Jos metu lietuviai paėmė vieną šarvuotą automobilį, per 100 belaisvių, daug šautuvų, šovinių ir kitokio turto.

254 Ladiga K. 1-os voros veiksmai // LVA, f. 3377, ap. 58, b. 183, l. 55–56.

255 Ten pat, l. 58; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 244.

Kovų metu pulkas pagausėjo. Nuo gegužės 18-osios iki birželio 1-osios į pulką įstojo 203 savanoriai, iš kurių buvo suformuota krn. S. Skimundrio vadovaujama savanorių komanda²⁵⁶.

Užėmus Uteną, saksų savanorių daliniai tolesnėse kovose su bolševikais nebedalyvavo, nes pasibaigė jų sutarties laikas. Krn. K. Ladiga jiems nuoširdžiai padėkojo už pagalbą. Saksų XVIII pulko daliniai, trumpai atsipūtę Utenos apylinkėse, pasitraukė į Ukmergę, o iš ten išvyko į Vokietiją.

Utenos komendantu buvo paskirtas krn. Petras Steponavičius. Pulko štabas apsistojo Vaikutėnų dvare. Užėmus Uteną sužinota, kad M. Pečiulionio vadovaujamas artilerijos būrys įsakymu artilerijos pulkui performuotas į 4-ąją bateriją. Vadu buvo paliktas M. Pečiulionis²⁵⁷.

Utenos fronto bare likę vieni, Pirmojo pėstininkų pulko kariai tęsė puolimą. K. Ladigai vadovaujant bolševikai buvo stumiami Daugailių link. Apie 21 val. Daržinių kaime įvykus trumpam susišaudymui, bolševikai pasitraukė toliau. K. Ladigos vadovaujama raitų žvalgų komanda, husarų eskadronas ir artilerijos baterija, žygiuodami Daugailių link, gavo žinių, jog bolševikai apsistojo pozicijose prieš Daugailių aukštumas Dubių–Indrajės ežerų linijoje. Temstant krn. M. Pečiulionio artileristai taiklia artilerijos ugnimi apšaudė priešo pozicijas prie Utenos–Daugpilio plento ir aukštumas prie Pakryžės kaimo. Po kelių salvių puolimą pradėjo kariai. Bolševikai nesitikėjo, kad temstant lietuviai puls, ir ėmė skubiai trauktis Daugailių link. Keletas raudonarmiečių pateko į nelaisvę. Lietuviams atiteko keturi arkliai. Greitai lietuvių kariai įžengė į Daugailius. Artilerija dėl kliūčių toliau vykti nebegalėjo, todėl grįžo į Vaikutėnus.

Pulko 7-oji kuopa, vadovaujama krn. B. Bilmino, iš Utenos buvo pasiųsta Tauragnų link. Nesutikusi prieš, ji pasiekė Alių kaimą ir čia apsistojo²⁵⁸.

Krn. V. Skorupskio vadovaujami kariai, užėmę Pakalnius, birželio 3 d. išskubėjo į Uteną ir kuriam laikui apsistojo Vaikutėnų dvare. 9-oji kuopa, vadovaujama krn. P. Dundulio, atsiskyrė nuo V. Skorupskio voros ir per Gimžiškis bei Kačiūnus nužygiavo Tauragnų link²⁵⁹.

Birželio 2-ąją raudonarmiečiai pabandė įsitvirtinti linijoje Narkūnai–Vazgeliai–Degulių dvaras–Skudutiškis.

Krn. B. Bilminas, birželio 3-iąją su 8-ąja kuopa išvykęs iš Alių kaimo ir be pasipriešinimo užėmęs Tauragnus, toliau patraukė Paberžės link. Birželio 4 d. Paberžė buvo užimta.

Birželio 3-iąją paaiškėjo, kad Ukmergės vora smarkiai išsiveržė į priekį ir atitrūko nuo Panevėžio voros, todėl puolimas buvo sustabdytas. Pirmojo pėstininkų pulko 3-iojo bataliono kuopos su kulkosvaidžiais užėmė atramos punktus į pietryčius nuo Daugailių, saugodamos kelius nuo Salako pusės. 2-asis batalionas saugojo kelius nuo Daugailių į Zarasus, o 1-asis batalionas – iš Antalieptės į Avilius. Kavalerijos eskadronui buvo įsakyta saugoti voros kairįjį sparną Dusetų rajone. Dalis žvalgų komandos buvo paskirta į žvalgybą ir apsaugą dešiniajame

256 Jankauskas V. Kario kelias, p. 87.

257 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 61.

258 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 123.

259 Ten pat; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 63, 66.

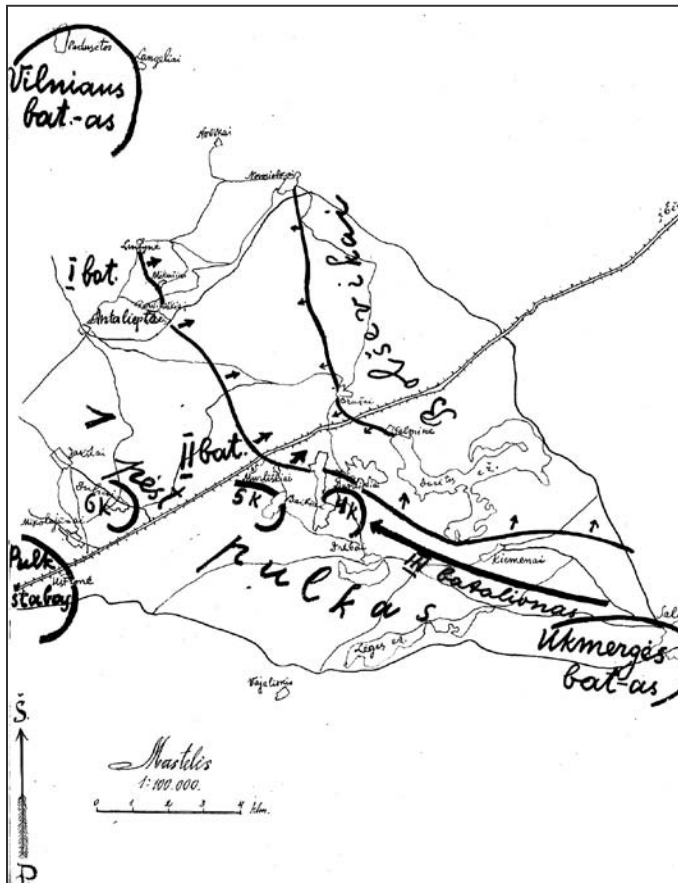
voros sparne²⁶⁰. Artilerijos 4-oji baterija buvo Daugailių rajone, kur įsikūrė pulko vadavietė²⁶¹.

Birželio 6–9 dienomis pulko štabas apsistojo Ustronės dvare. Čia taip pat buvo raiti žvalgai ir artilerijos baterija.

Birželio 10 d. abi pusės aktyviai žvalgė Aštrakalnio–Gatelių rajoną, artilerija šiek tiek apšaudė priešo pozicijas.

Birželio 11 d. artileristams dviem patrankomis nuo Paberžės kaimo apšaudžius prieš apkasus, susiklostė palanki situacija užimti Aštrakalnio kaimą. Lietuviams atiteko kulkosvaidis, vežimas su maistu, telefono aparatas ir nemažai telefono kabelio²⁶².

Ukmergės grupės bare labai pavojinga vieta buvo bolševikų pozicijos prie Bružų ir Balčių. Čia ežerų tarpekliuose ir aukštumose įsitvirtinę raudonarmiečiai galėjo atlaikyti labai stiprų puolimą. Dominuojančios aukštumos užkirta netikėto puolimo galimybę. Lietuvos kariuomenei tai buvo kliūtis puolant Daugpilio kryptimi. Krn. K. Ladiga nutarė šturmu užimti Balčius ir Junkūnus,

Schema Nr. 11

Pulko pozicijos 1919 m. birželio 6–9 d. Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 94

260 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 123.

261 Ten pat; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, p. 244.

262 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 66.

tačiau birželio 14 d. buvo gauta Gynybos štabo operatyvinės dalies viršininko krn. E. Adamkavičiaus pasirašyta telefonograma Nr. 398, kurioje Panevėžio ir Ukmergės grupėms buvo įsakyta pradėti puolimą ir išstumti raudonarmiečius iš Lietuvos. Ukmergės grupei buvo įsakyta užimti Zarasus²⁶³.

Birželio 14 d. pulko vadas krn. K. Ladiga išleido įsakymą Nr. 8 Pirmajam pėstininkų pulkui. Buvo įsakyta pulti trimis voromis. Joms buvo išskelti tokie uždaviniai:

„I vora eina keliu Antalieptė–Purviniški–Mikuciški–Sawitšuny. Nuo čion, jei-gu priešas tvirtai laikytų iš dešinės, ši vora, palikus užtvartą, žygiavimą pasuka vieš-keliu link kaimo Deguze ir priešui traukiantis 3 kuopa ir kanuolės eina ant plento ir prisivienija prie antros voros. 2 kuopa valo apylinkę nuo likusių bolševikų bandų, eina per kaimus Malinovka–Borovka–Gudele–dv. Mukuli– folv. Santawoli pro šiaurųjį šoną ežero Oba – kaimas Jewnuwka ir nuvykus į tarpekį dviejų ežerų, kurie yra į šiaurę nuo dvaro Lawkesy, gauna nurodymą tolimesnio veikimo.

II vora eina plentu Utena–Zarasai.

III vora eina per kaimus: Ostrokolne–Tronkiški–Kiemiany ir nuo kaimo Bikja-ny eina vieškeliu link Zarasų per kaimus: Grašucy–Teterviny. Nuo kaimo Pakarkli pasuka į dešinę nuo vieškelių ir eina kaimais: Jakštiški–Bernatiški–Gutotiški–Balsa-mani. Rajone kaimo Svirpiški gauna nurodymą tolimesniam veikimui.

Bendram žygiavimui bus daromas užėjimas prieš užpakalin iš kairės.

Pradedant žygiuoti II vora savo kryptį daro demonstraciją, kad užtraukus ant savęs prieš artilerijos ugnį. I vora stengiasi nematant priešui užėiti jo priešakinėms dalims iš užpakalio arba iš šono ir nuvijus priešą nuo pirmutinės jo užimamos po-zicijos leidžia raketą, po ko II vora pradeda savo žygiavimą pirmyn. III vora per žvalgų patėmijimus prieš pusėje traukiasi arčiau prie jo, apšaudo iš šautuvų ir kul-kosvaidžių ir pradėjus priešui trauktis persekioja jį einant per nurodytus kaimus.

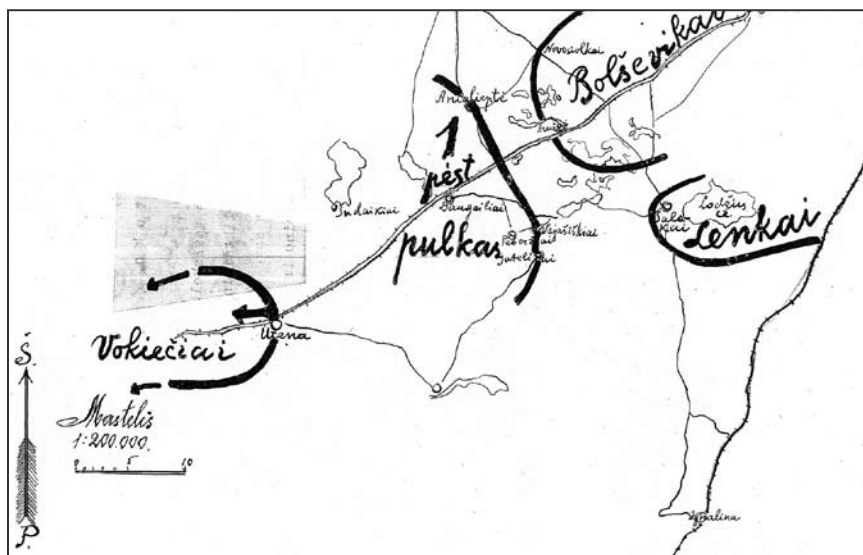
*Ryšys tarp vorų palaikomas raiteliais, raketomis, prie plento – dviračiais.*²⁶⁴

Pirmoji vora puolimą pradėjo birželio 15-osios naktį. Krn. P. Murniko vado-vaujama 2-oji kuopa puolė Novosiolkus (dabar Naujasodis). Puolimą parėmė J. Jackaus vadovaujama 1-oji kulkosvaidžių komanda. Priešas buvo išstumtas ir pasitraukė į Juzefavo palivarką. Tačiau toliau pulti kuopa negalėjo, nes priešas buvo daug stipresnis, be to, priskirtai artilerijai pasibaigė sviediniai. Apie vidur-naktį artilerijos būrys apsistojo nakvynės Purviniškių kaime. Žvalgybos postas buvo įrengtas ant Mikučių kalnelio.

Birželio 16 d. priešas nuo Gardelių ir Degučių mišku pro Vencavų eže-rą kontratakavo Novosiolkuose įsitvirtinusių kuopą. Mūšis truko nuo 3 iki 6 val. ryto. Krn. P. Murnikas buvo sužeistas į koją, tačiau ir toliau vadova-vo mūšiui. Po kurio laiko jis vėl buvo sužeistas – šį kartą į krūtinę ir ranką. Kuopa, netekusi vado ir nemažai kareivių, atsitraukė. Šiame mūšyje pasižy-mėjo daug karių. Eil. Juozas Aliulis, iki atėjo pastiprinimas, gynė nuo prie-šų sužeistą vadą, būrininkas Vincas Raguckas sužeistą vadą ant rankų išnešė iš mūšio lauko. Teofilus Masionis, gindamas vadą, atsišaudė iki paskuti-nės akimirkos, kol pateko į nelaimę, tačiau pabėgo ir vėl grįžo į pulką. Bolius

263 Ten pat, l. 69.

264 Ten pat, l. 70–71.

Schema Nr. 12
Utenos operacijos pabaiga. Iš: LCVA, f. 513, ap. I. b. 31. l.

Gembickis, kuris, pasitraukus iš mūšio lauko kulkosvaidininkams, liko tik su dviem būriais, sumaniai vadovavo vietoje sužeisto vado ir sėkmingai išvedė būrius iš mūšio lauko.

Sužeidus P. Murniką, vadovavimą kuopai perėmė kulkosvaidžių komandos vadas krn. Jonas Jackus. Jam pavyko sutvarkyti išsisklaidžiusią grandinę ir sustabdyti priešų puolimą.

3-iajai kuopai vadovavo krn. Adomas Džiuvė. Šiame mūšyje pasižymėjo Juozas Kalėda, kuris sužeistas į priešą šaudė iš 100 žingsnių. Eil. Mikas Juzėnas kuopos vadui mūšio metu atidavė savo šautuvą ir šovinius. Eiliniai Juozas Valiukonis, Pranas Sabeckas, Pranas Kudzys, Juozas Lekavičius, Bronius Grigonis, Jonas Tamošaitis, priešui prie jų priartėjus per 100 žingsnių, nesitraukė, laikėsi toliau ir neleido raudonarmiečiams pulti pirmyn. 3-iojoje kuopoje buvo sužeisti Bronius Jucevičius, Juozas Kalėda, Julius Maliauskas, Motiejus Tamkevičius, Mikas Juzėnas ir Kondratas Ovčėnikas. Pastarąjį sužeistą į nelaisvę paėmė raudonarmiečiai. Be žinios dingę Ignas Dobrickas, Jonas Paškevičius, Petras Navickas ir Foka Volkovas.

Pirmoji vora, birželio 15–16 dienomis sutikusi kur kas galingesnę priešą, puolimą sustabdė²⁶⁵.

Kada pirmosios voros kariai ties Novosiolkais kovojo su priešų, antrosios voros dalys faktiškai tik žvalgė priešininką, vyko susišaudymas.

Trečioji vora, vadovaujama krn. V. Skorupskio, veikė Gražučių–Tetervinų rajone. Grupei priskirti husarai, traukę vieškeliu Savičiūnų kryptimi, nuo Savičiūnų ežero tarpeklio priešų buvo sutikti smarkia kulkosvaidžių ugnimi ir buvo priversti trauktis. Tada husarai bandė pulti priešą Gaidelių rajone, bet ir čia iš

²⁶⁵ Ten pat, l. 73–75.

tarpeklio turėjo pasitraukti. Prireikė artilerijos pagalbos, bet ji beveik nebeturėjo sviedinių. Pažadėtieji sviediniai iš Kauno dar nebuvo atvežti, o sandėlių arčiau nebuvo. Taigi baterijos būrys ir eskadronas stovėjo ir nieko nedarė. Kilo pavojus, kad juos gali apsupti priešas. Būrys pasitraukė į Antalieptę²⁶⁶.

Operacija nepavyko. Pulkui teko atsitraukti į senąsias pozicijas. Priešo pajėgos buvo didesnės, be to, smarkiai lijo, buvo ūkanota, artilerija negalėjo gerai nusitaikyti.

Birželio 17-ąją didelių permainų neįvyko. Artilerijos apšaudytas priešas pasitraukė iš Baltriškių ir Stefaniškių kaimų.

Birželio 18-osios rytą pulkas gavo štai tokią telegramą:

„Iš Apsaugos Ministerijos

Įsakymas Nr. 7

Panevėžio ir Ukmergės grupėms 18,6,19. Kaip tik Panevėžio grupėms atvyks paspirtis, Šaulių batalionas ir Joniškėlio bataliono dalis, tuojau privalo būt atnaujintas lietuvių kariuomenės žygiavimas pirmyn. Žygiavimo tikslas užimti Zarasus. Panevėžio grupei Suveko kryptimi pasiūsti stiprią vorą (koloną) nemažiau bataliono, užimti miestelį Suveko ir jos sritis Vasile. Paskui kaip galima greičiau žygiuoti pirmyn Zarasų link nelaukiant pagalbos nuo Ukmergės grupės. Tuo pačiu laiku pulti priešininką abi pusi geležinkelio, kad atitraukti priešą pajėgas.

Ukmergės grupei pasistengti atnaujinti savo puolimus. Turėti omenyje, kad žygiavimas pirmyn plentu yra labai sunkus, ir kad apsupimas priešininko apie Degučius iš pietų ir šiaurės žada daugiau pasekmingumo. Žygiavimo diena bus paskelbta Vyriausiuoju karo vadu. Panevėžio grupė turi pranešti, kada bus pradėtas žygiavimas Suveko link.

*Pasirašė gen. Žukauskas*²⁶⁷

Per dešimt dienų, kai buvo gautas šis įsakymas, neįvyko jokių didesnių permainų, tik smulkūs susirėmimai. Birželio 28 d. lietuvių žvalgai išvijo priešą iš Puslių kaimo, į pietryčius nuo Vajasiškių bažnytkaimio. Tą pačią dieną priešas nuo Joniškio ir Užmiškio kaimų keturiomis patrankomis apšaudė lietuvių pozicijas, tačiau gana netaikliai. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo žvalgybos priedanga. Gana stipri raudonarmiečių žvalgų grupė pasirodė Navikuose ir Ščesnoviskiuose.

Birželio 29 d. lietuvių žvalgai užėmė Jakunčių kaimą. Priešą retkarčiais apšaudydavo lietuvių baterija²⁶⁸.

Kaip jau minėjome, pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas krn. Konstantino Žuko, buvo paliktas Marijampolėje. Kaip matyti iš bataliono vado krn. K. Žuko 1919 m. birželio 11 d. rašto Ukmergės grupės vadui, batalionas jau du su puse mėnesio gyvavo atskirai nuo pulko. Susirašinėti su vadovybe buvo labai sunku, o

266 Ten pat, l. 76–77.

267 Ten pat, l. 78.

268 Ten pat, l. 78.

kai pulkas buvo dislokuotas už Utenos, tapo beveik visai neįmanoma. Pulkas batalionui neskyrė nei pinigų, nei uniformų, nei batų, nors jame buvo apie 500 kareivių. Batalionui labai trūko lėšų: birželio 11 d. jo kasoje buvo tik 1,5 tūkst. auksinų, taigi buvo mokamos tik algos. K. Žukas ne kartą kreipėsi į pulko ir Ukmergės grupės vadą, prašydamas batalioną aprūpinti arba atskirti nuo pulko. „*Toliau taip bankrotinai gyventi negalima*“, – rašė jis minėtame rašte²⁶⁹.

Birželio 17 d. pulko vadas išsiunčia raštą Krašto apsaugos ministerijos Operatyvinio skyriaus viršininkui prašydamas leisti 3-įjį batalioną perkelti prie pulko. Vadas siūlė Marijampolėje steigti atskirą batalioną, kuris pulkui nepriklausytų²⁷⁰.

Tačiau sprendimas buvo kitoks, nei siūlė pulko vadas. Birželio 20 d. iš pulko buvo išskirtas 3-iasis batalionas ir pavadintas 1-uoju atsargos batalionu. Jam vadovauti liko krn. Konstantinas Žukas. Batalionui buvo iškeltas uždavinys apmokyti jaunus kareivius fronte esančioms dalims²⁷¹. Pirmajam pėstininkų pulkui teko iš naujo formuoti 3-įjį batalioną. Tai buvo daroma labai greitai.

1919 m. liepos 3 d. pulko vadas krn. K. Ladiga įsakymu pulkui paskelbė, kad pulkas, sudarytas iš 3 batalionų, nuo minėtos dienos laikomas pilnai sukomplektuotu. 1-ąjį batalioną sudarė 1-oji, 2-oji ir 3-oji, 2-ąjį – 4-oji, 5-oji ir 6-oji, 3-įjį – 7-oji, 8-oji ir 9-oji kuopos. Be to, tuo pačiu įsakymu 3-iojo bataliono vadu paskirtas krn. J. Čaplikas, pulko štabo viršininku – krn. Vaclovas Žadeika²⁷², pulko komendantu – krn. M. Kvinta, 4-osios kuopos vadu – krn. V. Kazickas. 1-osios ir 2-osios raitųjų žvalgų komandos buvo sujungtos į vieną raitą žvalgų komandą, kurios vadu patvirtintas krn. J. Josiukas. Liepos 5-ąją krn. P. Gladutis buvo patvirtintas pulko adjutantu, o krn. S. Marcinkevičius – pradėtos formuoti 3-iosios komandos viršininku. Pulko vadovybė liepos 11 d. krn. J. Zalatorių paskyrė 2-osios kuopos vadu. Krn. J. Plenta 6-osios kuopos vado pareigas jau ėjo nuo gegužės 21-osios, krn. K. Sprangauskas 5-osios kuopos vado pareigas – nuo birželio 26 d.²⁷³

Konstantinas Žukas

269 1-ojo p. p.3 Bn. vado K. Žuko pranešimas Ukmergės grupės vadui apie padėtį batalione // LCVA, f. 930, ap. 7, b. 62, l. 8–9.

270 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 5, l. 74.

271 Įsakymas I atsargos batalionui. 1919-06-20 Nr. 1 // Ten pat, b. 9, l. 26.

272 Įsakymas I p. p. 1919-07-03 Nr. 224 // Ten pat, b. 1, l. 253.

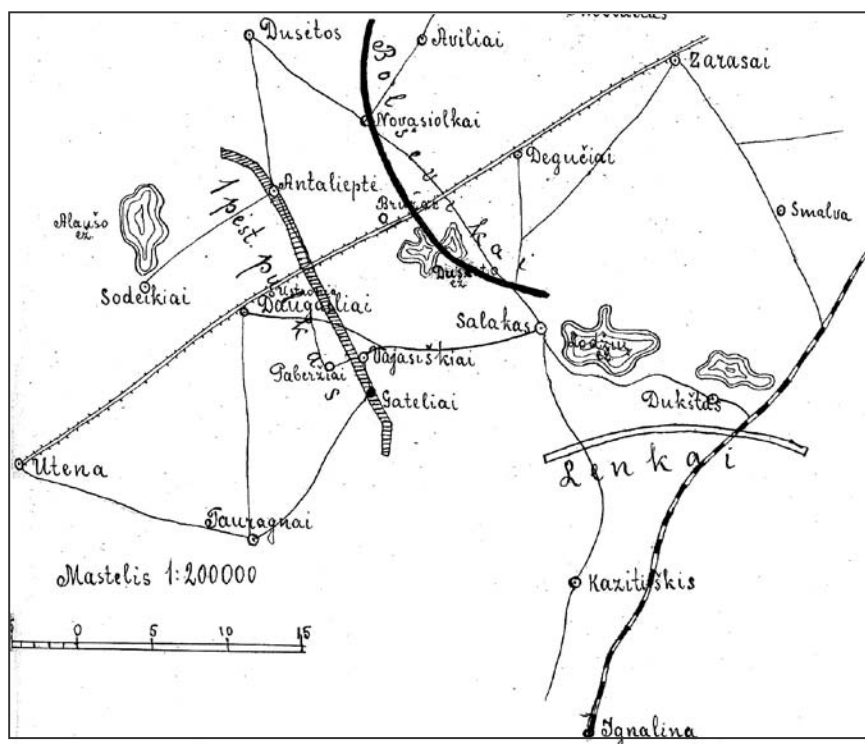
273 Įsakymas I p. p. 1919-07-04 Nr. 229 // Ten pat, l. 255; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 229.

Pozicinio karo laikotarpis (1919 m. liepos 1– rugpjūčio 22 d.)

Liepą ir rugpjūtį pulko istorijoje galima pavadinti pozicinio karo laikotarpiu. Tuo metu pulkas stengėsi saugoti jam pavestą fronto barą, vykdė žvalgybines operacijas, bandė plėsti teritoriją, atmušinėjo priešininkų atakas. Šiuo laikotarpiu pulkas dalyvavo gana stambiuose mūšiuose, istorijoje žinomuose kautynių dėl Salako pavadinimu.

Liepos pradžioje fronte su bolševikais tebevyko smulkūs poziciniai susidūrimai. Liepos 1 d. raudonarmiečiai užėmė Gatelius ir toliau skverbėsi Pirmojo pėstininkų pulko dešinės voros pakraščiu, norėdami atskirti lietuvių dalis nuo lenkų karinės grupuotės kairiojo sparno. Beveik visą dieną vyko kautynės ir pavakarę lietuviai raudonarmiečius atrėmė. Pulkas užėmė Aštrakalnį, Trinkuškę, Puslius ir Uženiškį. Tačiau užimtoji pozicija buvo nepatogi, nes liko atviras visas dešinysis sparnas, todėl lietuviai atsitraukė į ankstesnes pozicijas. Per susirėmimus du raudonarmiečiai pateko į nelaisvę. Vyr. kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, 1919 m. liepos 2 d. nurodęs Panevėžio rinktinei pradėti puolimą rytų kryptimi, kartu įsakė Ukmergės rinktinei užimti Kuklių–Mukulių (į pietus nuo Avilių ežero)–Vajasiškio liniją.

1919 metų liepos pradžioje bolševikai buvo įsitvirtinę Ažubaliuose, Vajasiškio bažnytkaimyje ir Puslių kaime ir nuo Gatelių kaimo pusės nuolat grasino

Schema Nr. 13

Pozicinių mūšių metu. Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, 62

Bolševikų fronte 1919 m. (VDKM)

atviram Ukmergės rinktinės dešiniajam sparnui.

Ukmergės rinktinės atramos punktai nuo Utenos–Zarasų plento tęsėsi iki Paberžės–Juknėnų kaimų. Toliau į dešinę mūsiškius saugojo tik raitoji žvalgyba. Lenkai buvo užpakalyje, tarp Tauragnų ir Utenos ežerų. Priešo pozicijos buvo gerai išžvalgytos ir parengtas puolimo planas.

Liepos 2 d. pulko 7-oji kuopa, remiama artilerijos, išmušė priešą iš Gatelių. Kairiojo sparno žvalgai išvijo priešą iš Jakuncių, Juzefovos dvaro ir Baltriškių. Dešiniajame sparne priešas buvo išstumtas iš Puslių, Bareikiškių, Jonišio. Prieš lietuvių dešinią sparną raudonarmiečiai kasė apkasus ir tvėrė spygliuotos vielos užtvarus.

Liepos 5 d. Gatelius vėl užėmė raudonarmiečiai. Liepos 6 d. nuo Paberžės kaimo lietuvių patrankai ėmus apšaudyti Gatelius, raudonarmiečiai pasitraukė. Tačiau buvo sugadinta patranka. Patrankoje sproguos sviediniui, išsinėrė jos viršutinė dalis. Liepos 7 ir 8 dienomis vyko kovos dėl Gatelių. Kaimas kelis kartus ėjo iš rankų į rankas, nuo artilerijos apšaudymo jis net užsidegė. Kova baigėsi lietuvių pergale. Liepos 8 d. 7-oji kuopa, palaikoma artilerijos, galutinai įsitvirtino Gateliuose. Naktį raudonarmiečiai bandė pereiti pelkes palei Načionis ir Bajoriškį ir atkirsti lietuvius nuo lenkų, tačiau 7-oji kuopa, aktyviai palaikoma artilerijos ugnies, sumaniai likvidavo raudonarmiečių manevrą. Šie, įgrimzdę į pelkę, pateko į nelaisvę (iš viso į nelaisvę buvo paimti 278 raudonarmiečiai). Tą pačią dieną dvi patrankos buvo pasiūstos apšaudyti Novosiolkų–Baltriškių pozicijų, dar viena – apkasų Bružų rajone²⁷⁴.

Liepos 9 d. dvi patrankos apšaudė Novosiolkų kaimą, liepos 10-ąją lietuvių patrankos buvo perdislokuotos. Liepos 11 d. 9-oji kuopa, vadovaujama krn. P. Dundulio, užėmė Aštrakalnį ir Trinkuškis. Raudonarmiečiai pasitraukė į Puslius. Į nelaisvę pateko 7 raudonarmiečiai, buvo paimta 10 šautuvų. 9-osios kuopos kariai, vadovaujami A. Treiderio, puolė Puslius ir sėkmingai juos užėmė. Į nelaisvę pateko 4 raudonarmiečiai. Tuo metu krn. P. Dundulis, su likusiais kuopos kariais gavęs užduotį išžvalgyti Avinuosto ir Čepeliškių rajoną, užėmė Avinuostą. Raudonarmiečiai susitelkė aukštumoje netoli Kėmenų ir pačiame kaime, tačiau greitai iš ten pasitraukė. Lietuviai įsitvirtino patogiose pozicijose. Greitai raudonarmiečiai susitvarkė ir perėjo į kontrpuolimą. Nors ir apšaudomi šautuvų, kulkosvaidžių ir artilerijos ugnimi, lietuviai puolimą atrėmė. Vėliau už šias kautynes krn. P. Dundulis buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi²⁷⁵.

Bolševikai bandė įsitvirtinti Pusliuose, tačiau nesėkmingai, nes dalis 9-osios

²⁷⁴ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 79–80.

²⁷⁵ Ten pat, l. 81–82.

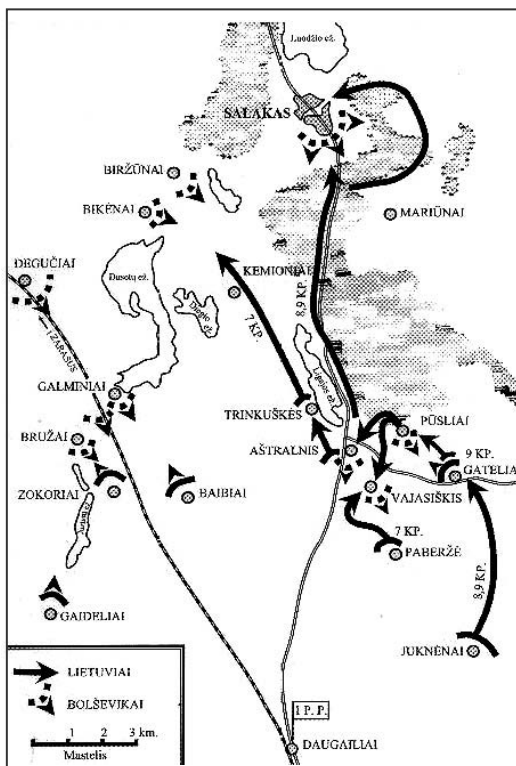
kuopos karių, vadovaujami krn. A. Treiderio, mišku iš pietų pusės apėjo Puslių kaimą ir staigiai jį užėmė. Toliau ši grupė tiesia kryptimi iš rytų puolė Vajasiškį, kita, vadovaujama kuopos vado krn. P. Dundulio, prisijungusi prie 8-osios kuopos krn. A. Šmidto vadovaujamo būrio, staigiu apėjimu puolė nuo Aštrakalnio kaimo pusės. 9-ajai kuopai puolant bolševikus šiaurės rytų kryptimi, krn. M. Rėklaičio vadovaujama 7-oji kuopa atakavo Vajasiškio bažnytkaimį ir Ažubališkių kaimą nuo Paberžės pusės²⁷⁶.

Bolševikai ėmė trauktis šiauriniu Ligajų ežero krantu, nes pamėginus atsitraukti pietiniu krantu, kelią jiems užkirto krn. P. Dundulio vadovaujamas dalinys.

Atsitraukęs priešas susitelkė į rytus nuo Trinkuškių kaimo. 7-oji kuopa žygiavo šiauriniu Ligajų ežero krantu, o krn. P. Dundulio grupė su kulkosvaidžiais buvo pasiūsta pietiniu. Kadangi ežeras buvo labai siauras, šiauriniame krante buvo pastebėtas nemažas bolševikų būrys. Krn. S. Marcinkevičiaus įsakymu ežero pusiasalyje buvo pastatyti sunkieji kulkosvaidžiai, kurių ugnis greitai išsklaidė susitelkusį priešą. Apšaudžius iš šono, 9-osios ir 8-osios kuopų dalys puolė prieš apkasus ir sėkmingai užėmė. Atvykęs vyr. kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas stebėjo puolimo eigą ir patarinėjo vadams bei kareiviams²⁷⁷.

Tuo metu 7-oji kuopa, puldama priešą šiauriniu Ligajų ežero krantu, užėmė Kiemionių kaimą ir įsitvirtino prie jo esančiame Salako ir Ligajų tarpežeryje. Raudonarmiečiai traukėsi Salako link. Kautynės dėl Salako yra smulkiai išnagrinėjęs doc. dr. Vytautas Lesčius, todėl pasiremsime jo darbu.

Krn. P. Dundulio vadovaujama grupė išvijo raudonarmiečius iš Avinuostos ir Čepeliškių kaimų. Į Avinuostos kaimą atvežta patranka vakare apšaudė Salaką, tačiau nakčiai, baiminantis bolševikų puolimo, buvo gražinta į Aš-

Schema Nr. 14
Salako kautynės. 1919 m. liepos 11–12 d.
Iš knygos: V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 148

276 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 146–147.

277 Ten pat, p. 147.

trakalni. Čia buvo atgabenta ir antroji²⁷⁸.

Tolesni puolimo veiksmai buvo aptarti 3-iojo bataliono vado krn. J. Čapliko sušauktame vadų pasitarime. Pulti buvo nutarta liepos 12-ąją auštant. Tačiau jau išžygiavus buvo išsiaiškinta, jog priešas lietuvių puolimui iš vakarų pusės yra pasirengęs, o vietovė prie Salako atvira, lygi ir atviru lauku jo pulti neįmanoma, todėl pulko vadas krn. K. Ladiga pasiūlė batalionui apeiti miestelį mišku ir pulti bolševikus iš pietų pusės, kur sąlygos buvo daug geresnės (žr. 14 schemą).

Lietuvių patrankos apie pusvalandį apšaudė priešo apkasus į vakarus nuo Salako ir pietiniame miestelio pakraštyje. 9-osios kuopos kariams puolant miestelį, bolševikai bandė įsitvirtinti kalnelyje, iš kur lietuviams galėjo padaryti didelių nuostolių. Tai pastebėjęs krn. S. Marcinkevičius pats paėmė kulkosvaidį ir su dviem kareiviais, nepaisydamas smarkios priešo ugnies, nuo minėto kalnelio ėmė taikliai šaudyti. Bolševikai buvo sustabdyti. Tuo pasinaudojusi 9-oji kuopa tęsė puolimą ir privertė priešą pasitraukti į šiaurę nuo Salako. Salakas buvo užimtas. Miestelyje kuopa rado paliktą priešo kulkosvaidį, į nelaisvę buvo paimitas karininkas ir apie 15 belaisvių (kitais duomenimis – 30 belaisvių)²⁷⁹.

8-oji kuopa, vadovaujama krn. B. Bilmino, persekiodama priešą vakare užėmė poziciją į šiaurę nuo Rusteikių miestelio, tačiau baiminantis dėl pernelyg ištįsusio fronto buvo grąžinta į Salaką.

9-oji kuopa, užėmusi Salaką ir tikėdamasi priešo kontrpuolimo, liepos 13 d. ėmė tvirtintis linijoje nuo Luodžio ežero iki Kiemionių kaimo ir žvalgyti apylinkes. Padedant vietos gyventojams, buvo kasami apkasai. Artilerija apšaudė raudonarmiečius, susitelkusius Rudakiškiuose²⁸⁰.

Liepos 14 d. 7 val. bolševikų pulkas, remiamas šešių įvairaus kalibro pabūklų, iš šiaurėje buvusio miško pradėjo Salako kontrpuolimą. Lietuviai gynėsi visų turimų ginklų ugnimi, o priartėjus pėstininkams – ir šautuvinėmis granatomis. Puolimas buvo atremtas, bolševikai pasitraukė į mišką.

Vėl pradėjo šaudyti artilerija. Apšaudymas truko porą valandų. Po jo bolševikai vėl puolė, tačiau šį kartą apkasus tarp Salako ir 189-osios aukštumos. Pulko artilerija į puolantį priešą šaudė tiesiuoju taikymu. Dėl smarkaus lietaus ir purvo lietuvių kulkosvaidžiai ne kartą buvo užsiteršę ir protarpiais neveikė. Visgi ir šį kartą bolševikai pasipriešinimo neįveikė ir turėjo trauktis atgal į mišką. Artilerijos ir kulkosvaidžių ugnies dengiamas, priešas puolė dar kelis kartus, bet visus nesėkmingai²⁸¹.

Šeštą kartą bolševikai puolė apie 19 val., tačiau jų puolimas jau nebebuvo toks stiprus. Tuo metu pulko pajėgas papildė į pagalbą atėjusi Ukmergės bataliono 2-oji kuopa, o išvalyti kulkosvaidžiai veikė gerai. Lietuviams pradėjus smarkiai šaudyti, bolševikai pasitraukė ir daugiau nebe puolė. Priešas sustojo

278 Ten pat.

279 Ten pat; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 85.

280 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 149; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 86.

281 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 149.

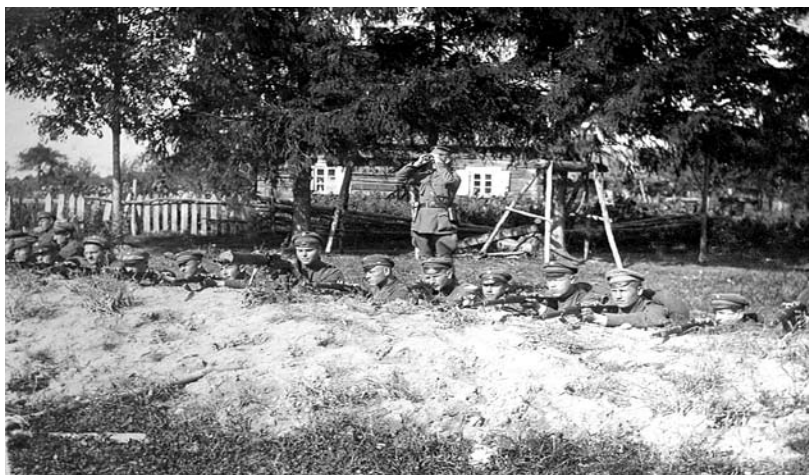
linijoje Drobiškis–Sorokovka–Gribiškis²⁸².

Taktiniu požiūriu Salako paėmimas yra laikomas viena iš geriausiai įvykdytų mūsų kariuomenės operacijų.

Kautynėse ypač pasižymėjo karininkai M. Pečiulionis, P. Dundulis, S. Marcinkevičius ir daugelis karių. Jų metu žuvo eiliniai J. Martinonis, P. Bobinas ir A. Savukas²⁸³.

Liepos 27-ąją raudonarmiečių pėstininkai, remiami šarvuoto traukinio, puolė lenkus, esančius lietuviams iš dešinės tarp Turmanto ir Dūkštų, ir užėmė Bolšaja Derevnia kaimą. Lenkai pasitraukė. Lietuviams iškilo pavojus būti apsuptiems iš dešinės pusės. Viena patranka buvo perdislokuota iš Salako į Paluodės kaimą. Keletas kulkosvaidininkų nepastebėti prieš užėmė patogias pozicijas netoli Bolšaja Derevnia kaimo ir kartu su artilerija atidengė ugnį. Raudonarmiečiai pasitraukė, tačiau nuo Žagarinės pamiškės pradėjo į lietuvius šaudyti iš patrankos. M. Pečiulionio artileristai paleido atsakomuosius šūvius. Priešo patranka nutilo. Į Bolšaja Derevnia kaimą sugrįžo lenkai. Apsupimo pavojus buvo likviduotas²⁸⁴.

Nuo 1919 m. liepos 18 d. pulkas buvo įtrauktas į formuojamos Pirmosios pėstininkų brigados, vadovaujamos krn. Prano Liatuko, sudėtį. Pulkui buvo pavesta saugoti gana platų fronto barą. Matyt, brigados vadas neišsprendė šios problemos, nes pulko vadas krn. K. Ladiga 1919 m. liepos 19 d. parašė raštą vyr. kariuomenės vadui gen. S. Žukauskui ir pranešė, kad pulkas saugo 40 varstų fronto barą neturėdamas jokių rezervų. Vadas nurodė, kad pulkui labai trūksta šovinių, todėl pradėjus pulti bolševikams gali įvykti katastrofa. Taigi jis paprašė atsiųsti pastiprinimą²⁸⁵.

Fronto baro apsaugoje. 1919 m. (VDKM)

282 Ten pat; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 87–88.

283 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 149.

284 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 88–89.

285 Ten pat, b. 5, l. 77.

Ar buvo sureaguota į šį prašymą, duomenų, deja, surasti nepavyko. Tačiau iš įsakymų pulkui matyti, kad vadas ėmė stiprinti drausmę, pavyzdžiui, pulko dalių, esančių pozicijoje, karininkams uždraudė „*nei ant valandėlės pasišalinti nuo kuopų ar komandų*“. Prireikus išleisti galėjo tik aukštesnis viršininkas²⁸⁶.

Kitame įsakyme rašoma: „*Šiomis dienomis išrikiavus ant greitujų 4-ą kuopą radau ginklus kuo blogiausiame stovyje, aiškiai buvo matomas blogas užlaikymas ir nevalymas ginklų. Vadui 2-o bataliono skelbiu papeikimą už neprižiūrėjimo kuopoje ginklų*“²⁸⁷.

Liepos 25 d. į pulką atvyko Karo mokyklos pirmąją laidą baigę karužai Jurgis Sidaravičius, Vitas Statkus, Petras Daukšys, Stasys Bagdonas, Albinas Čepauskas, Stasys Čenkus, į 4-ąją artilerijos bateriją – Juozas Baranauskas, Vincas Jasulaitis ir Julius Matulevičius²⁸⁸.

1919 metų rugpjūčio pabaigoje pulke buvo 52 karininkai, 15 karo valdininkų, iš jų trys gydytojai ir karo kapelionas kunigas Pranas Garmus, ir 1733 kareiviai, iš kurių 1316 buvo apmokyti. Pulkas turėjo 376 arklius²⁸⁹.

Pulkas Zarasų operacijoje

1919 m. rugpjūčio 22 d. kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas įsakė I ir II divizionams pasirengti ir nuo rugpjūčio 23-iosios visu frontu pradėti puolimą prieš bolševikus. Įsakyme buvo rašoma:

„*Vyriausiojo Karo Vado štabe gautos žinios, kad bolševikų armijos užpakalyje esą prasidėjusios riaušės dėlei atsitikimų Maskvoje ir Minske, kad bolševikai traukiasi Ražicos kryptims ir t. t. Patikrinimui tų gandų įsakau nuo 23 VIII, 19 m. visu frontu energingai spausti priešininko visas sargybas ir, jeigu bus patėmytas priešininko traukiamasis atgal, tuojaus sekti jo pėdomis ir persekioti. Veikimo tikslai – užėmimas Daugpilio. Panevėžio grupės užduotis persikelti per Dauguvos upę rajone gut. Kazimirovka–Pogulianka (į šiaurę nuo Daugpilio) ir užimti citadelę. Ukmergės grupei užimti Kalkūnų stotį, esančias ant Dauguvos vakarų kranto stiprumas (įtvirtinimus – G. S.) ir priemiestį, o paskui persikėlus per Dauguvą, užimti Daugpilio prekių geležinkelio stotį ir, svarbiausia, stotį.*

*Vyriausias Karo Vadas Generolas ŽUKAUSKAS*²⁹⁰

Prieš puolimą I-osios brigados vadas krn. Pranas Liatukas buvo išvykęs, todėl vadovavimą jai perėmė Pirmojo pėstininkų pulko vadas krn. Kazys Ladiga. Pulkui laikinai vadovauti buvo paskirtas krn. V. Skorupskis. Pulkas buvo dislokuotas linijoje Drobiai–Murliškis–Zokoriai–Gaideliai–Purvinė–Lundiškis. Jo vadavietė buvo Daugailiuose²⁹¹.

Gavęs vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą, K. Ladiga rugpjūčio 23 d. išleido įsakymą Ukmergės grupei Nr. II. Jame vadas nurodė:

286 Ten pat, b. 8, l. 3.

287 Įsakymas 1 p. p. 1919-08-22, 23, 24 Nr. 268 // Ten pat, l. 24

288 Ten pat, b. 30, l. 89.

289 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 229–230.

290 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 90.

291 Jankauskas V. Kario kelias, p. 102.

„Pildymui įsakymo Vyriausiojo Karo Vado Ukmergės grupei naktį 23-24 rugpjūčio tvirtais žvalgybos būriais daryti antpuolius (stengtis ant kiek galint, nematant dėl priešo ir netyčia) šiuose punktuose: Vilniaus batalionas apie k. Moschwile, I-as batalionas rajone Baltriški–Kunigiški; Ukmergės batalionas rajone Sarakowka–Birshuny.

Darant užpuolimus reikalui esant galima naudotis ir kanuolėmis. Pasisekus pravyti priešą nuo kokio nors baro, užėmus jo kasimus, stangtis patraukti rezervus išsiplėsti ir, patėmijus traukimąsi priešo, neatsilikant sekti jo pėdomis. Pravijus priešą nuo dabar užimamos jumi pozicijos ir jam traukiantis ant viso baro pereiti antpuolin trimis voromis žemiau nurodytose kryptyse.

I vora (kairioji) Vilniaus batalionas + I būrys 3-os batarejos. Vadas karininkas ŠKIRPA.

Eina kryptimi gut Mikuli, Medyny, Snegirski, Stadvile, per šiaurės šoną ežero Osa, Javneiki, Krasny ir, išsiuntus žvalgybą pirmyn užsilaikyti trikampyje ežerų –Krumpeniški–Lautzen iki gaus tolimesnių nurodymų. Žygiuojant palaikyti ryšį su 2 pulku.

II vora (vidurinė). Du batalionai I pulko + I būrys 4 batarejos. Vadas karininkas SKORUPSKIS.

Eina kryptimi Deguze–Zarasai ir prie upės Laukessy tarp Smėlynės-gut Kurzum susilaiko iki tolimesnių nurodymų.

III vora (dešinioji). Ukmergės batalionas + I būrys 4 batarejos + ½ eskadrono. Vadas krn. KUBILIUS.

Eina kryptimi per Rusteiki, Kapustino ir iki tolimesnių nurodymų sustoja tarpelyje ežerų Ilgi–Veiseniski. Žygiuojant lenkams, palaikyti su jais ryšį. Ir, atsitikus, jeigu lenkai susilaikytų nuo žygiavimo ir bolševikai neapleistų rajono Smolwy, 3 vorai užimti poziciją frontu į rytus tarp ežerų Svinta–Veiseniski. Prieš daryti antpuolį, rezervus patraukti, kiek galint, arčiau.

Grupės rezervas – vienas batalionas + ½ eskadrono bus rajone Mikalajuny ir trauksis, neeikvojant jo, plentų link Zarasų.

Užėmus naują punktą, dėl greitesnės žinios kaimynams, leisti baltą raketą. Pranešimus siūsti raiteliais. Apistojus, vesti telefono linijas. Kiekvieną naują žygį pareikšti pranešimais. Pranešimus daryti kuotankiausiai.

Štabas grupės pradžioje operacijos – folv. Ustrone ir, žygiuojant pirmyn, traukiasi plentų Deguze-Zarasai.

Grupės perrišamas punktas – miest. Daugailiai.

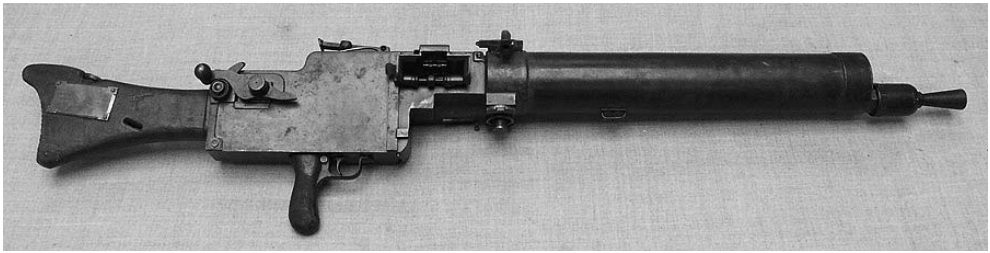
Pristatymu sužeistų kiekviena vora rūpinasi skyrium.

Mano pavaduotoju skiriu krn. SKORUPSKĮ.

Karininkas LADIGA²⁹²

Pirmasis pėstininkų pulkas puolimą pradėjo naktį iš rugpjūčio 23-iosios į 24-ąją pagal plentą Zarasų kryptimi. Buvo tikimasi naktį lengviau pralaužti bolševikų pozicijas palei Bružus. Kaip jau minėjome, puolė Pirmojo pėstininkų pulko 1-asis ir 2-asis batalionai. Tačiau lietuviams puolimas nepavyko. 1-asis batalionas sutiko gana stiprų pasipriešinimą. Kad neleistų priešui susikoncen-

292 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 91–92.

Lengvasis kulkosvaidis Mg 08/15, iš kurio šaudydamas žuvo karužas J.Sidaravičius (VDKM)

truoti prieš 1-ąjį batalioną, 2-asis batalionas, iš kiekvienos kuopos pasiuntęs po 20 kareivių, pradėjo sustiprintą žvalgybą. Žvalgams vadovavo krn. V. Ikamas. Tačiau priešas laiku pastebėjo 1-ojo bataliono manevrą ir puolimą atrėmė. Kaip paaikškėjo vėliau, šio bataliono karininkai nebuvo gerai išstudijavę priešų pozicijų ir tamsoje negalėjo kryptingai pulti. 1-oji ir 3-ioji kuopos buvo priverstos pasitraukti. Šio mūšio metu gerai pasirodė 4-oji kuopa. Ji, vadovaujama krn. Otto Durholco, auštant prislinko prie pat priešų pozicijų, apmėtė jas granatomis ir šaukdama „*valio*“ puolė priešą. Tačiau bendras puolimas nepavyko. 15 kareivių buvo nukauti, sužeisti ar dingo be žinios. Atakos metu prie Bružų dvaro, šaudydamas į priešą iš lengvojo kulkosvaidžio²⁹³, žuvo karužas Jurgis Sidaravičius²⁹⁴.

Nepavykus pralaužti fronto Juozapavos dvaro–Jūžintų bare, einantis 1-osios brigados vado pareigas krn. K. Ladiga įsakė pulko 2-ajam batalionui, remiamam artilerijos, pulti bolševikus Degučių plentu Zarasų kryptimi. Priešas visą naktį buvo varginamas prie Galminių kaimo, ypač 4-osios bei 6-osios kuopų ir artilerijos. Dvi lietuvių patrankos, vadovaujamos krn. Kibirkšties, jau nuo 4 valandos ryto ėmė intensyviai apšaudyti priešų pozicijas. 4-oji kuopa auštant

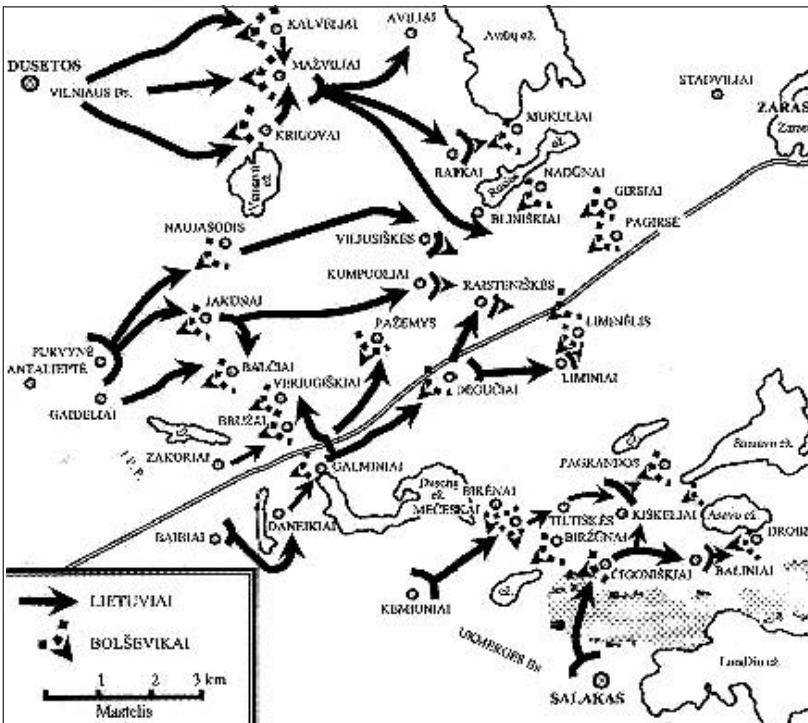
293 J. Sidaravičius žuvo šaudydamas iš lengvojo kulkosvaidžio Mg 08/15. Špandau, Vokietija, 1918 m. Kalibras – 7,92 mm, aušinamas vandeniu, užtaisymas juostinis, šaudymo greitis – 300–450 šūvių/min., efektyvus šaudymo nuotolis – 2000 m. Plienas, medis, žalvaris. Ginklo ilgis – 1400 mm, vamzdžio ilgis – 720 mm, svoris – 14,86 kg (svoris su vandeniu – apie 18 kg).

294 Jurgis Sidaravičius gimė 1900 m. lapkričio 27 d. Šakių apskr. Laukščių vls. Liepalotų k. ūkininkų šeimoje. 1912 m. pradėjo mokytis Marijampolės berniukų gimnazijoje. 1915 m. Marijampolės gimnazijai persikėlus į Rusiją, Jurgiui teko nutraukti mokslus. Jis pasiliko tėvų ūkyje. Marijampolėje atidarius „Žburio“ gimnaziją, 1918 m. sausio 3 d. Jurgis į ją įstojo, kurioje liepos 30 d. baigė 4 klases. 1919 m. sausio 27 d. jis įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Kovo 7 d. įstojo į Karo mokyklą, kurią liepos mėn. baigęs buvo paskirtas į Pirmąjį pėstininkų pulką.

Fronte prie Zarasų, 1919 m. rugpjūtis (VDKM)

pradėjo pulti priešą Smolvekų dvaro rajone. Vos pradėjusią puolimą, ją pačią kontratakavo raudonarmiečiai, tačiau kuopa jų puolimą sėkmingai atmušė. Raudonarmiečiai bandė pulti antrą kartą, tačiau ir šį kartą nesėkmingai. Tuo pat metu kuopos dalis (apie 70 kareivių), vadovaujama krn. P. Zablockio, puolė priešą Galminių kaimo rajone. Nors bolševikai, ištvirtinę apkasuose, energingai gynėsi, lietuviams pavyko juos išstumti. Priešas ėmė trauktis Degučių link.

Schema Nr. 15

Bružų pozicijų pralaužimas ir puolimas. 1919 m. rugpjūčio 24–26 d.

Iš knygos: V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 156

Tuo metu 6-osios kuopos vadas krn. J. Plenta kuopai davė įsakymą užimti prieš apkasus palei Bružų kaimą. Raudonarmiečiai stipriai gynėsi, tačiau lietuviams pavyko prislinkti iki jų apkasų ir apmėtyti rankinėmis granatomis. Be to, puolimo metu kulkosvaidžių komandos karužas S. Bagdonas su kulkosvaidžiu taip pat prisiartinio prie prieš apkasų ir išilgai jų apšaudė raudonarmiečius. Šie buvo priversti slėptis apkasuose ir po kurio laiko ėmė trauktis. 6-oji kuopa užėmė Bružus²⁹⁵.

Šio puolimo metu pavyko pralaužti prieš pozicijas. Sėkmei įtvirtinti krn. K. Ladiga įsakė puolančiuosius sustiprinti rezerviniu 3-uoju batalionu, kuris tuo metu buvo 2-ojo bataliono užnugaryje. Apie 10 val. Degučiai buvo užimti²⁹⁶.

Rugpjūčio 24-osios vidurdienį Pirmojo pėstininkų pulko artilerijai smarkiai apšaudžius Raisteniškius, plentą ir Liminių kaimą, pėstininkai tęsė puolimą ir užėmė minėtas vietas. Pavakarę pulko dalys, persekiodamos priešą, pasiekė Kumpulio–Viliušiškių liniją ir čia įsitvirtino.

Užėmus minėtas vietas, lietuviams pasisėkė pralaužti vidurinę ir tvirčiausią prieš pozicijų barą. Tai pakėlė jaunų kovotojų dvasią.

Rugpjūčio 24-osios vakarą Pirmojo pėstininkų pulko priešakinės dalys užėmė poziciją Oviliai–Vosla–Isita. Naktį iš rugpjūčio 24-osios į 25-ąją pulkas, vykdydamas laikinai einančio brigados vado pareigas krn. K. Ladigos įsakymą, persigrupavo. 5-oji kuopa buvo perkelta į kairę nuo plento ir turėjo pulti Moniukiškių–Zarasų kryptimi. 3-iasis batalionas gavo užduotį žygiuoti palei plentą ir

Fronte prieš bolševikus. 1919 m. (VDKM)

295 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 105-106.

296 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 156; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 104.

smogti priešui dešiniuoju sparnu, o 1-ajam ir 2-ajam batalionui įsakyta likti rezerve²⁹⁷.

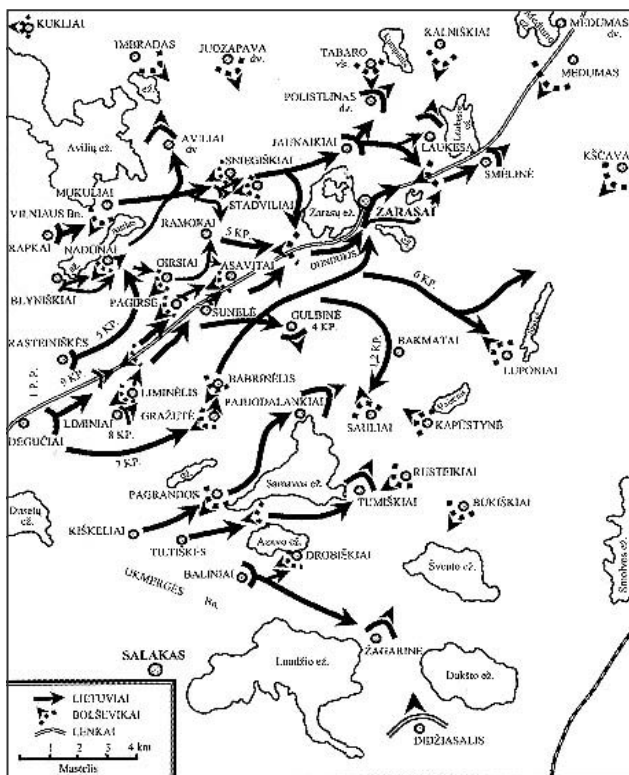
Tuo metu raudonarmiečiai tvirtinosi pozicijoje Žagarinė–Sorokovka–Drobiškiai–Gribiškiai–Volkovka–Pagrundai–Liminėliai–Chlopovka–Osliškiai–Mikulia²⁹⁸.

Rugpjūčio 25-osios ankstyvą rytą pulkas tęsė puolimą. Bolševikai, stengdamiesi ir toliau kontroliuoti plentą, atkakliai priešinosi iš pradžią Liminėlio, o vėliau Pagiršės–Asavo ežerų pozicijose. Tačiau Pirmojo pėstininkų pulko kariai, smogdami pagrindinį smūgį plento kryptimi, priešui vengiant apsupimo iš dešinės ir todėl traukiantis iš palankių pozicijų, sparčiai veržėsi Zarasų miesto link²⁹⁹.

Apie 8 val. bolševikai dar bandė nuo Liminėlio kontratakuoti ir privertė 8-ąją kuopą šiek tiek atsitraukti nuo Palšinio ežero. Tačiau kuopa greitai susitvarkė ir, artilerijos remiama, perėjusi į kontrpuolimą priešą iš Liminėlio kaimo išvijo. Traukdamiesi bolševikai kaime paliko nukautų ir sužeistų savo karių³⁰⁰.

Tačiau labai greitai, apie 8 val. 50 min., priešas pabandė kaimą susigrąžinti, bet lietuvių ir toliau supamas iš dešinės ir spaudžiamas iš priekio buvo priverstas atsitraukti ir kuriam laikui sustojo įtvirtintoje Pagiršės–Asavitų–Šunelės kaimų linijoje.

Pulko 5-oji kuopa, kovojusi su bolševikais Asavitų–Šunelės linijoje, užėmė prie Nudūnų kaimo buvusią aukštumą. Čia susitiko su puolančiu Vilniaus batalionu ir kartu išvadavo Girsų ir Minaukos kaimus. Priešas sustojo Savitų–Ramonų linijoje³⁰¹.

Schema Nr. 16

Zarasų užėmimas. 1919 m. rugpjūčio 25 d. Iš knygos: V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 158

297 Jankauskas V. Kario kelias, p. 109.

298 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 109.

299 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 157.

300 Ten pat.

301 Ten pat.

Pirmojo pėstininkų pulko žvalgai įžengia į Zarasus. 1919 m. rugpjūčio 25 d. (VDKM)

Lietuvių artilerija 12 val. smarkiai apšaudė prie Šunelės kaimo buvusius bolševikų apkasus – paleido į juos apie 150 sviedinių. Bolševikai atsakė smarkia pabrankų, kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi. Tačiau 9-ajai kuopai prisiartinus prie priešų apkasų ir apmėčius granatomis, bolševikai paliko prie Asavitų turėtąsias aukštumas, o apie 15 val. apšaudė ir Asavitus. Šunelėje apsistoję artilerijos 4-oji baterija paleido keletą šūvių ir į Zarasus³⁰².

Pirmojo pėstininkų pulko 3-iasis batalionas ir 5-oji kuopa toliau tęsė žygį: 5-oji kuopa nužygiavo į Ramoniškį, 9-oji kuopa, vadovaujama karininkų P. Dundulio ir S. Marcinkevičiaus, – plentu Zarasų link. 8-oji kuopa traukė Zarasų link į dešinę nuo plento, 7-oji kuopa – nuo Babrinėlio, o 4-oji kuopa slinko į Tetervus, Gulbinę, Apkartus. Nuo Asavitų pusės pasirodžius Pirmojo pėstininkų pulko raiteliams, 5-oji kuopa, taip pat Vilniaus bataliono 3-ioji kuopa ir mokomosios komandos dalis tuojau susisiekė su jais ir Auslo ežero pietiniu krantu apie 17 val. įžengė į Zarasus. Bolševikai pradėjo tvirtintis aukštumose už Zarasų³⁰³.

Zarasų komendantu buvo paskirtas krn. Mikas Kvinta.

Žinia apie Zarasų užėmimą, be abejo, plačiai pasklido po karines dalis ir labai pakėlė kariams nuotaiką.

Tuo tarpu apie 18 val. buvo gauta žinia, kad Juzefavos dvaro rajone, į rytus nuo Imbrado ežero, priešų nėra. Vakare 1-oji vora užėmė poziciją tarp ežerų (Kumpeniškiai–Laučiai) ir pradėjo žvalgybą Guburaičių–Dornopolio pusėje.

Apie 20 val. apšaudžius senus vokiečių apkasus, buvo užimta Smėlynė. Smėlynę užėmė 3-ioji kuopa. Kitos dvi 1-ojo bataliono kuopos buvo pasiųstos į dešinę susitikti su Ukmergės batalionu, bet sutikusios bolševikų pasipriešinimą

³⁰² Ten pat.

³⁰³ Ten pat.

nakčiai sustojo Samavos–Vaiseliškių ežerų tarpeklyje.

2-asis batalionas nakčiai apsisusto linijoje Saugėnai–Uginas–Ilbos ežeras³⁰⁴.

Rugpjūčio 25-osios mūšiuose pasižymėjo karininkai Povilas Dundulis, Bronius Bilminas, Stasys Marcinkevičius, Bronislovas Paškevičius, skyrininkas Alfonsas Vitkauskas, būrininkas Valerijonas Astrauskas, eiliniai Petras Vaitkevičius, Antanas Lickas, Stasys Sadauskas, Judelis Birfus, Volfas Kaganas, Jonas Mikonis, Antanas Keršys, Simas Treideris, Jonas Niaura, Vincas Miliauskas, Pranas Petrauskas, Nikodemus Jakovlis, Kazys Sejūnas, Antanas Misiukonis, Jonas Veiveris³⁰⁵.

1919 m. rugpjūčio 26 d. 2 val. 35 min. einantis 1-osios brigados vado pareigas krn. K. Ladiga gavo vyr. kariuomenės vado gen. S. Žukausko telefonogramą Nr. 108, iš kurios sužinojo, jog ir 2-ajai brigadai įsakyta tęsti puolimą. Jį turėjo paremti 1-osios brigados kairysis sparnas. Dešiniajam sparnui ir centrui buvo įsakyta pasilikti vietoje ir žygiuoti pirmyn tik tuo atveju, jeigu Dūkšto ruože puolimą pradėtų ir lenkai³⁰⁶.

Gavęs vyr. kariuomenės vado gen. S. Žukausko įsakymą dėl tolesnių kovos veiksmų, krn. K. Ladiga rugpjūčio 26 d. numatė tęsti puolimą sparnuose, nes šie, ypač dešinysis, buvo atsilikę, o tai kėlė pavojų. Ukmergės batalionui įsakyta užimti teritoriją tarp Smalvų ežero ir Raminavos dvaro. Jam į pagalbą turėjo ateiti Pirmojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas, spausdamas priešą nuo Bakmatų kaimo pusės.

4 val. 55 min. Pirmojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas puolė Šaulių kaime ir jo apylinkėse gerai įsitvirtinusių priešą, jį išmušė ir, susijungęs su Ukmergės batalionu, užėmė Antaniškio ir Bukiškių kaimus. Krn. M. Pečiulionio vadovaujamos baterijos būrys persikėlė į Rusteikius. 19 val. 30 min. Ukmergės batalionas, remiamas Pirmojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono ir husarų, atakavo ir užėmė Smalvas, Mugliškes, Luponius ir Raminavo dvarą. Užėmęs šiuos svarbius punktus, batalionas įsitvirtino teritorijoje tarp Smalvų ežero ir Raminavo dvaro. Pulko žvalgai buvo priartėję iki Turmanto stoties, kur pastebėjo prieš šarvuotą traukinį.

Priešas tvirtinosi senuose rusų apkasuose tarp Ilsenų ir Sento ežerų. Po rugpjūčio 26-osios puolimo lietuviai įsitvirtino pozijose Ilsenas–Laučėnas–Smėlynė–Ilbos ežeras–Raminavos dvaras–Smalvai³⁰⁷.

Kitą rytą K. Ladiga sužinojo, kad Antrasis pėstininkų pulkas užėmė Raudinės dvarą, o lenkai dviem vorom pradėjo žygiuoti abipus Drūkšių ežero Turmanto kryptimi. Jie į Smalvus atsiuntė 30 kareivių. Taigi brigadai buvo įsakyta tęsti puolimą Turmanto kryptimi.

Pirmojo pėstininkų pulko 1-ajam batalionui buvo įsakyta žygiuoti pirmyn ir užimti poziciją Senieji Dvariškiai–Kompočiai. 2-asis batalionas turėjo užimti poziciją Didieji Samaniai–Kompočiai³⁰⁸.

304 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 119–120.

305 Ten pat, l. 122.

306 Ten pat, l. 120.

307 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 160; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 125.

308 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 126.

Pirmojo pėstininkų pulko pagrindinės dalys, žygiuodamos abipus Zarasų–Daugpilio plento Medumo link, negalėjo prasiveržti pro nuo Pirmojo pasaulinio karo laikų likusį įtvirtinimų ruožą ir buvo priverstos sustoti. Nors apkasai buvo apirę, tačiau be galingos artilerijos, neturint žirklių vieloms karpyti išvyti bolševikų iš šių pozicijų buvo neįmanoma. Tada buvo nutarta veikti sparnuose. Krn. A. Svilo vadovaujama 1-oji ir 2-oji kuopos nužygiavo Turmanto kryptimi. Išstūmę iš Bartkiškių bolševikų dalinį, puolė toliau ir vakare apie 22 val. įžengė į Turmanto geležinkelio stotį.

Pulko 2-ojo bataliono kariai sutiko atkaklų bolševikų pasipriešinimą prie Smalviečių dvaro ir Vanagiškių, tačiau apšaudyti iš kulkosvaidžių ir apmėtyti granatomis, šie buvo priversti trauktis. Apie 14 val. Senieji Dvariškiai, Vanagėliškiai ir Mažeikiškiai buvo užimti ir priartėta prie Kščavos³⁰⁹.

Rugpjūčio 28-ąją Pirmasis pėstininkų pulkas pasistūmėjo labai nedaug. 1-oji, 2-oji, 4-oji, 5-oji, 6-oji ir 7-oji kuopos pasiekė Valiukiškių–Kščavos–Švilpiškių liniją ir čia stojo į kelių valandų mūšį su raudonarmiečiais. Šie šaudė iš sunkiosios ir lengvosios artilerijos. Mūšyje dalyvavo ir šarvuotas traukinys. Pulkas puolė spygliuotomis vielomis apraizgytame lauke ir priėjęs vadinamąją Hindenburgo įtvirtinimų liniją turėjo sustoti³¹⁰.

Rugpjūčio 29-osios vakarą vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas 1-ajai brigadai įsakė persekioti besitraukiantį priešą ir užimti liniją nuo Ustaukos ežero iki Dauguvos. Rugpjūčio 30-ąją prasidėjo bendras 1-osios brigados puolimas. Pirmojo pėstininkų pulko 1-asis ir 2-asis batalionai turėjo pulti į rytus ir užimti pozicijas į šiaurę nuo Ustaukos ežero.

Puolimą parėmė artilerija. Kovose dėl Kalkūnų geležinkelio stoties buvo sužeistas laikinai einantis Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas krn. Vladas Skorupskis. Pulku laikinai vadovauti buvo paskirtas krn. Julius Čaplikas³¹¹.

Naktį iš rugpjūčio 31-osios į rugsėjo 1-ąją bolševikai surengė stiprią kontrataką, sumušė lenkų dalinį, tačiau lietuvių buvo atremti ir pasitraukė. Lietuviai įsitvirtino prie Dauguvos. Frontas tapo pozicinis.

Zarasų operacijos metu kautynėse su bolševikais pasižymėjo daug Pirmojo pėstininkų pulko karininkų ir kareivių. Vyčio kryžiais buvo apdovanoti 8 karininkai ir 12 kareivių: kuopos vadas krn. J. Plenta, 2-osios kuopos vrs. B. Gembickas ir j. psk. J. Aliulis, 3-iosios kuopos vrs. J. Valiukonis ir j. psk. J. Tamošaitis, 7-osios kuopos vrs. J. Kazlauskas, vyr. psk. B. Laurinaitis ir eil. J. Malinauskas, 9-osios kuopos skyrininkas J. Juodvalkis, 1-osios kulkosvaidžių kuopos vyr. psk. S. Valinavičius ir kiti³¹².

Deja, Zarasų karinės operacijos metu pulkas patyrė ir nuostolių. Žuvo vienas karininkas ir 12 kareivių, 9 dingo be žinios³¹³.

Tomis mūšio dienomis karius pasiekė žinia, kad nuo rugpjūčio 28-osios pulke keičiasi karo kapelionai. Kunigą Praną Garmų pakeitė kunigas Jeronimas Valaitis³¹⁴.

309 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 165.

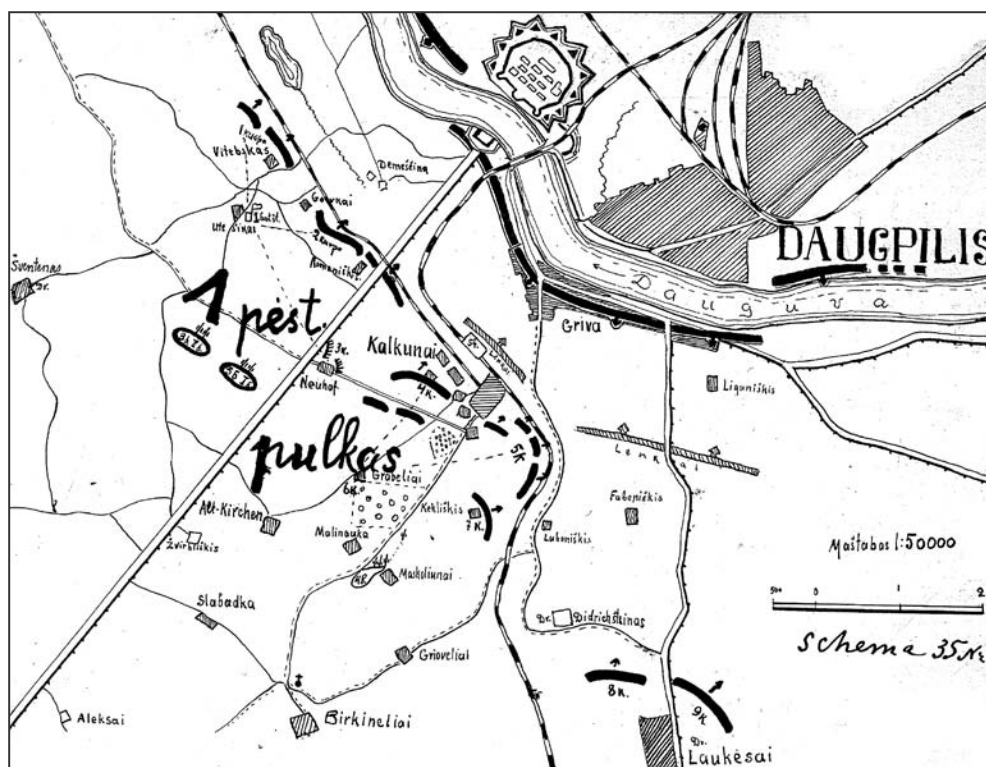
310 Jankauskas V. Kario kelias, p. 123.

311 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 169.

312 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 230.

313 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 173.

314 Lietuvos kariuomenė. Įsakymas Nr. 421. 1920 m. rugsėjo 1 d.

Schema Nr. 17

Pulko pozicijos bolševikus nustumus už Dauguvos. Iš: LCVA, f. 513, ap. 14, b. 31. l. 145

1919 m. rugsėjo 16 d. pulko 1-ojo bataliono vadas krn. A. Svilas buvo iškvieštas į Generalinį štabą. 1-ojo bataliono vadu paskirtas krn. Petras Genys³¹⁵.

1919 m. rugsėjo 27 d. pulko vadas krn. Kazys Ladiga buvo iškvieštas į Kauną ir spalio 1-ąją paskirtas 1-osios brigados vadu. Pulke vado pareigas pradėjo eiti krn. Bronius Bilminas. Rugsėjo 30-ąją laikinuoju pulko vadu paskirtas Vladas Skorupskis, spalio 3-ąją – krn. Julijonas Čaplikas. Pagaliau spalio 17 d. pulko vadu buvo paskirtas krn. V. Skorupskis. Jis pareigas pradėjo eiti spalio 19 d.³¹⁶

FRONTE PRIEŠ BERMONTININKUS

Spalio 6 d. padauguvėje pulko pozicijas perėmė 2-osios brigados dalys. Pulko 1-asis ir 3-iasis batalionai, ūkio dalis ir pulko štabas spalio 10-ąją iš Eglaitės traukiniu išvyko į Kauną. Pulko 2-asis batalionas išžygiavo žygio tvarka. Spalio 10-ąją jis jau buvo Ukmergėje, po paros – Kėdainiuose, o dar po paros – Baisogalos rajone³¹⁷.

Spalio 12 d. 10 val. vyriausiasis kariuomenės vadas gen. ltn. Pranas Liutukas

315 Įsakymas 1 p. p. 1919-09-16 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 38.

316 Įsakymai 1 p. p. // Ten pat, l. 65, 70, 73, 88.

317 1 pėst. DLK Gedimino pulkas // Ten pat, b. 227, l. 108.

išsiuntė 1-osios brigados vadui K. Ladigai įsakymą pradėti formuoti frontą prieš bermontininkus. Tam buvo paskirtos kariuomenės dalys. 1-osios brigados sudėtyje buvęs Pirmasis pėstininkų pulkas paliktas armijos rezerve³¹⁸.

1919 metų spalį Lietuvos kariuomenėje vėl buvo įvesti kariniai laipsniai. Jie buvo suteikti ir pulko karininkams. Įsakymu Lietuvos kariuomenei Nr. 170 pirmieji kariniai laipsniai buvo suteikti šiems pulko karininkams: majoro – Skorupskiui Vladui, Bilminui Broniui, Geniui Petru, Žemaičiui Antanui; kapitono – Dunduliui Povilui, Murniui Petru, Rėklaičiui Mikui, Džiuvei Adomui, Kadžiui Kaziui, Švambariui-Švebrauskui Antanui, Sprangauskui Kaziui, Skimundriui Silvestriui; vyr. leitenantų – Jackui Jonui, Basiuliui Broniui, Kostelnauskui Gerardui, Ramašauskui Adolfui, Norkūnui Petru, Repšiui Mikui, Zabulioniui Napoliui, Žadeikai Valdui, Vasiliauskui Viktorui, Petraškevičiui Antanui, Kačinskui Romualdui; leitenanto – Treideriui Adomui³¹⁹.

Vėlesniais įsakymais laipsniai buvo suteikti ir kitiems pulko karininkams.

Spalio 28 d. visas pulkas persikėlė į Baisogalos rajoną, į frontą prieš bermontininkus³²⁰. Ūkio dalis ir naujokų mokomoji grenadierių komanda apsisustojo Gudžiūnuose. Pulko pajėgas sudarė 56 karininkai, 3 gydytojai, 13 karo valdininkų ir 2585 kareiviai. Pulkas buvo apginkluotas 30 kulkosvaidžių, 1735 šautuvais, 16 revolverių, turėjo apie 350 tūkst. šovinių, 775 rankines granatas, 1060 durtuvų, vieną automobilį, 7 motociklus, 41 telefono aparatą ir 18 km telefono kabelio, 338 arklius³²¹.

Spalio 30-ąją pulkui, atsižvelgiant į jo nuopelnus kovose su bolševikais ir į tai, jog jis buvo pradėtas formuoti Lietuvos sostinėje Vilniuje, suteiktas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino vardas³²².

1919 m. lapkričio 18 d. fronto prieš bermontininkus vadas plk. ltn. Kazys Ladiga, Baisogaloje sušaukęs vadų pasitarimą, įsakė pradėti puolimą. Sutelktą kariuomenę jis suskirstė į 3 voras ir 4 grupes. Pirmasis pėstininkų pulkas buvo paskirtas į atskirą grupę. Jai vadovauti buvo paskirtas pulko vadas mjr. Vladas Skorupskis. Į grupę dar buvo įtraukta 4-asis baterijos būrys, 1-ojo husarų eskadrono du būriai, penki geležinkelio sprogdintojai ir 25 pionieriai. Grupė buvo palikta rezerve ir turėjo ginti Ilgaičių–Žinėnų–Varnionių–Daugučių poziciją, o priešui pasitraukus per Radviliškį žygiuoti Šiaulių link³²³.

Lapkričio 20 d. fronto vadas plk. ltn. K. Ladiga išleido įsakymą pradėti bermontininkų puolimą. Pirmojo pėstininkų pulko vadui V. Skorupskiui buvo įsakyta su dviem batalionais ir 5-osios baterijos būriu būti Prastavonyje, Šeduvos rajone, su vienu batalionu ir 4-osios baterijos būriu įsitvirtinti aukščiau minėtose pozicijose, išžvalgyti apylinkes Patkūnų link³²⁴.

318 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1, l. 192.; Jankauskas V. Slibino nugalėjimas. „Bermontiadose“ žlugimo istorija // Atgimimas, 1994 m. spalio 19 d.

319 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 107.

320 K. Sabalys. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 169.

321 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 230–231.

322 K. Sabalys. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 169–170; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 174.

323 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 221.

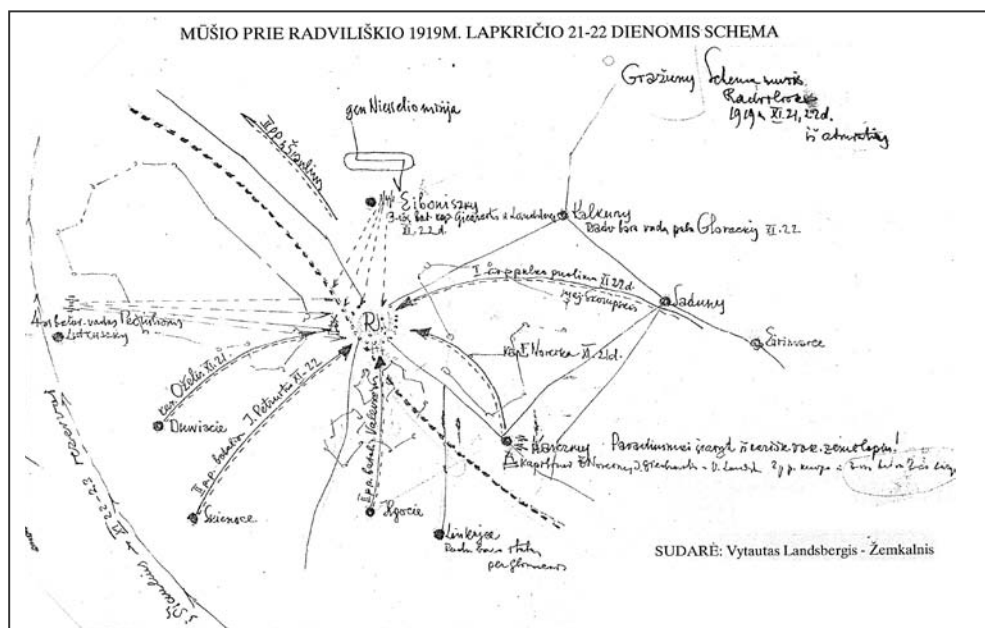
324 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 204.

Prieš prasidedant operacijai Pirmasis pėstininkų pulkas buvo išsidėstęs taip: 1-asis batalionas užėmė pozicijas Maželių, Žinėnų ir Varnėnų kaimuose, 2-asis batalionas, paliktas rezerve, buvo dislokuotas Prastavonių ir Kaulališkių kaimuose, 3-iasis batalionas išdėstyta rezervo rajone Mukonių ir Januškėnų kaimuose. Pulko gurguolės buvo Baisogaloje ir Gudžiūnuose, 4-osios baterijos būrys – Daukūčių kaime, pulko štabas – Pakeršinėje, ūkio dalis ir Ūkio kuopa – Gudžiūnuose, o Mokomoji kuopa dar tebebuvo Kaune, Šančiuose³²⁵.

Plk. lt. K. Ladiga // Lietuvių albumas, p.117

1-osios brigados vado įsakymu Pirmasis pėstininkų pulkas turėjo taip susitvarkyti: prasidėjus puolimui pirmoji vora (1-asis batalionas, 4-osios baterijos būrys, husarų eskadronas ir penki geležinkelių sprogdintojai) turėjo pasilikti išeities pozicijose. Prasidėjus žygiui 7-ajai kuopai

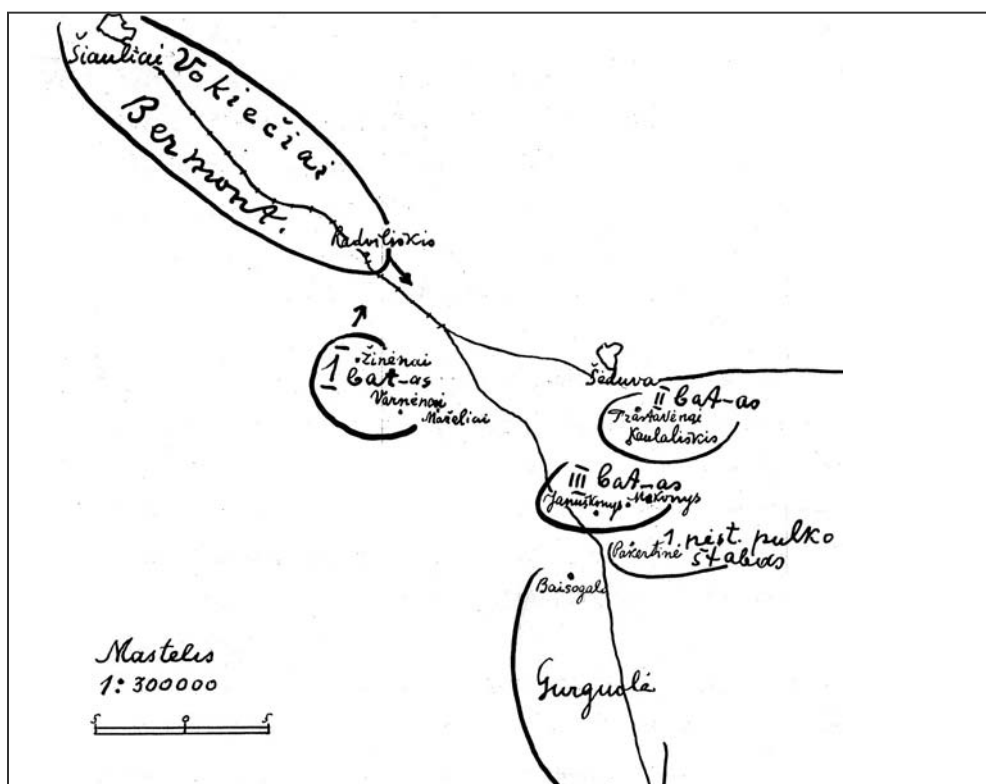

Schema Nr. 18

Radviliškio kautynių schema. Iš Daugyvenės muziejaus Šeduvos kraštotyros skyriaus fondų

Bermontininkų karininkai ir kariai (VDKM)

Schema Nr. 19

Pirmojo pėstininkų pulko pozicijos prieš bermontininkų puolimą. Iš: LCVA, f. 513. ap. 1, b. 31, l. 207

įsakyta pakeisti 2-ojo pulko kuopą, esančią Ilgaičiuose. Jei puolimas būtų sėkmingas, šiai kuopai prisijungti prie pulko ir veikti kartu su juo.

Antrajai (3-iasis batalionas, raitų žvalgų komanda ir 25 pionieriai) ir trečijai (2-asis batalionas ir husarų eskadrono būrys) voroms buvo įsakyta likti rezerve ir laukti nurodymų³²⁶.

Gavus įsakymą pradėti Radviliškio puolimą, Pirmojo ir Antrojo pėstininkų pulkų vadovybė suderino savo veiksmus. Bermontininkai buvo užpulti lapkričio 21-ąją, 3 valandą ryto. Pulko sprogdintojai susprogdino tiltą per Menkiškį. Vakare fronto vadui plk. ltn. K. Ladigai tapo aišku, jog Antrasis pėstininkų pulkas nebepajėgs paimti Radviliškio. Be to, bermontininkai iš Šiaulių pajudėjo Radviliškio kryptimi ir tos pačios dienos vakarą puolė Antrojo pėstininkų pulko 3-iąją batalioną. Fronto vadas plk. ltn. K. Ladiga nieko nelaukdamas įsakė rezerve buvusio Pirmojo pėstininkų pulko vadui mjr. V. Skorupskiui padėti Antrajam pėstininkų pulkui užimti Radviliškį. Mjr. V. Skorupskis pulkui į pagalbą pasiuntė 2-ąją ir 3-iąją batalionus, vadovaujamus savo padėjėjo mjr. V. Šaudzio. Šis su Antrojo pėstininkų pulko vadu plk. V. Grigaliūnu-Glovackiu aptarė susidariusią padėtį. Buvo nutarta lapkričio 22 d. 7 val. atakuoti iš visų pusių apsuptą priešą Radviliškyje. Mjr. V. Šaudzio vadovaujami kariai gavo užduotį pulti Radviliškį iš pietų ir rytų, o Antrasis pėstininkų pulkas – iš šiaurės ir rytų³²⁷.

Pulkui perėjus į puolimą, pirmiausia išsiskleidęs grandine puolė 3-iasis batalionas. Priešas atidengė stiprią patrankų, minosvaidžių ir sunkiųjų kulkosvaidžių ugnį. Ypač smarkiai buvo šaudoma iš mūrinio malūno. Nors buvo ūkanota ir snigo, kpt. M. Pečiulionio baterijos 7-ajam būriui taiklia ugnimi pavyko nutildyti bermontininkų kulkosvaidžius malūne. Tada į ataką pakilo pulko 7-oji

Namas netoli Šeduvos, kuriame buvo įsikūręs Pirmojo pėstininkų pulko štabas (VDKM)

³²⁶ Ten pat, l. 208.

³²⁷ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 225.

Malūnas, dėl kurio 1919 m. lapkričio 22 d. vyko įnirtingos kautynės (VDKM)

Rusų stačiatikių kapinės, kur 1919 m. lapkričio 22 d. vyko atkaklios kautynės su bermontininkais (VDKM)

kuopa. Nors iš malūno dar šaudė vienas kulkosvaidis, tačiau artilerijai paleidus keletą šūvių nutilo ir šis. 7-osios kuopos kariai, šaukdami „valio“, įsiveržė į malūną ir jį užėmė. Iš priešo buvo paimti keturi kulkosvaidžiai ir patranka. Po to kuopa pasiekė Radviliškio priemiestį. Tačiau išsiveržusi į priekį, neturėdama ryšio su kitais pulko daliniais, ji atsidūrė sudėtingoje situacijoje. Nebuvo girdėti, kad kur nors pultų pulko kariai. Taigi savųjų nepalaikoma nei iš dešinės, nei iš kairės, pakilus rūkui ir bermontininkams perėjus į kontrpuolimą, labai trūkstant šovinių, krn. N. Zabulionio vadovaujama kuopa buvo priversta atsitraukti į Ilguočių kaimą. Bermontininkų paliktą patranką teko sugadinti, nes išsigabenti nebuvo galimybių. Puolimo metu vienas karys buvo nukautas, vienas sužeistas. Malūnas apie 10 val. ryto vėl atiteko bermontininkams³²⁸.

Pirmojo pėstininkų pulko vadovybė nutarė puolimą pakartoti. Patyrusi nuostolių 7-oji kuopa 11 val. buvo pakeista 9-ąja, o 7-ajai kuopai įsakyta likti 9-osios rezerve, kad nuvargę kariai bent kiek pailsėtų.

328 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 213–214; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 225–226.

Pulko 3-iajai kuopai buvo įsakyta nuo Daujočių kaimo pradėti žygiuoti pirmyn 9-osios kuopos dešinėje, 8-ajai kuopai – pradėti žygį iš Vienkeliškių kaimo.

Priešas vėl pradėjo smarkiai šaudyti iš artilerijos, kulkosvaidžių, minosvaidžių ir bombosvaidžių. Patyrusi didelių nuostolių, 3-ioji kuopa pasistūmėjo puskilometrį Radviliškio link iš kairės pusės, o 9-oji ir 7-oji kuopos pasiekė į pietus nuo miestelio buvusį miškelį. Ten jos sugulė grandinėmis ir pradėjo kasti apkasus. Antrojo pėstininkų pulko 3-ioji kuopa įsitvirtino miškelyje už Pirmojo pėstininkų pulko 7-osios ir 9-osios kuopų. Tuo tarpu puolime dalyvavusi Pirmojo pėstininkų pulko 8-oji kuopa sėkmingai pasiekė Radviliškio pakraštį, tačiau nuo miestelio rusų kapinių buvo smarkiai prieš apšaudyta ir, patyrusi didelių nuostolių, priversta pasitraukti į Vingeliškių kaimą.

Dieną toliau atakuoti smarkiai šaudantį priešą buvo labai pavojinga, todėl pulko vadas, gavęs brigados vado leidimą, nutarė puolimą laikinai sustabdyti išlaikant turimas pozicijas³²⁹.

16 val. 30 min. raketų sūviai pranešė, kad puolimas vėl prasideda. Bermontininkai vėl atidengė smarkią visų ginklų rūšių ugnį. Šį kartą lietuviai Radviliškį puolė iš trijų pusių. 9-oji ir 7-oji kuopos vėl prisiartinavo prie malūno ir jau temstant jį užėmė. Maždaug tuo pačiu metu prie Radviliškio priartėjo ir 3-ioji kuopa. Į miestelį ji įsiveržė iš vakarų pusės. Toliau atakuodamos ir smarkiai puldamos miestelį pasiekė ir 9-oji bei 7-oji kuopos. Iš visų pusių Radviliškyje skambėjo lietuviški „valio“. Miestelio centre buvo įsitvirtinę maždaug 100 bermontininkų, tačiau neatlaikę puolimo jie ėmė trauktis: vieni išvažiavo traukiniu, kiti traukėsi vieškeliu Šiaulių kryptimi, paskutiniai leidosi bėgti. Priešą turėjo persekioti Antrasis pėstininkų pulkas. Į Šiaulių pusėn besitraukiantį priešą ugnį atidengė lietuvių artilerija. Tą dieną Pirmajam pėstininkų pulkui priskirta artilerijos baterija iššovė 186 granatas ir 84 šrapnelius. Lapkričio 22 d. 17 val. 15 min. Radviliškis buvo galutinai išvaduotas.

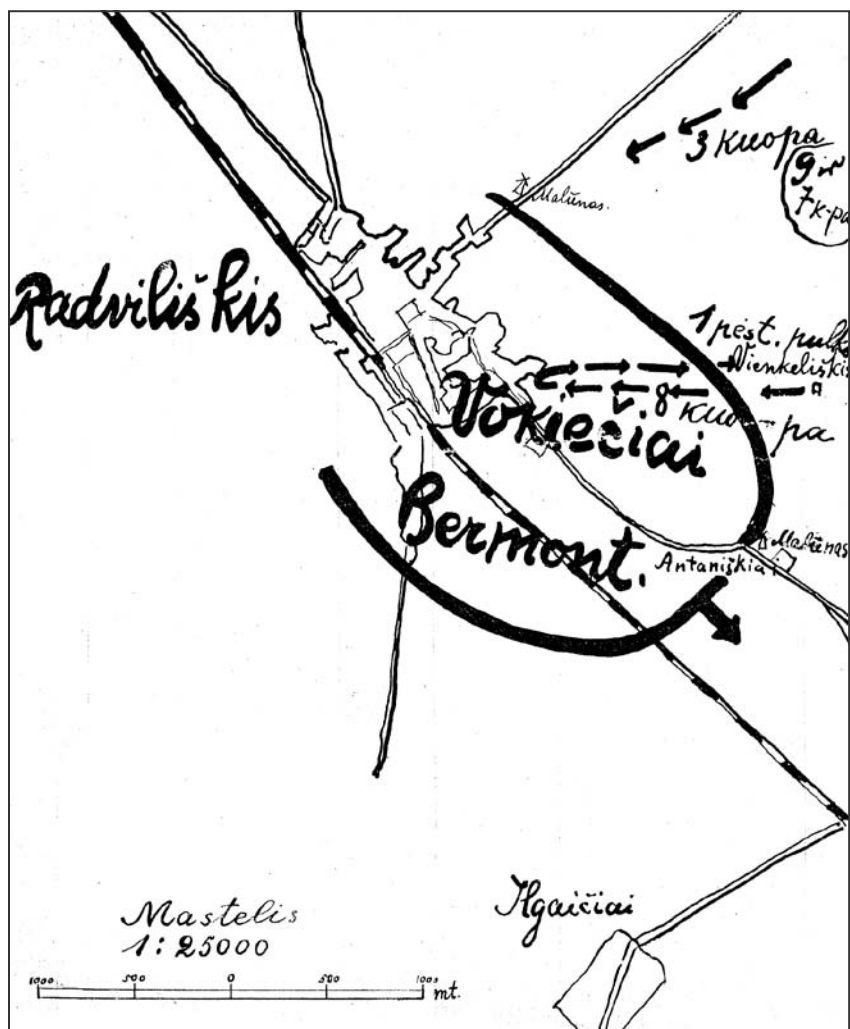
Apie pergalę pulko vadas 1-osios brigados vadą informavo štai tokia trumpa telefonograma: „Pranešu, kad 17 val. 15 min. trečias batalionas užėmė Radviliškį. Vokiečiai pabėgo ant Šiaulių. Turime didelį karo grobį, kaip antai kanuolių, kulkosvaidžių, automobilių ir kt. Duotas sutvarkymas apsistoti ant linijos Kutiški, Monkiški, Janovočki. Skorupskis.“³³⁰

3. k. kp. eil. Pranas Gudavičius
1919. XI. 22. mūsų su bermontininkais susitikimas ir mūsų
nuo žaidimo

329 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 216; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 226.

330 LCVA, f. 509, ap. 1, b. 73, l. 473.

Schema Nr. 20
8-osios kuopos prasiveržimas ir atsitraukimas
Iš: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 215 (VDKM)

Šio puolimo metu 11 Pirmojo pėstininkų pulko karių žuvo, 30 buvo sužeista³³¹. Per puolimą pasižymėjo mjr. V. Skorupskis, mjr. V. Šaudzis, kpt. M. Pečiulionis, kpt. K. Sprangauskas, kpt. S. Marcinkevičius, kpt. A. Šmidas, vyr. ltn. N. Zabulionis, vyr. ltn. P. Norkūnas, vyr. ltn. A. Ambraziejus, ltn. A. Treideris, viršila J. Kazlauskas, vyr. psk. B. Laurinaitis ir kiti.

1920 m. sausio 20 d. prezidentas Antanas Smetona laikinai einantį Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas mjr. Vladą Skorupskį, pasižymėjusį 14 valandų trukusiam Radviliškio mūšyje, apdovanojo 2-ojo laipsnio kryžiumi „Už Tėvynę“³³².

331 Ten pat, b. 30, l. 217; Karys, 1929 Nr. 46, p. 758.

332 Lietuvos kariuomeni. Įsakymas Nr. 227. 1920 m. sausio 27 d.

Pirmojo pėstininkų pulko sanitarinė kuopa atvežė sužeistuosius. Radviliškio apskritis, 1919 m. lapkritis (VDKM)

Kaip matyti iš krn. V. Šaudžio 1919 m. lapkričio 22-osios pranešimo, Radviliškyje buvo paimtas didžiulis karo grobis: 8 patrankos, 15 lėktuvų, 10 automobilių, 170 kulkosvaidžių, 4 bombosvaidžiai, 10 minosvaidžių, apie 10 tūkst. raketų, 20 brezentų, apie 20 tūkst. šovinių kulkosvaidžiams, 20 tūkst. – minosvaidžiams, 50 tūkst. – bombosvaidžiams, trys lauko telefono aparatai, kabelių ir kito turto. Taip pat buvo rasta daugybė vežimų, arklių, išmėtytų kulkosvaidžių ir šautuvų, aviacijos dirbtuvės ir t. t.

Brigados vadas krn. K. Ladiga Pirmojo pėstininkų pulko vadui įsakė visą šį turtą išgabenti į Šeduvą ir Baisogalą³³³.

Užėmus Radviliškį, iš Šiaulių pro Šilėnus 20 val. šarvuotu traukiniu atvyko gen. H. A. Niselio (Niessel) vadovaujama karinė misija. Ji pareikalavo karo veiksmus sustabdyti ir pasitraukti į pradines pozicijas, kad bermontininkai galėtų nekludomi išvykti iš Lietuvos. Gen. H. A. Niselio reikalavimai buvo vykdomi. Lapkričio 23-iąją Pirmasis pėstininkų pulkas, padedamas Antrojo pėstininkų pulko, kuo skubiau sukrovė Radviliškyje paimtą karo grobį.

Lapkričio 24-osios rytą Pirmasis ir Antrasis pėstininkų pulkai sugrįžo į savo senąsias pozicijas. Žuvę pirmojo pulko kariai buvo palaidoti Baisogalos kapinėse³³⁴.

Lapkričio 24 d. brigados vadą plk. ltn. K. Ladigą iššaukus į Kauną, laikinai vadovauti brigadai buvo pavesta Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko vadui mjr. V. Skorupskiui. Vadovavimą pulkui perėmė vado pagalbininkas mjr. V. Šaudzis³³⁵. Brigadai mjr. V. Skorupskis vadovavo iki gruodžio 7 d.³³⁶

Bermontininkams pradėjus iš Lietuvos trauktis, paskui juos pajudėjo ir Lie-

333 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 218.

334 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 226.

335 Įsakymas 1 p. p. 1919-11-25 Nr. 343 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 167.

336 Įsakymas 1 p. p. 1919-12-07 Nr. 350 // Ten pat, l. 184.

tuvos kariuomenė. Pirmasis pėstininkų pulkas dar gruodžio 7-osios rytą užėmė Šiaulius, žygiuodamas per Kelmę, Tauragę ir kitas vietas išvalė Žemaitiją nuo priešų ir pasienyje pastatė sargybą³³⁷.

Pulkas prie Lietuvos–Vokietijos sienos atvyko gruodžio 17 d. 1-asis batalionas ėmėsi saugoti barą Bukiškių–Šilinė, 2-asis batalionas buvo paliktas rezerve Tauragės dvare, 3-iasis batalionas – rezerve Skaudvilėje. Gruodžio 28 d. brigados vado įsakymu pulkas užėmė pasienio barą nuo Gargždų iki Sartininkų, o prieš pat Naujuosius metus jam buvo įsakyta barą palikti ir kartu su 4-ąja baterija keltis į Panevėžį³³⁸.

Deja, stumiant bermontininkus iš Lietuvos, pulke atsitiko ir negerų dalykų. 1919 m. gruodžio 19 d. įvyko pulko karo lauko teismo, pirmininkaujamo mjr. V. Šaudžio, posėdis. Už tai, kad Žemaitijoje išprievartavo merginą, pulko kareiviai Antanas Jekelevičius ir Petras Radzevičius karo lauko teismo sprendimu buvo sušaudyti³³⁹.

1920 m. sausio 1 d. pulke tarnavo 2301 karys, iš jų 1-ojoje kuopoje – 165, 2-ojoje – 150, 3-iojoje – 168, 4-ojoje – 174, 5-ojoje – 173, 6-ojoje – 170, 7-ojoje – 181, 8-ojoje – 206, 9-ojoje – 184, 1-ojoje kulkosvaidžių kuopoje – 15, 2-ojoje kulkosvaidžių kuopoje – 16, 3-iojoje kulkosvaidžių kuopoje – 24, žvalgų komandoje – 66, muzikantų komandoje – 38, ryšių komandoje – 55, pulko ligoninėje – 20, Komendantūros kuopoje – 58, Ūkio kuopoje – 153, Ūkio skyriaus raštinėje – 22, Rikiuotės skyriaus raštinėje – 13, grenadierų komandoje – 61, Mokomojoje kuopoje – 132, 2-ajame husarų eskadrone – 22³⁴⁰.

PULKAS KOVŲ SU LENKAIS METAIS

1920 m. sausio 3–4 dienomis pulkas, užbaigęs operacijas prieš bermontininkus, išžygiavo į Panevėžį. Sausio 5 d. 18 val. kelyje buvo gautas vyriausiojo kariuomenės vado įsakymas Nr. 13, kuriuo pulkui kartu su 4-ąja baterija įsakoma vykti ne į Panevėžį, o į Alytų. Į Panevėžį buvo įsakyta vykti tik vienam pulko batalionui³⁴¹. 1920 m. sausio 4 d. pulkas traukiniu buvo perkeltas į Kauną, o iš ten žygio tvarka išvyko į Alytų ir užėmė barą prieš lenkus³⁴². Panevėžyje buvo laikinai paliktas 3-iasis batalionas, kyris į Alytų atvyko vasario 12 d.

1920 m. sausio 13 d. veikiančioji kariuomenė buvo suskirstyta į tris brigadas. Pirmasis pėstininkų pulkas buvo įtrauktas į 1-osios pėstininkų brigados sudėtį. 1920 m. vasario 10 d. brigados buvo performuotos į atitinkamos numeracijos divizijas³⁴³.

Sausį pulke nutiko nemalonūs įvykiai. Naktį iš sausio 11-osios į 12-ąją Pirmojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono kareivinėse apsilankė grupelė Alytaus komendantūros kareivių. Jie kalbėjo, kad šalia kareivinių esančiame apskrities kalėjime uždaryta daug komendantos neteislingai suimtų kareivių ir civilių. Ko-

337 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 234.

338 Jankauskas V. Kario kelias, p. 200.

339 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 202.

340 Įsakymas 1 p. p. 1921-01-29 Nr. 29 // Ten pat, b. 22, l. 285.

341 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 97, l. 8; f. 509, ap. 1, b. 19, l. 73.

342 K. Sabalys. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 170.

343 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 286.

mendantūros kareiviai aiškino, kad komendantas su lenkais spekuliuojo, į Lenkiją per demarkacijos liniją gabenęs galvijus ir javus, žmonių surinktus kariuomenei. Sėdintieji kalėjime prieš tokius komendanto veiksmus esą protestavę ir už tai buvę areštuoti. Pasak agitatorių, kalėjimą saugą ne kareiviai, o sargai, tad nuėjus ten keliolikai kareivių su šautuvais areštuotuosius būtų galima be jokio pasipriešinimo išlaisvinti. Niekas iš 2-ojo bataliono kareivių nesutiko be savo vadų žinios pulti kalėjimo. Mokomojoje, 6-ojoje ir 2-ojoje kulkosvaidžių kuopose agitatoriams taip pat nepavyko rasti pritariančiųjų jų planui, bet 4-osios ir 5-osios kuopų kareivinėse atsirado keliolika kareivių, kurie, pasiėmę šautuvus, dviejų 4-osios kuopos puskarininkių vedami, nuėjo į kalėjimą ir iš kelių kamerų paleido suimtuosius. Prie kalėjimo susirinko nemaža minia kareivių pasižiūrėti, kas bus. Tuo metu pro šalį ėjęs bataliono vadas mjr. J. Gaudešius, sužinojęs, kas vyksta, nuėjo į kalėjimą, išvarė kareivius, o areštuotuosius sugrąžino į kameras. Kareiviai buvo grąžinti į kareivines, tvarka atkurta³⁴⁴.

Sausio 14-ąją Pirmasis pėstininkų pulkas su jam priskirta 4-ąja baterija gavo 1-osios brigados vado įsakymą saugoti barą Leipūnai–Olava–Jieznas. Pulkui buvo patarta laikytis tokios tvarkos: vienam batalionui užėmus svarbesnius, arčiau prieš esančius punktus, saugoti barą, o kitiems dviem batalionams ir artilerijai stovėti rezerve Alytuje³⁴⁵. Tačiau pulkas ne iš karto įvykdė nurodymą. Pulkui atvykus į Alytų, prasidėjo dėmėtosis šiltinės epidemija. Nuo jos mirė 150 kareivių ir vienas karininkas. Todėl užimti demarkacijos linijos barą buvo nurodyta Alytaus komendantūros kuopoms. Tik vasario 11 d. pusė 6-osios kuopos karių išvyko į Leipūnus, 5-oji kuopa – į Peteronis. Jiezne stovėjo 1-ojo husarų pulko 2-asis raitelių eskadronas³⁴⁶.

Pirmasis pėstininkų pulkas Alytuje švenčia Lietuvos Nepriklausomybės dieną. 1920 m. vasario 16 d. // V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920

344 Jankauskas V. Kario kelias, p. 209.

345 Ten pat, p. 201.

346 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 30, l. 235.

Pulko dalys paskirtą demarkacijos linijos barą saugojo iki 1920 m. liepos 14 d. Čia pakaitomis vienas pulko batalionas po mėnesį stovėjo prieš lenkus demarkacijos linijoje Leipalingis–Alovė–Jieznas. Visos kitos pulko dalys buvo Alytuje. Čia jos mokėsi, tvarkėsi ir stiprėjo.

Stovint sargybose pasitaikydavo smulkių žvalgybinio pobūdžio susirėmimų su lenkais. Tiek vienoje, tiek kitoje pusėje būdavo užmuštų ir sužeistų karių. Per tokius susidūrimus trys pulko kariai žuvo, du buvo sužeisti, šeši pateko į nelaisvę³⁴⁷. Lenkai visokiais būdais siekė išprovokuoti ginkluotą susirėmimą, kad kitų šalių akyse pateisintų savo grobikiškus tikslus užimti visą Lietuvą, bet lietuviai tokių provokacijų vengdavo. Lenkams skverbiantis Lietuvon jie mokėdavo šiuos sustabdyti ir išvyti, kartais padarydami ir nemažų nuostolių.

1920 m. sausio 29 d. buvo atidarytas naujas pulko klubas, jo šeimininku paskirtas kpt. O. Durcholcas. Pulko vado įsakymu klubas veikė nuo 7 iki 21 val.³⁴⁸

1920 m. vasario 2 d. 1-osios brigados vadas, vykdydamas kariuomenės vado nurodymą, pulkui įsakė saugoti ir Prienų tiltą³⁴⁹. Pulko vadas, vadovaudamasis 1-osios divizijos vado įsakymu, tiltą saugoti pavedė pulkui priskirtam raitelių eskadronui³⁵⁰.

Vasario 7 d. buvo gauta žinia, kad 3-iasis batalionas gražinamas į pulką. Tačiau jau vasario 10-ąją vyriausiasis kariuomenės vadas pulko vadui įsakė Alytaus komendantūros 1-ąją kuopą skubiai išsiųsti į Devintąjį, 2-ąją kuopą – į Septintąjį pėstininkų pulką³⁵¹.

Vasario 16-ąją pulkas atšventė savo pirmąją metinę šventę. Ji buvo paskelbta lapkričio 23 dieną, tačiau tuo metu vyko kovos su bermontininkais. Pulką pasveikino valstybės prezidentas Antanas Smetona, ministras pirmininkas Ernestas Galvanauskas, vyr. kariuomenės vadas gen. ltn. Pranas Liatukas ir 2-osios brigados štabo vadovybė³⁵².

1920 m. balandžio 14–15 dienomis vyko rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Rinkimuose aktyviai dalyvavo ir Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko kareiviai. Kad rinkimai vyktų sklandžiai, dar 1920 m. balandžio 4 d. pulko vadas mjr. V. Skorupskis rinkimams organizuoti sudarė komisiją, vadovaujamą kpt. Miko Rėklaičio. Į komisiją taip pat buvo įtraukti vyr. ltn. Vaclovas Žadeika, vyr. raštininkas Kazys Augulis, 6-osios kuopos vyr. psk. Sokoliauskas ir 3-osios kuopos eil. Andrius Dačinskas³⁵³.

Jau kuris laikas nedalyvaudami aktyviuose kovos veiksmuose, kai kurie pulko kareiviai atsipalaidavo, pablogėjo drausmė. Ne visada jie padoriai elgdavosi ir su vietiniais gyventojais. Kaip matyti iš 1920 m. balandžio 24 d. įsakymo pulkui, iš Alytuje ir fronto linijoje gyvenančių žmonių vadas gaudavo nusiskundimų dėl neteisėtų kareivių veiksmų. Pavieniai kareiviai atvykdavo į kaimus,

347 Ten pat, b. 142, l. 117.

348 Įsakymas 1 p. p. 1920-01-29 Nr. 18 // Ten pat, b. 8, l. 258.

349 1920-02-02 telefonograma // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 20, l. 509.

350 1920-02-01 telefonograma // Ten pat, l. 178.

351 1920-07-07 ir 1920-02-10 telefonogramos // Ten pat, l. 108, 127.

352 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 231; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 289.

353 Įsakymas 1 p. p. 1920-04-04 Nr. 84 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 9, l. 40.

užeidavo į namus ir pradėdavo daryti kratas. Gyventojams reikalaujant parodyti įgaliojimus, šie dažniausiai liepdavo tylėti, o neretai imdavo šaudyti į viršų. Tada išplėsdavo užrakintas spintas, pasiimdavo brangesnius daiktus ir pabėgdavo. Pulko vadas įsakyme rašė: „*Tokie pasielgimai neleidžiami. Jeigu dar pasikartos panašūs atsitikimai, tai piliečiai žiūrės į kareivių ne kaip ant gynėjo Tėvynės, bet kaip į priešą savo ir plėšiką. Kadangi kariuomenėj yra plėšikų, kurie žemina vardą visų kariškių, kiekvienas kareivis privalo tokį suturėti ir sužinojęs apie panašius atsitikimus, pranešti savo viršininkui. (...) Suturėtas ar susektas kareivis plėšimuose bus atiduotas karo lauko teismui ir baudžiamas kuogriežčiausiai.*“ Be to, vadas smarkiai sugriežtino išleidimo iš pulko tvarką³⁵⁴.

Deja, pulko vado perspėjimo paklausė ne visi, taigi plėšikavimo atvejų pasitaikė ir vėliau. Plėšikaudamas papuolė net pulko karininkas ltn. Kazys Ambraziejus. 1920 m. liepą prievarta ir grasinimais iš Adomo Žekausko jis atėmė 59 dolerius ir 155 auksinus, iš Chajos Elpern – 360 auksinų, iš Bertos Berger – 100, iš Judės Michelman – 114, iš Rivės Markovskos – 20, iš Jonės Šuster – 32 auksinus, iš Michelio Grobmano – galanterijos prekių už 320 auksinų. Už šiuos nusikaltimus K. Ambraziejus buvo nuteistas 2 metus kalėti sunkių darbų kالجime, iš jo buvo atimtas leitenanto laipsnis³⁵⁵.

Gegužės 17–18 dienomis pulką tikrino 1-osios divizijos vadas plk. ltn. K. Ladiga. Susumavęs patikrinimo rezultatus, įsakyme 1-ajai pėstininkų divizijai jis rašė: „*Apsilankęs pirmam pulke patėmijau nupuolimą tvarkos, drausmės. Kuopose stovinčiose atsargoje mačiau kareivius visai be kariškos išvaizdos, apsileidusius, su ilgais plaukais. Atsinešime prie viršininkų praradę stoką išauklėjimo, dažnai neatiduoda pagarbos karininkams, pavieniai sveikinant nemoka atsakyti.*

Kareiviai esantieji apsaugoje demarkacijos linijos, jaučiasi visai liuosai, apsileidę, pamiršta save esant kariškiais. Jų viršininkai pamiršta, kad ant fronto daugiau reikia palaikyti tvarkos ir drausmės...“³⁵⁶

Pulko vadovybė apžiūri pulką. 1920 m. pradžia (VDKM)

354 Įsakymas 1 p. p. 1920-04-24 Nr. 104 // Ten pat, b. 8, l. 98–99.

355 Įsakymas 1 p. p. 1920-12-02 Nr. 308 // Ten pat, b. 22, l. 197.

356 Įsakymas 1 p. p. 1920-05-30 Nr. 140 // Ten pat, b. 9, l. 169.

1920 m. birželio 12 d. apsilankęs pulko daboklėje, pulko vadas pasibaisėjo: „Šiandien apžiūrėjęs pulko daboklę radau didelę betvarkę. Dalis areštuotųjų lošė kortomis, dalis dainavo, svetimais kareivis kalbėjosi su areštuotuoju be dežuruojančio karininko leidimo. (...) Sargybinių butas nešluotas, prilaistyta sriubos. Primėtyta silkių galvų ir atrodo kaip ne žmonių gyvenama vieta. Tokia betvarkė nedaleidžiama.“ Pulko vadas už tokią netvarką budintį karininką ltn. S. Čenkų areštavo trims paroms³⁵⁷.

1920 m. liepos 6 d. bolševikai, bevydami lenkus, įsiveržė ir Lietuvon. Kadangi tarp rusų ir lietuvių liepos 12 d. jau buvo pasirašyta taikos sutartis, jokių ginkluotų susirėmimų neįvyko. Lietuviams visgi teko sudaryti frontą prieš bolševikus, nes patikimų garantijų, kad šie nesiverš gilyn į Lietuvą, nebuvo.

1920 m. liepos 10 d. buvo gauta I pėstininkų diviziono vado K. Ladigos telefonograma. Vadas įsakė pulkui tuojau pat užimti lenkų paliekamas teritorijas, sekant lenkus ar sutikus rusus vengti susidūrimų³⁵⁸. Tą pačią dieną pulko vadas mjr. V. Skorupsnis išleido slapta įsakymą pulkui Nr. 3/a dėl pasirengimo pradėti užimti lenkų paliekamas Lietuvos teritorijas.

Slaptai.

P a v e s t o m s m a n d a l i n s

I š a k y m a s

Nr. 3/a.

1920 m. liepos 10 d. A l y t u s .
Žemėlapis I:100000.
Operatyvis Skyrius.

Diviziono vadas praneša: Lenkai spaudžiami rusais, traukiasi iš okupuoto mūsų krašto. Musų užduotis – užimti paliuosutas lenkais vietas, kad nedavus užimti rusams. Iš kairės punktai – Vysoki Dwor, Kol Panasz., Rudniki, Jaszuny, Ilino, laikant ryšį su 8-tu p. pulku. Iš dešinės – Marcinkance, upe Ula, Radun, laikant ryšį su I-mu atsargos batalionu. Pasitraukus lenkams prieš pavestą mū barą, įsakau pavestam man pulkui, vadams 4- s batärejos ir I-o raitelių eskadrono:

<p>I v o r a (kaire) Majoras Š e m a i t i s . 3-cias batalionas, I-ns raitelių eskadronas.</p>	<p>Sužinojus, kad rajone Stokliški, Butrimence, Daugi lenkai traukiasi atgal, tuojaus žygiuoti pirmyn ir užimdinėti apleistas lenkais vietas, prisilaikant kairiu sparnu punktp: Vysoki Dwor, Kol. Panasz., Rudniki, Jaszuny, Ilino ir laikant ryšį iš kairės su 8 p. pulku. Žygiuoti kryptimi: Hanusziszki, Daugi, Olkieniiki; Priejus linija, Olkieniiki, žygiuoti toliaus. Laike žygiavimo gausit nurodymus.</p>
<p>II v o r a (vidurine) Majoras Š e m a i t i s . 3-cias batalionas, 4-ta batäreja, dalis žvalgų komandos.</p>	<p>Pasitraukus 3-ciam batalionui pirmyn, žygiuoti plentu Olita, Daugi, Orwany, susirišant su 3-čiu batalionu iš kairės ir su 2-ru batalionu iš dešinės. Pakeliui gausite nurodymus.</p>

357 Įsakymas I p. p. 1920-06-12 Nr. 153 // Ten pat, l. 201.

358 1920-07-10 telefonograma // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 20, l. 451.

III v o r a (dešinė)
Majoras G a u d e s i ų s.
2-asis batalionas, dalis žval-
gų komandos.

Pasitraukus III-iam batalionui
pirmyn, trauktis plentu Olita-Merecz.

Kuopa esanti Lelpunuose traukiasi į
Merecz, kur ir susisiekia su batalionu.
Iš Merecz žygiuoti toliaus prisiliekant
iš dešinės punktų Marcinkance, upe Ula,
Radun ir palaikant ryšį iš dešinės su
I-u atsargos batalionu, iš kairės su I-u
batalionu pulko. Žygiuoti iš Merecz-Bin-
gele, Mordasovo, Żurawiszki, Monczagiry ir
nuo tos vietos kryptimi ant Eiszyszki.

Pakeliui į Merecz gausit nurodymus.
(Šiuo metu 44 di.)

- 1) Štabas pulko, pulko komendantas, pulko ligoninė, muzikantų komanda, ryšių komanda eina su 2-ku vora (I-ju batalionu).
- 2) Susiremimų, susitikimų su lenkais ir rusiais, vengti (jeigu mus neužpuils).
- 3) Išvykus man, ukio vedėjui įsėkai eiti pareigas įgulos viršininko ir organizuoti kuogeriausią apsaugojimą kareivinių ir viso valdiško turto.
- 4) Žiniod ukio vedėjo lieka mokoma kuopa, ukio kuopa raštines rikiuotes ir ukio skyriaus.
- 5) Ukio vedėjui pasirūpinti padaryti atsargą maisto ir pašaro ir savo laiku aprūpinti pulką, dėlko grebtis griežčiausią priemonių, išnaudojus ant kiek galima esantį traukinį.
- 6) Ukio vedėjui organizuoti sandelį, kuriame galima būtų paklikti karininkų ir kareivių atliekamus daiktus, nepakeliamus kelionėje.
- 7) Kuopų vadams ir komandų viršininkams nereikalingus daiktus, kaip: mundirus, šienikus ir kitokius perduoti į pulko sandelį.
- 8) Kuopų vadams išreikalauti ant kiekvieno kareivio po 250 šovinių ir reikalingų skaičių bombų ir granatų.
- 9) Batalionų vadams laikyti du vežimus su šoviniais prie batalionų.
- 10) Pulko ginklininkui su sandeliu ir dirbtuve likti vietoje ir organizuoti prisiuntimą reikalingo skaičiaus šovinių, bombų ir granatų.
- 11) Pulko kluobas, krautuve ir kinematografas lieka vietoje.
- 12) Ryšių komandos viršininkui, pradėjus eiti dalimis pirmyn, tuojaus organizuoti ryšį su štabu divizijos ir dalimis pulko.
- 13) Kuopoms ir komandoms išsėinant, paimti maistą ir pašarą ant 3-jų dienų.
- 14) Evakuacijos punktas Alytuje.
- 15) Mano pavadootojas - Majoras Šaudzis.

Pulko vadas
Majoras SKORUPSKAS

Liepos 11 d. Pirmojo pėstininkų pulko dalys užėmė Kazačizną, Linkmenus, Inturkę, Dubinkus, Paberžę, Jauniūnus, Musninkus.

Liepos 12 d. 9-osios kuopos žvalgai Meškuičiuose susišaudė su lenkais. Vienas pulko kareivis buvo nukautas, vienas sužeistas. Šeši lenkų 159-ojo pulko kareiviai buvo paimti į nelaisvę.

Jiezno rajone trys lenkų kareiviai, rekvizavę gyventojų arklius, buvo suimti.

Liepos 13 d. trys lenkų 159-ojo pulko kuopos užėmė barą Stakliškės–Merkinė³⁵⁹.

Pulko 3-iasis batalionas išžygiavo Stakliškių, Butrimonių ir Onušio link. Plentas daug kur buvo užverstas nukirstais medžiais, tiltai vietomis susprogdinti arba sugadinti, tad grioviais ir sunkiai einamomis vietovėmis vora Daugus pasiekė tik liepos 16 d. 3 val. 20 min. Čia ir apsinakvojo.

Liepos 16-osios rytą nuo 140-osios aukštumos buvo matyti plentu iš Valkininkų netvarkingai besitraukiantys lenkų raiteliai, pėstininkai ir gurguolės. Pulko žvalgai patraukė paskui lenkus, tačiau jokio konflikto neįvyko. Lietuviams buvo įsakyta su lenkais ar raudonarmiečiais nekonfliktuoti, tik gintis, jei šie pradėtų pulti. Labiausiai buvo vengiama konfliktuoti su raudonarmiečiais, su kuriais jau buvo pasirašyta taikos sutartis ir nustatytos sienos.

Nemažai besitraukiančių lenkų kareivių perbėgdavo lietuvių pusėn ir prašydavosi priimami į Lietuvos kariuomenę. Dauguma tokių prašytojų buvo kilę iš Vilniaus krašto. Lenkų karininkai dėl to protestuodavo. Išsiaiškinti nesusipratimų į Pirmojo pėstininkų pulko štabą Bobriškyje automobiliu iš Varėnos buvo atvykęs lenkų brigados vadas plk. Vendziagolskis (Węndziagolski). Jis pareiškė, kad lietuviai neturi teisės pereiti gen. Fošo linijos. Jiems esą reikalingas Valkininkų–Varėnos plentas. Su pulkininku bendros kalbos rasti nepavyko. Tos pačios dienos vakarą pas lietuvius perbėgo keliolika lenkų kareivių vilniečių³⁶⁰.

Lenkams neatlaikius bolševikų puolimo ir skubiai paliekant Lietuvos teritoriją, liepos 14-osios vakarą pulkas, vykdydamas liepos 10 d. įsakymą, išvyko iš Alytaus. 1-asis ir 3-iasis batalionai išžygiavo Varėnos link plentu Alytus–Varėna, 2-asis batalionas – Merkinės link plentu Alytus–Merkinė. Liepos 15 d. 9 val. 2-asis batalionas pasiekė Merkinę ir, išvijęs ten stovėjusį lenkų batalioną, ją užėmė.

1-asis batalionas, 4-oji baterija ir pulko štabas 3 val. 20 min. apsistojo Dauguose. 3-iojo bataliono vadas jau žygio metu gavo įsakymą: vieną kuopą pasiųsti į Varėną, su batalionu žygiuoti į Valkininkus, pasitraukus lenkams užimti šiuos punktus ir apsistoti. Bet lenkai šių vietų neužleido ir batalionas iki 7 valandos užėmė liniją Geidukonys–Dzerdženionys–Grosnykai. 16 val. batalionas išžygiavo ir užėmė Valkininkų geležinkelio stotį, o 2-ojo bataliono 4-oji ir 5-oji kuopos – Marcinkonių stotį. 4-oji kuopa apsistojo stotyje, 5-oji kuopa – miestelyje. Pulko štabas, 1-asis batalionas ir 4-oji baterija 16 val. išžygiavo iš Daugų ir apsistojo Bobriškių kaime. Liepos 16-ąją 1-asis batalionas ultimatyviai pareikalavęs užėmė Varėną. Čia persikėlė ir pulko štabas. Tačiau lenkai jokiū būdu nesutiko atiduoti Varėnos geležinkelio stoties, nes jų kariuomenės dalys dar buvo ties

359 LCVA, f. 513, ap.1, b. 30, l. 246.

360 Ten pat, l. 247–248.

Lentvariu ir Rudiškėmis. Lentvaris jau buvo užimtas bolševikų. Varėnos geležinkelio stotyje grūdosi lenkų pėstininkų pulkas, du eskadronai ir dvi baterijos. Jie skubiai evakavosi, o tuo metu atsilikę lenkų kareiviai vieškeliu per Mockavą vis dar ėjo į Varėną.

Pulko gurguolė. 1920 m. (VDKM)

Kad lenkai negalėtų atvykti į Varėną, Pirmasis pėstininkų pulkas artileriją nutaikė į geležinkelio stotį ir į vieškelį, vedantį iš Mustavkos. Vakare lenkai Varėnos geležinkelio stotį paliko³⁶¹.

Liepos 17 d. Varėnoje pasirodė raudonarmiečių raiteliai. Prasiveržę pro lietuvių grandinę, jie įjojo į miestelį, tačiau išsiaškinę, kad Varėnoje ne lenkai, o lietuviai, puolimą sustabdė. Į pėstininkų štabą atvyko 15-osios rusų raitelių divizijos karininkai. Divizijos komisaras prasarė, kad lietuvių kariuomenė būsianti „draugo“ Sergejevo žinioje. Raudonarmiečiams, matyt, buvo įteigta, kad Lietuvoje jie yra pilnateisiai šeimnininkai, todėl pareikalavo pašaro, gurguolių, maisto ir pan.

Liepos 17 d. buvo gauta I divizijos vado plk. ltn. K. Ladigos telefonograma. Vadas nurodė, kad šią dieną lenkai būtinai turi atsitraukti iki Fošo linijos. Pulko kariams buvo įsakyta užimti teritorijas kaip galima arčiau demarkacijos linijos³⁶². Tą dieną pulkas užėmė liniją Marcinkonys–Varėna–Valkininkai. Divizijos štabas buvo apsistojęs Lentvaryje.

Liepos 18 d. bolševikų artilerija ir gurguolės per Bobriškį plūdo į Varėną. Pagaliau pasirodė 4-osios bolševikų armijos trečiasis raitelių G. Gajaus korpusas. Jis nuvyko Merkinės–Ratnyčios–Gardino link ir Merkinės–Leipalingio–Kap-

361 Ten pat, l. 248–249.

362 1920-07-17 telefonograma // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 20, l. 473.

čiamiesčio kryptimi. Armija buvo gavusi užduotį galutinai sunaikinti lenkus ir užimti Gardiną. Viena jų vora turėjo pulti per Alytų Leipalingio link. Paaikšėjus, kad lenkų čia nebėra, kad tai gilus Lietuvos kariuomenės užnugaris, jie, iš Pirmojo pėstininkų pulko gavę žemėlapius, plentų Alytus–Leipalingis pasiuntė keliolika raitų žvalgų ištirti Nemuno tiltus ir šios apylinkės kelius³⁶³.

Svetima kariuomenė mūsų kariuomenės užnugaryje gyventojams sukėlė nerimą dėl Lietuvos nepriklausomybės. Varėnoje buvo ir Pirmojo pėstininkų pulko, ir raudonarmiečių štabai. Kareiviai pradėjo broliuotis, ėmė sklisti kalbos, kad jeigu ir toliau taip bus, tai reikės mesti kariuomenę ir eiti ginti namus nuo visokių „bandų“.

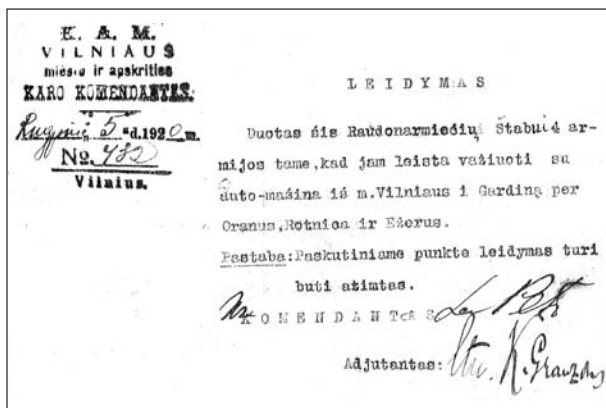
Susidarius tokie padėčiai, pulkas žygiuoti tolyn negalėjo. Buvo nuspręsta pagrindinę pulko masę iš Varėnos iškelti į stovyklą. Varėnoje buvo palikta lietuvių komendantūra, vadovaujama krn. J. Biveinio. Geležinkelio stotyje stovėjo pulko 1-asis batalionas.

Liepos 23 d. pulko 2-asis batalionas išsidėstė Merkinės rajone³⁶⁴.

Pagaliau liepos 25-ąją mūsų karinė vadovybė su bolševikais sutarė nustatyti skiriamąją liniją tarp Lietuvos ir bolševikų kariuomenių, kurios nė viena pusė savavališkai išpareigojo neperžengti³⁶⁵. Lietuvių I divizijai buvo paskirtas baras Didelunkai–Druskininkai. Pirmajam pėstininkų pulkui įsakyta užimti barą iš dešinės Druskininkai–Seirijai–Simnas, iš kairės Groznikai–Gonušiškiai–Užugostis–Kavoliai.

2-asis batalionas, vadovaujamas mjr. J. Gaudešio, ir 20 raitų žvalgų užėmė barą Vaiciškiai–Ruske Siolo–Nedzingė–Biniūnai–Kirkklėnai, kpt. Šileris su 1-uju husarų eskadronu užėmė Kirkklėnus ir Sprenglenikus, mjr. A. Žemaitis su 3-uoju batalionu apsisėjo Doškonyse, 1-asis batalionas – Bukaučiškiuose, 4-oji baterija – Radzevščiznos dvare, pulko štabas – Dauguose³⁶⁶.

Liepos 29 d. įvyko neesminis pulko dalinių perdislokavimas. 6-oji kuopa užėmė barą Ožėrėkai–Martina–Bobriškis. 5-osios kuopos du būriai apsisėjo Brokaraščiuose, 5-osios kuopos vienas ir 4-osios kuopos du būriai – Merkinėje, 4-osios kuopos būrys – Druskininkuose. Kadangi prie pulko buvo priskirtas 1-asis raitelių eskadronas, jam buvo pavestas baras Jakėnai–Žiliniai–Norvidiškiai–Verdakiemis–Kaniūkai–Spenglėnykai³⁶⁷.

Leidimas. 1920 m. LCVA, f. 513, ap.1, b. 30, l. 254

363 LCVA, f. 513, ap.1, b. 30, l. 253.

364 Ten pat, l. 254.

365 Ten pat, b.142, l. 95 (a. p.)

366 Ten pat, b. 30, l. 256.

367 Ten pat, b. 142, l. 117–118.

Lietuvą pasiekė žinios, kad ties Gardinu tarp lenkų ir bolševikų vyksta įnirtingi mūšiai. Varėnoje vėl pasirodė raudonarmiečių gurguolės, komisarai dalijo bolševikines brošiūras. Nuo Vilniaus Varėnos link bolševikai pradėjo platinti geležinkelį, nes esamas buvo siauresnis ir netiko jų traukiniams. Pulkas gavo įsakymą nepraleisti bolševikų per

Skiriamosios linijos apsaugoje. 1920 m. rugsėjis (VDKM)

Merkinės tiltą. Dėl to tiltas buvo apgadintas, nuo grindinio nuimtos lentos. Į Varėną atvyko bolševikų vakarų fronto įgaliotinis steigti Lietuvoje sovietų valdžios. Pirmiausia jis ėmė surašinėti visą žmonių turta: javus, maistą, gyvulius, pašarą. Už nepaklusnumą areštavo viršaitį ir pagrasino, kad už jo įsakymų nevykdymą bus šaudoma vietoje³⁶⁸. Lietuvių daliniams buvo griežtai įsakyta be leidimo per frontą nieko nepraleisti.

Rugpjūčio 7 d. jauniems kareiviams rengti pulke buvo įsteigta Atsargos kuopa. Kuopos vadu paskirtas kpt. Pranas Gladutis³⁶⁹.

Rugpjūčio 11 d. su rusais buvo nustatyta nauja skiriamoji linija – Jaskelvičiai–Randomonys–Trosnikai–Traiškiai–Perloja–Glabo ežeras. Šią naują skiriamąją liniją saugoti buvo pavesta Pirmajam pėstininkų pulkui. Ties Glabo ežeru buvo pastatyta atskira lauko sargyba, kad nieko nepraleistų plentu iš Varėnos į Merkinę³⁷⁰.

Rugpjūčio 23 d. pulką pasiekė žinia, kad lenkai smarkiai sumušė bolševikus ir pralaužė frontą. Iš divizijos štabo buvo gautas perspėjimas, kad gali įvykti konfliktas su bolševikais, todėl rugpjūčio 24 d. 3-iajam batalionui buvo įsakyta užimti ir ginti barą Pševalka–Jackevičiai–Cimachovas–Marcinkonių stotis–Lipnica–Rudnia–Nočia–Paradnas, 1-ajam raitelių eskadronui – Poradunas–Eišiškės–Dailydai–Drabišūnai, 1-asis batalionas apsistojo Varėnos stotyje, 2-asis batalionas – Perlojos rajone, 4-oji baterija – Golovarčiuose, raiti žvalgai – Pavar-daunės dvare, pulko štabas – Varėnos stotyje.

3-iasis batalionas ir raitelių eskadronas įsakymo neįvykdė, nes tuo metu situacija keitėsi kas valandą. Iš divizijos štabo buvo gautas papildomas pranešimas, kad raudonarmiečiams paliekant Vilnių, vietiniai bolševikai, susijungę su kuria

³⁶⁸ Ten pat, b. 30, l. 257.

³⁶⁹ Įsakymas 1 p. p. 1920-08-19 Nr. 221 // Ten pat, b. 22, l. 55.

³⁷⁰ Ten pat, b. 30, l. 259.

Marsio mėnuo

Vadovui Pulko

1920m. 11/12 pulk. A 404 iš leid. Plak.

Pajūdytas prie telof. A 404.

Plentu Okrenai - Bobriški - Varėna - Merkine
 praleidusiai, ugnis, automobilius ten su protar-
 naujais. Lūmos ir kareiviai automob. lėvės
 netur but praleidusiai. Inyriama grupja tarp
 10000. Lot. ir jūz pasitūka bene praleidusiai.
 ja pirmyn plentis Druskiniai - Pošėcė,
 de posūtoniai pūntai del žūz, centrai.

Pulka - leif. (pas.) Ladyga

Nurodini atstovui

1920m. 16/17
 Reunab.

Vsp. dir. Plak. Viniškininkas
 Vypr. leif. (pas.)

Armijos vado įsakymas Pirmajam pėstininkų pulkui nepraleisti raudonarmiečių. 1920 m. rugpjūčio 11 d. (VDKM)

nors bolševikų armijos dalimi, pasivadinusia lietuvių kariuomene, gali mus pul-
 ti, taigi Pirmajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta susigrupuoti Varėnos rajone.
 Buvo duotas toks įsakymas: 3-iajam batalionui, 4-ajai baterijai ir pulko štabui
 žygiuoti į Varėną; 1-ajam batalionui – į Bobriškį; 1-ajam raitelių eskadronui likti
 vietoje; 6-ajai kuopai pereiti į Bobriškį 1-ojo bataliono vado žinion; 4-ajai ir
 5-ajai kuopoms pasilikti vietoje. Į Vilnių buvo pasiūsti Ketvirtasis ir Septintasis
 pėstininkų pulkai. Dar rugpjūčio 24-ąją iš divizijos štabo buvo gauta žinių, jog
 lenkai gerokai stumtelėjo bolševikus. Įsakyta dėti visas pastangas ir nepraleisti
 bolševikų keliais nuo Gardino Vilniaus link.

Taigi kai kurias pulko dalis vėl teko keisti vietomis. 6-ąją kuopą, stovinčią
 Bobriškio rajone, pakeitė 9-oji kuopa. 14 val. 9-oji kuopa išvyko į Perloją ir
 pakeitė ten stovinčią 5-ąją kuopą. 5-oji kuopa buvo palikta Perlojoje rezerve –
 prireikus ji turėjo būti pasiūsta sustiprinti barą Druskininkai–Merkinė.

Buvo gauta žinių, kad bolševikų 13-oji armija Augustavo rajone nori pasi-
 duoti lietuviams, todėl 3-iajam batalionui įsakyta žygiuoti į Bobriškį ir pasiūsti
 žvalgybą į Varėnos stotį. 1-ojo raitelių eskadrono vadui įsakyta pasiūsti 1-ąją būrį
 su karininku į žvalgybą Eišiškių–Nočios pusėn, sužinoti apie bolševikų fronto
 su lenkais padėtį ir išardyti geležinkelį apie Valkininkus, kad bolševikų trauki-
 niai negalėtų vykti iš Gardino į Vilnių. Pačiam batalionui su raitelių eskadronu
 užimti ir ginti barą Paradnių dvaras–Eišiškių–Dailydai.

Rugpjūčio 25 d. 3-ioji kuopa iš Alytaus atvyko į Varėną. Tarp Varėnos ir Val-
 kininkų sugedo bolševikų traukinys. Kitas traukinys atvyko į Varėnos stotį su

Pulko batalionas žygyje (VDKM)

sužeistaisiais. Sužinoję, kad toliau važiuoti nebegalima, bolševikai grįžo į Gardiną. Tą dieną pulkas buvo užėmęs štai tokias pozicijas: 3-iasis batalionas – Marcinkonių stotyje, 1-asis batalionas – Varėnos stotyje, 9-oji kuopa atvyko į Varėną, 2-asis batalionas – rajone Merkinė–Perloja–Druskininkai.

Rugpjūčio 27 d. bolševikai sutiko atsitraukti už skiriamosios linijos, kuri ėjo per Poleckiškius–Žirmūnus–Krupą–Kulbaką–Papiernią–Dambravą–Galvočius ir toliau Gardino link³⁷¹.

Rugpjūčio 28 d. pulkas gavo nurodymą persidislokuoti Gardino link. Jis užėmė liniją Poleckiškiai–Žirmūnai–Krupa–Kulbakas–Papiernia–Kasteniavas–Dambrava–Galvočiai ir toliau Gardino link³⁷².

Rugpjūčio 29 d. pulko dalys pasiekė ir apsistojo šiuose punktuose: 1-asis batalionas – Rodunės miestelyje, 3-iasis batalionas – Zabalacių miestelyje, 2-asis batalionas, pulko štabas ir 4-oji baterija – Nočioje. Tą pačią dieną pulko 3-ioji kuopa išvyko iš Rodunės į Oželiškį. 7-oji kuopa negalėjo užimti Žirmūnų, nes ten buvo daug bolševikų. Jie atsisakė Žirmūnus užleisti Lietuvos kariuomenei.

1-oji ir 2-oji kuopos išvyko į Pelasus. 7-oji ir 8-oji kuopos apsistojo Mariampolės dvare netoli Ostrino. Toliau eiti jos negalėjo, nes Ostrinoje buvo bolševikų I divizija. 9-oji kuopa apsistojo Vosiliškių miestelyje. Raitelių eskadronas užėmė barą Naujoji Kazakovščizna–Oželiškių dvaras–Palieciškiai.

Pulko dalims buvo duotas įsakymas bolševikų pareikalauti, kad šie lietuviams užleistų nustatytus punktus. Tačiau jie ne tik neįvykdė susitarimo, bet dargi užėmė pozicijas ir į lietuvius nukreipė kulkosvaidžius ir artileriją³⁷³.

371 1-ojo pėstininkų D. L. K. Gedimino pulko veiksmai su lenkais 1920 metais nuo liepos mėn. 14 d. // Ten pat, b. 142, l. 118–119.

372 Ten pat, b. 30, l. 265.

373 1-ojo pėstininkų D. L. K. Gedimino pulko veiksmai su lenkais 1920 metais nuo liepos mėn. 14 d. // Ten pat, b. 142, l. 119–120.

Rugpjūčio 31-ąją 9-oji kuopa pasitraukė iš Lebedos dvaro, nes ten ėmė telktis bolševikų divizija. 1-oji kuopa apsistojo Radzivilovičių kaime ir Vaviorkų dvare, 2-oji kuopa – Markučių kaime.

Rugsėjo 1 d. 1-oji ir 2-oji kuopos užėmė barą Rulevičių dvaras–Rulevių kaimas–Terpeckio palivarkas–Vaverkos miestelis–Vaviorkų dvaras. 7-oji ir 8-oji kuopos apsistojo bare Kaboncai–Mariampolės dvaras.

Rugsėjo 2 d. bolševikai griežtai pareikalavo Pirmojo pėstininkų pulko dalis atitraukti.

Rugsėjo 3 d. bolševikų reikalavimams teko iš dalies paklusti ir pulko dalis perdislokuoti. 2-ajam batalionui įsakyta apsistoti Rodunės rajone, Kurgų–Kuogaidų–Pulaškių kaimuose, o 5-ajai kuopai – Zabalaciuose. Pulko štabas ir komandos išvyko į Rodunę³⁷⁴.

Rugsėjo 4 d. pulko vadovybė sužinojo, kad į Lietuvos teritoriją įsiveržė latvių kariuomenė, be to, bolševikai kone ultimatyviai pareikalavo, kad pulko dalys būtų atitrauktos atgal. Žvalgybos surinktomis žiniomis, prieš pulką buvo sutelkti bolševikų 187-asis, 188-asis, 189-asis pėstininkų pulkai ir 21-asis raitelių pulkas. Situacija buvo pavojinga, todėl pulko 7-oji kuopa buvo perdislokuota į Naujadvarį.

Rugsėjo 6 d. vienas artilerijos būrys buvo pasiūstas į Zabalacių miestelį, tačiau bolševikai vėl pareikalavo atitraukti pulko dalis, be to, pulko užnugaryje pradėjo reikštis lenkų partizanai. Apsvarsčius susidariusią padėtį, rugsėjo 9 d.

Sargyboje. 1920 m. (VDKM)

374 1-ojo pėstininkų D. L. K. Gedimino pulko veiksmai su lenkais 1920 metais nuo liepos mėn. 14 d. // Ten pat, l. 120.

pulkui buvo duotas įsakymas atsitraukti. 3-iajam batalionui įsakyta užimti barą Naujadvaris–Kazimieravas–Zabalaciai–Kurčancai–Pelesa, raitelių eskadronui – pasilikti vietoje, 2-ojo bataliono 4-ajai ir 6-ajai kuopoms pasitraukti į Nočią, 5-ajai kuopai – į Miežonių kaimą, 1-ajam batalionui apsisototi bare Šiaurių dvaras–Niekrašiūnai. Pulko štabui ir baterijai buvo įsakyta pasilikti vietoje, o traukiantis 3-iajam batalionui iš Zabalacių pereiti į Nočią. Įsakymą pradėti vykdyti nurodyta rugsėjo 10 d., 3 val. ryto³⁷⁵.

Rugsėjo 13 d. divizijos vado nurodymu pusė raitelių eskadrono, priskirto Pirmajam pėstininkų pulkui, buvo perduota Ketvirtajam pėstininkų pulkui.

Rugsėjo 23 d. 3-iajam batalionui įsakyta persikelti į Rodunę. Įsakymas buvo pradėtas vykdyti 23 val. O jau paryčiais, 4 val. 20 min., buvo gauta žinia, kad lenkai užėmė Leipūnus ir Druskininkus. Skubiai duodamas įsakymas 2-ajam batalionui, 1-ojo bataliono 2-ajai kuopai ir 4-ajai baterijai vykti į Valkininkų stotį, kur 22 val. turėjo atvykti ešelonas, o 3-iajam batalionui užimti štai tokią poziciją: 8-oji kuopa – Lelionyse, 7-oji kuopa – Pelasuose, 9-oji kuopa – Rodunėje. Pulke likusiai pusei eskadrono įsakyta vykti Septintojo pėstininkų pulko vado žinion, 3-iajai kuopai – į Kazakavščizną. Ten ji turėjo nuvykti iki 20 val. 15 min. 7-ajai ir 8-ajai kuopoms 15 val. 30 min. įsakyta trauktis per Rodunę ir Nočią, bet sužinojus, kad lenkai jau užėmė Marcinkonis, įsakymas buvo pakeistas – kuopoms įsakyta skubiai trauktis Rodunės–Eišiškių–Valkininkų kryptimi.

16 val. beveik pilnos sudėties 1-oji kuopa ir 1-oji kulkosvaidžių kuopa išvyko į Nočią. Ten susitvarkė ir apie 19 val. pavakarieniavo. Kuopų vadovybė nesiėmė jokių atsargumo priemonių. Karininkai susirinko klebonijoje, kareiviai – pas vietinius gyventojus. Tuo metu užpuolė apie 40 lenkų raitelių. Kuopos buvo nuginkluotos, 30 kareivių paimta į nelaisvę. Į nelaisvę pateko ir karininkas B. Šveikauskas. Kitiems karininkams pavyko pabėgti. Pulkas neteko 6 vežimų, 10 arklių, 35 šautuvų, dviejų sunkiųjų kulkosvaidžių. Šiose netikėtose kautynėse nepaprasta drąsa pasižymėjo keletas lietuvių kareivių. Felčeris Drufas, nenorėdamas patekti lenkams į nelaisvę, nusišovė. Ryšių komandos eilinis Raškevičius, lenkams įsiveržus į Nočią, griebė komutatorių ir norėjo pabėgti, bet tarpdury sutiko du lenkų kareivius, kurie atstatė durtuvus. Metęs žemėn komutatorių, ištraukė lenkui iš rankų šautuvą ir, vieną sunkiai sužeidęs, sugebėjo pabėgti³⁷⁶.

20 val. pulko štabas, raitų žvalgų komanda ir 9-oji kuopa išvyko iš Rodunės per Eišiškes į Valkininkus. 21 val. 3-ioji kuopa išžygiavo į Eišiškes, 2-oji kuopa iš Valkininkų į Bortelius, kad prisijungtų prie pulko.

Rugsėjo 25 d. 9 val. 20 min. 2-asis batalionas išvyko į Varėnos stotį. Tik 12 val. iš divizijos buvo gauta telefonograma, kurioje nurodyta atsitraukti iš Rodunės, užimti barą nuo Eišiškių vieškelio iki Poleckiškių ir užkirsti kelius

375 Ten pat.

376 Ten pat, l. 120–121.

Tiesiama lauko telefono linija. 1920 m. (VDKM)

lenkams veržtis Vilniaus link. 11 val. pulko štabas ir 1-ojo bei 3-iojo batalionų dalys apsisusto Eišiškių rajone. Iki 20 val. pulko dalys užėmė šias pozicijas: 1-ojo bataliono 7-oji kuopa – Čebatorų kaime, 3-ioji kuopa – Krūminių kaime. 3-iasis batalionas buvo išsidėstęs linijoje Milašiškių dvaras–Nadjezda–Balandžiai–Juršiškių dvaras–Janionys. Iš Septintojo pėstininkų pulko sugrįžo pusė eskadrono raitelių. Jie buvo dislokuoti Aukštadvaryje, bet vakare lenkai juos iš ten išvijo. Pulko štabas persikėlė į Valkininkus.

Rugsėjo 26 d. 2-asis batalionas užėmė barą nuo Ulos upės iki Bartelių kaimo. Barteliuose apsisusto 18 raitelių.

Rugsėjo 27 d. vėl duodamas įsakymas perdislokuoti pulko dalis: 2-asis batalionas, 1-ojo bataliono 1-oji ir 2-oji kuopos, 4-osios baterijos būrys ir raitelių būrys turėjo užimti barą nuo Žurančiškių palei Ulos upę iki Vaidagų, baterijos būrys ir 1-oji kuopa – Bartelių kaime. 3-ioji ir 7-oji kuopos turėjo užimti barą nuo Vaidegų iki Vižonių ir susisiekti su 2-ąja kuopa, kuri buvo perduota šios grupės žinion. 7-oji kuopa ir vienas 4-osios baterijos būrys turėjo įsitvirtinti Jakancų kaime, 8-oji ir 9-oji kuopos – užimti pozicijas nuo Vižonių iki Kužių, pulko štabas – įsikurti Valkininkuose.

Užimant naują barą, iš anksto nustatytas pozicijas teko koreguoti atsižvelgiant į susidariusią padėtį. Baras buvo užimtas taip: 6-osios kuopos 1-asis būrys įsitvirtino Mančiagirėje ir palaikė ryšį su Septintuoju pėstininkų pulku, du būriai – Žuraciškyje, 5-oji kuopa – Zervynų kaime, 2-oji kuopa – Cepeliūnuose ir Videniuose. Vaidaguose įsitvirtino 3-ioji kuopa. Cepeliūnuose užėmė pozicijas ir pusė eskadrono kavalerijos. 4-oji kuopa įsitvirtino Perlojoje.

Pulko štabas atvyko į Varėnos stotį. 3-iosios kuopos žvalgai Baugeliancų kaime užklupo ir išvaikė lenkų reitelius. Per susidūrimą du lenkų kariai žuvo, vienas buvo sužeistas. Paimti du arkliai.

Septintojo pėstininkų pulko dešinėje buvo nustatyta skiriamoji linija, einanti per Žurasiškius–Perloją–Daugų ežerą–Stakliškes (išvardintos vietovės priskirtos Septintajam pėstininkų pulkui), Ketvirtojo pėstininkų pulko kairėje – linija, einanti per Kurcius (priskirti Ketvirtajam pėstininkų pulkui)–Rudninkus–Šernionis–Liudvinavą, toliau – kairiuoju Neries krantu³⁷⁷.

Rugsėjo 29 d. lenkams užėmus Zervynų ir Mančiagirės kaimus, Pirmajam pėstininkų pulkui į pagalbą buvo atsiųstas šarvuotas traukinys „Gediminas“. Traukinio artilerijai vadovavo vyr. ltn. J. Rimeikis, kulkosvaidininkams – ltn. K. Pašys, 30 pulko kareivių – karininkas. Ankstų spalio 1-osios rytą šarvuotas traukinys prisiartinio prie Zervynų kaimo ir sustojo 2 kilometrų atstumu. Pasiųsti žvalgai pranešė, kad kaimai užimti lenkų ir yra stipriai saugomi. Šarvuotas traukinys prisiartinio ir pradėjo šaudyti iš patrankų ir kulkosvaidžių. Lenkams teko iš Zervynų trauktis, keletas buvo paimta į nelaisvę. Buvo ir užmuštų. Tačiau lietuviai besitraukiančio priešo nebepersekiavo, nes trūko kareivių. Tuo pasinaudoję lenkai susitvarkė ir nuo aukštumų už kaimo pradėjo šaudyti, tačiau šarvuoto traukinio ugnies buvo išsklaidyti. Po to traukinys, dar paleidęs kelis sviedinius į Mančiagirės kaimą, grįžo į Varėną³⁷⁸.

Tą pačią dieną lenkus pavyko nustumti ir kitose vietose. Pirmojo pėstininkų pulko 4-oji kuopa užėmė Žiūratiškes, 6-oji kuopa Mergežeryje saugojo geležin-

Šarvuotas traukinys „Gediminas“ (VDKM)

377 Ten pat, l. 121.

378 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 337.

kelį ir žvalgė vietovę. Pulko štabas iš Valkininkų stoties persikėlė į Varėnos stotį. Vakare lenkai nuo Mančiagirės pusės ėmė supti 4-ąją kuopą. Jai į pagalbą atvyko mjr. V. Šaudzis su husarų daliniu ir artilerijos būriu. Naktį 4-oji kuopa, bijodama būti apsupta, pasitraukė į Perloją, 6-oji kuopa su dviem kulkosvaidžiais, vadovaujama kpt. J. Plentos, užėmė poziciją prie geležinkelio už pusantro kilometro nuo Varėnos stoties, vienas būrys buvo pasiūstas į Zervynų pusstotę, 1-oji kuopa užėmė barą palei Derežnyčios upę iki Perlojos.

Spalio 2-ąją lenkai puolė geležinkeliu ir vėl užėmė Zervynas, bet, pamatę artėjant šarvuotą traukinį „Gediminas“, pasitraukė³⁷⁹.

Norėdamas išvengti netikėto užpuolimo naktį, traukinio vadas krn. J. Kraucevičius ketino vykti į Valkininkų geležinkelio stotį, bet Pirmojo pėstininkų pulko vadas mjr. V. Skorupskis pasipriešino – paprašė traukinį palikti Varėnoje ir taip moraliai paremti pėstininkus. Traukinys buvo paliktas. Apsaugos linija buvo išdėstyta 3 kilometrai nuo Varėnos stoties. Spalio 3-iosios rytą lenkai puolė išilgai geležinkelio. Jie ėmė iš visų pusių supti traukinį. Šis atsišaudydamas pradėjo trauktis į Valkininkų geležinkelio stotį, tačiau privažiavo vagonais užverstą kelią. Nei pirmyn, nei atgal traukinys važiuoti nebegalėjo, nes lenkai šūviais sugadino garvežį. Įgula, palikusi traukinį, turėjo skubiai trauktis į Valkininkus. „Gediminas“ atiteko lenkams³⁸⁰.

Ankstų spalio 3-iosios rytą Pirmojo pėstininkų pulko 4-oji kuopa užėmė barą pagal Merkio upę Paūliai–Perloja, 1-oji kuopa – kairiau pagal Derežnyčios upę iki 118-osios aukštumos, 6-oji kuopa – nuo Mergežerio iki geležinkelio, 5-osios kuopos būrys – Palkabeliuose, o nuo jų iki Barčių išsidėstė raitininkų būrys. Nuo Barčių per Vydenius ir Žagarus išsidėstė 2-oji kuopa, toliau iki Pulsotokų – 3-iasis batalionas su artilerijos būriu. Kitas artilerijos būrys buvo Perlojoje. Rezerve buvo palikti 5-osios kuopos du būriai, saugoję šarvuotą traukinį, ir Girežeryje 3-ioji kuopa.

Išgirdęs šaudymą Valkininkų stoties pusėje, mjr. P. Genys su 1-ąja ir 3-iaja kuopomis bei 4-uoju baterijos būriu išskubėjo į pagalbą, bet pakeliui sutiko mjr. V. Šaudzij su kariais. Šis pranešė, jog Varėnos geležinkelio stotis jau užimta, kariai išblaškyti. Tada mjr. V. Šaudzis su 1-ąja ir 3-iaja kuopomis užėmė pozicijas palei Merkį ir ilgai gynė Varėnos miestelį nuo lenkų. Artilerija ėmė šaudyti į stotį, tačiau jai baigėsi sviediniai, o vežimai su šaudmenimis kažkur paklydo. Teko trauktis Bobriškio link.

Perloją gynė kpt. P. Dundulio vadovaujama 4-oji kuopa ir Perlojos partizanai. Nors lietuviai atkakliai gynėsi ir net perėjo į durtuvų kautynes, tačiau iš visų pusių supami gausenio priešų turėjo pasitraukti į Daugus. 2-osios kuopos ir 3-iojo bataliono baro lenkai nepuolė, tačiau atsitraukus kitoms dalims ir šie

379 Ten pat .

380 Ten pat, p. 338.

Žvalgų būrys kovų su lenkais metu. 1920 m. (VDKM)

pasitraukė į Valkininkų stoties rajoną. Vakare Pirmasis pėstininkų pulkas buvo užėmęs barą Bobriškis–Vazgirdonys–Jokėnai–Pamerkys³⁸¹.

Tą dieną pasižymėjo nedidelis pulko dalinys, pastojęs kelią besiveržiantiems lenkams Varėnos valsčiaus Antakalnio kaimo laukuose. Lenkų pulkas su artilerijos baterija bandė forsuoti Merkį, bet jiems sukliudė lietuvių dalinys su sunkiuoju kulkosvaidžiu. Kulkosvaidininkas Leonas Valatka atmušinėjo priešo atakas iki 11 valandos. Tik kulkosvaidį apšaudžius iš patrankos ir kulkosvaidininkui žuvus, greitai buvo palaužtas ir pėstininkų pasipriešinimas. Be kulkosvaidininko, dar žuvo Antanas Valatka ir Jurgis Bartulis. Lenkai vietos gyventojams leido juos be karstų ir jokių iškilmių palaidoti Varėnos kapinėse³⁸².

Jeigu pabandytume apibūdinti Pirmojo pėstininkų pulko veiksmus lenkų fronte nuo liepos mėnesio iki Liucijano Želigovskio vadovaujamos kariuomenės įsiveržimo, pamatytume, kad pulkui buvo duodami be galo painūs uždaviniai, kurie greitai keisdavosi. Pulko dalys buvo išmėtytos maždaug 60 kilometrų ilgio bare, o to meto sąlygomis palaikyti stabilesnius ryšius buvo neįmanoma, todėl tiek pulko vadas, tiek batalionų vadai kartais nieko negalėdavo padaryti. Pulkovo vadovybė, gaudama greit besikeičiančius aukštesnės vadovybės nurodymus, kartais taip sumaišydavo padalinius, kad nebesugebėdavo vadovauti batalionams. Tai ypač išryškėjo rugsėjo pabaigoje.

1920 m. spalio 8 d., 6 val. ryto, lenkų kariuomenė, vadovaujama gen. L. Želigovskio, sulaužiusi išvakarėse su Lietuva pasirašytą susitarimą, pradėjo puolimą.

³⁸¹ Ten pat.

³⁸² LCVA, f. 513, ap. 1, b. 314, l. 72.

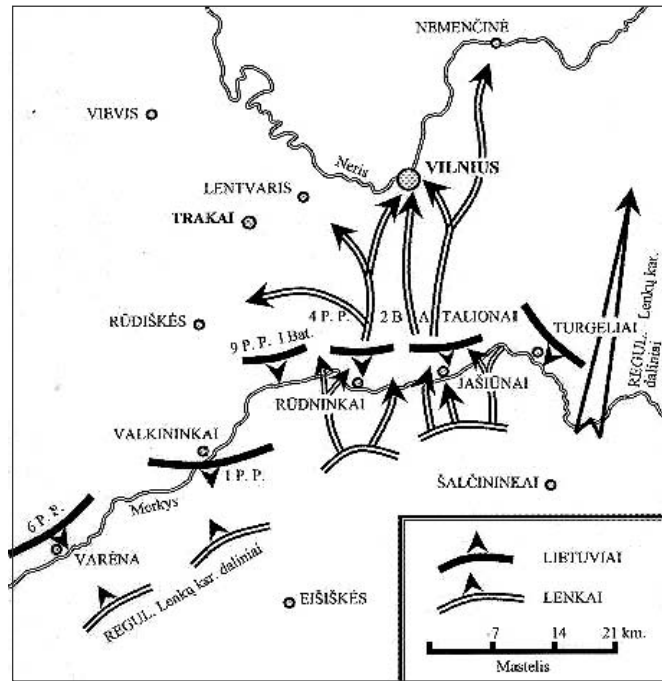
Pagrindiniam smūgiui lenkai pasirinko tuščią tarpą tarp Pirmojo ir Ketvirtojo pėstininkų pulkų ir, miškais apėję lietuvių ginamas pozicijas, ėmė juos supti. Kadangi lenkų jėgos buvo daug gausesnės, o puolimas netikėtas, lietuviai pralaimėjo. Vilnius buvo prarastas.

Spalio 9 d. pulkui buvo įsakyta užimti barą palei Gardino–Vilniaus geležinkelį net iki Lentvario. Barą Valkininkai–Merkinė buvo užėmusi pulko Mokomoji kuopa³⁸³.

Spalio 10-ąją lenkai pradėjo pulti pulko dalis. Jie užėmė Rūdiškių geležinkelio stotį. Spalio 14-ąją pulkas pasitraukė į vakarus nuo Lentvario–Rūdiškių geležinkelio. Štabas iš Naujųjų Trakų persikėlė į Daugirdiškius. Spalio 15-ąją lenkai toliau puolė visu frontu. Pirmasis pėstininkų pulkas buvo priverstas pasitraukti į Akmenos–Margių–Drabužiukų ežerų liniją, štabas persikėlė į Semeliškes³⁸⁴.

Spalio 16-ąją auštant lietuviai perėjo į kontrpuolimą. Pirmojo pėstininkų pulko dalys puolė lenkų 205-ąjį pulką Olsokų–Margių ežerų linijoje, tačiau lenkai po ataklių kautynių puolimą atrėmė³⁸⁵. Susidūrimų su lenkais buvo ir kitomis dienomis. Spalio 20-ąją nukentėjo pulko 8-oji kuopa³⁸⁶.

Spalio antroje pusėje pulko vadovybėje įvyko pasikeitimų. V. Skorupskis spalio 17 d. kpt. P. Dundulį paskyrė 3-iojo bataliono vadu, spalio 20 d. mjr. P. Genį – pulko vado pagalbininku, spalio 29 d. kpt. M. Rėklaitį – 1-ojo bataliono vadu, spalio 30 d. ltn. V. Statkų – pulko adjutantu³⁸⁷.

Schema Nr. 21
Gen. L. Želigovskio kariuomenės puolimas. 1920 m. spalio 8–9 d.
Iš knygos: V. Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 353

383 1 pėst. DLK Gedimino pulkas // Ten pat, b. 227, l. 109.

384 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko žygiai // Karys, 1939, Nr. 34, p. 958.

385 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 365.

386 1 pėst. DLK Gedimino pulkas // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 227, l. 109.

387 Ten pat, b. 22, l. 143, 175.

Lietuvių kariai, grįžę iš lenkų nelaisvės. 1920 m. (VDKM)

Nepriklausomybės kovose žuvo ar mirė nuo žaizdų trys pulko karininkai: anksčiau minėtas pulko vadas krn. Antanas Juozapavičius (palaidotas Alytaus kapinėse), ltn. Jurgis Sidaravičius, žuvęs 1919 m. rugpjūčio 23 d. Balčių dvaro laukuose (palaidotas Daugailių kaimo kapinėse), Juozas Grabliauskas, 1919 m. rugsėjo 21 d. lenkų sušaudytas nelaisvėje (palaidotas Liškiavos kapinėse), taip pat karo valdininkas P. Ruzgas, žuvęs 1919 m. vasario 13 d. Buchtos girininkijoje (palaidotas Marijampolės kapinėse) ir 77 (kitais duomenimis – 92) kareiviai.

Su visais Lietuvos priešais kovoję ir narsumu pasižymėję kariai buvo apdovanoti Vyčio Kryžiaus ordinais: I rūšies 3-iojo ir 2-ojo laipsnio – karininkai K. Ladiga, V. Skorupskis, V. Šaudzis, P. Dundulis ir S. Marcinkevičius, 3-iojo laipsnio – 35 karininkai. II rūšies 3-iojo laipsnio ordinu buvo apdovanoti 3, I rūšies 3-iojo ir 2-ojo laipsnio – 14, 3-iojo laipsnio – 200 kareivių.

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu apdovanoti karininkai P. Dundulis, J. Plenta, A. Pošiūnas, 4-ojo laipsnio – 5 karininkai.

Savanorių kūrėjų medaliu apdovanota 13 karininkų ir 4 kareiviai.

Nepriklausomybės medaliu apdovanoti 56 karininkai ir 1123 kareiviai³⁹¹.

1920 m. gruodžio 13 d. grįžo lenkų nelaisvėje buvę Lietuvos kariai. Tarp grįžusiųjų buvo ir 96 Pirmojo pėstininkų pulko kariai³⁹².

391 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 232.

392 Vietinės kariuomenės brigados vado 1920-12-13 raštas // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 424, l. 119.

PULKAS NEUTRALIOS ZONOS SU LENKIJA APSAUGOS LAIKOTARPIU

1920 m. lapkričio 29 d. Kaune, dalyvaujant keturiems Tautų Sąjungos karinės kontrolės komisijos nariams, Lietuvos ir Lenkijos atstovai pasirašė paliaubų sutartį dėl karo veiksmų nutraukimo ir 6 kilometrų neutralios zonos tarp abiejų valstybių kariuomenių nustatymo.

1920 m. gruodžio 18 d. Pirmasis pėstininkų pulkas užėmė barą palei neutralią juostą Giedraičių–Širvintų–Kernavės linijoje. Pulko štabas iš Gelvonų dvaro persikėlė į Nartakių dvarą, gruodžio 22-ąją – į Urniežius, gruodžio 24-ąją – į Bartkūnus³⁹³. Pulkas buvo I divizijos sudėtyje, kuri saugojo demarkacijos liniją nuo dešiniojo Neris upės kranto ties Valiukiškių kaimu iki Latvijos sienos ties Kurtumo dvaru.

Padėtis palei demarkacijos liniją buvo įtempta, nes lenkų valdžia, ir toliau Lietuvą laikydama tik laikinąja valstybe, ši susitarimą pažeidinėjo beveik nuo pat pirmos dienos. Neutrali zona tapo „niekieno žeme“, kurios dauguma gyventojų buvo lietuviai. Tam tikrą dalį sudarė ir nutautėję žmonės. Abi pusės – ir lenkai, ir lietuviai – stengėsi pelnyti neutralios zonos gyventojų simpatijas. Lenkai savo priešininkus minėtoje zonoje ėmė įvairiais būdais terorizuoti. Netrukus jų plėšikavimai, nepaklusnių gyventojų žudymai, o vėliau netoli šios zonos buvusių lietuvių kariuomenės sargybų puldinėjimai įgavo sistemingą pobūdį³⁹⁴.

1921-uosius pulkas pasitiko turėdamas 47 karininkus, 9 karo valdininkus, 3 gydytojus, karo kapelioną ir 2348 eilinius karius³⁹⁵.

Nors prie neutralios zonos tebebuvo karo padėtis, palaipsniui pulkas pradėjo gyventi taikos sąlygomis. 1921 metų sausį įvyko inspekcinis patikrinimas – buvo tikrinama, kaip karinėse dalyse saugomi ginklai. Šautuvai sandėliuose ir tie, kuriuos turėjo pulko kareiviai, buvo rasti švarūs. O štai Ūkio ir Sandėlių kuopose, žvalgų komandoje ginklai buvo nešvarūs, kai kurie surūdiję. Į tai buvo atkreiptas pulko vado dėmesys³⁹⁶.

(VDKM)

393 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko žygiai // Karys, 1939, Nr. 34, p. 959.

394 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais // Karo archyvas, t. 22, V., 2007, p. 153.

395 Įsakymas 1 p. p. 1921-01-01 Nr. 1 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 22, l. 248.

396 Įsakymas kariuomenei. 1921 m. balandžio 6 d. Nr. 70.

Visuomenės ir kariuomenės atstovai prie paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę Ukmergėje (KAA)

1921 metų kovą išėjo pirmasis pulko laikraščio „Skydas“ numeris. Laikraštyje buvo rašoma apie Lietuvos istoriją, jos priešus, pulką, spausdinami feljetonai, sveikinimai ir kt. Redakcijos skiltyje buvo rašoma: „*Tegul „Skydas“ sujungia mus visus šio pulko karius – karininkus, karo valdininkus, puskarininkius, raštininkus eilinius – visus kaip retėžis, kad sujungia atskirus žiedus ir pasidaro vienas neiskiriamas tvirtas, nepertraukiamas ryšys, kad tokiu būdu išsilaikytume ne tik fronte, grandinėje, gindamies nuo priešo, leisdami jam taiklius šūvius, bet ir kultūroje, apšvietoje ir bendrame išsilavinime.*“³⁹⁷ Laikraštėlių redagavo lt. Petras Biržys. Ir nors tai buvo nedidelės apimties rankraštinis leidinys, jis iš karto tapo populiarius tarp karių. Tačiau išėjo tik keturi šio laikraščio numeriai. 1921 m. gruodžio 25 d. jį pakeitė laikraštukas „Gediminaitis“. Iliustracijas piešė eilinis Vladas Safranavičius, laikraštį sudarė ir išleido lt. P. Biržys³⁹⁸.

Lenkai neutralios zonos gyventojus pradėjo terorizuoti nuo pat 1921 metų pradžios, bet demarkacijos liniją saugojusių Lietuvos karių nepuldinėjo. Tačiau tai truko neilgai. Netoli Širvintų miestelio, buvusiam Akmenių dvare, stovėjusios Pirmojo pėstininkų pulko kuopos vadas kovo 18 d. gavo žinią, jog Širvintų link artėja lenkų karių kuopa. Šios žinios patikrinti jis pasiuntė keturis kareivius. Širvintose tie kareiviai lenkų buvo netikėtai užklupti ir paimti į nelaisvę. Vienam iš jų pavyko pasprukti, tris karius lenkai sušaudė vietoje. Tuo metu į pietus nuo Širvintų sargyboje buvę du Septintojo pėstininkų pulko kareiviai, išgirdę šaudymą, nuėjo pasižvalgyti. Jie taip pat lenkų buvo suimti ir sušaudyti.

397 Nuo redakcijos // Skydas, 1921 m. sausio 1 d., Nr. 1.

398 Gediminaitis, 1921, gruodžio 25 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 29, l. 145.

Apiplėšę kelis miestelio gyventojus, lenkai pasitraukė. Nužudyti lietuvių kariai kovo 19 d. buvo iškilmingai palaidoti Ukmergės kapinėse³⁹⁹.

Lenkams neutralios zonos pasienyje telkiant vis daugiau karių, be to, padažnėjus jų provokacijoms, 1921 m. balandžio 16 d. Lietuvos kariuomenės generalinis štabas Pirmojo, Ketvirtojo ir Septintojo pėstininkų pulkų vadams įsakė griežčiau kontroliuoti savo karių, šaulių ir partizanų veiksmus, neleisti jiems peržengti neutralios zonos linijos ir nesuteikti lenkų vadovybei preteksto prieš Lietuvą pradėti stambių puolamųjų veiksmų. Nusižengusiuosius įsakyta perduoti karo lauko teismui⁴⁰⁰.

1921 m. balandžio 24 d. pulke lankėsi krašto apsaugos ministras Jonas Šimkus. Ministrui pulkas padarė nekokią įspūdį. Jis buvo dislokuotas kaimuose, kareiviai apgyvendinti atskiruose namuose, sanitarinis punktas – netvarkingas, nešvarus ir drėgnas. Kareiviams trūko uniforminių švarkų, autų. Ministras į visus šiuos trūkumus atkreipė pulko vado dėmesį⁴⁰¹.

1921 m. gegužės 17 d. pulko štabas persikėlė į Ukmergės rajoną⁴⁰², o po kelių dienų jį vėl aplankė krašto apsaugos ministras. Šį kartą jis tikrino, kaip vyksta šaudymo pratybos. Tuo, ką pamatė, ministras ir vėl liko nepatenkintas. Įsakyme kariuomenei apie tai rašoma: „Veiksmus šaudyti vykdo lėtai, nevienodai ir daugumoj netaisyklingai. Vykdytume veiksmų šaudymo stačiom ir klūpsčiom pastebėta daug klaidų. Viršininkai–būrininkai ir skyrininkai nevisi paduoda tinkamas komandas šaudyti, nekalbant jau apie jų nesugebėjimą pastebėti ir taisyti klaidas.“⁴⁰³

Pulko šventė. Civiliniais rūbais vilki krašto apsaugos ministras prof. J. Šimkus. 1921 m. birželio 28 d. (VDKM)

399 I pėst. divizijos vado gen. lttn. St. Nastopkos 1921 m. kovo 20 d. telefonograma Nr. 76 generalinio štabo viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 305, l. 49–50.

400 Lesčius V. Lenkų provokacijomis neutralioje zonoje 1921–1923 metas // Karo archyvas, t. 22, p. 190.

401 Įsakymas kariuomenei. 1921 m. balandžio 29 d. Nr. 100.

402 K. Sabalyš. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 170.

403 Įsakymas kariuomenei. 1921 m. liepos 5 d. Nr. 153.

Dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių pulke iš tikrųjų buvo nekokia padėtis, todėl gegužės 29-ąją pulko vadu buvo paskirtas mjr. Ignas Musteikis, bet po kelių dienų, t. y. birželio 11-ąją, šį pakeitė mjr. Vladas Skorupskis⁴⁰⁴, o mjr. I. Musteikis buvo paskirtas Dešimtojo pėstininkų Marijampolės pulko vadu. Kodėl įvyko šie pasikeitimai, duomenų neradome.

Dar tebevykstant mūšiams Lietuvos karinė vadovybė didelį dėmesį pradėjo skirti karių švietimui. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, tas dėmesys dar labiau sustiprėjo. 1921 m. rugpjūčio 1 d. pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, buvo sudaryta Švietimo komisija. Nuostatai skelbė, kad pulko Švietimo komisija sudaroma vado įsakymu iš penkių žmonių. Komisijos pirmininku turi būti skiriamas karys, baigęs ne mažiau kaip šešias aukštesnės mokyklos klases arba tokią mokyklą atitinkančius kursus.

Komisijos pirmininkas turėjo būti atleistas nuo kitų tarnybinių pareigų. Jei jis ėjo kuopos vado, komandos viršininko ar aukštesnes pareigas, turėjo būti atleidžiamas nuo budėjimo, dalyvavimo kitose komisijose, komandiruočių ne švietimo reikalais. Buvo ir išlyga: komisijų pirmininkai be svarbių priežasčių negalėjo būti keičiami dažniau kaip kartą per metus. Dalių vadai apie asmenis, paskirtus į švietimo komisijų pirmininkus, arba apie priežastis, kodėl skiriami kiti, turėjo pranešti Karo mokslo skyriui. Kitus komisijos narius tvirtino vadas iš batalionų vadų siūlomų kandidatų. Buvo siekiama į komisiją įtraukti karius iš visų batalionų. Komisija iš savo tarpo turėjo išsirinkti sekretorių, knygininką, pulko vadui siūlė kandidatus į kitų švietimo įstaigų vedėjus.

Švietimo komisija buvo tiesiogiai pavaldi pulko vadui. Ji buvo įpareigota vykdyti Generalinio štabo Karo mokslo skyriaus nurodymus švietimo srityje, derinti su juo savo veiklą. Komisija kiekvieno mėnesio pirmąją dieną privalėjo pateikti veiklos ataskaitą pulko vadui ir Karo mokslo skyriui nustatyta tvarka.

Komisijoms buvo numatytos šios pareigos:

1. Svarbiausia Švietimo komisijos pareiga – organizuoti ir prižiūrėti kariuomenės švietimo darbą, už kurį tiesiogiai buvo atsakingas pulko vadas.
2. Šiai pareigai atlikti dalyse komisijos turėjo steigti trijų rūšių bendrojo lavinimo mokyklas: beraščiams, mokantiesiems skaityti ir rašyti ir baigusiesiems pradinę mokyklą.
3. Organizuoti kalbos ir kitos rūšies kursus karininkams ir karo valdininkams.
4. Organizuoti karių lavinimą ne mokyklose: steigti knygynus, skaityklas, klubus, rengti paskaitas, ekskursijas, chorus, spektaklius ir t. t.
5. Organizuoti ir tarp karių plėtoti įvairių rūšių sportą.
6. Organizuoti įvairių rūšių mokamas ir nemokamas pramogas ir pasilinksmimus.

404 Įsakymas kariuomenei. 1921 m. birželio 11 d. Nr. 132.

Pulko krautuvė (VDKM)

7. Ieškoti švietimo darbui reikalingų lėšų.

8. Sudaryti kiekvieno pusmečio darbų planą ir pateikti jį pulko vadui ir Karo mokslo skyriui.

Nuostatai numatė lėšų šaltinius, iš kurių buvo galima vystyti komisijoms keliamas užduotis. Tie šaltiniai buvo:

- a) Krašto apsaugos ministerijos asignavimai;
- b) pelnas, gautas iš karių parduotuvių, vakarų, spektaklių, aukų ir t. t.

Komisijos turėjo vadovautis Karo mokslo skyriaus nustatytomis Karių mokymo taisyklėmis⁴⁰⁵.

Pirmuoju Pirmojo pėstininkų pulko Kultūros ir švietimo komisijos pirmininku buvo paskirtas ltn. Petras Biržys, išdininku – kunigas karo kapelionas J. Valaitis, knygininku – ltn. Jonas Dainius.

1921 m. kovo 8 d. įsakymu pulkui buvo patvirtintos Švietimo komisijos pulko batalionuose ir kuopose. Komisijų pirmininkais batalionuose paskirti: 1-ajame – ltn. J. Šlepetytis, 2-ajame – ltn. Slavinskas, 3-iajame – ltn. A. Čepauskas. Kuopose: 1-joje – j. psk. Jonas Sluckas, 2-ojoje – ltn. J. Šlepetytis, 3-iojoje – ltn. Petras Ciunis, 4-ojoje – ltn. Kraupas, 5-ojoje – ltn. J. Navikevičius, 6-ojoje – ltn. Palubinskas, 7-ojoje – ltn. Peleckas, 8-ojoje – vyr. psk. Kazys Adamauskas, 9-ojoje – ltn. Patalauskas, 1-ojoje kulkosvaidžių kuopoje – ltn. B. Šveikauskas, 2-ojoje – ltn. Slavinskas, 3-iojoje – ltn. A. Čepauskas. Švietimo komisijos buvo sudarytos ir smulkesniuose pulko padaliniuose⁴⁰⁶.

405 Įsakymas kariuomenei. 1921 m. liepos 30 d. Nr. 174.

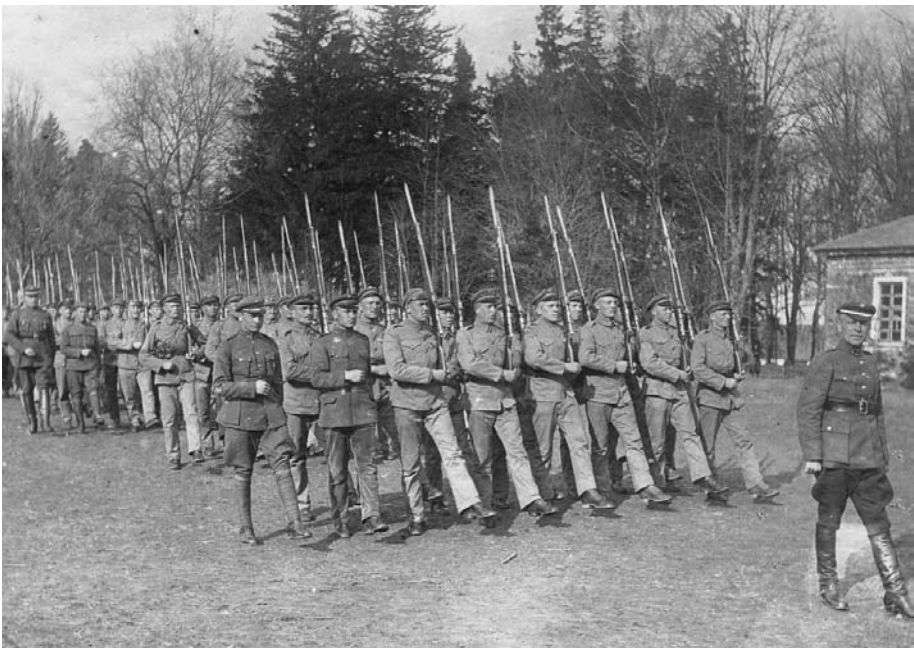
406 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 39, l. 109.

Yra išlikęs Trečiojo pėstininkų pulko Švietimo komisijos posėdžio protokolas. Kaip matyti iš protokolo, 1921 m. balandžio 4 d. buvo svarstomi einamieji klausimai, aptarti įvykę renginiai, svarstyti būsimos gegužinės su „*pavasario grožbių konkursu*“ organizavimo klausimai⁴⁰⁷. Matyt, ir kituose posėdžiuose buvo svarstomi panašūs pulko kultūrinio ir švietimo darbo klausimai.

Švietimo komisijos išliko iki pat sovietinės okupacijos ir pulko likvidavimo.

Kariuomenės vadovybė ėmė rūpintis ne tik kareivių, bet ir karininkų tolesniu mokymu. 1921 m. balandžio 12 d. pulko vadas mjr. V. Skorupskis išvyko mokytis į Aukštųjų karininkų kursus. Pulku vadovauti buvo laikinai paskirtas pulko vado padėjėjas mjr. P. Genys⁴⁰⁸.

1921 m. gegužės 17–18 dienomis I pėstininkų divizijoje buvo perdislokuojamos dalys. Pirmasis pėstininkų pulkas su 1-ąja baterija, šarvuotu automobiliu ir autobūriu buvo perkeltas į Ukmergės apylinkes ir perėmė iki tol Ketvirtojo pėstininkų pulko saugotas pozicijas. Pirmojo pėstininkų pulko pozicijas perėmė Ketvirtasis pėstininkų pulkas. Tačiau liepos 29-ąją šias pozicijas teko perleisti Trečiajam pėstininkų pulkui, o Pirmajam pėstininkų pulkui perimti Septintojo pulko saugotas pozicijas⁴⁰⁹. Be abejo, toks pozicijų keitimas pulko gyvenime sukėlė nemenką sumaištį.

Rikiuotės pratimais kariuomenės vadas liko patenkintas. 1921 m. rugpjūčio 2 d. (VDKM)

407 1 p. p. Kultūros ir švietimo komisijos posėdžio protokolas Nr. 3 // Ten pat, b. 5, l. 121.

408 Įsakymas 1 p. p. 1921-04-12 Nr. 102 // Ten pat, b. 39, l. 213.

409 LCVA, f. 384, ap. 1, b. 37, l. 266.

1921 m. rugpjūčio 2 d. pulke Ukmergėje apsilankė laikinai einantis kariuomenės vado pareigas gen. ltn. Juozas Kraucevičius. Vadas atvyko 9 valandą ryto ir rado batalioną aikštėje atliekantį rikiuotės pratimus. Patikrinęs bataliono mokymo programą mėnesiui, kariuomenės vadas nerado laiko skirti lauko pratimams. 8-ajai kuopai jis davė taktinę užduotį ir pamatė, kad „*kuopa ir supratimo neturi apie veikimą lauke*“. Toliau vadas tikrino 1-osios, 6-osios ir iš dalies 1-osios kulkosvaidžių kuopų mokymą. Gerai įvertino 6-ąją kuopą, o kitas dvi – visai blogai.

Tačiau patikrinęs pulko rikiuotę, vadas liko patenkintas. Rikiuotės pratimus įvertino labai gerai.

3-iojo bataliono kareivines vadas rado ne visai tvarkingas, pastebėjo, kad maistas nėra gerai pagamintas, kad daugiau dėmesio tam turi skirti karininkai, nurodė nepriimti sugedusių produktų.

Apibendrinamas patikrinimo rezultatus, gen. ltn. J. Kraucevičius pateikė konkrečius pasiūlymus, kaip pagerinti pulko karių mokymą, o ypač atkreipė dėmesį į žvalgų mokymą, duomenų apie priešą rinkimą, priešo apsupimo pratimus, dalių tarpusavio sąveiką, pranešimų ir nurodymų perdavimo mechanizmą ir kt.⁴¹⁰

Po savaitės, t. y. rugpjūčio 8-ąją, pulko tikrinti atvyko I divizijos vadas gen. št. plk. Konstantinas Kleščinskis. Jo išvada apie pulką gana įdomi, todėl pateiksime ištrauką iš įsakymo I pėstininkų divizijai: „*Pulkas išrikiuotas buvo gerai. Kareiviai gerai aprenkti, geros kariškos išvaizdos, gyvūs, miktūs... Vietoje daviau taktišką užduotį visam pulkui užimti poziciją. Skaitant užduotį nevertojamas žemėlapis, nes pulkas jų neturi tik vieną... Vykstant užėmimui pozicijos buvo per daug*

Pulkas lauko pratybose. 1921 m. rugpjūčio 30 d. (VDKM)

410 Įsakymas kariuomenei. 1921 m. rugpjūčio 11 d. Nr. 187.

išsklaidytas. Užduotis buvo atlikta neblogai ir greitai. Nežiūrint blogo oro, batalionai greit ant duotų barų susitvarkė, tvarkoje užėmė apkasus. Ryšiai su manimi ir tarp savęs geri. Vienkart su užėmimu pozicijos praveisti ir telefono ryšiai...“

Divizijos vadas pratybų metu pastebėjo ir kai kurių kitų smulkių trūkumų. Apskritai iš pulko jis išvyko susidaręs gerą nuomonę⁴¹¹.

1921 m. rugsėjo 20 d. pulkas buvo perkeltas į Gelvonų rajoną. Čia I divizijos sudėtyje vieno bataliono jėgomis jis ėmė saugoti neutralią zoną nuo Neries upės prie Pakalniškių iki Rimučių⁴¹². Pulko štabas buvo Bartkūnų kaime netoli Ukmergės–Širvintų plento, vėliau Gelvonų dvare. 1-ojo bataliono štabas buvo įsikūręs Staškūniškyje, 2-asis batalionas buvo išsidėstęs Rubikonių kaimo apylinkėse, 3-iasis – Bagaslaviškio miestelyje⁴¹³.

Nuo 1921 m. rugsėjo 20 d. iki 1922 m. vasario 6 d. pulko vadas mjr. V. Skorupskis vėl išvyko mokytis į Aukštųjų karininkų kursus. Pulku laikinai vadovauti vėl buvo paskirtas mjr. P. Genys⁴¹⁴.

1921 m. spalio 1 d. pulke išformuota Atsargos kuopa⁴¹⁵.

Po visų pertvarkų 1922 m. sausio pradžioje pulkas saugojo neutralios zonos barą nuo Valiukiškių kaimo prie Neries iki Rimučių kaimo. Kaip ir anksčiau,

Pulko karininkai (VDKM)

411 Įsakymas 1 pėst. Divizijai. 1921-08-13 Nr. 21 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 40, l. 335.

412 1 pėst. DLK Gedimino pulkas // Ten pat, b. 227, l. 109.

413 1 pėstininkų divizijos štabo karo dienynas kovų su lenkais metu // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 337, l. 4.

414 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 41, l. 69, b. 42, l. 53.

415 Įsakymas 1 p. p. 1921-10-05 Nr. 278 // Ten pat, l. 103.

Mjr. B. Dundulis, ltn. Juodelis, ltn. B. Karevičius Paširvinčių dvare. 1922 m. (KAA)

barą saugojo vienas pulko batalionas, kurio štabas buvo Paširvinčio dvare. Kuopų štabai buvo Kunigiškiuose, Musninkuose ir Lapšių dvare. Kitos pulko dalys ir pulko štabas buvo Gelvonų dvare ir jo apylinkėse⁴¹⁶.

1922 m. kovo 7 d. ūkio vedėjui buvo įsakyta prie Nerikiuotės kuopos organizuoti siuvėjų ir batsiuvių dirbtuves, pulko adjutantui prie štabo raštinės – mokinių raštininkų mokyklą. Su mokiniais raštininkais ltn. S. Bagdonui ir ltn. Navikevičiui teko užsiiminėti kasdien po 5 valandas, supažindinti juos su raštų kūrimu ir mokyti taisyklingai rašyti⁴¹⁷.

1922 m. gegužės 28 d. vadas įsakė pulko Kultūros ir švietimo komisijos pirmininkui karo kapelionui kun. J. Valaičiui Gelvonų miestelyje steigti kareivių arbatinę ir nakvynės namus, pulko komendantui pulko daboklę perkelti iš Gelvonų miestelio į Mikolajūnų kaimą⁴¹⁸. Birželio viduryje Ryšių komandos viršininkas ltn. P. Kvedaravičius gavo nurodymą Gelvonų dvare sutvarkyti ir tinkamai paruošti salę, įrengti sceną, vietas bufetui ir šokiams, sukalti pakankamai suolų žiūrovams, kur reikia, įvesti elektrą. Kaip galima greičiau salėje įrengti kinematografą⁴¹⁹.

Taigi atrodo, kad pulkas pradėjo gyventi normalų taikos meto gyvenimą, o kai kurie karininkai netgi pradėjo užmiršti, kad pulkas vykdo kovinę užduotį. 1922 m. birželio 9 d. pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis patikrino demarkacijos

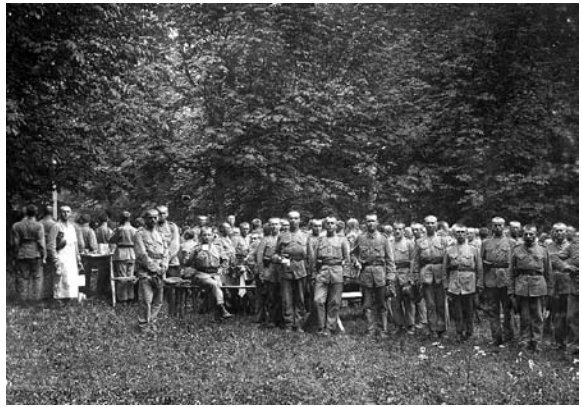
416 1 pėstininkų divizijos štabo karo dienynas kovų su lenkais metu // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 337, l. 59.

417 Įsakymas 1 p. p. 1922-03-07 Nr. 66 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 42, l. 90.

418 Įsakymas 1 p. p. 1922-05-28 Nr. 148 // Ten pat, b. 55, l. 286.

419 Įsakymas 1 p. p. 1922-06-12 Nr. 163 // Ten pat, b. 56, l. 39.

liniją saugančias 7-ąją ir 8-ąją kuopas. Tai, ką jis rado, buvo nepateisinama. Apkasai neužmaskuoti, susisiekimo tarp jų nebuvo, sargybos būdelės padarytos iš šiaudų ir visai neužmaskuotos. Vienas iš užtvartų viršininkų, paklaustas, kur vestų žmones iškilus pavojui, nurodė atvirą vietovę. Buvo akivaizdu, kad užtvartos vadas neturėjo jokio supratimo, kaip užimti poziciją. Kareiviai buvo ne vienoje vietoje, bet išskirstyti po vieną du. Vadas įsakė užkardas saugančius karius sutelkti, kad iškilus pavojui būtų galima atremti priešą. Kareivių gyvenamosiose vietose buvo nešvaru, patalynė seniai skalbta. 8-ojoje kuopoje vadas nerado nei laikraščių, nei knygų. Paaiškėjo, kad čia kareiviai skaityti ir rašyti nemokomi. Jie nemokėjo ir rikiuotės pratimų.

Pulko šventė. 1922 m. liepos 16 d. (VDKM)

Taigi buvo matyti bataliono ir kuopų vadų apsileidimas. Pulko vadas visiems priminė, kad stovint sargyboje turi būti budima, kad kareiviai turi būti mokomi viso to, ko reikalauja kariuomenės statutai ir ką kareiviui būtina mokėti. Bataliono vadui ir kuopų vadams buvo įsakyta visus trūkumus nedelsiant pašalinti⁴²⁰.

Kad būtų geriau kontroliuojami kareivių mokymai, buvo įsakyta nuo birželio 20 d. visiems kuopų vadams ir komandų viršininkams pradėti pildyti užsiėmimų dienynus ir juose surašyti ne tik užsiėmimų temas, bet ir nedalyvavusius kareivius nurodant to priežastį⁴²¹.

1922 metais pulke įvyko nemažai pratybų, ypač šaudymo. Vienos kuopos buvo pasirėngusios geriau, kitos prasčiau. Kaip pavyzdį pateiksime rugsėjo mėnesį įvykusių 2-ojo bataliono kontrolinių šaudymo pratybų rezultatus,

420 Įsakymas I p. p. 1922-06-12 Nr. 163 // Ten pat, l. 38-39.

421 Įsakymas I p. p. 1922-06-20 Nr. 171 // Ten pat, l. 62.

nurodydami pataikymų į taikinį procentus: 4-oji kuopa – 20 proc., 5-oji – 30 proc., 6-oji – 19 proc., 2-oji kulkosvaidžių kuopa – 43 proc. Pakartotinėse šaudymo pratybose to paties bataliono rezultatai buvo kur kas geresni: 1-oji kuopa – 41 proc., 5-oji – 36 proc., 6-oji – 42 proc., 2-oji kulkosvaidžių kuopa – 38 proc.⁴²²

1922 m. liepos 4 d. pulko kapelionas kunigas Jeronimas Valaitis buvo paskirtas 1-ojo atskirojo lazareto kapelionu. Pulką jis paliko rugpjūčio 1 d.⁴²³ Naujasis karo kapelionas kunigas Benediktas Šveikauskas į pulką atvyko tik 1922 m. lapkričio 24 d.

1922 metų pradžioje demarkacijos liniją saugantys kariai ėmė gauti nerimą keliančių žinių apie lenkų suaktyvėjimą. Jau sausio 25

d. I pėstininkų divizijos vadas gen. št. plk. K. Kleščinskis pranešė, jog turima žinių, kad lenkai silpnina pasienio su sovietais apsaugą ir tos dalys gali būti perkeltos prie Lietuvos–Lenkijos demarkacijos linijos. „*Visa tai nereiškia, kad mūsų artimiausiu metu laukia lenkų užpuolimas, – rašoma rašte, – bet mes turime pasirengti ir sustiprinti savo budrumą ir pasirengti kovoms.*“⁴²⁴

Atsižvelgdamas į divizijos vado nurodymus, pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis vasario 3 d. išleido įsakymą pulkui, kuriame nurodė, jog iš Lenkijos gilumos prie demarkacijos linijos vežami civiliai, tarp jų ir vadinamieji Aukštosios Silezijos sukilėliai, kurie gali būti panaudoti prieš Lietuvą. Vadas įsakė

Pulko kariai apdovanojami Vyties kryžiais. Apdovanojimus įteikia Pirmojo pėstininkų pulko vadas mjr. V. Skorupskis. Ukmergė, 1922 m. rugpjūčio 15 d. (VDKM)

422 Įsakymas 1 p. p. 1922-09-13 Nr. 256 // Ten pat, l. 314–315.

423 Ten pat, l. 147, 234.

424 Ten pat, b. 63, l. 21.

pulko kariams išsiaiškinti visas lenkų partizanų organizacijas, jų karių skaičių, struktūrą, nurodė turėti omenyje tai, jog dabar, belaukiant Hagos konferencijos sprendimų, lenkams iškilo dilema: trauktis iš svetimų žemių arba vėl griebtis ginklo. Be to, lenkų vadovybė visokiais būdais apie savo pajėgas skleidžia melagingas žinias, siekdama suklaidinti tiek Lietuvos, tiek kitų šalių žvalgybas. Todėl reikia budėti ir stebėti, kad ties demarkacijos linija ir Lietuvos kariuomenės užnugaryje nebūtų lenkų partizanų ar šiaip kokių nors šnipų.

Be to, buvo pastebėta, jog pulko saugomoje teritorijoje lankėsi uniformuoti lietuviai dezertyrai ar persirengę lenkų partizanai, buvo užpulti civiliai gyventojai ir netgi kariai, tačiau užpuolikai nebuvo sulaikyti. Kad ateityje panašių įvykių būtų išvengta, pulko vadas batalionų vadams įsakė visiems kareiviams išduoti asmens liudijimus su bataliono vado parašu ir antspaudu. Ant liudijimo turėjo būti savininko parašas ir nurodytos jo asmens žymės. Vadas įsakė visiems kariams šiuos liudijimus nuolat nešiotis su savimi ir kad kiekvienas kareivis, sutikęs iš veido nepažįstamą kareivį, patikrintų pastarojo dokumentus, o prašomas privalėjo pateikti savuosius.

Saugantiesiems demarkacijos liniją buvo įsakyta nuo 22 iki 3 valandos ryto bet kokius sutiktus civilius sulaikyti ir pristatyti savo viršininkui. Visiems kariams buvo suteikta teisė tikrinti visų civilių asmens liudijimus. Vadas įsakė kiekvienam kariniam viršininkui, gavusiam pranešimą apie užpuolimą ar įtariamų asmenų buvimo vietą, nedelsiant vykti su atitinkamu karių skaičiumi į nurodytą vietą ir įtariamuosius suimti. Prisimindamas 1920 metų įvykius, kai prisidengiant kratomis buvo plėšikaujama, pulko vadas nurodė, jog darant kratas privalo dalyvauti karininkas arba karininko įgaliotas kareivis⁴²⁵.

1922 m. vasario 11 d. I pėstininkų divizijos štabo viršininkas pranešė, kad Tautų Sąjungos kontrolės komisija iš Lietuvos išvyko ir tarpininko nesusipratimams tarp lenkų ir lietuvių spręsti nebeliko.

Divizijos vadas įsakė vengti negeistinių įvykių laikantis šių principų:

1. Visose dalyse, ypač esančiose fronte, sustiprinti budrumą.
2. Viršininkams itin kontroliuoti, kad esama kariuomenės išsidėstymo linija iš mūsų pusės nebūtų peržengta.
3. Viršininkams eiti savo pareigas visu rimtumu, turint omenyje tai, jog šiuo metu priešas gali imtis visokių priemonių, kad išprovokuotų ginkluotą susirėmimą.
4. Saugoti, kad be atitinkamo leidimo niekas negalėtų patekti į Lietuvos pusę.
5. Ginklą pavartoti tiktai puolančiam mūsų pusėn priešui sulaikyti, bet ir šiuo atveju neperžengti dabartinės mūsų saugomos linijos⁴²⁶.

425 Įsakymas 1 p. p. 1922-02-03 Nr. 184 // Ten pat, b. 56, l. 94–95.

426 I pėst. divizijos štabo viršininko 1922-02-11 slapta raštas I pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 63, l. 22.

Balandžio 4 d. I pėstininkų divizijos štabo viršininkas perspėjo Pirmojo pėstininkų pulko vadą plk. ltn. V. Skorupskį, kad lenkai sustiprino demarkacijos linijos apsaugą padidindami sargybų skaičių. Neutralioje zonoje buvo pastebėta didelis skaičius ginkluotų civilių. Štabo viršininkas informavo, kad net trys lenkų kariuomenės pulkai – Kauno, Vilniaus ir Švenčionių – perrengti civilių rūbais ir kareiviai paskirstyti neutralioje zonoje. Divizijos vadas griežtai įsakė minėtas žinias patikrinti. Žinių karininkams pavedė duoti atitinkamus nurodymus, kad būtų išsiaiškinta lenkų dalių išsidėstymas, judėjimas, lenkų partizanų susitelkimo vietos, kokius jie gavo nurodymus ir kt.⁴²⁷

1922 m. birželio 30 d. pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis, pripažindamas, kad pulko žvalgyba vis dėlto labai silpna, informavo I pėstininkų divizijos vadą, jog apie Čiobiškį yra susikoncentravę lenkų partizanai. Pastebėta net raitų partizanų⁴²⁸.

Liepos 1-ąją plk. ltn. V. Skorupskis gavo visiškai slaptą I pėstininkų divizijos štabo viršininko raštą. Jame buvo pranešama, jog pastebimas akivaizdus lenkų partizanų susigrupavimas. Buvo įsakyta sustiprinti žvalgybą, ypač didelį dėmesį skiriant lenkų partizanams, nustatyti jų tikslus, jėgų susitelkimą, kilnojamuosius štabus, imtis agentūrinio darbo mūsų žmones infiltruojant į lenkų partizanų gretas⁴²⁹.

Pulko saugomame demarkacijos linijos bare buvo įrengiami postai, kasami apkasai. Gegužinės–Upninkų bare buvo iškasti 55 apkasai⁴³⁰.

Tačiau I pėstininkų divizijos, saugančios 180 kilometrų ilgio barą (jos sudėtyje buvo ir Pirmasis pėstininkų pulkas), padėtis darėsi itin sudėtinga. Ją dar labiau komplikavo spartus Lietuvos kariuomenės skaičiaus mažinimas. Nors pagal tuometinius etatus I pėstininkų divizijoje turėjo būti 7950 karių, faktiškai tebuvo 5280. Taigi trūko trečdalis karių. Minėtą barą saugojo 3 batalionai. Vienas batalionas saugojo 60 kilometrų, o kuopa – 20 kilometrų ruožą, nors pagal Lauko tarnybos statutą, norint tinkamai eiti apsaugos tarnybą, kuopa galėjo saugoti ne daugiau kaip 2 kilometrus.

Taigi tokį ilgą barą, kertamą miškų, pelkių ir kalvų, saugoti buvo labai sunku. Tuo sėkmingai naudojosi lenkų partizanai, užpuldami vieną ar kitą sargybos postą, grupuodami savo jėgas tuomet, kai lietuviai, stovėdami vietoje, pasyviai laukdavo netikėtų lenkų užpuolimų. Tai atsiliepė ir bendrai karių nuotaikai.

I pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. K. Kleščinskis, apibūdinęs susidariusią padėtį jo vadovaujamos divizijos bare, kariuomenės vadui gen. ltn. Juozui Stanaičiui pasiūlė kaip galima greičiau papildyti I pėstininkų divizijos sudėtį pagal nustatytus etatus, visus Lietuvos šaulius ir partizanus pasiūsti į neutralią zoną,

427 I pėst. divizijos štabo viršininko 1922-04-04 slaptas raštas I pėst. pulko vadui // Ten pat, l. 19.

428 Ten pat, l. 26.

429 Ten pat, l. 28.

430 Ten pat, b. 62, l. 244.

imtis atitinkamų diplomatinių žingsnių nenormaliai ir nepakenčiamai padėčiai pakeisti, neapsiribojant vien tik informaciniais pranešimais Tautų Sąjungai apie įvykius fronte, kuriais nieko nepasiekama, panaikinti neutralią zoną siekiant išvengti nereikalingų aukų.

Tačiau karinė vadovybė dėl sudėtingos tuometės politinės padėties ir finansinių-ekonominių sunkumų I pėstininkų divizijai mažai kuo tegalėjo padėti⁴³¹.

Greitai paaiškėjo, kad nerimą keliančios žinios buvo teisingos. Prasidėjo lenkų partizanų organizuoti išpuoliai prieš Lietuvos kriuomenės sargybas. Pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis Gelvonų, Pabaisko, Musninkų ir Čiobiškio gyventojams nuo 22 iki 3 valandos ryto uždraudė išeiti iš namų ir įsakė visiems nešiotis asmens dokumentus⁴³².

Pulko vado nuogaštavimai buvo ne be pagrindo. 1922 m. liepos 11 d. 2 val. 11 min. lenkų partizanai užpuolė Pasiėkų kaime buvusią 5-osios kuopos 1-ąją lauko sargybą. Užpuolikų buvo apie 10. Puolimas buvo atremtas, abi pusės nuostolių nepatyrė⁴³³.

Liepos 25 d. 15 val. 30 min. lenkų partizanai apšaudė kaime Žodze (taip dokumentuose – G. S.) buvusią lietuvių sargybą. Vienas kareivis buvo sužeistas⁴³⁴.

1922 m. liepos 26 d. 2 val. 15 min. 15–20 lenkų partizanų būrys užpuolė lauko sargybą Užžėlių kaime. Sargyba buvo apsupta iš dviejų pusių. Sargybinis Vladas Musnickas buvo nukautas iš karto, antras sargybinis Pranas Sintotas, sunkiai sužeistas, dar sugebėjo ateiti į kaimą, bet ten greitai mirė. Susitelkusi sargyba lenkus atrėmė, tačiau jokios žalos jiems nepadarė⁴³⁵.

Rugpjūčio 14 d. 1 val. nakties maždaug 10 lenkų partizanų grupė vėl puolė pulko sargybą Užžėlių kaime, bet lietuviams atidengus ugnį atsitraukė⁴³⁶.

Rugpjūčio 22-osios vidurnaktį lenkai trimis grupėmis puolė apkasuose buvusius pulko karius Valeikiškių, Sutkuškių ir Pakalniškių kaimuose. Lietuvių kariams išsiskleidus grandine ir atidengus koordinuotą ugnį, lenkai atsitraukė. Mūšis truko apie 40 minučių⁴³⁷.

1922 m. rugsėjo 17 d. apie 22 val. ties Musninkų dvaru tarp 1-osios ir 3-osios kuopų buvo nutrauktas telefono ryšys. Iš 3-osios kuopos tuojau buvo išsiųsti telefonistai jo sutaisyti. Sutaisę ryšį eiliniai Laugalis ir Sudujus užėjo į Musninkų dvarą pas darbininkus parūkyti. Jiems berūkant į pastatą įpuolė du lenkų partizanai, ginkluoti revolveriais ir granatomis, ir abu kareivius nuginklavo. Lauke buvo dar trys lenkų partizanai. Kareiviai buvo nuvesti į mišką. Čia jiems buvo

431 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais // Karo archyvas, t. 22, p. 198–199.

432 Įsakymas Gelvonų, Pabaisko, Musninkų ir Čiobiškio valsčiams // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 62, l. 14.

433 1922-07-11 telefonograma // Ten pat, b. 63, l. 81.

434 1922-07-25 telefonograma // Ten pat, l. 79.

435 1 pėsti. Pulko 4 kuopos vado 1922-07-22 raštas 2-o bataliono vadui // Ten pat, l. 39, 73.

436 1922-08-14 telefonograma // Ten pat, l. 67.

437 1922-08-22 telefonograma // Ten pat, l. 64.

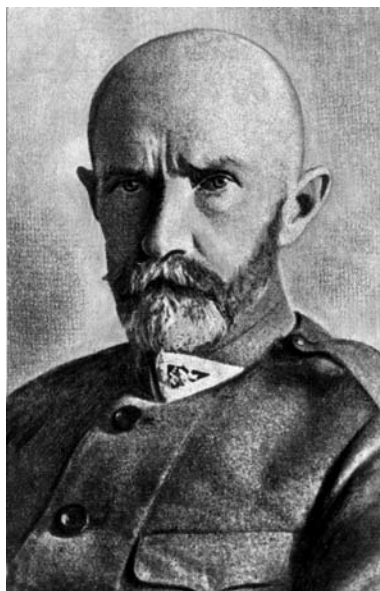
įsakyta nusirengti. Pasinaudojus tamsa ir tankiais krūmais, abiem kareiviams pavyko pabėgti⁴³⁸.

Ši įvykį skaudžiai išgyveno pulko vadas. 1922 m. rugsėjo 23 d. įsakyme jis rašė: „Antras pulke atsitikimas, kada banditai nuginkluoja kareivius. Pirmame atsitikime buvo daugiau banditų negu karių, gal ir nebuvo galimybių pasipriešinti, bet paskutiniame atsitikime, kada dvare Musninkų telefonistą ir kareivį 2 banditai nurengė, neleistas atsitikimas. Kareivis, turintis ginklą, neprivalo pasiduoti, kad jo garbę ir mundurą kas nors nuplėštų. Jie privalo tuos banditus arba suimti arba nužudyti, turėdami rankoje ginklą. Juk kareiviui ginklas duotas į rankas be kitų tikslų, jo gyvastei ir garbei apginti. Kareivis, atidavęs nuplėšti nuo jo pečių drabužius ir ginklą, grįžta į savo dalį be garbės (...). Čia gal ne tik apsilaidimas ir kaltė tų kareivių, kiek jų viršininkų, kurie nepasistengė iškiepyti savo pavaldiniams visą laiką apmokydami juos narsumo ir sumanumo ir kad jie savo dalies garbę aukščiau statytų negu gyvybę. Jeigu tas būtų padaryta, nebūtų nurengti banditais kareiviai, o gautų banditai tiktai smūgį arba netektų gyvasties.“ Toliau vadas ragino karininkus sustiprinti kareivių mokymus. Jis pabrėžė, jog kareivių šautuvai turi būti visą laiką užtaisyti, kad būtų galima juos panaudoti netikėčiausiais momentais⁴³⁹.

Divizijos vadas gen. št. plk. K. Kleščinskis ant plk. ltn. V. Skorupskio raporto apie šį įvykį užrašė tokią rezoliuciją: „Skandalas! Jeigu štabe kuopos lenkų partizanai galėjo nuginkluoti kareivius, reikalinga laukti, kad artimiausiu laiku bus nuginkluotas ir pats kuopos vadas. Gėda man apie tai pranešti Gen. štaban. Kiek aš kalbėjau ir kiek rašiau, kad mes stovim fronte ir kad priešas nemiega. Matyt niekas neskaito mano įsakymų.“⁴⁴⁰

1922 m. spalio 25 d. pulke vėl įvyko labai nemalonus incidentas. Tą dieną lenkų partizanai užpuolė ir paėmė į nelaisvę du pulko 5-osios kuopos karius, važiuosius į Pasiėkų mišką malkų. Per užpuolimą dar vienas kareivis buvo sužeistas, vienam pavyko pabėgti.

Į šį įvykį labai griežtai sureagavo laikinai einantis kariuomenės vado pareigas gen. ltn. Juozas Stanaitis. Jis piktinosi, kad pulko kareiviai pasidavė į nelaisvę kokiems 6–8 lenkų partizanams, o kiti, pamiršę šventą kario pareigą gintis, palikę nelaimėje draugus, pabėgo.

Gen. ltn. J. Stanaitis

438 1 pėst. pulko vado V. Skorupskio 1922-09-19 raštas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, l. 40.

439 Įsakymas 1 p. p. 1922-09-23 Nr. 266 // Ten pat, b. 56, l. 350–351.

440 1 pėst. divizijos štabo viršininko raštas I pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 63, l. 31.

Už tai gen. ltn. J. Stanaitis 5-osios kuopos vadą ltn. Simanauską už netinkamą malkų vežimo organizavimą ir kareivių neišauklėjimą nubaudė 5 paromis, už tvaros viršininką vyr. psk. Cijunėlį už nepakankamą pagalbą į nelaisvę patekusiems draugams – 20 parų, eil. Bakaną už bėgimą nuo priešo – 30 parų, vyr. ltn. Šlepetį už blogą tarnybą – 10 parų arešto⁴⁴¹.

Lapkričio 12 d. 23 val. apie 12 lenkų partizanų apšaudė Rimučių kaime buvusią sargybą. Nuostolių nė viena pusė nepatyrė⁴⁴².

Lapkričio 18 d. apie 10 lenkų partizanų du kartus apšaudė lietuvių sargybą Pasiėkų kaime, lapkričio 26 d. 15 val., matyt, ta pati lenkų partizanų grupė vėl apšaudė lietuvius Pasiėkuose⁴⁴³. Lapkričio 18 d., vadovaujantis vietos gyventojų pranešimais, buvo sulaikyti 5 įtartini vyrai ir 3 moterys.

Dėl gana įtemptos padėties saugomame demarkacijos linijos bare nebuvo kreipiama pakankamai dėmesio į kareivių švietimo darbą, todėl 1922 m. spalio 28 d. laikinai einantis pulko vado pareigas plk. ltn. P. Genys rimtai išpėjo batalionų, kuopų ir komandų Švietimo komisijų pirmininkus⁴⁴⁴.

Deja, pulke buvo ir neigiamų reiškinių. Kareiviai iš pulko pradėjo beveik masiškai bėgti. 1921-aisiais pabėgo 730 kareivių, 1922-aisiais – 476⁴⁴⁵. Kai kurie vėliau sugriždavo, tačiau visa tai labai kenkė pulko karių moralei.

Kitas neigiamas reiškinys buvo girtuokliavimas. Pulko vadas už tai griežtai baudė ne tik kareivius, bet ir karininkus. Jie buvo sodinami į areštinę, pažeminami laipsniu ir kt.

Pulke paplito ir vagiliavimas. Jis pasiekė tokį mastą, jog 1922 metų gruodį pulko vadas turguje įvedė patruliavimą, kad kareiviai nepardavinėtų vogtų valdiškų daiktų ir drabužių⁴⁴⁶.

1923 metų vasario pabaigoje Pirmasis pėstininkų pulkas iš Trečiojo pėstininkų pulko perėmė saugoti naują neutralios zonos barą nuo Neries upės iki Giedraičių miestelio imtinai.

Balandžio 24 d. pulko 1-asis batalionas iš Gelvonų rajono per Veprius atvyko į Statikų kaimą eiti Ukmergės įgulos tarnybas. Gegužės 6-ąją pulko 2-asis batalionas išžygiavo užimti baro nuo Neries iki Giedraičių. Gegužės 9-ąją pulko štabas ir štabo tarnybos iš Gelvonų per Pabaiską atvyko į Ukmergę⁴⁴⁷.

1923 m. gegužės 23 d. pulko 2-asis batalionas, vykdydamas kariuomenės vado įsakymą užimti ambasadorių konferencijos nustatytą demarkacijos liniją su Lenkija, užėmė barą nuo Neries iki Aleksandraviškių kaimo imtinai. Gegu-

441 Įsakymas kariuomenei. 1922 m. gruodžio 14 d. Nr. 280; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 63, l. 62.

442 1922-11-13 telefonograma // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 63, l. 60.

443 Ten pat, l. 56, 57.

444 Įsakymas 1 p. p. 922-10-28 Nr. 301 // Ten pat, b. 57, l. 64.

445 Ten pat, b. 48, 49 (pabėgusiųjų asmens bylos).

446 Įsakymas 1 p. p. 1922-12-17 Nr. 351 // Ten pat, b. 57, l. 222–223.

447 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko žygiai // Karys, 1938, Nr. 34, p. 959.

žės 27 d. visas pulkas buvo sutrauktas į Ukmergę⁴⁴⁸, o birželio 10-ąją atvyko ir tos pulko dalys, kurios dar priklausė demarkacijos linijos apsaugai. Ją perėmė pasienio apsaugos pulkai.

TAIKOS METAI UKMERGĖJE

Po penkerių metų pulkas, dislokuotas savo nuolatinėje vietoje, pagaliau pradėjo gyventi ramų gyvenimą taikos sąlygomis. Kariai buvo rengiami iškilus būtinybei Lietuvos nepriklausomybę apginti ginklu.

Tačiau visi šie pasikeitimai neišnaikino fronto sąlygomis išsisknijusių kai kurių neigiamų įpročių. Kareiviams buvo nelengva patalpose palaikyti švarą, visą dieną būti tvarkingiems ir pasitempusiems. 1923 m. rugpjūčio 4 d. į pulką netikėtai atvyko kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas ir, užėjęs į 4-osios kuopos sandėlį, rado baisią netvarką: uniforminiai drabužiai buvo išmėtyti ant grindų, visur nešvaru. Generolas pulko vadui įsakė nubausti kuopos vadą ir patikrinti visus sandėlius⁴⁴⁹.

Rugsėjo 11 d. pats pulko vadas patikrino 4-ąją, 5-ąją ir 6-ąją kuopas. Vaizdas buvo toks pat. Kareivių gyvenamieji kambariai buvo nešvarūs, nešluoti, primėtyti popiergalių ir nuorūkų, oras tvankus, lentynos dulkinos. Bataliono vadui ir kuopų vadams buvo griežtai įsakyta gyvenamosiose patalpose įvesti tvarką⁴⁵⁰.

Kariuomenės dienos minėjimas Ukmergėje. Laukiama atvykstant krašto apsaugos ministro mjr. B. Sližio. 1923 m. lapkričio 23 d. (KAA)

448 Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., p. 39.

449 Įsakymas kariuomenei. 1923 m. rugpjūčio 19 d. Nr. 159.

450 Įsakymas 1 p. p. 1923-09-11 Nr. 327 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 70, l. 307.

1923 m. lapkričio 23-iają, savo įkūrimą dieną, pulkas atšventė 5 metų sukaktį. Šventei organizuoti buvo sudaryta komisija. Jai vadovauti paskirtas plk. ltn. P. Genys. Į komisiją buvo įtraukti mjr. L. Butkevičius, mjr. M. Rėklaitis, mjr. P. Dundulis, kpt. N. Zabulionis, vyr. ltn. J. Šlepetys ir vyr. ltn. A. Čepauskas. Ukmergėje įvyko iškilmingas paradas, paradui vadovavo pats pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis⁴⁵¹.

Atšventus 5-ąsias įkūrimo metines, 1923 m. lapkričio 28 d. pulke buvo įvesta labai aiški ir konkreti kareivių mokymo tvarka. Pulko kapelionas kasdien nuo 15 iki 17 val. turėdavo rengti užsiėmimus Mokomosios kuopos kareiviams, prastai mokantiems skaityti ir rašyti. Raštingiems kareiviams tuo pačiu metu būdavo vedamos Lietuvos istorijos, geografijos, matematikos, lietuvių kalbos gramatikos pamokos. Šias pamokas buvo įpareigoti vesti vyr. ltn. gyd. J. Čeponis, ltn. P. Kvedaravičius, ltn. A. Rugys ir ltn. P. Ličkus.

1-ojo ir 2-ojo batalionų kareiviai buvo padalinti į dvi grupes: į prastai ir gerai mokančiuosius skaityti ir rašyti. Jiems turėjo būti vedamos pamokos pagal tokį pat grafiką kaip ir Mokomosios kuopos kareiviams. Mažesnių pulko padalinių kareiviai tuo pačiu principu buvo prijungti prie 1-ojo arba 2-ojo bataliono kareivių.

Svečiuose Ukmergės ateitininkų kuopos artistai. 1923 m. gegužės 15 d. (KAA)

451 Ten pat, b. 71, l. 83, 170.

Be to, Mokomosios kuopos kareiviams buvo nustatytas dviejų mėnesių kursas. Nuo 18.30 iki 20 val. plk. ltn. P. Genys turėjo skaityti paskaitas apie žvalgybą, karo pedagogikos, kariuomenės auklėjimo bruožus, savarankiškumą ir iniciatyvumą, mjr. P. Dundulis – apie Lauko statutą ir taktiką, kpt. Račinonis – apie topografiją, vyr. ltn. E. Navickas – apie lengvųjų ir sunkiųjų kulkosvaidžių dalis ir šaudymą. Šeštadieniais nuo 14 iki 16 val. vyr. ltn. J. Šlepečiuui buvo pavesta skaityti paskaitas apie artileriją, tankus ir nuodingąsias dujas.

Tie patys karininkai šias paskaitas, tik kitomis dienomis, skaitė ir 1-ajame bei 2-ajame batalionuose⁴⁵².

Taigi, kaip matyti, kareivius pulke pradėta rimtai mokyti.

Pulko orkestras apie 1924 m. (VDKM)

1924 metų pradžioje krašto apsaugos ministras įsakė pradėti griežtą kovą su analfabetizmu. Jis reikalavo, kad nė vienas išsilavinęs kareivis nebūtų iš dalies išleistas nemokantis skaityti ir rašyti. Deja, šis klausimas buvo aktualus ir vėlesniais metais.

Pirmajame pėstininkų pulke, kaip ir kitose Lietuvos kariuomenės dalyse, buvo sudarytos kareivių mokymo programos ir planai. Tačiau karių lavinimas nebuvo pagrindinė pulko funkcija. Svarbiausia buvo karinis rengimas, į kurį kariuomenės vadovybė kreipė didžiausią dėmesį. 1924 m. birželio 18 d. kariuomenės vadas atliko pulko inspekcinę apžiūrą. Pateikiame tikrinimo išvadą šiek tiek pataisę kalbą:

452 Įsakymas 1 p. p. 1923-11-28 Nr. 448 // Ten pat, l. 182–183.

Grupė pulko karių. 1924 m. (VDKM)

„Apžiūrai išvesta 15 kuopų ir 2 komandos.

Bendra kareivių išvaizda gera. Rūbai žieminiai jau apdėvėti. Amunicija tvarkoje, išskiriant duonkrepšius, gautus pulke 1919 metais, visiškai sudėvėtus ir šautuvų diržus (brezentinius), kuriuos kaip sudėvėtus reikia pakeisti.

Tankinėje rikiuotėje kareiviai išlavinti gerai, būrio manevravimo rikiuotėje kaip eiliniai, taip ir jų žemesnieji viršininkai šiek tiek silpniau parengti.

Statutus, kaip seni kareiviai, taip ir naujokai moka gerai.

Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopose techniškąją dalį žino gerai, išnarsto ir sunarsto taisyklingai ir, palyginant gerai. Bendrai kulkosvaidžių kuopos išmokytos gerai, tik, net puskarininkiai, negali pavadinti kelių kitų sistemų kulkosvaidžių ir nežino kokiais kulkosvaidžiais ginkluota mūsų kavalerija ir valstybių kaimynų kariuomenės.

Šaulių kuopose lengvojo kulkosvaidžio mokymas neseniai pradėtas ir kareiviai apie kulkosvaidžius maža ką tesupranta.

Gimnastiką ant įrankių (kopėčių, lygiagrečių) pulko kareiviai daro gerai.

Raitųjų žvalgų komandos mokymas silpnas: kareiviai blogai sėdi balne ir nemo-ka arklio valdyt. Raitųjų žvalgų komandos viršininką kavalerijos dalyko mokymui komandiruoti į I-jį husarų pulką.

Šautuvų šaudymo teoriją kareiviai moka gerai. Iš atliktų šaudymo šatrais bendras pataikymas 53,7°.

Arkliai raitųjų žvalgų komandos gerame kūne ir gerai prižiūrėti; ūkio kuopos arklius reikia daugiai prižiūrėti, nes perdaug suliesję. Kaustymas geras. Arklių aprašymo knygoje reikia smulkiau aprašyti arklių žymes.

Kpt. B. Basiulis.

Mjr. L. Butkevičius (VDKM)

Sandėliams trobesiai ne visai tinka. Visuose sandėliuose maisto produktai ir turtas laikomas tvarkingai.

Maistas geras. Maisto produktai gabenami iš Kauno.

*Kareiviai apgyvendinti labai ankštai. Beveik visi kareivių butai reikalingi remonto.*⁴⁵³

1923-ųjų pabaiga–1924-ieji buvo pasikeitimų pulko karininkų korpuse metai. 1923 m. gruodžio 8 d. pulką paliko mjr. Mikas Rėklaitis. Jis buvo perkeltas į I karo apygardos štabą 1-ojo skyriaus viršininku⁴⁵⁴. 1924 m. sausio 22 d. išėjo vienas pirmųjų pulko karininkų – mjr. Liudas Butkevičius. Jį krašto apsaugos ministras Balys Sližys paskyrė III karo apygardos intendantu. Pulko ūkio dalį mjr. L. Butkus perdavė kpt. Broniui Basiuliui. B. Basiulio vadovaujama Mokojoji kuopa buvo perduota vyr. ltn. E. Navickui⁴⁵⁵. Vado pareigas jis ėjo iki balandžio 10 d., kai kuopos vadu buvo paskirtas kpt. J. Leonavičius⁴⁵⁶.

1924 m. kovo 14 d. pulko vadovybėje įvyko kai kurių pasikeitimų. Mjr. Povilas Dundulis buvo atleistas iš 1-ojo bataliono vado pareigų ir paskirtas pulko vado padėjėju. 1-ojo bataliono vadu paskirtas į pulką atvykęs mjr. Reikala. Šie pasikeitimai įvyko todėl, kad pulko vado padėjėją plk. ltn. Petrą Genį krašto ap-

453 Krašto apsaugos ministerio įsakymas. 1924 m. liepos 16 d. Nr. 78

454 Įsakymas 1 p. p. 1923-12-08 Nr. 465 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 71, l. 214.

455 Įsakymas 1 p. p. 1924-01-22 Nr. 32 // Ten pat, l. 365, 375–376.

456 Įsakymas 1 p. p. 1924-04-10 Nr. 153 // Ten pat, b. 78, l. 132.

„Vilkolakio“ teatro aktoriai tarp karininkų. Ukmergė, 1924 m. balandžio 5 d. (VDKM)

saugos ministras tolesnei tarnybai perkėlė į III karo apygardą. Plk. ltn. P. Genys pulką paliko kovo 19-ąją⁴⁵⁷.

1924 m. balandžio 14 d. pulko sporto vedėju buvo paskirtas ltn. P. Ciunis. Jam įsakyta pulko batalionuose suorganizuoti sporto komandas. Mokomosios kuopos sporto vedėju buvo paskirtas ltn. J. Kulikauskas, Spec. pėstininkų priemonių bataliono – ltn. P. Juodelis. Ryšių kuopos, muzikantų ir ligoninės sporto komandos buvo priskirtos prie 1-ojo bataliono, raitų žvalgų komanda – prie Spec. pėstininkų priemonių bataliono.

Sporto organizatoriams buvo įsakyta parengti sporto programą, organizuoti komandas, treniruoti įvairių sporto rūšių specialistus, kareivius ir komandas suskirstyti pagal jų pasirengimą ir pareigavimus, sukurti lenktyniavimo atmosferą⁴⁵⁸.

1924 m. spalio 1 d. pulko vadas plk. ltn. Vladas Skorupskis buvo atleistas iš pareigų ir išvyko mokytis į užsienį⁴⁵⁹. Spalio 10-osios įsakyme pulkui su kariais jis atsisveikino tokiais žodžiais:

V. Skorupskis (VDKM)

457 Ten pat, l. 89, 96.

458 Įsakymas 1 p. p. 1924-04-14 Nr. 159 // Ten pat, l. 139.

459 Krašto apsaugos ministerio įsakymas. 1924 m. spalio 7 d. Nr. 101.

„Nuo pat pirmųjų pulko gyvavimo ir atsiradimo dienų, būnant man su jumis ir ištisus penkis su viršum metų laimingai jums vadovaujant, mačiau garbingojo pulko kelią, kaip pirmuosius savanorius taip ir vėliau pašauktuosius – visuomet tvirtai pasiryžusius guldyti savo galvą už Lietuvos laisvę. Savomis akimis mačiau mūšyje sunkiose apylostose, gulinčius apkasuose prieš daug skaitlingesnę priešą, be munduro, be batų, blogai apginkluotus, stačiai iš kaimų atėjusius vyrus su klumpėmis, durtuvus prie šautuvų virvelėmis prisuktus; kaip liūtai galiūnai grūmėsi su priešais ir visur laimėjo. Dažnai su neišpasakytu džiaugsmu kritingose valandose pastebėdavom pas savo karius neapsakomą ūpo ir energijos pakilimą, ištvermę, drąsą, o tas ir buvo priežastimi visų pulko laimėjimų...

Gediminaičiai! Dideli darbai, sunkios kovos ir gal ne viena sunki valanda Jūs laukia. Vilnius, mūsų sostinė, kur pulkas gimė, kur pradžia jo garbės, palei Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino kalną, jie laukia ir ilgisi, laukia ir ilgisi mūsų Šefas Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas.

Kaip šventai tėvai tikėjo laimėjimams ir laimėjo, taip šventai tikime ir mes, jog artinasi džiaugsmingas rytojys, kad I pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas ateis į laisvą Lietuvos sostinę Vilnių ir nulenks garbingai savo Šefui galvą, vėl apsigyvens ten, kur gimė, kur pirmas savo garbingas dienas pradėjo...“⁴⁶⁰

Spalio 10 d. vadovavimą pulkui plk. ltn. Skorupskis perdavė paskirtam laikinai eiti pulko vado pareigas plk. ltn. Juozui Skoruliui.

Spalio 15 d. pulką paliko dar vienas senbuvis – mjr. Aleksandras Svilas. Jis buvo perkeltas į Ketvirtąjį pėstininkų pulką. Vietoje jo lapkričio 18 d. iš Ketvirtąjo pėstininkų pulko buvo atkeltas mjr. Emilis Vileris⁴⁶¹.

Pulko karininkai. 1924 m. (VDKM)

460 Įsakymas I p. p. 1924-10-10 Nr. 422 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 79, l. 186.

461 Įsakymas I p. p. 1924 m. lapkričio 4 ir lapkričio 10 d. Nr. 451 ir 457 // Ten pat, b. 79, l. 237; b. 80, l. 14.

Reikėtų paminėti dar vieną 1924 metų įvykį. Pulke lankėsi Čekoslovakijos karo atašė. Pulkas jam padarė labai gerą įspūdį. Atsidėkodamas už puikų priėmimą, pulko karininkų ramovei jis padovanojo įžymaus Čekoslovakijos karvedžio Jano Žiškos paveikslą⁴⁶².

1924-aisiais pulkas vis dar neturėjo normalių kareivinių. Daliniai buvo išskirstyti visoje Ukmergėje:

Pulko štabas – Kauno g. 34;

Ūkio skyrius – Kauno g. 34;

1-ojo bataliono 7-oji ir Mokomoji kuopos – Deltuvos g. 13;

4-oji kuopa, 2-oji ir 3-ioji kulkosvaidžių kuopos ir Raitųjų žvalgų komanda – Vytauto g. 49;

5-oji, 6-oji, 8-oji ir 9-oji kuopos – Kalėjimo g. 39;

Ryšių kuopa – Kauno g. 32;

Ūkio kuopa – Kauno g. 34;

Ligoninės komanda – Kauno g. 21;

Muzikantų komanda – Kauno g. 10;

Ryšių centralė – Pilies g. 8;

Gurguolės sandėlis – Ukmergės apskrities Veprių dvare⁴⁶³.

Ūkio ir Artilerijos gurguolių vežimai ir arkliai (VDKM)

Be abejo, toks pulko dalių išmėtymas po visą miestą kėlė didelių nepatogumų. Sąlygos daugiausia nuomojamuose namuose buvo labai blogos, pagalbinių patalpų nebuvo, dėl vietos stokos buvo sunku palaikyti elementarią švarą ir tvarką. Todėl 1924 metais pulko vadovybė kreipėsi į Karo technikos valdybos Statybos skyrių, prašydama spręsti pulko, dislokuoto Ukmergėje, problemas.

462 Ten pat, b. 31, l. 80.

463 1-ojo p. p. dalių bei įstaigų sąrašas 1924 m. sausio 1 d. // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 78, l. 6.

Buvo nutarta statyti naujas kareivines, bet tam reikėjo žemės sklypo. 1924 m. rugsėjo 16 d. Karo technikos valdybos viršininkas plk. L. Šilingas ir Statybos skyriaus viršininkas inž. Breiberis raštu kreipėsi į Ukmergės miesto valdybą, prašydami perduoti Krašto apsaugos ministerijai žemės sklypą Dukstynėje prie plento ir Šventosios upės mainais į 55 ha Vaitkuškio dvaro, priklausiusio valstybei, žemės sklypą⁴⁶⁴. Lapkričio 11-ąją Ukmergės miesto valdyba atsiuntė atsakymą sutinkanti perleisti sklypą Dukstynėje kareivinėms statyti, jei miestas gaus atitinkamą sklypą su miesto žeme besiribojančiame valstybiniame miške, priklausančiame Vaitkuškio dvarui, arba kitą sklypą, besiribojantį su miesto žeme⁴⁶⁵.

Gavęs šį raštą, pulko vadas kreipėsi į žemės tvarkytoją dėl miesto vadovybės pageidavimų. 1924 m. lapkričio 26 d. Ukmergės apskrities žemės tvarkytojas Jonytis Pirmojo pėstininkų pulko vadą informavo, kad Vaitkuškio dvaras jau išparceliuotas, nors žemės paskirstymas dar nėra patvirtintas, to dvaro žemė niekur, išskyrus mišką, su Ukmergės miesto žeme nesiriboja, o toliau imti žemės miesto valdyba nenori⁴⁶⁶.

Kitą dieną pulko vadas plk. ltn. Juozas Skorulis gavo Ukmergės miesto valdybos pranešimą, kad miestas sutinka perleisti Krašto apsaugos ministerijai sklypą Dukstynėje už Vaitkuškio dvaro mišką, esantį į rytus nuo vieškelio iš Ukmergės į Vilnių⁴⁶⁷.

Gruodžio 22 d. komisija, sudaryta iš Pirmojo pėstininkų pulko vado plk. ltn. J. Skorulio, Karo technikos valdybos Statybos skyriaus viršininko inžinieriaus Breiberio, to paties skyriaus Trobesių skyriaus vedėjo vyr. ltn. K. Jasėno, Vyriausiojo štabo Operacijų skyriaus vedėjo padėjėjo mjr. J. Šarausko, Žemės ūkio ministerijos Miškų departamento ūkio ir administracijos dalies referento Gorodeckio, Ukmergės miškų urėdo Todės ir Ukmergės miesto valdybos nario Radvilavičiaus, apžiūrėjo norimus keisti sklypus. Tada miesto tarybos narys Radvilavičius pareiškė, kad miestas norėtų gauti dalį Vaitkuškio miško, vadinamo Pivonija. Tačiau Žemės ūkio ministerijos atstovas užprotestavo pareiškęs, kad tai likęs vienintelis brandus miškas Ukmergės apskrityje, ir perduoti miestui atsisakė, vietoje jo pasiūlęs iškirto miško plotą Ukmergės–Utenos plento dešinėje. Miesto valdybos narys nesutiko, motyvuodamas tuo, jog tai bevertė žemė, o perduodamas sklypas už nuomą miestui kasmet duoda 680 pūdų javų pajamų.

Komisija nusprendė, kad vieno miesto tarybos nario prieštaravimo neužtenka, pasiūlymą turi apvarstyti visa taryba. Gruodžio 23 d. pulko vadas plk. ltn. J. Skorulis komisijos protokolą išsiuntė miesto tarybai⁴⁶⁸.

464 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 82, l. 219.

465 Ukmergės miesto valdybos raštas 1 p. p. vadui // Ten pat, l. 276.

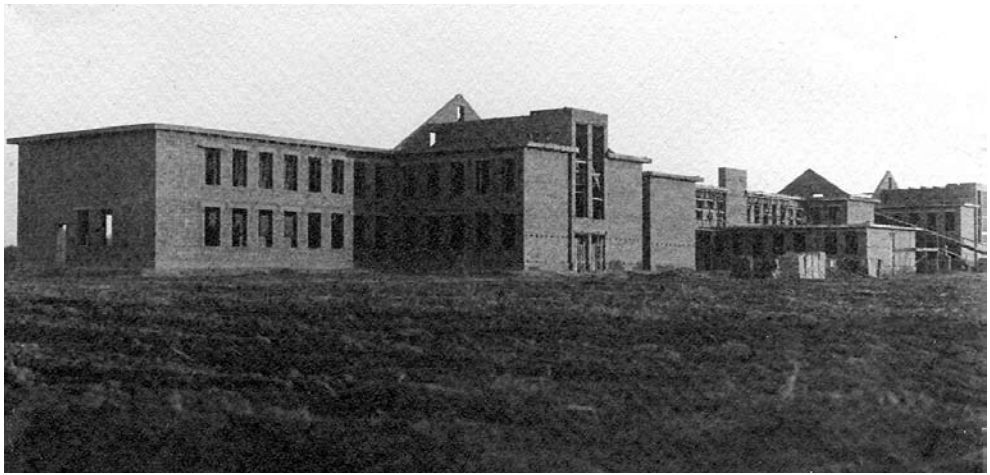
466 Ten pat, l. 283.

467 Ten pat, l. 294.

468 Ten pat, l. 306.

1-ojo bataliono kareivinės. 1928 m. (VDKM)

Naujųjų kareivinių statyba. 1931 m. (VDKM)

1925 m. sausio 3 d. Ukmergės miesto taryba svarstė žemės sklypo perdavimo Pirmojo pėstininkų pulko kareivinėms statyti klausimą. Taryba vienbalsiai nutarė perduoti 55 ha sklypą Dukstynėje pulko reikmėms, už kurį vėl pareikalavo Pivonijos miško, nes siūlomas žemės sklypas prie Utenos plento miestui neduosiąs jokių pajamų⁴⁶⁹.

469 Ištrauka iš Ukmergės miesto tarybos 1925 m. sausio 3 d. posėdžio protokolo Nr. 1 // Ten pat, b. 96, l. 3.

Kokią kompensaciją miestas gavo už sklypą Dukstynėje, surasti nepavyko, tačiau savo sprendimo Ukmergės miesto taryba neatšaukė ir naujosios kareivinės buvo pradėtos statyti būtent čia.

1925 m. vasario 23 d. laikinai einantis pulko vado pareigas plk. ltn. Juozas Skorulis buvo atleistas ir paskirtas Panevėžio mobilizacijos rajono viršininku. Laikinai eiti pulko vado pareigas buvo paskirtas plk. ltn. Antanas Paškovičius⁴⁷⁰. 1925 m. sausio 25 d. plk. K. Ladiga atestaciniame lape A. Paškovičių apibūdino taip:

„Protas nėra gilus. Orientuojasi vidutiniškai.

Moralė pakankama.

Sveikas.

Būdas geras, bet nepastovus, dažnai blaškosi.

Elgesys geras.

Ypatingų gabumų nepastebėta.

Karo dalykų žinojimas pakankamas.

Įtaką į valdinius turi.

Neigiamų palinkimų nepastebėta.

*Tarnybą žino ir atlieka. Turi iniciatyvos, energingas. Sprendimuose nesigilina į esmę, sprendžia paviršutiniškai ir dažnai vienareikšmiškai. Tarnyboje su pavaldiniais trūksta takto.*⁴⁷¹

Prieš pat pasikeičiant vadams, t. y. vasario 20–21 dienomis, pulką tikrino 1 karo apygardos vadovybė. Patikrinimo išvadoje konstatuota, kad išrikiuoto pulko bendra išvaizda gera, tačiau išrikiuotas jis buvo nesilaikant Rikiuotės statuto reikalavimų, rasta daug kitų trūkumų⁴⁷².

470 Įsakymai 1 p. p. 1925-02-23 Nr. 54, 55 // Ten pat, b. 90, l. 60–61.

471 Atestacijos lapas už 1924 m. // LCVA, f. 930, ap. 2P, b. 33, l. 8.

472 Įsakymas 1 p. p. 1925-03-07 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 90, l. 97–99.

Fortifikacijos darbų pratybos. 1925 m. (VDKM)

Matyt, dėl šių išvadų plk. ltn. A. Paškovičius nuo pat pirmųjų dienų ėmėsi stiprinti pulke drausmę ir tvarką. Beveik kiekviename įsakyme pulkui skelbiama, kad už drausmės nesilaikymą, apsileidimą, statutų pažeidimus ir kt. bus baudžiami areštu tiek karininkai, tiek puskarininkiai. Šios priemonės tikriausiai buvo veiksmingos, nes jau nuo balandžio panašių nuobaudų labai sumažėjo, o vėliau ir visai nebesitaikydavo.

Kovo 17-ąją iš I karo apygardos vadovybės buvo gauta skubi slapta telefonograma. Apygardos štabo viršininkas pranešė, kad ties administracine linija vėl susidarė įtempta padėtis. Lenkai ties Širvintomis užpuolė Lietuvos pasienio policininkus, keletą pasieniečių paėmė į nelaisvę. Telefonogramoje buvo teigiama, jog esama žinių, kad lenkai ir vėl gali organizuoti puolimą, todėl kariuomenės vadas įsakė Pirmajam pėstininkų pulkui būti pasirengusiam ateiti į pagalbą pasienio policijai šios vadovybei paprašius⁴⁷³. Tačiau tuo metu naujas konfliktas su lenkais neįsplieskė.

1925 m. gegužės 1 d. buvo išformuota pulko Minosvaidžių kuopa. Buvęs kuopos vadas ltn. P. Juodelis buvo paskirtas pulko žinių karininku⁴⁷⁴.

Liepos 1-ąją pulko va-

Pulko šventė Ukmergėje. 1925 m. rugpjūčio 29 d. (KAA)

473 1925 m. kovo 17 d. telefonograma // Ten pat, b. 97, l. 3.

474 Įsakymas 1 p. p. 1925-05-01 Nr. 125 // Ten pat, b. 91, l. 41.

das atliko visuotinę apžiūrą. Pulkas buvo išrikiuotas gerai. Išvaizda kovinė, nuotaika gera, tačiau, pulko vado nuomone, atsakymas į pasisveikinimą buvo per lėtas, iškilo problemų rikiuotėje⁴⁷⁵.

1925 metais pulke buvo įrengta skaitykla. Joje buvo 1879 knygos. Skaitykla veikė nuo 11 iki 14 ir nuo 18 iki 21 val. Knygas buvo galima

Pulko knygišykla (VDKM)

skaityti tik čia⁴⁷⁶. Metų pradžioje pradėtas leisti pulko laikraštis „Gediminaičių aidas“. Redaktoriai paskirtas vyr. ltn. P. Ličkus⁴⁷⁷.

Spalį pulke pasikeitė karo kapelionai. Spalio 28-ąją kunigas kapelionas Benediktas Šveikauskas buvo paleistas iš tarnybos kariuomenėje. Pulko kapelionu paskirtas kunigas J. Deveikis⁴⁷⁸.

1926 m. sausio 2 d. pulke vėl pasikeitė vadai. Laikiniai einantis pulko vado pareigas plk. ltn. A. Paškovičius 1925 m. gruodžio 22 d. paties prašymu buvo išleistas į atsargą. Sausio 2 d. savo pareigas jis perdavė paskirtam laikinai eiti pulko vado pareigas plk. ltn. Povilui Dunduliui⁴⁷⁹.

Nuo 1926 m. sausio 1 d. pulkas perėjo prie taikos metų etatų Nr. 8. Pulko etatų skaičius buvo sumažintas⁴⁸⁰. Nuo sausio 25-osios iš pulko buvo iškelti keli karininkai: kpt. Vladas Dumčius perkeltas į Ketvirtąjį pėstininkų pulką, kpt. Ronaldas Kačinskas – į Technikos pulką, vyr. ltn. Petras Ličkus ir Kazys Brazdžiūnas – į Aviaciją, vyr. ltn. Antanas Stalauskas – į Aukštųjų karininkų kursą, vyr. ltn. Juozas Narinkevičius – į Trečiąjį pėstininkų pulką⁴⁸¹.

1926 m. vasario 12 d. buvo sudaryta pulko 1926 metų Švietimo komisija. Jos pirmininku buvo paskirtas kapelionas kunigas J. Deveikis, nariais kpt. J. Šlepetys, kpt. J. Leonavičius, ltn. Vaidakavičius ir ltn. Ukelis⁴⁸².

1926 m. gegužės 28 d. Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis Pirmąjį pėstininkų pulką apdovanojo 2-ojo laipsnio Vyčio kryžiaus vėliava. Prezidento dekretu buvo rašoma: „Pirmuosius nuo 1918 metų stojusius su ginklu už

475 Ten pat, b. 100, l. 1.

476 Ten pat, b. 61, l. 78; L p. p. DLK Gedimino skaityklos taisyklės // Ten pat, b. 96, l. 173.

477 Ten pat, b. 96, l. 10.

478 Įsakymai I p. p. 1925-11-28 Nr. 339, 1925-12-03 Nr. 344 // Ten pat, b. 93, l. 295, 312.

479 Įsakymai I p. p. 1926-01-03 Nr. 3, 4 // Ten pat, l. 461.

480 Įsakymas I p. p. 1926-01-18 Nr. 19 // Ten pat, b. 104, l. 39.

481 Įsakymas I p. p. 1926-01-29 Nr. 30 // Ten pat, l. 73-74.

482 Įsakymas I p. p. 1926-02-12 Nr. 44 // Ten pat, l. 118.

Pirmojo pėstininkų pulko karininkai (iš kairės) Navikėnas, B. Karevičius, Daugvydas, A. Rugys, Kaune baigę Aukštųjų karininkų kursų. 1926 m. liepos 15 d. (KAA)

Lietuvos Nepriklausomybę, garbingai 1919 m. kariavusius su rusais ir bermontininkais iki galutinio jų pašalinimo iš Lietuvos, pasižymėjusiais savo didvyriškais žygiais:

1-ąjį pėstininkų Didžiojo Kunigaikščio Gedimino pulką apdovanoju 2-ojo laipsnio Vyties Kryžiaus vėliavomis.

Vėliavoje buvo įrašytas šūkis „Tegul meilė Lietuvos dega mūsų širdyse“⁴⁸³.

Ji įteikta rugpjūčio 25-ąją⁴⁸⁴, t. y. galutinio bolševikų nugalėjimo ties Zarasais ir aukštaičių krašto išvadavimo dieną.

1926 metų vasarą Lietuvoje suaktyvėjo kairiosios jėgos. Tai pajuto ir kariuomenė. Liepos 23-iają 1 karo apygardos viršininkas pulko vadui atsiuntė raštą. Jame buvo rašoma, jog kai kurie pulko kareiviai, ypač žydai, pradėjo lankytis profsajungų ir komunistinių organizacijų susirinkimuose, nors kariškiams tai griežtai draudžiama. Kad užkirstų tam kelią, apygardos viršininkas įsakė kontroliuoti ir sekti visus įtariamus kareivius, pastebėtus dalyvaujant mitinguose, kuo griežčiausiai

(VDKM)

483 Respublikos Prezidento 1926 m. dekretas Nr. 141 // Ten pat, b. 105, l. 63–64; Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 170.

484 Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 170.

juos bausti ir laikyti tik rikiuotėje⁴⁸⁵.

Kaip buvo skelbiama, 1926-ųjų vasarą taupumo sumetimais Lietuvos kariuomenė buvo sumažinta: išformuoti Trečiasis ir Šeštasis pėstininkų pulkai, Pirmasis artilerijos pulkas, Minosvaidžių batalionas, sumažinti štabų etatai. Dalis likviduotų pulkų karininkų nuo rugpjūčio 15-osios buvo paskirti į Pirmąjį pėstininkų pulką. Tą dieną tarnybą pulke pradėjo mjr. Juozas Barkauskas, kapitonai Jonas Levinas, Aleksas Davydovas, Jonas Butkus, Aleksas Urbonas, Jonas Švambarys, vyr. leitenantai Stasys Gudavičius, Stasys Valiušis, Pranas Grebliauskas, Jonas Plungė, leitenantai Andrius Genys, Stasys Strazdas, Leonas Volbekas, Jonas Strikas, Mikas Kalosauskas, Vladas Patalauskas. Mjr. J. Barkauskas buvo paskirtas 3-iojo bataliono vadu, kitų karininkų pareigos taip pat pasikeitė⁴⁸⁶. Buvo perduota ir gana didelė Trečiojo pėstininkų pulko turto dalis⁴⁸⁷.

1926 m. Respublikos prezidento Kazio Griniaus dekretu Nr. 404 likviduoto Trečiojo pėstininkų pulko vadas plk. Vincas Šaudzis buvo paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu. Laikiniai einantis pulko vado pareigas plk. ltn. Povilas Dundulis naujam vadui pulką perdavė spalio 4 d. Plk. ltn. P. Dundulis buvo paskirtas pulko vado padėjėju⁴⁸⁸.

Karininkai iš pradžių susiskirstė į dvi stovyklas: „mes“ ir „jie“. „Jie“ – tai atvykusieji į pulką⁴⁸⁹. Tačiau pamažu tie skirtumai išnyko.

1926 metais, kaip ir 1925-aisiais, pulke buvo skiriamas didelis dėmesys kariivių švietimui ir auklėjimui. Tais metais pulko skaitykloje buvo 573 skaitytojai, jie perskaitė 481 knygą. Kareiviams surengti trys Kauno artistų spektakliai, buvo atvykęs cirkas „Varjetė“, surengtos dvi gegužinės, keturi sportiniai pasilinksminimai, trys ekskursijos į vietos pramonės įmones ir viena – į Kauną.

Pulko futbolo komanda (VDKM)

485 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 84, l. 3.

486 Įsakymas 1 p. p. 1926-08-18 Nr. 236 // Ten pat, b. 105, l. 191–192.

487 Ten pat, l. 321.

488 Ten pat, l. 286, 296, 315.

489 Generalinio štabo plk. ltn. Listopadskis Juozas. Laisvės ir vergijos metai, V., Mintis, 1993, p. 36.

Pulke buvo suburtos visų rūšių bėgikų, futbolininkų ir mėtytojų sportinės komandos. Visam sportiniam gyvenimui vadovavo kpt. A. Šimanauskas⁴⁹⁰.

Kaip prisimena Juozas Listopadskis, tarnybą pulke pradėjęs 1927-ųjų pradžioje, pamažu nusistovėjo ir tam tikros tradicijos, kurių buvo laikomasi tarnybinių suėjimų, švenčių ir pasilinksminimų metu⁴⁹¹.

1926-ųjų gruodžio valstybės perversmas palietė ir Pirmąjį pėstininkų pulką. Iš vado pareigų kaip nepatikimas buvo atleistas plk. V. Šaudzis. Oficialiai jis buvo išleistas į atostogas. Prezidento dekretas dėl plk. Vinco Šaudžio atleidimo buvo pasirašytas 1927 m. vasario 3 d.⁴⁹², laikinuoju pulko vadu vėl paskirtas plk. ltn. P. Dundulis. Plk. V. Šaudzis laikinajam vadui pulką perdavė 1927 m. vasario 19 d.⁴⁹³ Tačiau 1928 m. birželio 23 d. prezidentas savo dekretą patikslino, kad V. Šaudzis iš vado pareigų atleistas gruodžio 17 d. ir nuo 1926 m. gruodžio 17 d. eiti pulko vado pareigas paskirtas plk. Povilas Dundulis⁴⁹⁴.

Jau pačią perversmo dieną, t. y. 1926 m. gruodžio 17-ąją, 13 val. 30 min., Vyriausiojo štabo nurodymu plk. V. Šaudzis buvo atleistas iš Ukmergės įgulos viršininko pareigų. Į jo vietą buvo paskirtas plk. ltn. Povilas Dundulis. Tą pačią dieną išleistame slaptame įsakyme Ukmergės įgulai jis Ukmergės mieste ir apskrityje paskelbė karo padėtį, uždraudė bet kokius susirinkimus ir demonstracijas⁴⁹⁵. Tačiau Ukmergėje jokių incidentų neįvyko.

O pulkas keičiantis vadovybei gyveno savo įprastą gyvenimą.

1926 m. gruodžio 24 d. pasikeitė I karo apygardos vadai. Naujuoju vadu buvo paskirtas plk. Pranas Tamašauskas. 1927 m. sausio 11 d. jis atvyko susipažinti su pulku, kartu jį ir patikrino.

1927 metais pulko Švietimo komisijos pirmininku buvo paskirtas mjr. A. Pošiūnas, nariais – kapelionas kunigas J. Deveikis, kpt. K. Kadžys, vyr. ltn. Jurašas, vyr. ltn. B. Karevičius⁴⁹⁶.

B. Karevičius

490 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 61, l. 78.

491 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 40–41.

492 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 106, l. 245.

493 Įsakymas 1 p. p. 1927-02-19 Nr. 55, 56 // Ten pat, l. 54.

494 Įsakymas kariuomenei Nr. 52. 1928 m. birželio 30.

495 Įsakymai Ukmergės įgulai. 1927-12-17 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 111, l. 185, 186.

496 Įsakymas 1 p. p. 1927 01 07 Nr. 8 // Ten pat, b. 106, l. 156.

Ūkio kuopa. 1927 m. (VDKM) [83]

1927 m. sausio 15 d. visuotiniame pulko karininkų susirinkime buvo nutarta įsteigti pulko karininkų klubą, kuris vėliau peraugo į Ukmergės karinės įgulos karininkų ramovę. Į klubo valdybą buvo išrinkti mjr. A. Pošiūnas, gydytojas O. Pattas, kpt. J. Levinas, karo valdininkas Radzevičius ir vyr. ltn. A. Lapinskas. Tų pačių metų rugpjūčio 25 d. visuotiniame karininkų susirinkime ramovės šeimininku išrinktas ltn. A. Genys⁴⁹⁷.

1927 m. vasario 28 d. įsakymu kariuomenei iš Pirmojo pėstininkų pulko buvo atleistas Ūkio skyriaus viršininkas plk. ltn. Bronius Basiulis. Jis buvo paskirtas Ukmergės karo srities viršininku. Dėl šio perkėlimo pulko vadovaujantieji karininkai buvo perskirstyti pareigomis. Ūkio skyriaus viršininku laikinai buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadas mjr. Juozas Plenta. 2-ojo bataliono vadas mjr. Antanas Pošiūnas paskirtas 1-ojo bataliono, Ryšių kuopos vadas kpt. E. Navickas – 2-ojo bataliono vadu. Tačiau kovo 9 d. mjr. A. Pošiūnas vėl buvo gražintas į 1-ojo bataliono vado pareigas⁴⁹⁸. Gegužės 5 d. mjr. Juozas Plenta 1 karo apygardos viršininko įsakymu buvo patvirtintas Ūkio skyriaus viršininku, kpt. Edmundas Navickas – 2-ojo bataliono vadu⁴⁹⁹.

Nuo 1927 m. birželio 17 iki liepos 5 d. Pirmojo ir Ketvirtojo pėstininkų pul-

497 1-ojo pėst. D. L. K. Gedimino pulko karininkų susirinkimų protokolai Nr. 1, 6 // Ten pat, b. 125, l. 1, 7.

498 Ten pat, b. 106, l. 301–303.

499 Įsakymas I karo apygardai 1927-05-05 Nr. 29 // Ten pat, b. 116, l. 67.

Šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių varžybos (VDKM)

kų suvestinės sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos sėkmingai atliko visus šaudymo pratimus. Liepos 7 d. vyko kariuomenės šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių rungtynės, kurias laimėjo Pirmojo pėstininkų pulko sunkiųjų kulkosvaidžių suvestinė kuopa, numušusi 37 taikinius ir gavusi 72 taškus. Ketvirtojo pėstininkų pulko sunkiųjų kulkosvaidžių suvestinė kuopa, kliudžiusi 17 taikinių, surinko 35 taškus.

Pirmojo pėstininkų pulko sunkiųjų kulkosvaidžių kuopai krašto apsaugos ministras prof. Augustinas Voldemaras skyrė 300 litų premiją, o rungtynėse dalyvavusiems karininkams ir kareiviams pareiškė padėką.

Pirmojo pėstininkų pulko majorui A. Pošiūnui ir Ketvirtojo pėstininkų pulko majorui Sinkevičiui už pavyzdinę tvarką dalyvaujant manevruose su artilerija ir vietos gyventojams nepatyrus didelių nuostolių taip pat buvo pareikšta padėka⁵⁰⁰.

1927 m. rugpjūčio 1 d. pulke pasikeitė kapelionai. Kunigą Joną Deveikį pakeitė kunigas Klemensas Jurkus⁵⁰¹.

Rugpjūčio 14 d. į pulką atvyko Karo mokyklą baigę leitenantai Zigmas Šliavas, Jonas Eibavičius, Balys Narbutas, Juozas Losevičius ir Antanas Ramanauskas⁵⁰².

1927 metais visoje Lietuvos kariuomenėje buvo surengti šaudymo pratybų inspekciniai patikrinimai. Buvo tikrinama, kaip kareiviai, puskarininkai ir karininkai įsisavinę šaudymo antrąjį pagrindinį pratimą. Taip pat buvo patikrinta, kaip puskarininkiai ir karininkai šaudo iš pistoletų.

Pirmasis pėstininkų pulkas pasirodė neblogai. Žemiau pateikiame inspekcinio patikrinimo suvestinės ištrauką. Pratimui atlikti buvo duota po 3, šaudant iš pistoleto – po 8 šovinius.

500 Įsakymas kariuomenei. 1927 m. liepos 23 d. Nr. 89.

501 Įsakymas I p. p. 1927-08-04 Nr. 240 // LCVA, f 513, ap. 1, b. 116, l. 241.

502 Įsakymas I p. p. 1927-08-14 Nr. 283 // Ten pat, l. 313.

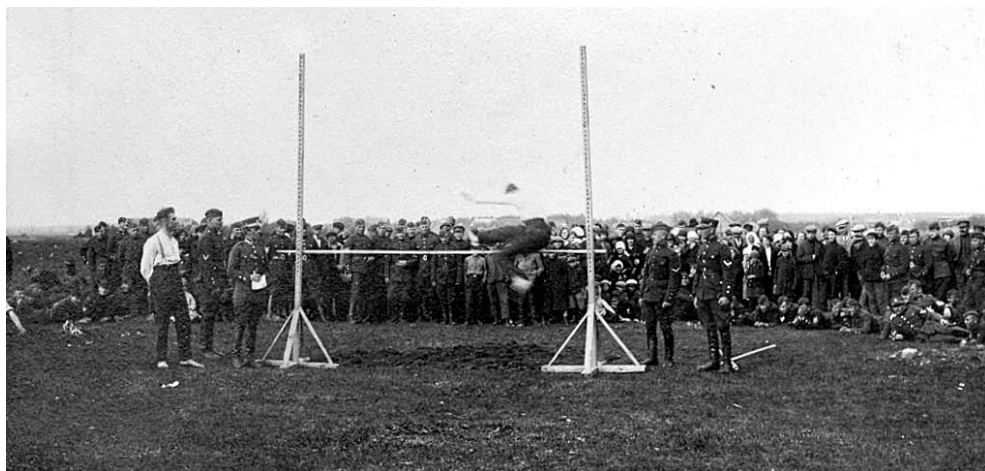
1 lentelė

Pirmojo pėstininkų pulko šaudymo rezultatai per 1927 metų patikrinimą⁵⁰³

Padalinio pavadinimas	Šaudė karių	Labai gerai	%	Gerai	%	Patenkinamai	%	Iš viso	%	Pataikymų sk.	%
3-ioji kuopa	64	20	31	24	38	15	23	59	92	123	75
Ūkio kuopa	19	5	26	7	37	4	21	16	84	33	77
5-oji kuopa	75	19	25	23	31	21	28	63	84	124	66
6-oji kuopa	78	26	33	18	23	21	27	65	83	139	64
4-oji kuopa	75	19	25	23	31	19	25	61	81	122	60
2-oji kuopa	75	20	27	25	33	15	20	60	80	125	70
Mokomoji kuopa	118	28	24	35	30	30	25	93	79	184	63
Raštinės komanda	6	–	–	2	33	2	33	4	66	6	40
Ryšių kuopa	20	3	15	5	25	3	15	11	55	22	45
Griežėjų komanda	10	2	20	2	20	1	10	5	50	11	46
Iš viso	540	142	26	164	30	131	24	437	81	889	65
Viršilos ir virštarnybiniai puskarininkiai	26	6	23	9	35	5	19	20	77	41	55
Karininkai	19	5	26	9	47	4	21	18	94	37	71
Viršilos	11	–	–	–	–	–	–	–	–	24	27
Karininkai	23	–	–	–	–	–	–	–	–	43	23

503 Lentelė sudaryta remiantis: LCVA, f. 590, ap. 1, b. 167, l. 7.

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, geriausiai šaudė Ūkio kuopos kariai – net 77 proc. pataikymas. Mažai nuo jų atsiliko kovinės kuopos, prasčiausiai šaudė raštinės komanda.

Kareivių pavasario sporto šventė. 1927 m. (VDKM)

1927 m. rugpjūčio 6 d. baigėsi laikinųjų pulko vadų laikotarpis. Tą dieną Respublikos Prezidento aktu Nr. 314 pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. Povilas Dundulis⁵⁰⁴.

1927 m. rugpjūčio 27-ąją ir 28-ąją vyko Lietuvos kariuomenės sporto dienos. Pirmojo pėstininkų pulko šuolininkai iškovojo prizą⁵⁰⁵.

1927 m. rugsėjo 13 d. mokymą Pirmajame pėstininkų pulke tikrino I karo apygardos viršininkas plk. Pranas Tamašauskas. Jis konstatavo, kad pulko bendra išvaizda gera, iškilmingu maršu pulkas pražygiavo gerai, sportiniai pratimai atliekami gerai. Tačiau Sanitarijos skyriuje apygardos viršininkas nerado kareivių užrašų knygučių, 5-osios kuopos būrininkas blogai komandavo, buvo padaryta klaidų veiksmuose su durtuvais. Vis dėlto plk. P. Tamašauskas pulko mokymą įvertino teigiamai⁵⁰⁶.

1927-ųjų vasarą pulko vadas plk. ltn. P. Dundulis kreipėsi į I karo apygardos viršininką prašydamas pulko šventę perkelti į rugpjūčio 14-ąją. Kaip matyti iš 1927 m. liepos 8 d. rašto, gauto iš I karo apygardos štabo, apygardos viršininkas 1927 m. pulko šventę leido švęsti rugpjūčio 14 dieną. Rašte buvo akcentuota, jog tai laikinas sprendimas, o pulko šventės data bus nustatyta vėliau⁵⁰⁷. Taigi 1927 m. rugpjūčio 14 d. pulkas iškilmingai atšventė 9-ąsias įkūrimo metines.

504 Įsakymas kariuomenei. 1927 m. rugpjūčio 30 d. Nr. 106.

505 Įsakymas kariuomenei. 1927 m. rugsėjo 13 d. Nr. 112.

506 Įsakymas I karo apygardai 1927-09-13 Nr. 3 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 115, l. 5–6.

507 I karo apygardos viršininko 1927-07-08 raštas 1 p. p. vadui // Ten pat, b. 131, l. 83.

Paskaitos metu. 1927 m. (VDKM)

Pulko šventė. 1927 m. (VDKM)

O 1927 m. rugsėjo 28 d. pulko vadas plk. ltn. P. Dundulis kreipėsi į Vyriausiojo štabo Rikiuotės skyriaus viršininką ir paprašė pakeisti pulko šventės datą, kuri buvo nustatyta pulko įkūrimo dieną – lapkričio 23-iają. Pulko vadas rašė, kad ši diena netinkama, nes:

1. Lapkričio pradžioje paleidžiami seni kareiviai ir atvyksta nauji, dėl to ne-

pakanka laiko juos tinkamai parengti paradui.

2. Tokiu metų laiku paprastai lyja ir būna daug purvo.

3. Neturint erdvių kareivinių, nėra galimybių suruošti iškilmingus pietus, o be jų šventės kareiviams praranda reikšmę.

Tai išdėstęs, vadas paprašė pulko šventę perkelti į rugpjūčio 25-ąją, motyvuodamas tuo, jog tą dieną 1919 metais pulkas užėmė Ežerėnus (dabar Zarasai) ir Biržus, o bolševikai buvo išvyti už Dauguvos⁵⁰⁸.

Siūlymui buvo pritarta ir pulko šventė buvo perkelta į rugpjūčio 25 dieną.

Pulko vadas, prašydamas pakeisti pulko šventės datą, kaip vieną iš priežasčių paminėjo tai, jog šventei nespėjama parengti naujų kareivių. Ir tai buvo tiesa, nes naujokų išsilavinimo lygis buvo žemas. Kaip pavyzdį pateiksime duomenis apie 1927 m. gegužės 10-osios ir lapkričio 22-osios šauktinių išsilavinimą.

Lentelė Nr. 2

Bendrosios žinios apie Pirmojo pėstininkų pulko naujokų išsilavinimą 1927 m.⁵⁰⁹

Išsilavinimo lygis	1927 05 10 šaukimas	1927 11 22 šaukimas
Bendras naujokų skaičius	648	673
Analfabetų	154	146
Moka tik skaityti	55	41
Moka skaityti ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	109	164
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	23	200
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	23	28
Bendras žydų skaičius	78	66
Moka kalbėti lietuviškai	5	3
Analfabetų	15	8
Moka tik skaityti	8	5

⁵⁰⁸ Ten pat, l. 119.

⁵⁰⁹ Lentelė sudaryta remiantis: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 131, l. 192, 193.

Moka ir skaityti, ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	23	17
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	20	20
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	12	13
Bendras rusų skaičius	28	10
Moka kalbėti lietuviškai	3	1
Analfabetų rusų kalba	6	2
Moka rusiškai tik skaityti	5	0
Moka rusiškai ir skaityti, ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	8	2
Baigė tik pradžios mokyklą arba mokėsi joje	7	4
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	2	1
Bendras vokiečių skaičius	11	17
Iš jų moka lietuviškai	0	0
Analfabetų vokiečių kalba	2	4
Moka vokiškai tik skaityti	1	2
Moka vokiškai ir skaityti, ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	4	4
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	1	6
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	3	1
Bendras lenkų skaičius	3	1
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	2	1
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	1	0

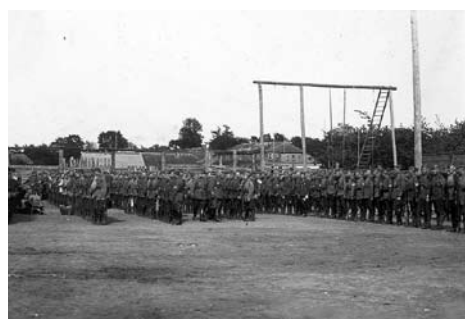
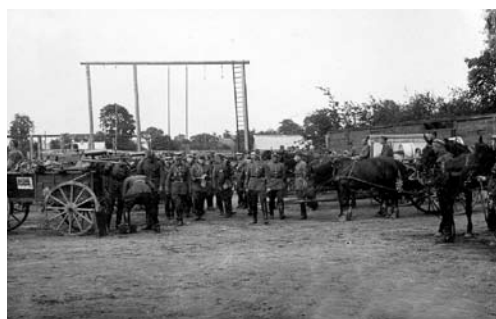
Naujokų priesaika. 1927 m. kovo 20 d. (VDKM)

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, naujokų išsilavinimo lygis buvo žemas. Daugiau kaip pusė buvo arba visiškai beraščiai, arba vos sugebėdavo paskaityti.

Užbėgant į priekį reikia pasakyti, kad kareivių mokymas buvo aktualus visą pulko gyvavimo laikotarpį. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas analfabetų mokymui. Tikslas – nepaleisti iš kariuomenės nė vieno kareivio, nemokančio skaityti ir rašyti. Ne visada šį užsibrėžtą tikslą pavykdavo pasiekti, tačiau, kaip rodo žemiau pateiktos lentelės duomenys apie analfabetų mokymą (pateikiami kelių šaukimų duomenys), rezultatai buvo gana geri.

Lentelė Nr. 3
Analfabetų mokymo rezultatai

Kurių metų ir kurio šaukimo	Atvyko naujokų analfabetų	Išleista į atsargą analfabetų
1925. V. I	84	4
1926. V. I	97	7
1927. V. I	177	7
1928. V. I	223	42
1929. V. I	260	85
1930. V. I	237	73
1931. V. I	198	65
1934. V. I	197	37
1935. V. I	137	9
1936. V. I	73	1
1937. V. I	49	–
1938. V. I	56	–

1-asis batalionas žygiuoja į manevrus. 1927 m. (VDKM)

Beveik kasmet pulkas dalyvaudavo didesniuose ar mažesniuose manevruose. Ne išimtis buvo ir 1927-ieji. Tų metų rugsėjo 21–24 dienomis pulkas dalyvavo manevruose Širvintų, Gelvonų ir Veprių rajonuose⁵¹⁰.

Netrukus po manevrų, 1927 m. spalio 19-ąją, pulką paliko 3-iojo bataliono vadas mjr. Aleksandras Makulavičius. Jis buvo perkeltas į I karo apygardos štabą⁵¹¹. Laikinai eiti bataliono vado pareigas buvo paskirtas 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas kpt. J. Leonavičius. Lapkričio 1 d. 1-ojo bataliono vadas mjr. Antanas Pošiūnas paskirtas pulko vado padėjėju⁵¹². I karo apygardos viršininko įsakymu 1928 m. sausio 1 d. jis šiose pareigose buvo patvirtintas. Tuo pačiu įsakymu 1-ojo bataliono vadu nuo 1928 m. sausio 1 d. buvo patvirtintas kpt. Juozas Šlepetys⁵¹³.

1927 m. lapkričio 30 d. pulke buvo gauta „Lenkų įsiveržimams stabdyti direktyva Nr. 1 OP“. Ji įdomi, todėl kai kurią medžiagą pateiksime. Direktyvoje buvo apibūdinta susiklosčiusi situacija. Konstatuota, kad bet kuriuo metu mums gresia lenkų užpuolimas. Turimos informacijos pagrindu buvo teigiama, kad jis gali pasireikšti lenkų nereguliariųjų ginkluotų formuočių, vadinamųjų sukilėlių, įsiveržimu į Lietuvos teritoriją arba nereguliariųjų formuočių veiksmais paremiant reguliariosios kariuomenės dalims.

Lietuvos kariuomenei buvo keliamas uždavinys būti pasirengusiai likviduoti lenkų reguliariųjų formuočių įsiveržimą į Lietuvos teritoriją, spaudžiant stipresnėms grupuotėms kiek galima ilgiau sulaikyti priešo skverbimąsi į šalies gilumą. Kariuomenė taip pat turėjo būti pasirengusi pridengti mobilizaciją, kuri būtų prasidėjusi lenkų reguliariosios kariuomenės daliniais įsiveržus į Lietuvos teritoriją.

Direktyva apibrėžė bendrus kariuomenės veiksmus: neatidėliojant visomis

510 Įsakymas I karo apygardai 1927-09-30 Nr. 56 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 117, l. 13.

511 Įsakymas kariuomenei. 1927-10-19 Nr. 125.

512 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 117, l. 76, 87.

513 Įsakymas I karo apygardai. 1928-01-09 Nr. 1 // Ten pat, l. 241.

svarbiausiomis kryptimis sudaryti priedangos grupes, pasiruošusias veikti pagal aukščiau nurodytus bendruosius uždavinius⁵¹⁴. Buvo sudarytos Marijampolės, Alytaus, Kaišiadorių, Ukmergės priedangos grupės. Kiekvienai grupei buvo paskirti apsaugos barai. Ukmergės grupės baras buvo nuo kairiojo Neries kranto iki sienos su Latvija. Ukmergės grupės pagrindą sudarė Pirmasis pėstininkų pulkas. Jai taip pat buvo priskirti Antrojo artilerijos pulko viena baterija ir vienas Pirmojo husarų pulko eskadronas. Ukmergės grupės vadu buvo paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadas.

Pagal direktyvą visiškoni operatyvinė grupių vadų priklausomybėn perėjo visos atitinkamų barų pasienio apsaugos dalys, taip pat visi nurodytų barų šaulių būriai.

Kol priešininko reguliarieji daliniai į Lietuvos teritoriją neįsiverš, grupių kariuomenės daliniams buvo griežtai uždrausta prisitarti prie demarkacijos linijos arčiau kaip per 5 kilometrus.

Ukmergės grupei buvo suformuluoti šie uždaviniai:

1. Grupės vadui neatidėliojant organizuoti grupės štabą iš ne daugiau kaip 4 karininkų. Vieną iš karininkų paskirti žinioms apie priešą rinkti, vieną – ryšio užduotims vykdyti.

2. Grupės vadui neatidėliojant sušaukti barų viršininkus ir šaulių būrių vadus ir patikrinti jų pasirėngimą, suderinti galimus veiksmus. Visus duotus nurodymus ir savo sumanymus dėl gautos užduoties vykdymo grupės vadui skubiai pateikti kariuomenės vadui, kad šis galutinai juos patvirtintų.

3. Neatidėliojant sustiprinti Utenos įgulą iki vieno pėstininkų būrio su dviem sunkiaisiais kulkosvaidžiais.

Nuo direktyvos gavimo dienos priedangos grupės operatyviniu požiūriu tapo visiškai pavaldžios kariuomenės vadui.

Visus Ukmergės grupės pranešimus grupės vadas turėjo siųsti ne tik kariuomenės vadui, bet ir I karo apygardos vadui, o žinias apie priešą – dar ir Kaišiadorių grupei⁵¹⁵.

Pulko vadas, vykdydamas direktyvos nurodymus, išleido įsakymą, kuriuo šaulių rinktinėms, Pasienio policijos ir Pirmojo pėstininkų pulko būriams, dislokuotiems Ukmergės, Utenos ir Ežerėnų apskrityse, skyrė konkrečias užduotis – ką kiekvienas iš jų turi daryti, kad pasirengtų atremti priešą, ir nurodė veiksmus priešui įsiveržus⁵¹⁶.

Pradėjus vykdyti direktyvos reikalavimus, iš Ukmergės grupės dalinių į pulko štabą ėmė plaukti telegramos, kad pasienyje ramu, vyksta įprastinis patruliuojimas, nieko įtartino nepastebėta.

Lapkričio 30 d. buvo gautas Vyriausiojo štabo Žinių skyriaus pranešimas,

⁵¹⁴ Lenkų įsiveržimams stabdyti direktyva Nr. 1 OP // Ten pat, b. 127, l. 4–5.

⁵¹⁵ Ten pat.

⁵¹⁶ I pėst pulko vado įsakymas NR. 1 OP // Ten pat, l. 19–20.

kad žinios apie Vilniuje sukoncentruotą Lenkijos kariuomenę nepasitvirtino. Ties Ukmergės baru buvo perdislokuojamos lenkų KOP 21-ojo bataliono 3-iošios kuopos sargybos⁵¹⁷.

Grupės štabas kasdien gaudavo pranešimus iš Vyriausiojo štabo Žinių skyriaus, tačiau nerimą keliančių naujienų ir juose beveik nebūdavo. Galbūt išimtis buvo gruodžio 2-ąją, 1 valandą, gautas pranešimas, jog į Varėną atvyko 3 ešelonai civiliškai aprengtų lenkų partizanų, tačiau kiek vėliau ši informacija buvo paneigta. Partizanais buvo palaikyta lenkų KOP 21-ojo bataliono Mokomoji kuopa⁵¹⁸.

1927 m. gruodžio 27 d. iš I karo apygardos štabo buvo gautas slaptas pranešimas, pasirašytas apygardos vado plk. P. Tamašausko, kad direktyva Nr. 1 OP nustojo veikusi. Visoms dalims buvo įsakyta sugrįžti į nuolatines dislokacijos vietas, išskyrus Pirmojo pėstininkų pulko būrį, esantį Utenoje⁵¹⁹.

Pirmojo pėstininkų pulko puskarininkiai ramovės įkūrimo dieną. 1927 m.

1927-ieji pulkui įsimintini buvo dar ir tuo, kad spalio 8-ąją buvo atidarytas liktinių puskarininkių klubas. Į klubo steigiamąjį susirinkimą, kuriame dalyvavo 46 liktiniai, atvyko pulko vadas plk. ltn. P. Dundulis. Jis labai teigiamai įvertino būsimą klubą, jo svarbą puskarininkiams ir pulko ateičiai. Į klubo valdybą buvo išrinkti vrs. Akstinavičius, vyr. psk. Žvirblis, vrs. Juozas Stelionis, kandidatais – viršilos Jokubaitis ir Gričius. Klubo šeimininku išrinktas sanitarijos psk. Juozas Andrikonis⁵²⁰. Pulko vadas plk. P. Dundulis akcentavo ramovės būsimą naudą, leido atidaryti bufetą, valgyklą ir rengti šeimyniškus pasilinksminimus.

Pirmajame susirinkime buvo aptarti ramovės valdybos rinkimai ir baldų

517 Apie Lenkiją // Ten pat, l. 82.

518 1927 m. lapkričio 30 d. Vyriausiojo štabo Žinių skyriaus pranešimas „Apie Lenkiją“ // Ten pat, l. 84.

519 Ten pat, l. 9.

520 Protokolas Nr. 1 // Ten pat, b. 126, l. 1.

Grupė pulko karininkų su šeimomis. 1928 m. (VDKM)

įsigijimo klausimai. Baldams įsigyti nutarta iš kiekvieno nario spalio mėnesio algos išskaičiuoti po 5 litus. Kadangi surinkta suma buvo labai menka, 1927 m. lapkričio 12-osios susirinkime nutarta, jog kiekvienas narys į ramovės kasą turi įmokėti po 10 litų, be to, ramovei išlaikyti kas mėnesį mokėti po 1 proc. nuo pagrindinės algos; išvykstantiems ramovės nariams 50 proc. šių įnašų turi būti gražinama. Vėliau nauji baldai buvo perkami iš bufeto pelno, kuris visą laiką buvo nemažas. Be to, ramovę materialiai šelpė ir pulko vadovybė. 1932 metų pabaigoje buvo įsigyta baldų už 1500 litų, o pulko karininkų ramovė padovanojo 400 litų vertės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino paveikslą.

Beje, ramovei išlaikyti ir gražinti lėšų negailėjo ir patys puskarininkiai. Pavyzdžiui, 1929 metais buvo nutarta išdažyti sienas ir atlikti kitą smulkų remontą. Tam reikalui kiekvienas narys įmokėjo po 20 litų. 1933 metais buvo priimti ramovės įstatai.

Nuo pat pradžios ramovėje buvo skaitomi paskaitų ciklai. Per metus buvo perskaitoma po keletą ar net keliolika paskaitų. Beveik visos jos buvo karine tematika. Paskaitas paprastai skaitydavo pulko karininkai. 1936 metais vieną paskaitą apie Latvijos kariuomenės puskarininkius ir jų gyvenimą skaitė Latvijos kariuomenės karininkas vyr. ltn. Purinis.

4-ojo dešimtmečio pabaigoje ramovė gaudavo visus Lietuvos dienraščius, savaitraščius ir žurnalus. Buvo įsteigta nors ir negausi, bet sava biblioteka.

1937 m. lapkričio 20 ir 21 dienomis puskarininkių ramovė šventė 10 metų įkūrimo sukaktį, kuriame, be ramovės narių, dalyvavo Ukmergės įgulos viršininkas, aukštesnieji karininkai, buvę ramovės valdybų pirmininkai ir Kėdainių įgulos liktinių puskarininkių ramovės atstovai.

1938 metais visuotiniame puskarininkių ramovės susirinkime 100 litų buvo

Vaitkuškio dvaras. 1927 m. (VDKM)

skirta Ginklų fondui. Be to, rugsėji pulko liktiniai puskarininkiai nupirko lengvąjį kulkosvaidį ir paaukėjo jį pulkui⁵²¹.

Kaip jau buvo minėta, pulko gyvenimo sąlygos Ukmergėje buvo labai blogos. Buvo nuspręsta kareivinių reikmėms panaudoti Vaitkuškio dvaro trobesius, tačiau juose buvo įsikūrusi vaikų prieglauda. 1927 m. spalio 28 d. pulko vadas gavo Vyriausiojo štabo tiekimų viršininko Grudzinsko raštą. Jame buvo rašoma, kad krašto apsaugos ministras sutiko vaikų prieglaudą ir jos turta perkraustyti Pirmojo pėstininkų pulko jėgomis į Raudondvarį prie Kauno, o Vaitkuškio dvaro patalpas perimti kariuomenės reikmėms⁵²². Vaitkuškio dvarą imta naudoti kaip pulko vasaros stovyklą.

Iki 1928 metų kiekviename kariniame dalinyje, taip pat ir Pirmajame pėstininkų pulke, kariai prisiekdavo taip, kaip suorganizuodavo pulko vadovybę. 1928 m. sausio 31 d. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. P. Plechavičius patvirtino priesaikos apeigų ceremoniją. Nuo šiol priesaika vykdavo tokia tvarka: „*Priesaikos metu priešakyje statomas drobele uždengtas stalas su kryžiumi ir Evangelija. Kunigas, apsitaęs bažnytiniais rūbais, trumpais žodžiais paaiškina priesaikos reikšmę ir garsiai skaito priesaikos tekstą. Prisiekiantieji kariai laiko pakelę dešinę ranką ir balsiai kartoja priesaikos žodžius. Po priesaikos, visi kariai ku-*

521 Liktinių puskarininkių ramovė // *Karys*, 1938, Nr. 34, p. 963–964.

522 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 131, l. 127.

Naujokų priesaika (VDKM)

nigui vadovaujant, kalba maldą į šv. Panelę „Tavo apgynimo šaukiamės“ atkalbėjęs maldą kunigas šlaksto karius šventu vandeniu. Šlakstymo metu jei yra orkestras, grojama Maironio giesmė „Marija, Marija“ (Č. Sasnausko kompozicija).“⁵²³

1928 m. vasario 16 d. Respublikos prezidentas keliems pulko karininkams suteikė aukštesnius laipsnius: pulko vadui plk. ltn. Povilui Dunduliui – pulkininko, mjr. Juozui Plentai – pulkininko leitenanto, vyr. ltn. Adomui Treideriui – kapitono, leitenantams Mikui Kalasauskui, Vladui Patalauskui, Povilui Vinkšneliui, Juozui Sakalauskui, Klemui Kuzmickui – vyresniojo leitenanto⁵²⁴.

Plk. P. Plechavičius (VDKM)

1928 m. kovo 7 d. pulką vėl tikrino I karo apygardos viršininkas gen. ltn. P. Tamašauskas. Trūkumų, kuriuos buvo aptikęs 1927 metais, nepastebėjo, tačiau konstatavo, kad nemažai karių silpnai moka Lauko sargybių statutą, taip pat nepakankamos jų geografijos žinios⁵²⁵.

Nepaėjęs nė trimis savaitėmis, pulko tikrinti atvyko Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. Povilas Plechavičius. Pulkas buvo išrikiuotas mokojoje aikštėje. Vyriausiojo štabo viršininko

523 Apeigos priesaiką daryti // Ten pat, b. 141, l. 13.

524 Įsakymas I p. p. 1928-03-03 Nr. 68 // Ten pat, b. 117, l. 301.

525 Įsakymas I karo apygardai. 1928-03-02 Nr. 2 // Ten pat, b. 115, l. 12.

vertinimu, pulko išvaizda buvo gera, iškilmingu maršu pražygiuota gerai. Šautuvų konstrukciją pulko kariai išmanė gerai, per šaudymus puskarininkiai komandas davė gerai. Kareiviai, šaudę sunkiaisiais kulkosvaidžiais, jų konstrukciją išmanė gerai, visus veiksmus šaudant atliko gerai ir greitai. Išvykdamas Vyriausiojo štabo viršininkas pulko vadui plk. P. Dunduliui, karininkams ir kareiviams pareiškė padėką⁵²⁶.

Vos tik išvykus gen. št. plk. P. Plechavičiui, 1928 m. kovo 23 d. pulkas sulaukė garbingo svečio – Respublikos prezidento Antano Smetonos. Prezidento garbei pulkas buvo išrikiuotas apžiūrai. Pagerbdamas prezidentą, pulkas pražygiavo žygio maršu.

Pulką apžiūri Respublikos prezidentas. 1928 m. (VDKM)

Spalio 16 ir 17 dienomis pulką vėl tikrino apygardos viršininkas gen. ltn. P. Tamašauskas. Pulkas jam padarė labai gerą įspūdį. Vienintelę pastabą generolas davė kareiviams atliekant pratimus su kardais⁵²⁷.

Pirmojo pėstininkų pulko šventė. Iš kairės: gen. ltn. P. Tamašauskas, ministras pirmininkas prof. A. Voldemaras, gen. ltn. P. Kubiliūnas, plk. B. Dundulis. 1928 m. rugpjūčio 25 d.

526 Įsakymas I karo apygardai. 1928-06-06 Nr. 15 // Ten pat, l. 14.

527 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1928-11-15 Nr. 7sl // Ten pat, l. 18.

Pulko šventės metu pulko vado padėjėjas plk. ltn. A. Pošiūnas apdovanoja karininkus (KAA)

1928 m. rugpjūčio 25 d. pulkas šventė 10 metų sukaktį. Šventėje dalyvavo ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras prof. Augustinas Voldemaras, teisingumo ir žemės ūkio ministrai, laikinai einantis Vyriausiojo štabo viršininko pareigas plk. Petras Kubiliūnas. Buvo parengta speciali šventinė programa. Visus sužavėjo sportiniai pratimai⁵²⁸.

1928 metų rugsėjį pulką vėl pasiekė neramios žinios. Karinei žvalgybai pavyko gauti duomenų, kad lenkai Vilniuje sukongravavo stambias karines pajėgas, kurios bet kuriuo metu galėjo būti nukreiptos prieš Lietuvą. Apie tai krašto apsaugos ministras gen. ltn. Teodoras Daukantas raštu informavo vidaus reikalų ministrą, prašydamas nurodymo pasienio policijai sustiprinti sienos apsaugą. Tačiau imtis specialių veiksmų pulkui nebuvo nurodyta⁵²⁹.

1929 metų vasarį pulke pasikeitė karo kapelionai. Pulko kapelionas kunigas Klemensas Jurkus buvo perkeltas į Ketvirtąjį, o šio kapelionas Vilius Balandis – į Pirmąjį pėstininkų pulką⁵³⁰.

V. Balandis (KAA)

1929 metų birželį, po plečkaitininkų maišto, bijodamas, kad juo nepasinaudotų lenkai ar Lenkijoje

528 Įsakymas 1 p. p. 1928-09-20 Nr. 279 // Ten pat, b. 137, l. 325.

529 KAM 1928-09-24 slaptas raštas vidaus reikalų ministrui // Ten pat, b. 127, l. 1.

530 Įsakymai 1 p. p. 1929-02-06, 07 Nr. 38, 38 // Ten pat, b.137, l. 700,702.

esantys plečkaitininkai, krašto apsaugos ministras įsakė pasienio apsaugos policijai į pagalbą pasiųsti kariuomenės dalinius. Birželio 20-ąją I karo apygardos štabas pavedė Pirmajam pėstininkų pulkui pasienio policijos rajonų viršininkų žinion Širvintose, Inturkėje ir Saldutiškyje dislokuoti po vieną pulko kautynių skyrių, vadovaujamą pus-

Pulko muzikantų komanda švenčia Velykas. 1929 m. (KAA)

karininkio, ir gerai apginkluoti. Kautynių skyriai iki birželio 24 d. turėjo būti dislokuoti nurodytose vietovėse ir perduoti pasienio policijos rajonų viršininkų žinion. Skyrius įsakyta keisti kas 6 savaites. Be to, tą pačią dieną gautame rašto papildyme apygardos štabas į pasienį pasiūstiems kautynių skyriams įsakė neiti arčiau kaip 5 kilometrai iki administracinės linijos, kad pasienio policijos viršininkai nepradėtų jų naudoti paprastoms sienos apsaugos pareigoms vykdyti⁵³¹.

Be to, pulkas, vykdydamas I karo apygardos vado nurodymą, atliko kelių Vilniaus kryptimi apžiūrą, ieškojo patogių gynybinių pozicijų, buvo nustatytos brastos per upes ir pan.⁵³² Apygardos štabo nurodymu skyriai iš pasienio buvo atšaukti 1929 m. gruodžio 14 d.⁵³³

1929 metų spalio pabaigoje pulko vadas plk. P. Dundulis iki gruodžio 21 d. išvyko mokyti į suorganizuotus Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursus⁵³⁴.

1929 metais I karo apygardos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas pulką tikrino net tris kartus: balandžio 24–25, rugsėjo 3–4 ir rugsėjo 18 dieną. Beje, rugsėjo mėnesį tikrintojai rado gana daug trūkumų. Štai keletas pastabų iš rugsėjo 18-osios patikrinimo: *„Kpt. Treideriui iš dviejų batalionų kuopų senų kareivių buvo įsakyta sudaryti kuopą. Išskaičiavimą darė per ilgai ir darė klaidų. Išlyginimas blogas. Bendrai kuopos komandavimas, vadovavimas ir valdymas atliktas per lėtai, be griežtumo ir energijos... I bataliono kuopose kareiviai blogai žino statutus...*

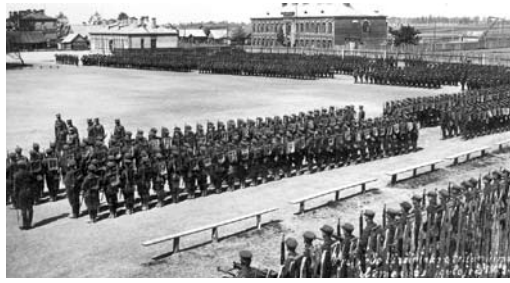
Iki lapkričio 15 d. duodu laiko pakartojimui statutų mokymo I bataliono kuopose.

531 I karo apygardos 1929-06-20 raštas 1 pėst. pulko vadui // Ten pat, b, 84, l. 77, 79.

532 Ten pat, p. 77.

533 I karo apygardos štabo 1929-12-14 raštas 1 pėst. pulko vadui // Ten pat, l. 78.

534 Įsakymas I karo apygardai. 1929-10-23 Nr. 38 // Ten pat, b, 145, l. 548; Įsakymas 1 p. 1929-12-21 Nr. 362 // Ten pat, l. 641.

Apygardos viršininko vizitacija. 1929 m. (VDKM)

*Tikrinimą kartosiu. Ta proga primenu, kad kuopų vadai daugiausia atsakingi ir ateityje už panašų kuopų pastatymą darysiu atitinkamas išvadas.*⁵³⁵

To meto kariuomenėje tai buvo įprastas reiškinys, tačiau tokie dažni karo apygardos viršininko tikrinimai, matyt, buvo signalas, kad pulkas turi bėdų ir apygardos vadovybė apie jas žino.

1929 m. spalio 17 d. į pulką atvyko Karo mokyklą baigę leitenantai Pranas Totilas, Juozas Zaboriskis, Jonas Jonikas. Lapkričio 16-ąją į 1 karo apygardos štabą buvo perkeltas mjr. Eduardas Navickas, o iš Ketvirtojo pėstininkų pulko atkeltas kpt. Alfonsas Antanaitis. Jis buvo paskirtas 2-ojo bataliono vadu. Tačiau čia jis tarnavo tik pusmetį, nes 1930 m. balandžio 30 d. buvo paskirtas į kitas pareigas ir

Naujokai skirstomi į kuopas. Iš kairės: pulko adjutantas kpt. Bronius Karevičius, ketvirtas – pulko vado padėjėjas plk. ltn. Antanas Pošiūnas. 1929 m. lapkričio 7 d. (VDKM)

535 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1929-10-18 Nr. 5sl // Ten pat, b. 115, l. 33.

iš pulko išvyko⁵³⁶. Jo vieton 1930 m. birželio 21 d. iš Septintojo pės-
tininkų pulko buvo perkeltas kpt.
Antanas Šurkus⁵³⁷.

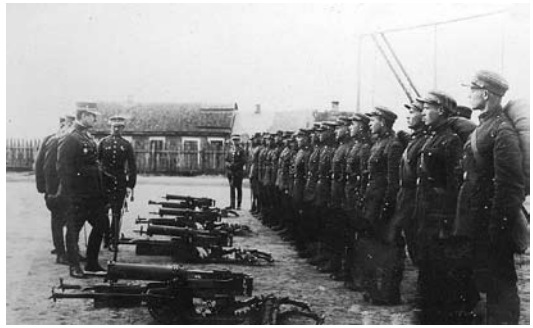
1930 m. balandžio 30 d. atlikęs
žadėtą pakartotinį pulko patikri-
nimą, apygardos viršininkas liko
patenkintas. Pulkas gerokai pa-
sitempė. Generolas pastebėjo tik
keletą smulkių netikslumų atlie-
kant pratimus su durtuvais⁵³⁸.

1930 m. vasario 14 d. Respu-
blikos Prezidento aktu pulko vadas plk. Povilas Dundulis paties prašymu buvo
atleistas iš pulko vado pareigų. Šias pareigas eiti buvo paskirtas Kėdainių aps-
krities komendantas plk. ltn. Mikas Rėklaitis⁵³⁹. Pulką plk. P. Dundulis jam
perdavė 1930 m. vasario 25 d.⁵⁴⁰ Pulko vadu M. Rėklaitis Prezidento aktu buvo
patvirtintas 1931 m. spalio 27 d.⁵⁴¹

Pasikeitus vadams, buvo sudaryta pulko ūkio perdavimo-priėmimo komisi-
ja. Ji dirbo daugiau kaip mėnesį. Buvo nustatyta gana daug trūkumų ir neleis-
tino apsileidimo atvejų. Tai konstatuota slaptame 1930 m. vasario 24 d. I karo
apygardos įsakyme. Apygardos vadas reikalavo, kad kaltieji trūkumus padengtų.
Kaltininkams teko sumokėti beveik 2000 Lt⁵⁴².

Pulko ūkis buvo gana didelis ir
sudėtingas, todėl nenuostabu, kad
komisija rado įvairių pažeidimų.
1930 m. gegužės 6 d. pulke buvo
2 gydytojai, 8 sanitarijos puskari-
ninkiai, 7 sanitarai, 3 kalviai, 10
kurpių, 13 šaltkalvių, 9 siuvėjai, 44
vežikai, 3 kepėjai, 9 virėjai, 4 tri-
mitininkai⁵⁴³.

1930 m. kovo 31 d. pulko va-
das plk. ltn. M. Rėklaitis išvyko
mokyti į Vytauto Didžiojo kari-

Apygardos viršininko patikrinimas. 1930 m. balandžio
30 d. (VDKM)

Pulko vadas plk. M. Rėklaitis su adjutantu B. Karevičiumi
vado kabinete (KAA)

536 Ten pat, b. 145, l. 577, 764, 886.

537 Įsakymas 1 p. p. 1930-06-23 Nr. 142 // Ten pat, b. 161, l. 35.

538 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1930-05-12 Nr. 3 sl // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 115, l. 43.

539 Įsakymas kariuomenei. 1930-03-17 Nr. 12.

540 Įsakymai 1 p. p. 1931-02-25 Nr. 49, 50 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 145, l. 755-756.

541 Įsakymas kariuomenei. 1931-10-27 27 d. Nr. 59.

542 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1931-02-24 Nr. 1 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 128, l. 106.

543 1 pėst. Pulko žinios // Ten pat, b. 167, l. 11.

Pirmojo pėstininkų pulko karininkai ir puskarininkiai su šeimomis. Centre karo kapelionas V. Balandis. Ukmergė, 1930 m. (KAA)

ninkų kursus. Pulko vadu laikinai buvo paskirtas pulko vado padėjėjas plk. ltn. Antanas Pošiūnas⁵⁴⁴. Į pulką M. Rėklaitis grįžo 1930 m. birželio 30 d.⁵⁴⁵

1930 metų spalio pabaigoje į pulką atvyko nemažas būrys ką tik Karo mokyklą baigusiu leitenantų: Juozas Puknys, Stasys Kuzmickas, Karolis Adomonis, Kazys Petrulaitis, Antanas Levinas, Mečys Ingaunis, Jonas Semaška, Napoleonas Butkevičius, Vincas Šukys, Jonas Arnestauskas, Antanas Januškevičius, Vincas Sabuckis, Stasys Balčiūnas, Balys Šimkonis⁵⁴⁶.

Spalio 6-ąją pulko kapelmeisteriu buvo priimtas Stasys Kulikauskas. Savo kaip muzikanto karjerą jis pradėjo 1894 metais carinėje kariuomenėje, Dono pėstininkų pulko muzikantų komandoje. Joje tarnavo iki 1908-ųjų, po to tapo liktiniu, o nuo 1914 metų pradėjo tarnauti pulko kapelmeisteriu. Juo išdirbo iki 1918-ųjų. Nuo 1920 metų dirbo Valstybinėje spaustuvėje ir ėjo ugniagesių kapelmeisterio pareigas. Pradėjęs tarnauti pulke, orkestrui sukūrė keletą maršų⁵⁴⁷.

Pulko orkestre jis rado 1930 metais nupirktus nepilnus du komplektus firmos „Bolen Fuxs“ instrumentų. Ne visi muzikantai buvo etatiniai ar kariai. Etatinių ir neetatinių muzikantų skaičius keisdavosi. 1935 metais pulko orkestre dirbo septyni etatiniai muzikantai, penki tikrosios tarnybos kariai ir 16 auklėti-

544 Įsakymas 1 p. p. 1930-04-07 Nr. 83 // Ten pat, b. 145, l. 821.

545 Įsakymas 1 p. p. 1930-07-13 Nr. 169 // Ten pat, b. 161, l. 92.

546 Įsakymas kariuomenei. 1930-10-25 n. 54.

547 Žinios apie 1 pėstininkų DLK Gedimino pulko kapelmeisterį // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 227, l. 104.

Pulko orkestras (KAA)

nių – berniukų nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Orkestro repertuaras buvo didelis ir įvairus. 1935 metais orkestras galėjo sugroti 548 įvairius muzikinius veikalus ir 120 maršų, iš jų 25 – lietuviškus⁵⁴⁸.

1930 m. lapkričio 12 d. pulkui teko labai rimtas išbandymas – buvo paskelbta bandomoji mobilizacija. Nors buvo visokių nesklandumų, tačiau apskritai pulkas mobilizaciją įvykdė⁵⁴⁹.

1930 m. lapkričio 23-iają, minint Lietuvos kariuomenės dieną, Respublikos prezidentas pulko vadą plk. ltn. Miką Rėklaitį pakėlė į pulkininkus⁵⁵⁰.

Vokiečių karinė delegacija Pirmojo pėstininkų pulko manevrų metu. Penktas iš kairės – pulko vadas plk. Mikas Rėklaitis (VDKM)

548 Žinios apie 1 pėst. DLK Gedimino pulko orkestrą // Ten pat, l. 105.

549 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1930-11-12 Nr. 7sl // Ten pat, b. 115, l. 46.

550 Įsakymas 1 p. p. 1930-12-24 Nr. 311 // Ten pat, b. 161, l. 542.

1931 m. birželio 8 d. pulko vado padėjėjas plk. ltn. A. Pošiūnas ir majorai J. Šlepetys, S. Asevičius ir A. Šurkus išvyko mokytis į Vytauto Didžiojo karininkų kursus, kuriuos baigė rugpjūčio 28 d.⁵⁵¹

Pirmojo pėstininkų pulko 1-oji rinktinė šaudykloje. 1931 m. liepa (KAA)

1931 m. liepos 21 d. į pulką netikėtai atvyko krašto apsaugos ministras plk. Balys Giedraitis. Pulką jis rado atliekantį užsiėmimus pagal numatytą grafiką. Pateiksime keletą ministro užrašytų minčių po šio patikrinimo:

„Aplankęs kareivines turiu konstatuoti, kad pulkas sutalpintas labai ankštai, kareivinės randasi apleistame stovyje ir būtina reikalingos kapitalinio remonto. Ypač blogame stovyje randasi Ukmergėje stovinčio 2-o bataliono ir Vaitkuškio dvare stovinčio 3-o bataliono kareivinės. Vaitkuškio dvaras kariuomenės stovyklai beveik nebetinka ir yra būtino reikalo III batalionui statyti naujas kareivines.

Pulko dalių dižurai visur vikriai pasitinka su raportu, balsiai ir aiškiai raportuoja.

Kareiviai į klausimus daugumoje atsakinėja drąsiai ir sumaniai.

Visame pulke nėra lovų. Kareiviai guli ant narių.

Pulko ligoninė gera tvarka.

Vasariniai kareivių rūbai ne visų švarūs. Pasitaiko kareivių su visai sudėvėtais ir nevykusiais sulopytais rūbais. Tas daro blogo išpūdzio.

Arklidės blogame stovyje ir reikalingos kapitalinio remonto.

Bendras pulko aplankymo išpūdis – be čia nurodytų trūkumų, pulkas tvarkomas neblogai. Reikia statyti naujas kareivines bei sandėlius.“⁵⁵²

1931 m. rugpjūčio 11 d. pulko vadas plk. M. Rėklaitis išvyko atostogų. Jo pareigas laikinai perėmė Vyriausiojo štabo valdybos viršininkas gen. št. plk. Zėnonas Gerulaitis. Jis pulkui vadovavo iki 1931 m. spalio 10-osios – tą dieną iš atostogų grįžo pulko vadas plk. M. Rėklaitis⁵⁵³.

1931 m. rugsėjo 14 d. į pulką išeiti naujokų apmokymo programos atvyko net 105 kariūnai aspirantai⁵⁵⁴.

551 Įsakymas I p. p. 1931-06-10 Nr. 137, 1931-09-11 Nr. 216 // Ten pat, b. 172, l. 189, 314.

552 Slaptas įsakymas I p. p. 1931-08-10 Nr. 4sl // Ten pat, b. 115, l. 55.

553 Įsakymas I p. p. 1931-06-10 Nr. 137, 1931-10-09 Nr. 242 // Ten pat, b. 172, l. 307, 388.

554 Įsakymas I p. p. 1931-09-19 Nr. 223 // Ten pat, l. 350.

Krašto apsaugos ministro pareikštos pastabos, atrodo, buvo teisingos, tačiau savo jėgomis pulkas padėties pataisyti negalėjo, nes naujų kareivinių statybos problemas turėjo spręsti pati Krašto apsaugos ministerija.

1931 m. rugsėjo 28–29 dienomis pulkas I divizijos vado įsakymu atliko žygį maršrutu Ukmergė–Kavarskas–Anykščiai ir Anykščiai–Skiemonys–Ukmergė.

Pulkas 100 kilometrų žygyje (VDKM)

Per 2 dienas pulkas nužygiavo apie 100 kilometrų. Žygiuoti teko kalvota vietoje, iš dalies naktį. Susirgusiųjų ar atsilikusiųjų nebuvo, keliems kareiviams buvo nutrintos kojos. Divizijos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas žygį įvertino taip: „*Tas viskas parodo, kad iš mūsų jaunų kareivių prie tinkamo organizuoto lavinimo ir metodinio įtraukimo, galima padaryti puikius ištvėringus karius, kokie šiame atvejuje pasirodė gediminaičiai.*“

Su pasigėrėjimu ir pasididžiavimu pažymiu paminėtus žygius kaip pavyzdžius ir pirmutinius savo dydžiu mūsų kariuomenėje. Iš tikrųjų panašius – virš 40-50 kilometrų žygius dvi dienas iš eilės ir prie apsunkintų sąlygų, labai reta kariuomenė gali padaryti.“⁵⁵⁵

1931 m. spalio 31 d. pulko karininkų būrį papildė jauni, ką tik Karo mokyklą baigę jaunesnieji leitenantai Kazys Antanavičius, Jonas Dulinskas, Jurgis Valtis, Juozas Ūselis, Jurgis Rinkevičius, Povilas Bareišis, Antanas Petraitis⁵⁵⁶.

Pulko štabas Kauno gatvėje. 1932 m. vasario 28 d. (KAA)

1932 metų pradžioje pasikeitė pulko ūkio viršininkai. Ilgametis ūkio viršininkas plk. ltn. Juozas Plenta buvo pakeltas į pulkininkus ir paties prašymu išleistas į atsargą. Jo vietą užėmė iš Devintojo pėstininkų pulko perkeltas plk. ltn. Kazys Mackevičius⁵⁵⁷. Pasikeitus ūkio viršininkams, sausį–kovą pulko ūkinę veiklą tikrino Valstybės kontrolės ir Krašto apsaugos ministerijos Revizijų departamento darbuotojai. Tikrintojai rado nemažai trūkumų, netikslumų, apsileidimo faktų. Ir nors trūkumai buvo padengti, o netikslumai ištaisyti, tačiau I divizijos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas, tiesa, po patikrinimo jau pra-

555 Įsakymas 1 pėstininkų divizijai. 1931-10-09 Nr. 34 // Ten pat, b. 173, l. 1.

556 Įsakymas 1 p. p. 1931-10-31 Nr. 263 // Ten pat, b. 172.

557 Įsakymas kariuomenei. 1931-12-30 Nr. 71; Įsakymas 1 p. p. 1932-01-06 Nr. 6 // Ten pat, b. 173, l. 117.

Mjr. S. Asevičius (VDKM)

Kpt. A. Povilaitis (VDKM)

ėjus gerokai laiko, ltn. Šalovejų nubaudė dviem paromis arešto, ltn. J. Jonikui ir kpt. B. Karevičiui skyrė papeikimus⁵⁵⁸.

Gegužės 18–19 dienomis pulką tikrino gen. ltn. P. Tamašauskas, tačiau nieko ypatingo nepastebėjo⁵⁵⁹.

1932 metų vasarą pulke kilo didžiulis skandalas. Įsakymu kariuomenei Nr. 46 iš tarnybos buvo atleisti mjr. S. Asevičius ir kapitonai A. Povilaitis ir S. Milkevičius. Oficialiai buvo skelbiama, kad jie atleidžiami savo noru ir išleidžiami į atsargą⁵⁶⁰. Tačiau iš tikrųjų buvo ne taip. Paduoti prašymus pasitraukti iš tarnybos jiems buvo pasiūlyta dėl veiklos, nesuderinamos su karininko veikla. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad mjr. S. Asevičius, pulko 3-iojo bataliono vadas, ir kpt. A. Povilaitis, to paties bataliono kuopos vadas, išnaudojo kareivius asmeniniais ir privačiais tikslais – vertė juos melžti karves, šerti kiaules, plauti grindis, lesinti paukščius, vedžioti vaikus į mokyklą, vežioti juos rogutėmis ir pan. Bataliono ir kuopos vadų darbams paimti kareiviai nelankydavo privalomųjų užsiėmimų. Be to, savo butus vadai šildė ir valgė virė kariuomenei pirktomis malkomis. Kpt. A. Povilaitis savo samdinį rengė kareiviškais rūbais, jis miegodavo kareivinėse kartu su kareiviais. Be abejo, apie šiuos kpt. A. Povilaitis darbus žinojo ir pats mjr. S. Asevičius. Kuopos vadas kpt. S. Milkevičius elgėsi nesąžiningai, savo poreikiams naudojo valdišką karinį turtą⁵⁶¹.

Slaptame įsakyme kariuomenei buvo konstatuota, kad šių karininkų nesąžiningumas, savanaudiškumas, nepaklusnumas ir siekimas savo tikslais naudoti valdišką turtą nesuderinami su kario gynėjo garbe, todėl toliau tarnauti kariuomenėje jie negali. Laikinais einančio krašto apsaugos ministro pareigas vidaus reikalų ministro plk. S. Rusteikos ir Vyriausiojo štabo viršininko gen. ltn. P. Kubiliūno pasirašytame slaptame įsakyme kariuomenei priekaištų susilaukė ir pulko vadas plk. M. Rėklaitis. Įsakyme rašoma: „*Čia aiškėja pulko vado didelis*

558 Įsakymas I pėst. divizijai. 1934-05-16 Nr. 56 // Ten pat, b. 198, l. 296.

559 Slaptas įsakymas I p. p. 1932-06-04 Nr. 55 // Ten pat, b. 115, l. 68.

560 Įsakymas kariuomenei, 1932-07-06 Nr. 46.

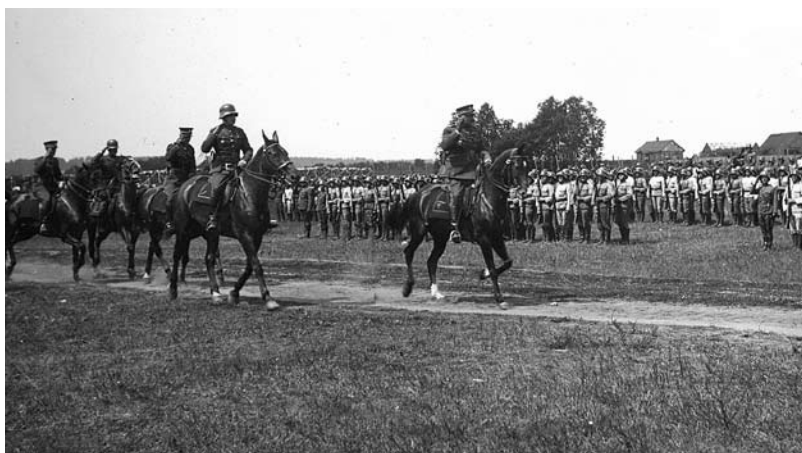
561 Slaptas įsakymas I p. p. 1932-07-27 Nr. 61 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 128, l. 160.

apsileidimas. Kaip matyti, nebuvo tinkamos priežiūros ir kontrolės. Kylant nusikaltimams viešumon, užuot patikrinęs dalykų esmę, ėmė užstoti nusizengėlius ir reikšti bendrą nepasitenkinimą tiems asmenims, kurie padėjo nusikaltimus atidengti ir net prieš kai kuriuos vartoti represijas. Sužinojęs, kad ats. ltn. Gudavičius renka privačiai žinias apie daromus trečiame batalione neteisėtumus, padarė pas jį, gyvenančiame privačiame bute, kratą, tikslu atimti jo surinktą medžiagą, kuo peržengė savo kompetencijos ribas. Be to, davė galimybę mjr. Asevičiui ir kpt. A. Povilaičiui susipažinti su rasta per kratą medžiaga, kuri davė užuomazgą bylai iškelti, kas žinoma neigiamai atsiliepė į tinkamą išaiškinimą.

*I-ojo p. p. vadui už aplaidumą tarnyboje ir veiksmus, viršijusius jo kompetenciją (...) skelbiu papeikimą.*⁵⁶²

1932 m. lapkričio 9 d. į pulką atvyko Karo mokyklą baigę leitenantai Juozas Kubiliūnas, Vincas Urbutis, Stasys Jackūnas, Petras Kitkauskas, Pranas Uginčius⁵⁶³.

1933 m. birželio 12–20 dienomis pulką vėl tikrino I karo apygardos viršininkas gen. ltn. P. Tamašauskas. Generolas rado nemažai smulkių trūkumų⁵⁶⁴.

Pulko apžiūra. 1933 m. birželis (VDKM)

1933 m. birželio 30 d. ūkio viršininkas plk. ltn. Kazys Mackevičius buvo išleistas į atsargą. Į jo vietą liepos 24 d. perkeltas II divizijos štabo mjr. Vincas Blažys⁵⁶⁵.

1934 m. gegužės 17 d. Pirmojo pėstininkų pulko 1-oji kuopa buvo perkelta į stiprinamą Septintąjį pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulką. Pir-

562 Ten pat.

563 Įsakymas 1 p.p.. 1932-11-09 Nr. 279 // Ten pat, b. 184, l. 49.

564 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1933-06-02 Nr. 11sl // Ten pat, b. 115, l. 98.

565 Įsakymas 1 p. p. 1933-07-24 Nr. 176, 1933-07-31 Nr. 184 // Ten pat, b. 189, l. 182, 188.

majam pėstininkų pulkui buvo įsakyta 1-ąją kuopą formuoti iš naujo⁵⁶⁶. Nors iš tikrųjų ši kuopa buvo iškomandiruota kur kas anksčiau – nuo 1934 m. kovo 8 d.⁵⁶⁷ 1934 m. spalio 29 d. Septintajam pėstininkų pulkui buvo perduotas Pirmojo pėstininkų pulko sunkiujų kulkosvaidžių būrys⁵⁶⁸.

1934 metų kovo mėnesį Petras Vaičiūnas sukūrė pulko dainą⁵⁶⁹ (žr. priedą Nr. 1).

1934 metais kariuomenės vadovybė įsakė prie kulkosvaidžių kuopų suformuoti neetatinius pėstininkų pabūklų būrius ir padidinti kulkosvaidžių kuopų karių skaičių. Pulkui buvo perduoti 6 automatiniai pabūklai „Oerlikon“. Tačiau vykdydamas šį įsakymą, pulkas susidūrė su sunkumais. Kaip matyti iš 1935 m. sausio 12 d. raporto I divizijos vadui, minėtiems neetatiniams būriams apginkluoti kulkosvaidžių kuopose trūko pistoletų ir šautuvų, nes taikos metu ginklai buvo numatyti tik etatiniams kariams. Panašioje padėtyje atsidūrė ir ryšių komanda, nes norint padidinti žmonių skaičių, į ryšių komandas teko papildomai skirti apie 50 karių. Jiems ginklai buvo imami iš tų pulko dalinių, kurie nebuvo visiškai sukomplektuoti. Toks ginklų skolinimasis tapo sistema, o tai kenkė ginklų priežiūrai, spartino jų susidėvėjimą. Pulkininkas prašė leisti

„Vickers-Amstrong“ 75 mm priešlėktuvinis pabūklas (VDKM)

Pratybos. 1934 m. (VDKM)

⁵⁶⁶ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1934-08-04 Nr. 7sl // Ten pat, b. 128, l. 213.

⁵⁶⁷ Slaptas įsakymas kariuomenėi. 1935-03-18 Nr. 8s // Ten pat, b. 115, l. 135.

⁵⁶⁸ Plk. M. Reklaičio 1935-01-02 raštas I divizijos vadui // Ten pat, b. 221, l. 2.

⁵⁶⁹ Pulko daina // Ten pat, b. 193, l. 39

kulkosvaidžių kuopų ir ryšių komandų karius apginkluoti karo metui skirtais ginklais ir tam išduoti 122 šautuvus⁵⁷⁰. Ar buvo atsižvelgta į šį prašymą, duomenų rasti nepavyko.

1935 m. rugpjūčio pradžioje pulkas gavo dar du pabūklus „Oerlikon“. Pulko vadovybės nuomone, jie viršijo patvirtintus etatus, todėl pasiūlyta juos perduoti atkuriamam Trečiajam pėstininkų pulkui⁵⁷¹.

Ryšinininkai pratybose (VDKM)

Ryšių šunys (VDKM)

1934 m. iš birželio 6-osios į 7-ąją Kauno įguloje keletas jaunų karininkų surengė pučą. Jų suorganizuoti kareiviai su ginklais įsiveržė į Vyriausiąjį štabą ir kitas įstaigas. Tačiau pučas buvo greitai nuslopintas. Šiame puče dalyvavo Pirmojo pėstininkų pulko leitenantas Napoleonas Butkevičius. Be to, rugpjūčio 18–19 dienomis kaip prisidėjusieji prie rengiamo pučo buvo suimti pulko liktiniai viršilos Juozas Simanavičius ir Jonas Basijokas, vyr. puskarininkiai Jurgis Butėnas, Jonas Mikučionis, Antanas Semaška ir Antanas Banyš⁵⁷².

1934 m. lapkričio 7 d. pulką tikrino ir skundų klausėsi apygardos viršininkas gen. ltn. P. Tamašauskas⁵⁷³.

1934 m. lapkritį kariuomenės vadovybė nusprendė mjr. Antaną Šurkų paskirti Septintojo pėstininkų pulko vado padėjėju, tačiau Pirmojo pėstininkų pulko vadas plk. M. Rėklaitis nenorėjo su tuo sutikti. 1934 m. gruodžio 4 d. rašytame rašte I pėstininkų divizijos vadui jis prašė mjr. A. Šurkų paskirti Pirmojo pėstininkų pulko vado padėjėju, o dabartinį pulko vado padėjėją plk. ltn. A. Pošiūną perkelti į Septintąjį pėstininkų pulką. Pulkininko argumentai buvo tokie: mjr. A. Šurkus yra darbštus, visais atžvilgiais aukštai vertinamas karininkas ir kaip auklėtojas, ir kaip vadas. Mjr. A. Šurkaus pažiūris į karininkų

570 Ten pat, b. 242, l. 6.

571 Ūkio viršininko mjr. V. Blažio 1935-08-12 raštas Ginkluotės valdybos Tiekimo skyriui // Ten pat, l. 95.

572 Slaptas įsakymas kariuomenei. 1934-06-07, 1934-07-10; 1 p. p. vado plk. M. Rėklaičio raportas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 194, l. 34.

573 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1934-11-22 Nr. 14sl // Ten pat, b. 115, l. 119.

darbą ir gyvenimo tvarkymą, auklėjimą ir mokymą, įvairius organizacinius reikalus buvo toks pat kaip ir pulko vado, todėl visi darbai vyko sklandžiai. Taigi pulko vadas nepageidavo, kad mjr. A. Šurkus būtų išskeltas.

Pulko vado padėjėjo pareigas einantį plk. ltn. A. Pošiūną M. Rėklaitis apibūdino kaip turintį labai daug gerų savybių, vertą pagarbos karį savanorį. Vis dėlto, jo nuomone, tarnaudamas daugiau kaip 16 metų tame pačiame pulke, iš jų 8 metus – pulko vado padėjėju, plk. ltn. A. Pošiūnas jautėsi gal kiek užgautas, todėl pulko gyvenimui tapo abejingas, be to, savo nepasitenkinimą bandė reikšti demonstratyviai, pulko karininkams matant⁵⁷⁴. Vis dėlto į vado prašymą nebuvo atsižvelgta. 1935 m. kovo 21 d. 2-ojo bataliono vadas mjr. A. Šurkus buvo perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką⁵⁷⁵.

1-osios kuopos vadas kpt. A. Ambraziejus (centre) Gaižiūnų poligone. 1935 m. (VDKM)

1935 m. kovo 6 d., vykdant slaptą kariuomenės vadovybės nurodymą, į Septintąjį pėstininkų pulką buvo komandiruota dar viena Pirmojo pėstininkų pulko šaulių kuopa, vadovaujama kpt. Andriaus Ambraziejaus. Kartu su juo išvyko ltn. Pranas Šniaukšta, j. ltn. Povilas Andriūnas, vrs. Stepas Bulharauskas, vyresnieji puskarininkiai Aleksas Siniakovas ir Juozas Griškevičius ir 134 kareiviai⁵⁷⁶.

1935 m. vasario 21 d., apie 18 val., 6-osios kuopos grandinis Vladas Mikoliūnas, padedamas tos pačios kuopos grandinio Šakelės ir Ukmergės kalėjimo sargybinių, sugavo žmogžudį-plėšiką, mėginantį pabėgti iš Ukmergės kalėjimo.

Gr. V. Mikoliūnas, apie 18 valandą išėjęs iš kareivinių, pastebėjo šokantį per kalėjimo tvorą kalinį ir leidosi jį vytis šaukdamasis daugiau kareivių. Jo šauksmą išgirdo 6-osios kuopos grandinis Šakelė. Kadangi abu buvo neginkluoti, V. Mikoliūnas Šakelę pasiuntė į kuopą ginklų, o pats bėglį pavijo ir sučiupo už rankų.

⁵⁷⁴ Ten pat, b. 205, l. 1.

⁵⁷⁵ Įsakymas I p. p. 1935-03-22 Nr. 70 // Ten pat, b. 215, l. 49.

⁵⁷⁶ Slaptas I pėst. pulko vado 1935-03-06 raštas 7-ojo pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 221, l. 16.

Kalinys, ginkluotas peiliu, V. Mikoliūną sužeidė į akį ir ištrūko. Nekreipdamas dėmesio į žaizdą, V. Mikoliūnas toliau persekiojo bėglį, kuris bandė pasislėpti stačiatikių kapinėse. Tuo metu atbėgo gr. Šakelė su kalėjimo prižiūrėtoju ir visi trys bėglį sulaukė.

Pulko vadas už šį žygdarbį 6-osios kuopos grandiniui Vladui Mikoliūnui suteikė jaunesniojo puskarininkio laipsnį. Taip pat V. Mikoliūnui ir Šakelei buvo pareikšta padėka. Birželio 9-ąją Respublikos prezidentas j. psk. Vladą Mikoliūną apdovanojo Vytauto Didžiojo ordino 3-iojo laipsnio medaliu su kardais⁵⁷⁷.

1935 m. gegužės 25–26 dienomis kariuomenės vado S. Raštikio iniciatyva Ukmergėje, kaip ir visuose kariniuose daliniuose, turėjo įvykti kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė. Pulko vadovybė parengė tikrai gerą programą, tačiau viską sugadino smarkus lietus. Dėl lietaus į šventę susirinko mažai dalyvių, o kai kurie renginiai buvo atšaukti. 15 valandą turėjo būti rodomi kuopos būrio taktikos pratimai, tačiau ir jų buvo atsisakyta. Eisena nors ir įvyko, bet buvo labai negausi. Dėl lietaus neįvyko ir 20 valandą numatytas iškilmingas patikrinimas⁵⁷⁸. Vėlesniais metais šios šventės buvo tikrai įspūdingos.

1935 m. birželio 5 d. pulką tikrino I divizijos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas. Patikrinimo akte pirmą kartą kaip trūkumas buvo užfiksuota tai, jog dalį užsiėmimų veda puskarininkiai, kurie nėra gerai tam pasiruošę⁵⁷⁹. Be abejo, pulko vadovybei tai buvo rimta pastaba.

Liepos pabaigoje pulką paliko keletas karininkų. Mjr. Juozas Šlepetys ir kpt. Jonas Dainius buvo perkelti į Trečiąjį, kpt. Andrius Ambraziejus, ltn. Pranas Šniaukšta ir j. ltn. Povilas Andriūnas – į Septintąjį pėstininkų pulką⁵⁸⁰.

Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė. 1935 m. (VDKM)

577 Įsakymas 1 p. p. 1935-02-25 Nr. 50 // Ten pat, b. 215, l. 8; Įsakymas kariuomenei. 1935-04-12 Nr. 112.

578 Šventės aprašymas // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 227, l. 54.

579 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1935-06-22 Nr. 10sl // Ten pat, b. 115, l. 135.

580 Įsakymas kariuomenei. 1935 m. liepos 20 d. Nr. 49.

Pulkui priskirta artilerijos grupė. 1935 m. (VDKM)

Pulko artileristai (VDKM)

1935 m. rugpjūčio 1 d. pulko vado padėjėjas plk. ltn. A. Pošiūnas buvo paskirtas 3-iojo bataliono vado pulko vado padėjėju teisėmis, o buvęs 3-iojo bataliono vadas mjr. I. Viršila – 2-ojo bataliono vado⁵⁸¹.

1935 m. rugsėjo 17 d. plk. Mikas Rėklaitis buvo atleistas iš pulko vado pareigų ir paskirtas III pėstininkų divizijos vado. Pulko vado buvo paskirtas plk. ltn. Leonas Gustaitis⁵⁸². Plk. M. Rėklaitis pulką perdavė rugsėjo 20 d.⁵⁸³ Tą pačią dieną plk. ltn. L. Gustaitis buvo paskirtas ir Ukmergės įgulos vado⁵⁸⁴.

Rugsėjo 19 d. tarnybą pulke pradėjo buvusios Vytauto Didžiojo kuopos vadas mjr. Julius Šiurna. Jis buvo paskirtas eiti 1-ojo bataliono vado pareigas⁵⁸⁵.

1935 metų pradžioje pulke buvo įsteigti nauji etatai Nr. 103. Pulkas turėjo išaugti trečdaliu. Greitai pulką papildė dar daugiau karių. Tai sukėlė problemų, nes pradėjo trūkti vietos. Liepos 27 d. pulko vadas plk. M. Rėklaitis kreipėsi į I divizijos vadą prašydamas leisti dalį pulko perkelti į Vaitkuškio dvarą⁵⁸⁶. Leidimas buvo gautas ir po parengiamųjų darbų 1935 m. spalio 31 d. pulko 1-asis batalionas su 1-ąja, 2-ąja ir 3-iąja kuopomis bei štabu buvo iškelti iš Ukmergės į Vaitkuškio dvarą. Iš Ukmergės išvyko ir keletas karininkų: 1-ojo bataliono vadas mjr. Julius Šiurna, 1-osios kuopos vadas kpt. Stasys Valiušis, 2-osios kuopos vadas ltn. Juozas Butėnas, 3-iosios kuopos vadas kpt. Jonas Lapnickas, būrių vadai ltn. Antanas Levinas, Vincas Klinavičius ir Vincas Urbutis⁵⁸⁷.

1935 metais pulkas (kaip priedangos) buvo sustiprintas artilerijos grupe. Be abejo, jo pajėgumas išaugo, tačiau atvykę artileristai sukėlė ir kai kurių proble-

581 Įsakymas 1 p. p. 1935-07-20 Nr. 180 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 215, l. 305.

582 Įsakymas kariuomenei. 1935-09-18 Nr. 67.

583 Įsakymas 1 p. p. 1935-09-20 Nr. 216.

584 Įsakymas 1 p. p. 1935-10-01 Nr. 227 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 215, l. 415.

585 Įsakymas 1 p. p. 1935-08-25 Nr. 221 // Ten pat, b. 215, l. 405.

586 Ten pat, b. 247, l. 92.

587 Įsakymas 1 p. p. 1935-10-22 Nr. 251, 1935-11-02 Nr. 255 // Ten pat, b. 215, l. 475, 488.

Pulkas manevruose. 1935 m. (VDKM)

mų. Kaip matyti iš pulko vado 1936 m. sausio 21 d. slauto rašto I divizijos vadui, į Ukmergę atvykus artilerijos grupei, pulko kareiviai pradėjo atvirai reikšti nepasitenkinimą dėl skirtingos artileristų ir pėstininkų aprangos. Pėstininkai gėrėjosi gražiomis artileristų milinėmis, batais ir ėmė peikti savąją uniformą. Jie ėmė kalbėti, kad kariuomenės vadovybė labiau rūpinasi specialiaisiais daliniais. Artileristai tu, be abejo, didžiavosi ir į pėstininkus ėmė žiūrėti iš aukšto.

Plk. L. Gustaitis padarė išvadą, kad visos tos kalbos pagrįstos. Jis pateikė konkrečius argumentus, kad pėstininkų apranga ne tik prasčiau atrodo, bet ir turi akivaizdžių trūkumų:

1. Pėstininkų batų platūs ir trumpi aulai kėlė daug nepatogumų žiemą einant per gilesnį sniegą ar pusnis, todėl kad nenušaltų kojos, dažnai tekdavo sustoti ir iškratyti sniegą.

Manevrų vadovas kariuomenės vadas plk. S. Raštikis (VDKM)

2. Vasarą, kada kareiviai susėsdavo pailsėti, o ypač pratimų metu, kada tek-davo šliaužti, į batus pribyrėdavo žemės ir dėl to nutrindavo kojas. Daugumos kareivių milinės nesiekė aulų ir per lietu batai greitai peršlapdavo.

Pulkininkas prašė divizijos vado imtis priemonių, kad padėtis iš esmės pa-sikeistų⁵⁸⁸.

1935 m. gruodžio 4 d. divizijos vadas įsakė pulke suformuoti vieną karo padėties batalioną, kuris būtų pasirengęs įvykdyti divizijos vado įsakymus per 6 valandas. Divizijos vado įsakyme buvo nurodyta, kad gavus ministro įsakymą, pulko pėstininkai turi atvykti į Ukmergės geležinkelio stotį, važiuoti ir raiti – į Jonavos geležinkelio stotį⁵⁸⁹.

1936 metų kovą pulkui buvo nustatytas liktinių puskarininkių skaičius: 22 viršilos, 47 vyresnieji ir 18 jaunesniųjų puskarininkių – iš viso 87⁵⁹⁰.

Nors vadovybė stengėsi sudaryti pulke kuo geresnes gyvenimo sąlygas, ta-čiau problemų visą laiką buvo. 1936 m. kovo 10–11 dienomis pulką tikrino I pės-tininkų divizijos sanitarijos viršininkas plk. lt. gyd. K. Gudelis. Jis pripažino, kad 5-osios kuopos patalpos dėl drėgmės gyventi netinkamos. Pulko vadovybę jis įpareigojo surasti kuopai naujas patalpas. Sanitarijos viršininkas konstatavo, kad pulke visi praustuvai aplankstyti, surūdiję, trūksta kamščių. 3-iajame tro-besyje narai padaryti nerūpestingai ir gulėti netinkami. Buvo pastebėta, kad antklodės labai susidėvėjusios, todėl kareiviai miegodami šla⁵⁹¹.

Pulko vasaros stovykla. 1936 m. (VDKM)

588 L. Gustaičio 1936-01-21 raportas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 270, l. 18.

589 I divizijos vado 1935-12-04 slaptas raportas I pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 229, l. 49.

590 Slaptas įsakymas kariuomenei. 1936-03-17 Nr. 6 // Ten pat, b. 252, l. 12.

591 Įsakymas I pėst. divizijai. 1936-03-20 Nr. 11 // Ten pat, b. 243, l. 182.

Pulkas žygyje. 1936 m. (VDKM)

1936 metų balandį pulką paliko vado padėjėjas plk. ltn. Antanas Pošiūnas. Krašto apsaugos ministras jį paskyrė Šakių apskrities komendantu⁵⁹².

1936 m. rugpjūčio 12 d. I pėstininkų divizijos vadas įsakė pulke suformuoti dviratininkų kuopą. Vykdamas divizijos vado įsakymą, 8-oji kuopa buvo pertvarkyta į dviratininkų kuopą. Nors vadas įsakė ją sudaryti pilnos taikos meto etatų sudėties (181 žmogus – G. S.), tačiau kuopoje buvo tik 3 karininkai, 3 liktiniai puskarininkiai ir 105 kareiviai. Priežastis – pulkui Karo technikos valdyba skyrė tik 120 dviračių. Į pulko vado prašymus dviračių skirti tiek, kiek reikia, buvo atsakoma, kad jų nėra⁵⁹³.

1936-ųjų pabaigoje, vykdamas slaptą 1936 m. lapkričio 10 d. kariuomenės vado įsakymą, pulke, kaip ir kituose pėstininkų pulkuose, buvo suformuotas minosvaidžių būrys. Iš Ginklavimo valdybos pulkas gavo 4 minosvaidžius⁵⁹⁴.

1936 m. gruodžio 9 d. pulką inspektavo naujasis I pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. Stasys Pundzevičius. Pacituosime keletą jo minčių:

„I. Atrodo, kad dauguma karininkų ateina į praktiką mažai pasirengę, neįsiskaitę reikalingų pėstininkų statuto paragrafų, todėl nagrinėjant taktinius pratimus, negali pagrįsti savo samprotavimų, sprendimų ir įsakymų.

Stasys Pundzevičius

592 Įsakymas 1 p. p. 1936-05-15 Nr. 117 // Ten pat, l. 220.

593 Ten pat, b. 268, l. 16, 18.

594 1-ojo p. p. vado 1937-01-02 raportas I divizijos vadui // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 348, l. 38.

2. *Pratimų dalyvių, matyt, mažai studijuojamas žemėlapis, todėl išvados apie vietovę išeina nepilnos, blankios.*

Pratimų vadovams reikalauti iš dalyvių naujos terminologijos.

*1 pėstininkų pulko pratimų vadovas vengė aiškiai pasisakyti kaip jis tą ar kitą klausimą yra išrišęs ir kurį sprendimą padaręs. Tiek pratimų vadovai tiek dalyviai kalbėjo per tyliai.*⁵⁹⁵

Po visų pertvarkų 1936 m. gruodžio 15 d. pulke buvo 3 batalionai, 13 kuopų ir 39 būriai. Juose tarnavo 67 karininkai, 139 puskarininkiai, 1876 kareiviai. Pulkas turėjo 768 šautuvus, 81 lengvąjį kulkosvaidį, 18 sunkiuųjų kulkosvaidžių, du automatinius pabūklus. Pulke buvo sukaupta 3 007 734 šoviniai, 600 sviedinių automatiniams pabūklams, 515 rankinių granatų. Buvo 57 vežimai, 6 lauko virtuvės, 131 arklis, iš jų 26 jojamieji⁵⁹⁶.

Automatinio pabūklo „Oerlikon“ komanda. 1936 m. (VDKM)

1937 metų kovą kai kurie pulko daliniai dalyvavo kariuomenės žiemos manevruose mėlynųjų pusėje. Nors didesnių pastabų iš manevrų vadovybės pulkas nesulaukė, tačiau pulko vadas gen. št. plk. L. Gustaitis kariais buvo nepatenkintas. Jis patikrino 6-osios manevrinės kuopos veiksmus. Kuopa buvo išsidėsčiusi stabdyti priešą Prienų–Vaikšnabrasčio dvaro ribose. Pozicija buvo patogi, bet kai kurie kulkosvaidininkai ir šauliai prieš save teturėjo vos kelių dešimčių metrų apšaudymo plotą, nors pulko vadas pozicijas patikrino daugiau nei po valandos. Pulkininko nuomone, nepatikrinti ugnies priemonių išdėstymo buvo neleistinas aplaidumas, todėl 1-ojo manevrinio būrio vadas j. ltn. K. Gintautas

595 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1936-121-15 N. 13 sl // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 115, l. 162.

596 1 pėst. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko sudėties žinios. 1936 gruodžio 15 d. // Ten pat, b. 258, l. 55.

Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės metu visuomenė pulkui dovanoja ginklus. 1937 m. (VDKM)

buvo nubaustas 7 paromis namų arešto, o laikinai ėjęs 5-osios manevrinės kuopos 1-ojo būrio vado pareigas likt. psk. Artūras Bužeris – 7 paromis areštinėje⁵⁹⁷.

1937 m. gegužės 23 d. Ukmergėje vyko kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė. Ji prasidėjo dar gegužės 22-osios vakarą. 20 val. 30 min. ant Ukmergės pilialkalnio buvo sukurtas šventinis laužas. Laužą uždegė tautiniais rūbais apsirengusi pradžios mokyklos moksleivė. Dainavo chorai, grojo pulko orkestrai, buvo leidžiami fejerverkai. Laužui užgesus, 8-osios kuopos dviratininkai su degančiais tautinių spalvų dviračių žibintais per Ukmergę nuvažiavo į kareivines.

Gegužės 23-iają iškilmės prasidėjo vėliavos pakėlimu, po to pulko sporto aikštėje įvyko pamaldos, po pamaldų 3-iojo bataliono aikštėje įvyko pulko karių paradas. Nuo 15 iki 16 valandos visi galėjo apsilankyti pulko kareivinėse, arklidėse, kituose pastatuose, apžiūrėti ginklus.

17 valandą prasidėjo parodomoji programa: gimnastų ir akrobatų numeriai, ryšio šunų paradas, kulkosvaidininkų kuopa žygyje, pabūklų „Oerlikon“ būrio išvažiavimas į pozicijas ir pasiruošimas šaudyti, voltžiruotė ir džigitavimas, artillerijos baterijos išvažiavimas į atvirą poziciją ir šūvis, jojimas su kliūtimis.

Po parodomosios programos sporto aikštėje prasidėjo šokiai. Šventė pasibaigė iškilmingu karių patikrinimu ir vėliavos nuleidimu⁵⁹⁸.

Pulko suvestinė kuopa žygyje. 1937 m. (VDKM)

597 Įsakymas 1 p. p. 1937-03-09 Nr. 4sl // Ten pat, b. 285, l. 146.

598 Kariuomenės ir visuomenės šventės programa // Ten pat, b. 331, l. 168.

1937 m. birželio 8 d. pulko 1-ojo bataliono suvestinė kuopa, vadovaujama 1-osios kuopos vado kpt. J. Navikevičiaus, atliko 36 kilometrų žygį. Deja, žygis buvo nesėkmingas. Užsidedę ir apdegę vienas gurguolės vežimas, be to, trūko tvarkos ir drausmės. Už blogą drausmės palaikymą žygio metu pulko vadas kpt. Navikevičių nubaudė 7 paromis namų arešto⁵⁹⁹.

1937 metų spalį plk. L. Gustaitis atkreipė dėmesį į vieną faktą. Ukmergės įguloje vis dar pasitaikydavo atvejų, kai uniformuoti karininkai lankydavosi baruose ir kitose užėigose. Įgulos vadas spalio 31-ąją išleido įsakymą, kuriuo karininkams buvo griežtai uždrausta minėtose užėigose lankytis uniformuotiems⁶⁰⁰.

1938 m. kovo 1 d. pulke buvo suformuotas neetatinis degazuotojų skyrius. Aprūpinimo ir vidaus tvarkos atžvilgiu jis buvo priskirtas prie 7-osios kuopos⁶⁰¹.

1938 m. birželio 25 d. Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininkas gen. št. plk. Vladas Karvelis 5 mėnesiams buvo komandiruotas į pulką atlikti pulko vado stažuotės. Tokiam pat laikotarpiui pulko vadas plk. Leonas Gustaitis buvo komandiruotas kariuomenės štabo viršininko žinion⁶⁰².

Liepos 12-ąją plk. V. Karvelis perėmė pulką ir buvo paskirtas Ukmergės įgulos viršininku⁶⁰³.

Gen št. plk. V. Karvelis pulkui vadovavo iki 1938 m. gruodžio 12 d. Tą dieną jis pulką perdavė plk. L. Gustaičiui ir išvyko kariuomenės vado žinion⁶⁰⁴.

Plk. V. Karvelio penkių mėnesių vadovavimas nebuvo kuo nors ypatingas. Gal tik buvo sugriežtinta drausmė ir daugiau karininkų, liktinių ir kareivių nubausta už drausminius nusižengimus.

1938 m. liepos 10–14 dienomis 150 pulko kareivių, kariuomenės vadui sutikus, išvyko ekskursijon į Lietuvos pajūrį. Vyko visas pulko orkestras, iš kiekvieno bataliono po 40, o iš smulkesnių padalinių – po 10 kareivių. Į ekskursiją visi išvyko garlaiviu „Vilnius“⁶⁰⁵.

Rugpjūčio 29–30 dienomis pulką tikrino I pėstininkų divizijos vadas brg. gen. S. Pundzevičius. Patikrinimo tema – kuopos dalyvavimas puolime. Nors įsakymas nebuvo suformuluotas preciziškai, daliniai puolimą įvykdė gerai. Vadas po patikrinimo buvo patenkintas⁶⁰⁶.

Plk. V. Karveliui vadovaujant, pilnos sudėties pulkas dalyvavo 1938 metų

599 Spaptas įsakymas 1 p. p.937-06-24 Nr. 11sl // Ten pat, b. 221a, l. 62.

600 Slaptas įsakymas Ukmergės įgulai. 1937-10-31 // Ten pat, b. 176, l. 130.

601 Įsakymas 1 p p. 1939-03-10 Nr. 70 // Ten pat, b. 336, l. 174.

602 Įsakymas kariuomenei 1938-06-25 Nr. 44.

603 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 308, l. 583.

604 Įsakymas 1 p. p. 1938-12-12 Nr. 370 // Ten pat, l. 1110.

605 Ten pat, b. 276, l. 44.

606 Slaptas įsakymas 1 p. p., 1938-10-10 Nr. 6 sl // Ten pat, b. 115, l. 184.

Pulko ryšininkai manevruose

rudens manevruose. Manevrai vyko rugsėjo 9–18 dienomis. Juose dalyvavo visi trys pulko batalionai, aptarnaujančiosios tarnybos: 38 pulko karininkai, 2275 kareiviai, 516 arklių, 16 lauko virtuvių⁶⁰⁷.

Po manevrų plk. V. Karvelis I divizijos vadui parašė plačias ir išsamias pastabas. Pastabų pulkininkas turėjo visoms manevrų sritims. Paminėsime tik keletą, mūsų nuomone, įdomesnių.

Pirmiausia jis padarė išvadą, kad pėstininkų pulkuose turi būti štabo viršininkas. Štabo viršininkus jis siūlė įvesti palaiptui, pradedant nuo priedangos pulkų. Antra – nors pulko adjutantai ir žinių karininkai labai stengiasi ir daug dirba, jiems trūksta patyrimo. Jis pasiūlė dar prieš manevrus daliai štabų pareigūnų surengti 1–2 mėnesių kursus.

Visi pulkų vadai turi būti aprūpinti automobiliais, nes jodindamas arkliu, vadas greitai pavargsta ir nebesugeba produktyviai vadovauti.

Ryšius palaikyti turi ne tik dviratinkai ir raiteliai, bet ir po porą motociklininkų.

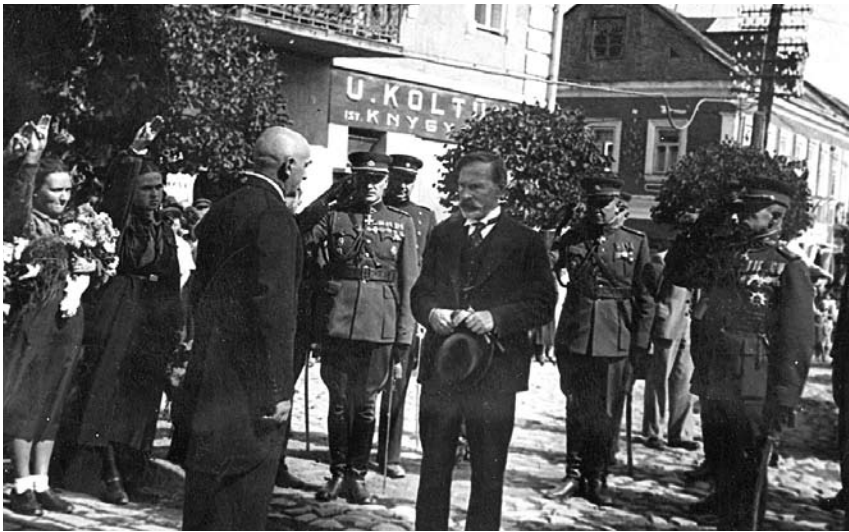
Pulkininko nuomone, manevrai vyktų daug sklandžiau ir nekiltų tiek nesusipratimų, jei manevrų užduotį visi dalių vadai išklaustų divizijos štabe. Čia pulkininkas padarė išlygą – jei tam yra laiko ir sąlygos.

Nemažai pastabų jis turėjo dėl manevrų aprūpinimo, ryšių ir kt.⁶⁰⁸

1938 m. rugpjūčio 25 d. pulkas šventė savo 20 metų sukaktį. Tais metais pulko karininkai Ginklų fondui paaukojo 10 tūkst. litų, taigi nors šventė buvo gana kukli, nuotaika buvo nepaprastai iškilminga jau vien dėl to, kad

⁶⁰⁷ Ten pat, b. 319, l. 5-504.

⁶⁰⁸ 1 p. p. vado plk. V. Karvelio pastabos dėl 1938 m. rudens manevrų // Ten pat, l. 517.

Prezidentą A. Smetoną ir jį lydintius asmenis sutinka Ukmergės burmistras V. Reklaitis (VDKM)

buvo laukiama atvykstant vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado Respublikos prezidento Antano Smetonos. 9 val. 45 min. Ukmergėje, Kęstučio aikštėje, jau buvo išsirikiavusi garbės sargyba su orkestru, įvairios organizacijos su savo vėliavomis. Šaligatviai, namų balkonai, langai buvo pilni šventiškai nusiteikusių ukmergiškių. Prie specialiai pastatytų žalumynais papuoštų vartų prezidento laukė einas krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis, laikinai einas pulko vado pareigas gen. št. plk. V. Karvelis, Ukmergės miesto burmistras ats. plk. Vladas Reklaitis, vietos valdžios įstaigų atstovai ir didelis būrys kviestinių svečių.

Apie 10 valandą pasirodė ir garbingasis svečias. Prie vartų Respublikos prezidentui raportavo gediminėnų Garbės sargybos kuopos vadas, trumpu žodžiu pasveikino miesto burmistras ats. plk. V. Reklaitis. Pasisveikinęs su garbės sargyba,

Pamokslą sako kun. A. Keblaitis (VDKM)

prezidentas su kitais svečiais ir pulko šeimininkais užsuko Ukmergės įgulos karininkų ramovėn, o Garbės sargybos kuopa grįžo į kareivines, kur pulkas ruošėsi pamaldoms. Netrukus svečiai atvyko į pamaldas, kurios buvo laikomos vienoje kareivinių aikštėje prie parko. Pamaldas laikė Pirmojo pėstininkų pulko kapelionas kun. A. Keblaitis,

Pulką sveikina prezidentas A. Smetona (VDKM)

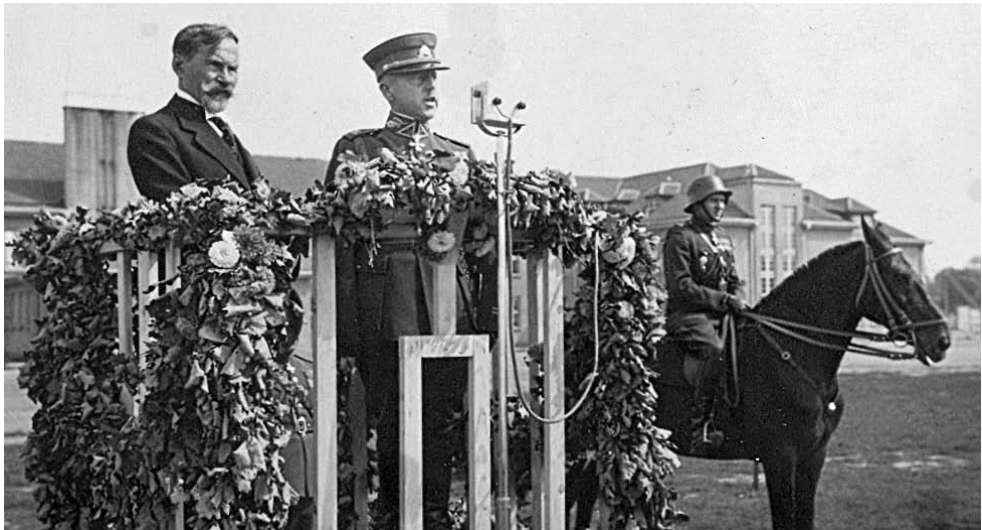
giedojo pulko karių choras ir kariai solistai.

Šventei pritaikytą pamokslą pasakė pamaldas laikęs kun. A. Keblaitis. Pradžioje jis pabrėžė, kad kaip visi darbai, kaip dauguma viešų iškilmių, taip ir ši garbinga Gedimino pulko dvidešimtmečio sukaktis pradedama malda.

Po pamaldų buvo pašventintas naujas modernus kareivinių pastatas. Šventinimo apeigose dalyvavo svečiai, atitinkamų dalinių vadai ir pulko vadovybė. Tuo metu pats gediminėnų pulkas aikštėje rengėsi paradiui.

Apie 12 valandą, kai visi pulko daliniai stovėjo rikiuotėje, o pulko priekyje ant žirgo garbingųjų svečių laukė paradiui vadovaujantis pulko vadas, fajetonu prie išsirikiavusio pulko privažiavo Respublikos prezidentas A. Smetona. Drauge su juo buvo krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis. Vyriausiąjį ginkluotųjų pajėgų vadą raportu sutiko gen. št. plk. V. Karvelis. Pulko orkestras griežė sutikimo maršą. Prie estrados stebėti parado buvo susitelkusi kviestinių svečių, organizacijų, karių ir ukmergiškių žiūrovų minia.

Apvažiavęs ginklu gerbiantį pulką ir pasisveikinęs su visais jo daliniais, Respublikos prezidentas Antanas Smetona drauge su S. Raštikiu sustojo specialiai prieš išsirikiavusį pulką įrengtoje tribūnoje, iš kurios trumpai pasisveikino su gediminėnais. Prezidentas pabrėžė, kad pulkas savo kūrimosi pamatus padė-

Pulką sveikina kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis (VDKM)

Dviratininkų kuopa parade (VDKM)

Ryšininkai (VDKM)

jo sostinėje Vilniuje, pasivadindamas jo įkūrėjo ir savo didžiojo vado vardu. Šiais metais visa Lietuva mini Nepriklausomybės sukaktį. Laimingas sutapimas, kad šiemet savo gyvavimo dvidešimtmetį mini ir Pirmasis pėstininkų pulkas. Respublikos prezidentas palinkėjo gediminėnams giliai atmintyje saugoti savo pulko pirmtakus, kovojusius dėl Lietuvos laisvės, kad Apvaizda laimintų ir lydėtų kiekvieną gediminėnų žygį, kad šiandien jie ne tik mokytųsi naudoti ginklą, bet ir būtų pavyzdingi valstybės laisvės saugotojai. „*Visa tai darysite ne sau, bet Lietuvai Tėvynei*“, – baigė prezidentas A. Smetona. Nuaidėjus sutartinai su orkestru gediminėnų sugiedotam Tautos himnui ir triskart sugaudus „valio“, sveikinimo kalbą pasakė kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis (žr. priedą Nr. 2). Jam baigus nuskambėjo energingi, trumpi „valio“. Po to trumpą žodį gediminėnams tarė I divizijos vadas brg. gen. S. Pundzevičius: „*Sveikinu I-os divizijos vardu ir linkiu išmokti tinkamai vartoti ginklą, kad reikalui esant tinkamai atliktume savo pareigas. Savo vadui, kuris esant reikalui ves mus į kautynes, sušukime tris kartus valio.*“

Pulko sanitarai (VDKM)

Automatiniai pabūklai „Oerlikon“ (VDKM)

Po parado pulkas vėl išsirikiavo savo senojoje vietoje, buvo iššauktas pulko vėliavos būrys ir atlikta vėliavos nunešimo ceremonija.

12 val. 30 min. 3-iojo bataliono kareivinėse svečiams buvo patiekti iškilmin-

gi pietūs. Per pietus kaip einantis krašto apsaugos ministro pareigas kalbėjo brg. gen. S. Raštikis, buvęs Pirmojo pėstininkų pulko vadas ats. gen. št. plk. V. Skorupskis, Ukmergės visuomenės vardu – Ukmergės gimnazijos mokytojas ats. mjr. Buinikis, Respublikos prezidentas A. Smetona⁶⁰⁹.

Po iškilmių pulkas vėl pasinėrė į kasdienį gyvenimą. 1938 m. rugsėjo 8 d. Respublikos prezidentas mjr. Ignui Viršilai suteikė pulkininko leitenanto laipsnį⁶¹⁰.

1938 metų spalį pulko vadas plk. V. Karvelis su pulko karininkais intensyviai žvalgė Ukmergės apylinkes. Pats vadas 6 dienas su adjutantu tikslino vietovę, kad būtų kuo geriau atliktos priedangos užduotys, kartu su štabo karininkais ir batalionų bei kuopų vadais dvi dienas rekognoskavo Šventosios upę. Savo ruožtu batalionų vadai kartu su kuopų vadais taip pat atliko rekognoskavimo darbus. Pionierių būrio vadas atskirai 7 dienas žvalgė Šventosios rajoną⁶¹¹.

Lapkričio 11–12, 14, 21, 28–29 ir gruodžio 1–3 dienomis pulko karininkai ir kariai žvalgė vietovę – buvo ruošiamasi vykdyti Ukmergės priedangos rinktinės uždavinius.

Žvalgoma buvo dviem ruožais: 1-uoju – į pietryčius nuo Šventosios upės stabdymo uždaviniui vykdyti, 2-uoju – Šventosios upei ginti.

Ukmergės rinktinei buvo numatyti šie ruožai:

- 1 ruožas – administracijos linijos užėmimas;
- 2 ruožas – stabdymas iki Šventosios upės;
- 3 ruožas – Šventosios upės gynimas.

Mokomosios kuopos išleistuvės. 1938 m.

609 Pirmojo p. D. L. K. Gedimino pulko pirmasis 20-tis // Kardas, 1938, Nr. 17, p. 388–389; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 276, l. 54; Didinga gedinėnų šventė Ukmergėje // Karys, 1938, Nr. 35, p. 974–976.

610 Įsakymas 1 p. 1938-09-22 Nr. 281 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 308, l. 839.

611 1 p. p. vado raportas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 330, l. 23.

Atlikto tyrimo išvados nebuvo optimistinės: jei priešas pultų staiga, 1-ojo ir 2-ojo ruožų iš viso nebūtų įmanoma ginti; būtų spėta užimti ir ginti tik 3-iajį ruožą – t. y. Šventosios upės liniją. Visus tris ruožus užimti ir ginti buvo galima tik turint pakankamai laiko. Šiuo atveju buvo numatytas detalus linijų užėmimo planas, numatant dalis, kokius ruožus ir per kiek laiko jos turi užimti.

Buvo padaryta bendra išvada, kad Šventoji priešininko pėstininkams ir kavalerijai nėra rimta kliūtis, nes upėje yra daug brastų, upės dugnas neklampus, srovės greitis vidutinis⁶¹².

1939 m. vasario 1 d. I divizijos vado įsakymu prie pulko Mokomosios kuopos buvo įsteigtas neetatinių automatinių pabūklų būrys. Jam buvo iškelta užduotis rengti puskarininkius visos divizijos automatinių pabūklų daliniams. Būrio vadu paskirtas 1-osios kulkosvaidžių kuopos automatinių pabūklų būrio vadas j. ltn. Strikauskas, padėjėju – Ketvirtojo pėstininkų pulko j. ltn. J. Bulota.

Būriui buvo skirtos šios mokymo priemonės: trys automatiniai pabūklai, vienas sunkusis kulkosvaidis su šaudymo ir lėktuvus priedais, tolimatis.

Mokymo programą tvirtino Pirmojo pėstininkų pulko vadas⁶¹³.

1939 m. vasario 12–13 dienomis pulkas iškilmingai paminėjo žuvusio pulko vado krn. Antano Juozapavičiaus 20-ąsias žūties metines. Vasario 13 d. 13 val. liktinių puskarininkių ramovėje įvyko minėjimas. 16 val. 3-iojo bataliono salėje buvo suvaidintas dim. kpt. Žukausko veikalas „Pirmasis pulkas“. 20 val. įgulos karininkų ramovėje prie A. Juozapavičiaus paveikslo buvo pastatyta garbės sargyba.

Vasario 13-ąją prie visų pulko pastatų buvo iškeltos gedulo vėliavos. 9 val. 30 min. įvyko iškilmingos Mišios, po jų visuose daliniuose buvo skaitomos pasakaitos apie A. Juozapavičių. Pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis, pasiremdamas kariuomenės vado 1938 m. lapkričio 23 d. leidimu, Antaną Juozapavičių įrašė į pulko karininkų sąrašą. Įsakyme vadas rašė:

„Vyčio Kryžiaus ordino kavaliierių a. a. Antaną Juozapavičių įrašyti į pulko karininkų sąrašus.

Minėdami jo garbingo žuvimo dvidešimties metų sukaktį turime tą kilnią Jo asmenybę pažinti ir pasirūžti sekti Jo karžygiškumo pavyzdžiu.

Jo atminimas visuomet turi būti gyvas pulko karių širdyse.

Įsakau visuose daliniuose, o iškilmingomis dienomis per vakarinius patikrinimus, prieš pradėdant šaukti dalinio karius, laikantis momentui tinkamos rimties, šaukti karininką Antaną Juozapavičių.“⁶¹⁴

Pulko karininkų prašymu Ukmergės miesto taryba buvusią Vienuolių gatvę pavadino Karininko Juozapavičiaus alėja⁶¹⁵.

612 1 p. p. vado 1938-12-06 raportas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 425, l. 3–11.

613 Slaptas 1939-01-28 1 p. p. štabo liepimas // Ten pat, b. 221^a, l. 102.

614 Įsakymas 1 p. p. 1939-02-13 Nr. 26 // Ten pat, b. 336, l. 94.

615 Ukmergės miesto tarybos 1939 m. vasario 11 d. posėdžio nutarimas // Ten pat, b. 380, l. 91.

Pulko rikiuotė. 1939 m. (KAA)

Vasarį pulke vėl apsilankė divizijos sanitarijos viršininkas. Deja, jis ir vėl rado daug netvarkos, nešvaros, konstatavo, kad kai kuriuose padaliniuose per ankštos patalpos, pulko teritorija labai drėgna. Kareiviai, atlikdami pratimus aikštėje, išsipurvina, avalynė permirksta, todėl teršiamos patalpos, nėra sąlygų išsidžiovinti drabužius ir avalynę⁶¹⁶. Dauguma sanitarijos viršininko rastų trūkumų buvo objektyvūs, tačiau buvo ir apsileidimo atvejų.

1939 m. kovo 4 d. pulko 3-iojo bataliono salėje buvo įkurta kareivių ramovė. Kaip sakoma pulko vado įsakyme, jos paskirtis – „duoti *intensyviai dirbantiems kareiviams kultūringo poilsio, gražių pramogų ir padėti naudingai sunaudoti laisvą laiką*“⁶¹⁷.

Kovo 21–23 dienomis I divizijos štabe vyko I divizijos karininkų karo žaidimai. Tema – sustiprinto pėstininkų pulko veiksmai mieste. Divizijos vado div. gen. S. Pundzevičiaus įsakymu šiuose žaidimuose iš Pirmojo pėstininkų pulko dalyvavo plk. ltn. V. Blažys, plk. ltn. I. Viršila, mjr. J. Šiurna, mjr. S. Valiuškis, kpt. J. Juodelis ir ltn. J. Vildžiūnas⁶¹⁸.

1939 m. rugpjūčio 24 d. pulkas šventė savo 21 metų sukaktį. Buvo iškilmingai paminėta ir karužo J. Sidaravičiaus 20-ųjų žūties metinių sukaktis⁶¹⁹.

616 Įsakymas I pėst. divizijai. 1939-02-21 Nr. 6 // Ten pat, b. 315, l. 11.

617 Įsakymas I p. p. 1939-03-10 N. 70 // Ten pat, b. 336, l. 174.

618 I PD karininkų karo žaidimams. Slaptas nurodymas // Ten pat, b. 362, l. 58.

619 Ten pat, b. 380, l. 130.

PULKAS PRASIDĖJUS ANTRAJAM PASAULINIAM KARUI

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Jis kilo prie pat mūsų šalies sienų ir nors Lietuva nebuvo tiesiogiai įtraukta į karo veiksmus, rugsėjo 17 d. Lietuvos Vyriausybė turėjo paskelbti dalinę mobilizaciją ir sienų apsaugą sustiprinti kariuomenės daliniais. Tačiau Pirmasis pėstininkų pulkas, kaip priedangos, vos tik prasidėjus karo veiksmams, pradėjo šaukti rezervistus.

Pašaukus rezervistus, pirmosiomis dienomis pulke pakriko drausmė, nes pradžioje apie tai nebuvo pagalvota. Rusėjo 4-ąją, šeštadienį, be jokio reikalo į miestą buvo išleista labai daug pašauktų karių. Jiems net nebuvo išduoti asmens ženklai ar išleidimo pažymėjimai. Netvarkingai apsirengusių, jų buvo pilni restoranai. Gatvėse kilo netgi muštynių. Vienas atsarginis kareivis nepasisveikino net su Ukmergės įgulos viršininku. Kai viršininkas liepė jam prieiti, tas peršoko per tvorą ir pabėgo.

Už tokį elgesį įgulos viršininkas, iki pabėgėlis neprisipažins arba nebus išaiškintas, įsakė į miestą neišleisti nė vieno kareivio, nebent būtų labai svarbus reikalas. Atsarginiams buvo uždrausta mieste nakvoti, kareivių rajone įvestas išorinis patruliavimas. Įgulos budėtojams ir padėjėjams įsakyta nuolat tikrinti mieste pastebėtus kareivius, apie visus sulaikytuosius pranešti asmeniškai įgulos viršininkui⁶²⁰.

Kokiomis nuotaikomis tomis dienomis gyveno Ukmergė ir pulkas, iliustruosime ištrauka iš gr. Jono Biveinio laiško į namus. Kalbą šiek tiek pataisėme, nes laiškas parašytas su daugybe gramatinių klaidų. „*Naujienuų Ukmergėj visokių dabar. Ukmergėj eina didelė mobilizacija. Daug paėmė atsarginių, arklių ir šiaip visokių daiktų. Smarkiai ruošiasi dėl karo. Viską gatavija tik išvykt į parubežį. Karas bus ar ne niekas nežino, bet pasiruoš tai ruošiasi smarkiai. Ukmergėj nuotaikos yra nekokios. Mieste žmonės bėginėja iš vieno galo į kitą, o bobos verkia net išsijuosę. Kitų vyrus paėmė, tai su vaikais ateina į kareivines. Verkia, lenda, negalima apsiginti nuo kareivinių. Ukmergės apskrity ima jaunus ir senus nuo 1905 m. gimimo metų. Ukmergėj visi kalba, kad karo gali nebūt o gal ir gali būt, bet mums greičiausiai reikės išvykti į parubežį dėl sustiprinimo sargybos, kad neitų nei lenkai nei vokietis į Lietuvos pusę kariauti. O gal ir nereiks, taip viskas praeis...*“

3-iojo bataliono vadas už tai, kad nepaisė reikalavimų apie padėtį pulke niekam nieko nerašyti, gr. J. Biveinį nubaudė 10 valandų stovėti kovine apranga su šautuvu. Tačiau pulko vadui pasirodė, kad tai per maža bausmė, todėl iš jo dar buvo atimtas grandinio laipsns. Kartu pulko vadas dar kartą kuo griežčiausiai

620 Šlaptas 1939-09-04 Ukmergės įgulos štabo raštas // Ten pat, b. 362, l. 70.

uždraudė apie padėtį pulke teikti bet kokią informaciją⁶²¹.

Pulko štabo turimomis žiniomis, mobilizuotuosius į Ukmergę atlydėjo šimtai namiškių. Juos iš Ukmergės miesto pašaukti atsarginiai kurstė įvairiomis provokacinėmis kalbomis, kaip antai: „*Mes kariauti nenorime ir nekariausime, jeigu ves karan, mes ginklus žinosim kur nukreipti, mes nenorime, kad mūsų žmonos ir vaikai liktų vieni badauti.*“

Atsižvelgdamas į tokias kai kurių rezervistų nuotaikas, rugsėjo 7 d. įgulos viršininkas dalinių vadams įsakė:

1. Sustiprinti šauktinių sekimą.
2. Daliniuose dažnai rengti pokalbius apie šalies ir tarptautinę padėtį.
3. Atsarginiams gerai išaiškinti įstatymą apie karių šeimų aprūpinimą ir net ruošti būtinas pažymas dėl prašymų pašalpoms padavimo.
4. Stebėti, kad kareiviai su svečiais susitiktų tik nustatyta tvarka ir kt.⁶²²

Pirmosiomis karo dienomis vokiečiams puolant Lenkiją, Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko 1-asis batalionas, sustiprintas Pirmojo artilerijos pulko 1-ąja baterija, buvo išsiųstas į Širvintų rajoną. Batalionas užėmė poziciją Zaviasų kaime palei demarkacijos liniją. Batalionui buvo įsakyta neleisti lenkų kariuomenei žygiuoti per Lietuvą Rytprūsių kryptimi kaunantis su vokiečiais Musninkų–Širvintų–Naujųjų Viesų bare. Šioje pozicijoje 1-asis batalionas išbuvo beveik du mėnesius.

Pasiųstiems saugoti sienos Pirmojo pėstininkų pulko kariams pulko vadas įsakė:

1. Priartėjusius prie mūsų sienos kariaujančių šalių kariuomenės vienetus įspėti, kad čia neutralios Lietuvos siena, kurią pereiti draudžiama.
2. Įsiveržusias svetimos kariuomenės dalis sulaikyti ir internuoti arba, jei nesileidžia internuojamos, nublokšti per sieną atgal.
3. Nesiimti iniciatyvos ir ginklą naudoti tik kraštutiniu atveju, t. y. tik tada, jei svetima kariuomenė jį naudoja.
4. Kariams ir šauliams mūsų valstybės sienos jokių būdu neperžengti.
5. Puolančias pranašesnes priešų jėgas stabdyti ir daryti kliūtis, kaip numatyta stabdymo plane.
6. Priešlėktuvinei apsaugai pastebėtus svetimų valstybių lėktuvus tupdyti be kautynių, naudojant sutartinius signalus⁶²³.

Priimti internuotuosius pulko vadas įsakė plk. ltn. Ignui Viršilai.

Pulko 2-ajam batalionui rugsėjo 18 d. pulko vadas įsakė būti pasirengusiam, gavus įsakymą, per 30 minučių išžygiuoti paremti Utenos ar Ukmergės pasienio barų⁶²⁴.

621 Įsakymas 1 p. p. 1939-09-12 Nr. 165 // Ten pat, b. 337, l. 367.

622 Ukmergės įgulos štabo 1939-09-07 liepimas // Ten pat, b. 362, l. 71.

623 Operatyvinis įsakymas 1 p. p. N. 1. 1939-09-18 // Ten pat, b. 315, l. 80.

624 Operatyvinis įsakymas 1 p. p. Nr. 1. 1939-09-18 // Ten pat.

Rugsėjo 18-ąją įvykdžius mobilizaciją, pulkas iš taikos meto etatų persitvarkė į karo meto etatus. Buvo suformuoti nauji pulko būstinės, raitųjų žvalgų ir chemijos būriai, nuo rugsėjo 18-osios išformuota Mokomoji kuopa⁶²⁵.

Jau rugsėjo 18–19 dienomis į Vilnių įžygiavo Raudonoji armija. Lenkų kariuomenės daliniai, bėgdami iš Vilniaus krašto, priartėjo prie demarkacijos linijos. Pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis įsakė iš visų internuotų lenkų karininkų surinkti asmeninius revolverius, pistoletus ir beginklius toliau siųsti Ukmergės link, kur jiems 3-iojo bataliono kareivinėse buvo leista laikinai apsigyventi⁶²⁶.

Rugsėjo 18 d. pulke buvo gautas Ukmergės apskrities komendanto raštas, kuriame jis nurodė visus sieną perėjusius karius siųsti jo žinion, o civilius perduoti artimiausiam policijos pareigūnui. Internuotuosius aprūpinti vadovaujantis patvirtintomis „Internuotiesiems ir jų turtui priimti ir laikyti taisyklėmis“, internuotųjų arklius ir kitus gyvulius perduoti kariuomenės veterinarijos viršininkui ir elgtis pagal jo nustatytas taisykles⁶²⁷.

Pirmieji lenkų kariai Lietuvos–Lenkijos demarkacijos liniją perėjo 1939 m. rugsėjo 18 d. 12 val. prie Vievio. Tai buvo karininkas ir būrelis karių. Visą naktį iš 18-osios į 19-ąją prie administracinės linijos telkėsi Lenkijos kariai ir civiliai. Didžiulė lenkų karių grupuotė susitelkė Maišiagaloje. Rugsėjo 19-osios rytą demarkacijos linija buvo uždaryta ir kariams buvo įsakyta nieko į Lietuvą neįleisti. Rugsėjo 19-ąją administracinę liniją peržengė lenkų sanitarinis dalinys su keliais sužeistaisiais, kuriems Lietuvos kariai suteikė pirmąją medicinos pagalbą. Po to jie buvo nugabenti į Kauno karo ligoninę. Vėliau į Lietuvą ėmė plūsti vis daugiau ir daugiau lenkų karių ir civilių pabėgėlių. Tą dieną buvo internuota net keli tūkstančiai lenkų karių.

Rugsėjo 19-osios pavakarę į Kauną automobiliais atvyko kelios karininkų (apie 70), valstybinės policijos, administracinės valdžios tarnautojų grupės, taip pat 50–60 eilinių karių⁶²⁸.

Pirmojo pėstininkų pulko saugomą demarkacijos linijos barą lenkų kariai pasiekė rugsėjo 19-osios rytą ties Puoriais, 6 kilometrai į pietus nuo Širvintų, ir internuojami nesipriešino⁶²⁹.

Lenkai sieną pereidavo pavieniui ir grupėmis, o nuo rugsėjo 20-osios, kai administracinė linija buvo atidaryta oficialiai, net ištisais junginiais. Taip į Lietuvą atbėgo Volkovysko kavalerijos grupė (apie 1200 kareivių ir 80 karininkų), vadovaujama brg. gen. Vaclavo Pžezdzieckio (Wacław Przewdziecki), visas lenkų III korpuso (D.O.K. III) štabas su štabo viršininku gen. št. plk. Benediktu

625 Ten pat, b. 338, l. 77.

626 Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d. V., „Kardas“, 1997, p. 222–223.

627 Ukmergės apskrities komendanto 1939-09-18 raštas Nr. 459 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 315, l. 84.

628 Mitkiewicz Leon. Kauno atsiminimai, p. 289.

629 Operatyvinis įsakymas 1 p. p. Nr. 2. 1939-09-19 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 315, l. 78.

Chlusievičius (Benedykt Chłusewicz) ir kt.⁶³⁰ Internuojami buvo ne tik lenkų kariai, bet ir policininkai, sienos sargai, paramilitarinių organizacijų nariai, vilkintys uniformas.

Internuojant lenkų karius, ne viskas vyko sklandžiai. Pasienyje kildavo įvairių incidentų, kartais mūsų kariams netgi tekdavo panaudoti jėgą, nes ne visi lenkai sutikdavo klausyti lietuvių reikalavimų. Buvo nutikę, kad atskiri ginkluoti lenkų kariai arba jų būriai, atvykę į pasienį ir sužinoję, jog čia jiems teks nusiginkluoti, nesutikdavo atiduoti ginklų ir grįždavo atgal.

Masinis lenkų karių bėgimas į Lietuvą baigėsi rugsėjo 26 dieną. Vėliau administracinę liniją pereinavo tik pavieniai kariai ar nedidelės jų grupelės⁶³¹.

Pirmojo pėstininkų pulko saugomame pasienio bare lenkų bėgimas baigėsi netgi anksčiau, nes jau rugsėjo 21-ąją palei visą saugomą demarkacijos linijos barą sargybas pastatė sovietinė kariuomenė. Rugsėjo 24-ąją pulko vadas įsakė pulko dalis nuo sienos atitraukti, o sienos apsaugą perduoti 10-ajam pasienio apsaugos batalionui⁶³².

Lietuvos–Lenkijos demarkacijos liniją perėję lenkų kariai buvo alkani ir išvargę, todėl pirmiausia būdavo pamaitinami, gaudavo būtinąją medicinos pagalbą, po to gabenami į internuotųjų surinkimo punktus, o sunkiai sužeisti – į karo ligoninę.

Elgesį su internuotaisiais ir jų atsinešto turto likimą reglamentavo krašto apsaugos ministro brg. gen. Kazio Musteikio 1939 metais patvirtintos „Internuotiesiems ir jų turtui priimti ir laikyti taisyklės“. Šių taisyklių pirmasis punktas skelbė: *„Patekusios į Lietuvos Valstybės teritoriją kariaujančių valstybių kariuomenės dalys, grupės bei pavieniai kariai tuojau internuojami: nuginkluojami ir patalpinami tam tikrose, jiems skirtose patalpose ir laikomi iki karo pabaigos. Pasipriešinusieji jėga priverčiami pasiduoti.“*

Vadovaujantis šiomis taisyklėmis, iš internuotųjų būdavo paimami ginklai, šaudmenys, arkliai su pakinktais, vežimai, kitos susisiekimo priemonės, įvairūs sekimo prietaisai, žemėlapiai, šalmai, jei turėjo – kepurės, trimitai, švilpukai, dirbtuvių įrankiai ir turimos medžiagos.

Internuotiesiems buvo paliekama apranga, antklodės, dujokaukės, gertuvės, rūkalai, maisto produktai, tualetų reikmenys, laipsnių ženklai, ordinarai, pinigai, brangenybės ir kiti grynai asmeniniai daiktai, lagaminai. Jeigu internuotųjų drabužiai būdavo prasti, jie būdavo aprengiami Lietuvos karių uniformomis su atitinkamais skiriamaisiais ženklais.

Asmens dokumentai būdavo paliekami. Tik vėliau, internuotuosius išskirsčius po stovyklas, visi dokumentai būdavo paimami, o vietoje jų išduodami

630 Raštikis S. Įvykiai ir žmonės, t. 3, Čikaga, 1972, p. 359–360.

631 Łosowski P. Internowanie żołnierzy polskich na Litwie w latach 1939-1940 // Wojskowy przegląd historyczny, 1971, Nr. 4, s. 64.

632 Operatyvinis įsakymas I p. p. Nr. 5. 1939-09-24 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 315, l. 20.

internuotojo asmens pažymėjimai⁶³³.

Paėmus daiktus būdavo surašomi aktai, kuriuos pasirašydavo abiejų pusių atstovai⁶³⁴.

1939 m. rugsėjo 18 d. pulko vadovybė gavo Ukmergės apskrities komendantto raštą, kuriame buvo nurodyta visus internuotus lenkų karius ar asmenis, turinčius įrodymų, kad jie yra kariai, siųsti į Ukmergės apskrities komendantūrą, o civilius perduoti artimiausiam policijos pareigūnui⁶³⁵.

Nemažai internuotų lenkų pradžioje buvo laikomi Ukmergėje. Visuotinės tendencijas internuotųjų atžvilgiu atspindi pulko vado plk. L. Gustaičio 1939 m. rugsėjo 21 d. slaptas įsakymas dėl santykių su internuotaisiais. Pulko vadas rašo:

„Kartu su lenkų internavimu tenka pastebėti mūsų tarpe per daug didelį reiškimą jiems simpatijų, užuojautos ir visokių dovanų teikimą.

Nekalbant jau apie mūsų civilių žmonių šiuo atžvilgiu didelį lėpšiskumą ir stoką savigarbos jausmo, tenka pastebėti karių šeimas ir net pačius karius, reiškiančius jiems per daug neužtarnautos pagarbos.

Niekas neginčija, kad žmoniškumo jausmo, kiek jis neviršija savo tautos savigarbos, turėtų būti išlaikomas. Tačiau lygiai taip pat turi būti žinoma, kad sueiti su internuotais į kažkokį tai draugiškumą tikram lietuviui visai netinka.“

„Reikia atkreipti dėmesį į svetimų kalbų vartojimą daliniuose. Ypač šiuo momentu griežtai įspėti ir tinkamai sudrausti visus mėginančius net viešai svetimomis kalbomis afišuotis.

Siunčiamiems į miestą patruliams ir internuotųjų palydovams tas kiekvieną kart turi būti priminta.

Uždrausti visiems kariams ir karių šeimoms imti bei pirkti iš internuotųjų bet kokius ginklus, šaudmenis ar daiktus.

Tuojau patikrinti visus karius, ar neturi jau prisipirkę kokių daiktų. Surastus daiktus atimti, sudaryti atimtų daiktų sąrašus ir pažymėti, kas juos buvo pirkęs ar radęs. Sąrašus pristatyti štaban.“⁶³⁶

Tačiau pulko vadas reikalavo, kad su internuotaisiais būtų elgiamasi mandagiai, taip, kaip reikalaujama. Štai rugsėjo 25 d. j. ltn. Antaną Dutkų pulko vadas nubaudė 5 paromis arešto už tai, kad tas nemandagiai pasielgė su internuotais lenkų karininkais ir ne visai blaivus pasirodė viešoje vietoje⁶³⁷.

1939 m. rugsėjo 30 d. buvo įsakyta mobilizuotus kareivius demobilizuoti. Visoms dalims, kurios dėl mobilizacijos buvo iškeltos į kitas patalpas, buvo įsakyta sugrįžti, paimtą iš sandėlių turtą atiduoti atgal, rekvizuotus arklius gražinti sa-

633 Internuotųjų stovyklų štabo 1939 m. spalio 30 d. raštas URM Administracijos departamentui // LCVA, f. 300, ap. 1, b. 6, l. 382.

634 1939 m. rugsėjo 20 d. Kariuomenės tiekimo valdybos aplinkraštis // Ten pat, b. 28, l. 7.

635 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 360, l. 41.

636 Slaptas įsakymas Ukmergės įgulai. 1939-09-21 Nr. 1sl // Ten pat, b. 362, l. 73.

637 Slaptas įsakymas Ukmergės įgulai. 1939-09-25 // Ten pat, l. 74.

vininkams. Pulko vadas įsakė demobilizuojamus asmenis perspėti, kad jei vėl būtų paskelbta vieša mobilizacija, o jie negautų kvietimo, visi privalo atvykti į tą patį dalinį, iš kurio buvo paleisti⁶³⁸.

Įvykdžius demobilizaciją pulkas vėl perėjo prie taikos metų etatų. Spalio 10 d. buvo išformuoti chemijos ir raitųjų žvalgų būriai, spalio 16 d. – būstinės. Spalio 1-ąją vėl pradėjo veikti Mokomoji kuopa⁶³⁹.

ŽYGIS Į VILNIŲ

1939 metų spalį su SSRS pasirašius Vilniaus ir Vilniaus srities gražinimo Lietuvai sutartį, jai užimti buvo sudaryta Vilniaus rinktinė. Rinktinės vadu buvo paskirtas div. gen. Vincas Vitkauskas. Pirmasis pėstininkų pulkas buvo įtrauktas į šios rinktinės sudėtį, o užėmus Vilnių – į Vilniaus įgulą⁶⁴⁰. Pulko žygiui papildomai buvo skirta 14 sunkvežimių, vienas sanitarinis ir vienas lengvasis automobilis.

1939 m. spalio 15 d. Pirmojo pėstininkų pulko vadas gavo I divizijos vado div. gen. V. Vitkausko slaptą įsakymą dėl žygio į Vilnių. Įsakymas skelbė:

„VILNIAUS RINKT. ŠTABAS

1-asis Skyr.

Nr. 3909

Slaptas (Op).

PANEVĖŽYS, 1939 m. X.15.

0940 v.

ĮSAKYMAS 1. PP Vadui.

1. PP su 1. AP/1 AG, 1 Tn. Br ir 3. PP orkestru iki X. 16 d. sutemų susitelkti į rajoną ZIBALAI, MATZEJUNTZY, SUGĖLIAI, NAUJASIS VIESAS.

Vadovietė - ŠIRVINTOS.

Sutelkimo rajonas turės būti užimtas taip, kad žmonės ir arkliai galėtų pasilsėti tolimesniam žygiui, kurio pradžia X. 17 ar 18 d. ryte. Iš ŠIRVINTOS į VILNIŲ žygis numatomas su visa sauga. Priekinėje saugoje dauguma lengvų dalinių (Dv. Kp su s. k., motorizuoti pėstininkai, Pion. Br, Tn. Br. Saugą turi būti pasirengusi paremti nemažiau 1 Bt.). Šoninės saugos - pulko vado nuožiūra. Priek. sauga turi būti gerai susipažinusi su Vilniaus planu, nes numatoma, kad ji bus panaudota laiduoti svarbiausius miesto šiaurinės dalies punktus prieš pagr. jėgoms įeinant į Vilnių.

KAIMYNAI: šiaurėje (kairėje) - 3. PPl 1 Kp iš rajono SURGIANTZY (4 km į š. r. nuo JANISZKI) žygiuos JANISZKI, PABRADĖ, KIEMELISZKI vieškeliu užimti barą net. į š. nuo up. NERIS. Pradinė VV nuo X. 16. vakaro - SURGIANTZY.

638 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1939-09-30 // Ten pat, b. 189, l. 49.

639 Sakymas 1 p. p. 1939-10-18 Nr. 327 // Ten pat, b. 338, l. 77.

640 Vilniaus kraštui užimti direktyva // Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 85.

Pietuose (dešinėje) - VIEVIS - VILNIUS žygiuos 7. PPV vadovaujama vora. Pradinė VV nuo X. 16. vakaro - VIEVIS.

Op. įsak. žygiui iš ŠIRVINTOS rajono bus duotas laiku.

*D. generolas /-/ VITKAUSKAS,
DIVIZIJOS VADAS.*

*Gen. št. pulkininkas /-/ SPRANGAUSKAS
ŠTABO VIRŠININKAS⁶⁴¹.*

Taigi, vadovaujantis šiuo įsakymu, pulkas skubiai, jau kitą dieną, turėjo palikti Ukmergę ir susitelkęs nurodytame rajone laukti tolesnių nurodymų.

Ukmergės visuomenė, sužinojusi, kad pulkas perdislokuojamas į Vilnių, spalio 15-ąją surengė iškilmingas palydas. Pulko karininkams atsisveikinimo vakaras buvo surengtas 20 val. Prezidento Smetonos gimnazijos salėje, liktiniams puskarininkiams – 18 val. puskarininkių ramovėje⁶⁴².

Visus tuos metus pulkas su miesto visuomene palaikė labai gerus santykius. Po Nepriklausomybės kovų 1923 metais apsistojęs Ukmergėje, jis tapo neatsiejama Ukmergės miesto ir apylinkės visuomenės dalimi. Visur ir visuomet gedimėnams būdavo rodomas palankumas, o pulkas atsakydavo tuo pačiu.

Kiekviena pulko šventė visuomenės būdavo gausiai lankoma – nuo arbatėlių pulko karininkų ar puskarininkių ramovėje iki pulko ir valstybės šventinių renginių. Į pulko rengiamas šventes suvažiuodavo žmonės ne tik iš Ukmergės, bet ir iš aplinkinių vietovių.

Miesto renginiuose visada dalyvaudavo ir pulko kariai. Grieždavo pulko orkestras, apsilankydavo pulko vadovybė.

1939 m. spalio 17 d. div. gen. V. Vitkauskas išleido pasirengimo Vilniui užimti įsakymą. Kad susidarytume pilną vaizdą apie Vilniaus ir Vilniaus krašto užėmimą, spausdiname jį nesutrumpintą (tas vietas, kur duodami nurodymai Pirmajam pėstininkų pulkui, paryškinome) (žr. priedą Nr. 3).

Spalio 20-ąją Pirmasis pėstininkų pulkas su visomis tiekimo tarnybomis atvyko

J. ltn. Vitalis Ramoška (VDKM)

⁶⁴¹ Ten pat, p. 98

⁶⁴² LCVA, f. 513, ap. 1, b. 380, l. 140.

į Širvintų miestelį ir ėmė laukti įsakymo žygiuoti į Vilnių. Ukmergėje liko pulko 9-oji kuopa, vadovaujama karininkų kpt. Prano Aleknavičiaus, leitenantų Vytauto Kazio Gaučio ir Klemenso Baltoko, jaunesniųjų leitenantų Antano Račinsko, Vinco Žaliaduonio, Vitalio Ramoškos ir Jono Navako⁶⁴³.

Pulko artileristai žygyje (VDKM)

Širvintose kareiviai apsistojo pas gyventojus, nakvojo klojimuose ant šieno. Vyko užsiėmimai, buvo kartojamas Drausmės statusas, aiškinami aukštesniųjų vadų įsakymai dėl žygio į Vilnių, klausomasi orkestro grojamų maršų, dainuojama. Maitino lauko virtuvės. Taigi pulkas gyveno kasdienį lauko stovyklos gyvenimą. Spalio 27-ąją buvo gautas įsakymas pradėti žygį.

Pagrindinė žygio vora – Pirmasis pėstininkų DLK Gedimino pulkas – apsistojo Širvintose ir jų apylinkėse. Prie demarkacijos linijos atvyko Sovietų Sąjungos kariuomenės atstovai. Po trumpos ceremonijos prie demarkacijos linijos buvo padegtos du dešimtmečius Lietuvą nuo Vilniaus skyrusios šiaudinės gairės, perpjautas ant Širvintų–Maišiagalos vieškelio esantis buomas. Pasigirdo div. gen. V. Vitkausko komanda „Į Vilnių marš“. Orkestrui užgrojus maršą, 9 val. 20 min. pulkas peržengė buvusią administracinę liniją⁶⁴⁴. Paskui jį Vil-

Žygis į Vilnių // Karys, 1939, Nr. 53

⁶⁴³ 1939-12-15 d. plk. L. Gustaičio raštas I divizijos vadui // Ten pat, b. 409, l. 5.

⁶⁴⁴ Įsakymas I p. p. 1939 10 27 Nr. 338 // Ten pat, b. 338, l. 108.

niaus link pajudėjo ir kitos Lietuvos karinės dalys. Pirmasis pėstininkų pulkas nužygiavo Maišiagalos–Vilniaus kryptimi ir vakare apsisitojo netoli Maišiagalos. Čia prisijungė pulko 1-asis batalionas, kuris buvo pasiūstas sustiprinti sieną ir internuoti sovietų ir vokiečių triuškinamos Lenkijos kariuomenės likučius, perėjusius į Lietuvą.

Įsakymas
1. pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulkui
№ 338.

Maišiogala, 1939 metų spalio mėnesio 27 diena.
Pikiuotės sritis.

§ 1.

Šiandien, 0920 v., pulkas peržengė buv. administracijos liniją, devyniolika metų laikydamasis pavargtąs Vilnius ir Vilniaus kraštą nuo nepriklausomos Lietuvos, ir įėjo atvaduoti Vilniaus sritim.

Gen. štabo pulkininkas
Pulko Vadas.

Įsakymas
1. pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulkui
№ 339.

Vilnius, 1939 metų spalio mėnesio 28 diena.
Pikiuotės sritis.

§ 1.

Šiandien pulkas įžengė atvaduoti Lietuvos sostinę Vilnių ir 1930 v. apsisitojo buv. 3. SAP karėvinišė ir karėvinišė prie Taliojo Gito / Mkmargės gatvėje /

Gen. štabo pulkininkas
Pulko Vadas.

Lietuvos kariuomenė Vilnių pasiekė spalio 28-ąją 12 val. 15 min. iš trijų pusių. Pirmieji į Vilnių per Žaliąjį tiltą įžengė Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko kariai, nes prieš 20 metų Vilniuje pulkas pradėjo savo istoriją. Kariai buvo sutikti džiaugsmingomis ovacijomis. Jiems po kojomis buvo metamos gėlės. Voros priešakyje ant žirgo jojo rinktinės vadas div. gen. Vincas Vitkauskas. Toliau pulkas nužygiavo Šv. Jurgio prospektu, A. Mickevičiaus, vėliau Gedimino gatvėmis.

Taip kariuomenė įžengė oficialiai. Tačiau neoficialiai pirmasis į Vilnių įžygiavo Pirmojo pėstininkų pulko inžinerijos būrys. Būrio kariai patikrino, ar neužminuoti tiltai, tada sugrižo ir į Vilnių įžengė jau su pulko kariais⁶⁴⁵.

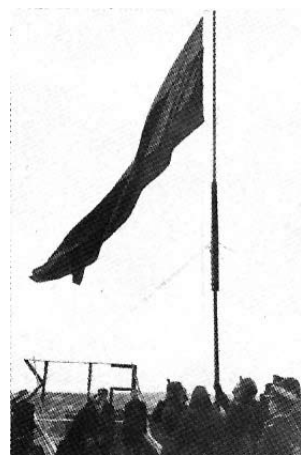
Šį žygį Vilniaus gatvėmis J. Abraitis prisimena taip: *„Nors buvo lietingas ir miglotas pavakarys, miesto gatvės buvo perpildytos. Tūkstančiai vilniečių mus sveikino kaip išvaduotojus. Pražygiavę Šv. Jurgio prospektu (vėliau Gedimino gatvė), kareiviai pasiekė Katedros aikštę, kur virš pagrindinio sutikimo vartų žygiuojantieji vyrai matė didžiulį plakatą su vilniečių žodžiais: „Sveikiname Lietuvos Kariuomenę“⁶⁴⁶.*

15 val. 30 min. pulkas buvo dislokuotas Šnipiškėse prie Žaliojo tilto. Teritorija buvo aptverta vielų tvora ir padalinta į dvi dalis. Vienoje pusėje įsikūrė pulko kariai, kitoje dar buvo likę raudonarmiečiai⁶⁴⁷.

Tą pačią dieną Gedimino kalne pulkas pastatė 15 karių pirmos rūšies sargybą. Sargybos vadu buvo paskirtas ltn. J. Abraitis. Jis prisimena: *„Aš nesitikėjau, kad kada nors man, kaip Lietuvos kariuomenės kariui, teks pirmam išpausti pėdą istoriniame Vilniaus Gedimino kalne. (...) Ne iš karto pavyko kalno šlaitus nugalėti. Pradėjus eiti taku aukštytyn, netikėtai ir staigus balsas iš už krūmų rusiškai suriko: „Stok!“ Kai sustojome, prie mūsų krūtinių atsirado ilgi, keturkampiai durtuvai su nieko gero nežadančiu išpėjimu: „Nė vieno žingsnio pirmyn!“ Nesusipratimą, kilusį besikeičiant sargybomis, išsprendė raudonosios armijos karininkas, stebėjęs įvykį.“⁶⁴⁸*

Mūsų kariuomenės įžengimo į Vilnių antrosios dienos iškilmės prasidėjo pamaldomis Aušros vartų koplyčioje. Į pamaldas atvyko Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko Garbės kuopa su pulko vėliava.

Spalio 29 d. Pirmajam pėstininkų pulkui buvo suteikta didžiulė garbė Gedimino pilies bokšte iškelti

Gedimino bokšte keliama Lietuvos vėliava // Žygis į Vilnių

645 Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 238.

646 LDK Gedimino pulko liudininkas – Jonas Abraitis // Ukmergės žinios, 2008, Nr. 122.

647 Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 200.

648 Ten pat, p. 189–190.

Lietuvos vėliavą. Kariuomenės daliniai išsirikiavo Katedros aikštėje. 9 val. 40 min. atvyko Vilniaus rinktinės vadas su savo štabu ir pasisveikino su išrikiuotais daliniais.

9 val. 45 min. Pirmojo pėstininkų pulko kuopa nužygiavo ant Gedimino kalno ir išsirikiavo prie bokšto. Lygiai 10 valandą pasigirdo komanda „Trimitas vėliavai pakelti“. Trimitininkas išėjo iš rikiuotės, atsistojo šalia komanduojančio vado per 5 žingsnius į kairę ir sutrimitavo. Gedimino kalne esantis dalinys pasirengė kelti vėliavą, o jo trimitininkas pakartotinai sutrimitavo. Suskambo komanda „Ginklu gerbk“ ir orkestrui grojant Gedimino maršą stiebu išdidžiai pakilo Lietuvos trispalvė. Vėliavą iškėlė pats Pirmojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis⁶⁴⁹. Ketvirtojo artilerijos pulko batalionas saljutavo 21 patrankų šūviu, o Vilniaus miesto bažnyčiose suskambo visi varpai. Vėliavą kėlė pulko vadas, vienas pulko karininkas, puskarininkis ir eilinis. Pakėlus vėliavą, orkestras nutraukė maršą ir sugrojo Lietuvos himną. Varpai skambėjo tol, ko

Įsakymas

1. pėstininkų Aikštės jo Lietuvos Laimėjimo kėčio Gedimino pulk.
Nr. 340

Vilnius, 1939 metų spalio mėnesio 29 diena.
Pikiuotės sritys.

§ 1.

Šiandien, 1400 v., dalyvaujant Vilniaus Rinktinės vadui, Vilniuje esančius kariuomenės dalis vėliavoms, dalinams ir visuomenei, su skaitais asistentais jaunesniųjų leitenantu Jonu Klimštu, vašila Jonu Stelioniu ir grandiniu ūmciu Šalšteviu Gedimino kalno Pilies bokšte iškėliau Lietuvos Tautinę Vėliavą ir pastaciau pase jos garkis saugyba, į persei godamas budriai saugoti; be to, pabrėžiau, kad kol gediminėnai bus Vilniuje, tol Gedimino Kalne plevuos jų saugoma mūsų trispalvė vėliava.

Gen. štabo pulkininkas
Pulko Vadas.

649 Įsakymas 1 p. p. 1939 10 29 Nr. 340 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 338, l. 109.

šaudė patrankos. Po vėliavos pagerbimo Garbės kuopa, palikusi garbės sargybą, nusileido nuo kalno į Katedros aikštę ir atsistojo į bendrą rikiuotę⁶⁵⁰. Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko vadas gen. št. plk. L. Gustaitis Vilniaus rinktinės vadui raportavo:

„Pakėliau vėliavą Gedimino kalne, pastačiau garbės sargybą ir pabrėžiau, kad kol Gedimino pulkas yra Vilniuje, tol trispalvė vėliava čia laisvai plevėsuos.“⁶⁵¹

Lapkričio 15–16 dienomis sovietinė kariuomenė turėjo užimti Lietuvoje jai paskirtas stovyklas. Pulkui teko saugoti žygiuojančią SSRS kariuomenę Vilniaus mieste, taip pat kelią iš Vilniaus į Alytų nuo Vilkpėdės kryžkelės per Trakus, Rudiškes, Onuškę, Dusmenis. Sovietinė kariuomenė žygiavo be nakvynės, tik su poilsio pertraukomis.

Pirmoji garbės sargyba Gedimino kalne prie Lietuvos vėliavos // Žygis į Vilnių

Vilniaus mieste žygiuojančiai sovietinei kariuomeni apsaugoti buvo skirtos 1-oji, 4-oji ir 5-oji kuopos, vadovaujamos mjr. S. Valiuškio. Nuo lapkričio 14 d. 23 val. iki lapkričio 15 d., vengiant galimų provokacijų, gatvėse, kuriomis traukė sovietinė kariuomenė, bet koks judėjimas buvo uždraustas. Jos privalėjo būti absoliučiai tuščios, išskyrus karius ir policininkus.

Prie kiekvieno skersgatvio abiejose pusėse buvo pastatyta po 2–3, o šalutinėse gatvėse prie skersgatvių – po 2 karių postus. Didesnių gatvių sankryžose 4–5 karių postai buvo ginkluoti ir kulkosvaidžiais. Gatvių, kuriomis žygiavo sovietinė kariuomenė, šaligatviais vaikščiojo patruliai.

Postams ir patruliams buvo iškelti tokie uždaviniai:

1. Uždrausti tomis gatvėmis ir šaligatviais, kur žygiuos SSRS kariuomenė, bet koki gyventojų judėjimą.

2. Uždrausti gyventojams rinktis ir stebėti sovietinės kariuomenės žygiavimą.

3. Uždrausti fotografuoti SSRS karius.

4. Stebėti, kad nepasirodytų nepalankių SSRS kariuomeni šūkių ir kitų provokacinių išsišokimų. Jei tokių būtų, kaltuosius tuojau suimti ir perduoti karo komendantui.

5. Uždrausti gyventojams žiūrėti pro langus.

650 Vėliavos pakėlimo Gedimino kalne Vilniuje iškilnių programa // Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 144–145.

651 Ten pat, p. 171.

Majorui S. Valiuškiui į pagalbą buvo paskirtas tankų dalinys. Jis turėjo susitelkti tuometinėje J. Pilsudskio aikštėje.

Kelią nuo Vilkpėdės sankryžos iki buvusios demarkacijos linijos teko saugoti pulko 8-ajai kuopai. Jai buvo pavesta:

1. Neleisti vietos gyventojams išsišokti prieš žygiuojančią sovietinę kariuomenę.

2. Neleisti vietos gyventojams telktis gyvenvietėse, kur žygiuos sovietiniai kariai.

3. Lapkričio 15 d. neleisti vietos gyventojams judėti tais keliais, kuriais žygiuos sovietinė kariuomenė, nukreipti juos aplinkiniais.

4. Saugoti didžiausius tiltus per upes.

5. Visiems asmenims drausti fotografuoti pražygiuojančią sovietinę kariuomenę.

Gyvenvietėse ir prie tiltų buvo paskirti 4–5 karių, o kai kur ir didesni patruliai. Jie buvo pastatyti lapkričio 15 d. 6 val. ryto. Kiti kariai patruliavo žygio maršrute nustatytais keliais.

Sovietinės kariuomenės žygis prasidėjo lapkričio 15 d. 8 val. iškilminga ceremonija, kuri vyko 3 kilometrai nuo Vilniaus Panerių kelyje (į pietvakarius nuo miesto). Ceremonialui SSRS kariuomenė paskyrė mjr. Belevą, Lietuvos – mjr. V. Kundrotą. Iš Lietuvos pusės ceremoniale dalyvavo Pirmojo pėstininkų pulko orkestras ir Mokomoji kuopa, vadovaujama mjr. J. Šiurnos.

8 val. SSRS kariniai daliniai paleido galingą signalinių raketų seriją. Pasigirdo komanda „Ramiai“. Pirmojo pėstininkų pulko orkestras sugrojo SSRS, sovietinis karinis orkestras – Lietuvos himną. Baigus groti himnus, SSRS karinis atstovas ir Lietuvos karinis atstovas div. gen. E. Adamkavičius pradėjo žygiuoti vienas kito pusėn ir susitikę specialiai pastatytuose vartuose vienas kitam paspaudė ranką. Po to abu priėjo prie išrikiuoto sovietinio karinio dalinio ir pasisveikino. E. Adamkavičius pasveikino sovietinį karinį dalinį įvykdžius susitarimą dėl SSRS kariuomenės įvedimo į Lietuvą. SSRS artilerijos baterija atsakė 21 „tautų saliuoto“ serija. Po to SSRS ir Lietuvos kariniai atstovai priėjo prie išrikiuotos Pirmojo pėstininkų pulko Mokomosios kuopos. Tada ta pačia proga kuopą pasveikino sovietinis atstovas. Lietuvos artilerijos baterija atsakė 21 „tautų saliuoto“ šūviu.

E. Adamkavičius

Pasibaigus sveikinimams Lietuvos karinis dalinys buvo nuvestas nuo kelio. Kariniam orkestrui grojant maršus, sovietinė kariuomenė pradėjo žygi Alytaus link⁶⁵².

VĖL VILNIUJE

Po iškilmių pulkas pradėjo kurtis naujojoje vietoje. Padėtis Vilniuje ir Vilniaus krašte nebuvo rami. 1939 metų lapkričio pabaigoje pulko vadovybė gavo žinių, kad vienas lenkas, kurio sūnus kalėjęs Lietuvos kalėjime, nutarė lietuviams už tai atkeršyti. Jis susitarė su vienu Pirmojo pėstininkų pulko virėju, kad tas į valgį įdėtų nuodų. Pulko vadas įsakė visiems pulko dalinių vadams pradėti sekti virėjus, perspėti apie tai visus į virtuves skiriamus budėtojus, akylai stebėti, kad prie virtuvių nesilankytų jokie pašaliniai asmenys. Matyt, laiku parodytas budrumas pasiteisino⁶⁵³. Neradome jokios informacijos, kad diversija būtų pavykusi.

Nuo 1939 m. gruodžio 1 d. Vilniaus įgulos vadas leido karininkams ir liktiniams puskarininkiams atsivežti į Vilnių šeimas. Saugumo sumetimais jas buvo įsakyta apgyvendinti karinių dalinių ar įstaigų teritorijose⁶⁵⁴.

Kapelionas kun. A. Keblaitis (VDKM)

1940 m. sausio 2 d. pasikeitė pulko karo kapelionai. Kunigą Antaną Keblaitį pakeitė kunigas Kazimieras Pukėnas⁶⁵⁵. Sausio 10 d. prezidento dekretu pulką paliko ir pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis. Jis buvo paskirtas I pėstininkų divizijos štabo viršininku. Pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. Antanas Šurkus. Plk. L. Gustaitis pulką perdavė sausio 24 d. Vasario 16 d. plk. ltn. A. Šurkui buvo suteiktas pulkininko laipsnis⁶⁵⁶.

Sausio 12 d. prezidento dekretu į atsargą išleistas ilgametis pulko medicinos tarnybos viršininkas plk. ltn. gyd. Otto-Adolfas Pattas⁶⁵⁷. Vilniaus įgulos ligoninę ir pulko sanitarijos dalį jis perdavė iš Devintojo pėstininkų pulko atsiųstam sani-

652 1 p. p. nurodymai dėl žygio apsaugos ir iškilmių SSRS kariuomenės dalims žygiuojant į nuolatinės stovyklas Lietuvoje // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 189, l. 36.

653 Ten pat, b. 168, l. 26.

654 Įsakymas 1 p. p. 1939-12-04 Nr. 384 // Ten pat, b. 338, l. 232.

655 Įsakymas 1 p. p. 1940-01-04 Nr. 5 // Ten pat, b. 400, l. 8.

656 Įsakymas 1 p. p. 1940-02-27 Nr. 64 // Ten pat, b. 386, l. 204.

657 Ten pat, l. 58, 97.

tarijos gydytojui mjr. Kaziui Nasvyčiui⁶⁵⁸.

1940-ųjų sausį pulkas buvo sustiprintas – į jį buvo perkelta karių iš kitų pulkų. Sausio 13–22 dienomis į pulką atvyko 877 kareiviai: iš Penktojo pėstininkų pulko – 100, iš Šeštojo – 200, iš Septintojo – 198, iš Devintojo – 180, iš Trečiojo – 99, iš Ketvirtojo – 100 kareivių⁶⁵⁹.

Vasario 19 d., perdavusi visą turėtą pulko turta, iš Ukmergės į Vilnių, į nuolatinę dislokacijos vietą, atvyko 9-oji kuopa, vadovaujama kpt. P. Aleknavičiaus. Kovo 1-ąją į pulką atvyko mjr. Ignas Mikučionis ir gen. št. mjr. Vytautas Bulvičius. Kovo 22-ąją jis buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu⁶⁶⁰.

1940 m. vasario 16 d. pulkas dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės dienos renginiuose. Pulko garbės sargyba, sudaryta iš 2-ojo bataliono karių, buvo pasiūsta į geležinkelio stotį sutikti Lietuvos ministro pirmininko. Katedroje įvyko pamaldos, po to – paradas, kuriame dalyvavo pulko orkestras ir 1-asis ir 2-asis batalionai. Vėliavos būrys ir 3-iasis batalionas dalyvavo vainikų padėjimų ceremonijoje Rasų kapinėse⁶⁶¹.

1940 m. sausio 13 d. Sovietų Sąjungos kariuomenės štabas Lietuvoje pasiskundė, kad iš Pirmojo pėstininkų pulko kareivinių sausio 8 dieną buvo paleistas šūvis. Mažojo kalibro šautuvo kulka nukrito visai netoli sovietinio sargybinių.

Tiriant skundą paaiškėjo, kad kai kurie karininkai kareivinių ir karinių butų rajone iš mažojo kalibro ir pneumatinių šautuvų šaudė į šunis, varnas ir žvirblius. Už betikslį šaudymą nesilaikant minimalių saugumo reikalavimų pulko vadas plk. L. Gustaitis ltn. Jurgį Vytautą Skaržinską nubaudė 7 paromis aršto, o ltn. Leonui Bagdonui ir j. ltn. Justinui Narijauskui pareiškė papeikimus. Kartu pulko vadas kareivinių rajone uždraudė bet kokius šaudymus⁶⁶².

Nors tą kartą incidentas buvo likviduotas taikiai, Vilniaus įguloje atsirado įtampa ir tam tikras nesaugumo jausmas. 1940 m. vasario 3 d. Vilniaus įgulos štabo viršininkas gen. št. plk. Kazys Sprangauskas visiems karinių dalių vadams įsakė lauko pratimus organizuoti kaip galima arčiau įgulos ribų⁶⁶³.

San. plk. ltn. gyd. Otto-Adolfas Pattas (VDKM)

658 Ten pat, l. 57, 79.

659 1940 m. sausio 22 d. raštas I pėst. divizijos štabo viršininkui // Ten pat, b. 398, l. 8.

660 Ten pat, b. 386, l. 241, 256, 363.

661 Lietuvos Nepriklausomybės 22 metų sukaktuvių paminėjimo vasario 16 d. įsakymas // Ten pat, b. 395, l. 310.

662 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1940-01-19 // Ten pat, b. 186, l. 190.

663 Vilniaus rinktinės štabo viršininko 1940 m. vasario 3 d. raštas // Ten pat, b. 398, l. 1.

Vykdamas šį nurodymą, kovo 27 d. pulko organizuoti lauko pratimai buvo atliekami Fabijoniškių kaime, prie pat Vilniaus⁶⁶⁴.

1940 m. balandžio 22 d. krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas išleido įsakymą, kad kareiviams, kurie atitarnavo 18 mėnesių tikrojoje karinėje tarnyboje, gegužės 1 d. tarnybos laikas pratęsiamas iki atskiro nurodymo⁶⁶⁵. Tą pačią dieną pasikeitė I divizijos vadai. I divizijos vadu buvo paskirtas brg. gen. Jonas Černius.

1940 m. gegužės 1 ir 3 dienomis Vilniuje buvo laukiama priešvalstybinių lenkiškojo gaivalo išsišokimų ir provokacijų. Rengiamasi buvo rimtai, numatyta netgi panaudoti kariuomenę. Pirmajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta būti pasirengusiam malšinti galimas riaušes. Gegužės 1 ir 3 dienomis 3-iojo bataliono dviratininkų kuopoje buvo paskelbta kovinė parengtis. Nuo balandžio 30 iki gegužės 5 dienos buvo sustiprintos sargybos. Joms buvo skirta po lengvąjį kulkosvaidį su kulkosvaidžių tarnybomis (4 kariai), padvigubintas patrulių skaičius. Pulke budėjo po du karininkus, kariai į miestą be reikalo nebuvo išleidžiami, užsiėmimai vyko tik pulko teritorijoje⁶⁶⁶. Tačiau kariuomenės neprireikė.

1940 m. birželio 15 d. Lietuvą okupavo sovietinė kariuomenė. Lietuvos Vyriausybę melagingai apkaltinus 1939 m. spalio 10 d. sutarties nesilaikymu, buvo ultimatyviai pareikalauta įsileisti į Lietuvą „pakankamai gausius“ sovietinius karinius dalinius. Įteikdamas ultimatumą, SSRS Liaudies komisarų tarybos pirmininkas Viačeslavas Molotovas pažadėjo: „*Kad ir koks būtų jūsų (Lietuvos Vyriausybės – G. S.) atsakymas, kariuomenė rytoj vis tiek įžengia į Lietuvą.*“ Lietuvos politinė vadovybė pakluso brutaliai jėgai ir ultimatumą nutarė priimti. Lietuvos kariuomenei buvo įsakyta nesipriešinti...

Birželio 15-ąją pirmieji pajudėjo sovietiniai kariniai daliniai, buvę bazėse Lietuvos teritorijoje. Apie 18 val. Gaižiūnuose stovėjusi įgula užėmė Kauną. Prienų ir Alytaus bazėse buvusi įgula atžygiavo iki Nemuno ties Kaunu ir išsidėstė čia. Matyt, ji buvo gavusi užduotį užkirsti kelią Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos kariams pasitraukti į Vokietiją. Naujojoje Vilnioje stovėjusi įgula jau 10 val. užėmė Vilnių.

Be jau Lietuvoje buvusio 16-ojo ypatingojo šaulių korpuso, okupuojant Lietuvą dar dalyvavo kavalerijos korpusas, 4 tankų brigados ir 7 šaulių divizijos. Prieš 31 000 karių Lietuvos kariuomenę sovietai pasiuntė 150 000 karių. Tai rodo, kaip jie vertino Lietuvos kariuomenę.

Lietuvą sovietų kariuomenė okupavo 3 kryptimis:

A: Švenčionių–Utenos–Panevėžio–Šiaulių kryptimi. Šiais keliais žygiuojanti kariuomenė didesniuose miesteliuose palikdavo savo įgulas. Šiauliuose grupė A

664 1940 kovo 24 d. pratimui organizuoti įsakymas // Ten pat, b. 395, l. 267.

665 Įsakymas kariuomenei. 1940-04-22 Nr. 36.

666 Slaptas įsakymas 1-ajam pėstininkų pulkui. 1940-04-29 Nr. 6 sl // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 362.

dar buvo padalinta į 3 dalis. Viena pasiliko Šiauliuose, kita nužygiavo į Mažeikius, trečia – Telšių ir Kretingos kryptimis.

B: Iš Ašmenos ir Molodečno – Vilniaus ir Kauno kryptimi. Pagrindinės šios grupuotės pajėgos apsistojo Kaune. Viena tankų divizija iš Kauno vėliau atvyko į Šiaulius, iš kur ankstų birželio 17-osios rytą patraukė į Jelgavą. Vėliau grupės B šarvuoti ir motorizuoti daliniai iš Kauno nužygiavo į Tauragę ir išsidėstė palei Vokietijos sieną.

C: Iš Lydos rajono – Vilniaus ir Varėnos–Alytaus kryptimi.

Be šių stambių sovietinės kariuomenės dalinių, kiti, smulkesni, veržėsi į Lietuvą ten, kur jiems buvo patogiau.

Be to, ties Šiauliais dar buvo išlaipintas desantas.

Birželio 16 d. sovietinė kariuomenė jau buvo okupavusi visą Lietuvos teritoriją.

Okupantams Lietuvos kariuomenė nepasipriešino, nors tam buvo rengiama dvidešimt metų. Šis faktas Lietuvos istoriografijoje traktuojamas įvairiai, tačiau viena yra visiškai aišku: tai ne kariuomenės kaltė, tai kaltė Lietuvos politikų, kurie pasirinko besąlygišką kapituliaciją ir nedavė įsakymo priešintis. Kariuomenė tėra viena iš daugelio politinių priemonių, kuriomis disponuoja valstybė, vykdydama savo politiką. Kariuomenės pareiga – būti visada pasirengusiai įvykdyti savo užduotį, jei tokią duos politinė vadovybė. Beje, tokius pat politinius sprendimus priėmė Estijos, Latvijos ir palyginti stiprios valstybės Čekoslovakijos vyriausybės.

Likimo ironija: birželio 15-ąją pašaukti naujieji Pirmojo pėstininkų pulko kareiviai davė priesaiką ir pulke buvo paskelbta šventinė diena⁶⁶⁷.

LIETUVOS OKUPACIJOS SĄLYGOMIS

Prasidėjus sovietinei okupacijai, iš atostogų buvo atšaukti visi pulko karininkai. Okupacijos sąlygas visi pajuto labai greitai.

1940 m. birželio 24 d. pulkas buvo iškraustytas iš kareivinių Šnipiškėse. Jas užėmė sovietinė kariuomenė. Birželio 24 d. pulko vadas įsakė pulkui iki birželio 27 d. persikelti į Antakalnio kareivines. Buvo sudaryta kareivinių perdavimo sovietų kariuomenei komisija, vadovaujama mjr. V. Bulvičiaus. Jos nariais paskirti kpt. V. Ikamas ir ltn. Baltrušaitis. Išsikelti iš tarnybinių patalpų Šnipiškių rajone buvo įsakyta ir karininkams. Kadangi naujas gyvenamasis plotas nebuvo suteiktas, jiems buvo leista apsigyventi privačiai⁶⁶⁸.

Liepos 1-ąją „Lietuvos liaudies vyriausybė“ pakeitė Vidaus tarnybos statutą.

667 Įsakymas I p. p. 1940-07-04 Nr. 195 // Ten pat, b. 386, l. 242.

668 Įsakymas I p. p. 1940-06-24 // Ten pat, b. 166, l. 3.

Pagal jį per vakarinį patikrinimą buvo uždrausta giedoti ir kalbėti maldas⁶⁶⁹.

1940 m. liepos 2 d. „Lietuvos liaudies vyriausybės“ nutarimu Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta „Liaudies kariuomene“. Tą dieną buvo įsteigtas Propagandos skyrius, iš tarnybos atleisti visų tikiųjų karo kapelionai, vietoj jų įsteigtas politinių vadovų institutas. Remiantis šiuo nutarimu, liepos 10 d. iš tarnybos buvo atleistas pulko karo kapelionas Kazimieras Pukėnas⁶⁷⁰.

Liepos 2-ąją I pėstininkų divizijos vadas, remdamasis krašto apsaugos ministro įsakymu, leido kariams laisvu nuo tarnybos metu dalyvauti politiniame gyvenime. Kadangi karinėse dalyse spaudos buvo gaunama per mažai, divizijos vadas įsakė teorinių pamokų sąskaita kas antrą dieną po tris valandas skirti švietimo pamokoms, jose skaityti vyriausybės narių pasakytas svarbesnes kalbas, įdomesnius straipsnius, žinias ir t. t. Ypatingą dėmesį atkreipti „į mūsų sąjungininkės SSSR ir Lietuvos liaudies kariuomenių gerų santykių palaikymą, drausmę ir susiklausymą“⁶⁷¹.

Liepos 8 d. Pirmojo pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Stasys Savickas⁶⁷². Tačiau darbo pulke jis nepradėjo, nes liepos 11 d. iš šių pareigų buvo atleistas ir paskirtas Pirmojo artilerijos pulko politiniu vadovu. Pirmojo pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Jonas Grižas⁶⁷³.

Kadangi pulke karo kapeliono nebeliko, pulko vadas plk. A. Šurkus liepos 10 d. įsakymu kareivius, norinčius eiti į bažnyčią, įsakė šventadieniais išleisti klausytis pamaldų, jiems išduodant asmens ženklus⁶⁷⁴.

Liepos 10-ąją pulko kariai buvo nuvesti į mitingą Napoleono aikštėje. Kaip matyti iš liepos 12-osios I pėstininkų divizijos vado brg. gen. J. Černiaus rašto, mitingo metu kai kurie kareiviai sovietinės kariuomenės adresu laidė nedraugiškus šūkius. Gana aktyvūs buvo Pirmojo pėstininkų pulko kariai, todėl divizijos vadas Vilniaus miesto ir apskrities viršininko paprašė „diversantus“ išaiškinti ir nubausti⁶⁷⁵.

1940 m. liepos 12 d. iš Maskvos buvo atsiųstas Raudonosios armijos gen. mjr. Feliksas Baltušis-Žemaitis. Jis buvo paskirtas „Liaudies kariuomenės“ vadu (jam suteiktas lietuviškas brigados generolo laipsnis).

1940 m. liepos 12 d. pulkas gavo divizijos vado brg. gen. Jono Černiaus ir politinio vadovo A. Matulionio pasirašytą telefonogramą, kurioje pulko vadovybei buvo įsakyta visus kareivius išleisti į rengiamus mitingus, skirtus rinkimams į „Liaudies seimą“. Mitinguose kareiviai privalėjo laikytis karinės drausmės,

669 Įsakymas 1 p. p. 1940-07-03 Nr. 194 // Ten pat, b. 386, l. 236.

670 Įsakymas 1 p. p. 1940-07-17 Nr. 214 // Ten pat, l. 317.

671 Liepos 2 d. telefonograma // Ten pat, l. 238.

672 Įsakymas Liaudies kariuomenei. 1940-07-08 Nr. 82.

673 Įsakymas Liaudies kariuomenei. 1940-07-12 Nr. 87.

674 Įsakymas 1 p. p. 1940-07-10 Nr. 203 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 386, l. 280.

675 Ten pat, b. 362, l. 14.

jiems turėjo būti sudarytos galimybės susipažinti su rinkimine Darbo Lietuvos sąjungos platforma⁶⁷⁶.

Pulko vadas plk. A. Šurkus, viršydamas divizijos vado nurodymus, pats suorganizavo pulke mitingą. Apie tai liudija archyvuose išlikęs jo raportas divizijos vadui. Šiandien sunku spręsti, ar raporto žodžiai buvo nuoširdūs, ar tik buvo stengiamasi įtikinti okupantams, todėl pateiksime jį visą, vienoje vietoje praleidę išvardintus šūkius:

„I pėstininkų divizijos vadui

Raportas

Š. m. liepos mėn. 12 d. Antakalnio sporto stadione suorganizavau I pėstininkų pulko kariams mitingą su menine dalimi, kuriam vadovavau aš.

Mitingas prasidėjo 19 val.

Ižanginį žodį tarė I pėstininkų pulko politinis vadovas Grižas, pabrėždamas, kad šitą sekmadienį mes eisime balsuoti ir ne už kapitalistus, dvarininkus ar kitokius buržujus, bet už darbo žmonių atstovus.

Po pulko politinio vadovo kalbos aš tariu kariams žodį. Priminiu, kaip pulkas buvo gražiai visuomenės sutiktas š. m. liepos mėn. 7 d. mitinge. Paaiškinu, kokių būdu yra statomi kandidatai rinkimams ir kaip vyksta rinkimai. Paraginu balsuoti už darbo žmonių atstovus.

Toliau ilgą ir įtikinančią kalbą pasakė Kompartijos atstovas Mileika. Jis savo kalbą visą laiką iliustravo Smetonos tironijos laikų faktais, po kurių kariai, karštai pritardami, kėlė ovacijas. Jis paminėjo ir nurodė kapitalistų išnaudojimą darbo žmonių ir tų išnaudojimų būdus. Jis nurodė, kaip buvo Smetonos ginami kapitalistų reikalai, paminėdamas išnaudotojo fabrikančio kauniškio Kamberio nužudymą ir darbininko Kranausko pasiaukavimą už darbo žmones ir tas reakcionierių suruoštas per darbininko Kranausko laidotuves skerdynes. Sunkios valstiečių būklės pavaizdavimas, priminė suvalkiečių streiką ir jų skerdynes, kurias vykdė Čapliko policija. Ir dar daug, daug skaudžių tironijos viešpatavimo faktų.

Kariai visą laiką gyvai reagavo pritardami griausmingu plojimu, o baigus kalbėti iš visų krūtinių išsiveržė daugkartinis griausmingas, tvirtas, kareiviškas, nuoširdus valio.

Toliau kalbėjo Liaudies seimo kandidatas, liepos 8 d. išėjęs iš kareivių tarpo, Budionovas. Jis pareiškė draugams kareiviams padėką už reiškiamą pasitikėjimą

J. Černius

676 Telefonograma Nr. 14395 // Ten pat, b. 166, l. II.

ir pasižadėjo ir toliau kovoti ir dirbti darbo žmonių gerovei. Baigdamas palinkėjo draugams kariams geros kloties naujame kariškame gyvenime. (...)

Paskutinis kalbėjo politinis vadovas Matulionis džiaugdamsis, kad liaudies kariuomenės karys nebus aklas kapitalistų užmačių įrankis, bet kad bus sąmoningas, kultūringas karys, nes dabar kariui duodamos visos sąlygos, kuriose jis galės dirbti ir kultūrėti.

Po kalbų buvo meninė dalis, kurią atliko mūsų valstybės teatro ir lenkų artistai. Po meninės dalies Raudonosios armijos kariai parodė filmą „Novaja zaria“.

Mitingas su menine dalimi pasibaigė 23.40 val.

*Plk. Šurkus pulko vadas*⁶⁷⁷

Nepaisant visų pastangų, liepos 15 d. plk. A. Šurkus iš pulko vado pareigų buvo atleistas ir išleistas į atsargą. Pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. Aleksandras Andriušaitis. Perdavimas įvyko labai greitai. Jau kitą dieną, t. y. liepos 16-ąją, pulko vado pareigos buvo perduotos, o liepos 18-ąją plk. A. Šurkus išvyko į atsargą⁶⁷⁸.

Visi šie pasikeitimai, aktyvūs siekiai pulką subolševikinti sukėlė nesutarimus tarp lietuvių ir aktyviai bolševikuojančių žydų bei kitų tautybių kareivių. Teko įsikišti net divizijos vadui. Divizijos vadas brg. gen. J. Černius liepos 12 d. įsakyme Vilniaus įgulai pabrėžė, kad paskutinėmis dienomis įguloje „*pasitaikė neleistinų iššūkimų iš pusės kareivių prieš civilius gyventojus ir dargi kitos tautybės kareivius*“. Vadas Pirmojo pėstininkų pulko 2-osios kulkosvaidžių kuopos eilinių Bronių Lekavičių už tai, kad eiliniui Levinui už netinkamą pasakymą trenkė į veidą, nubaudė 15 parų arešto. Eilinis Juozas Džemeraika už tai, kad kartu su B. Lekavičium pavartojo smurtą prieš kitos tautybės asmenį, buvo nubaustas 20 parų arešto⁶⁷⁹.

1940 m. liepos 20 d. pulke buvo gauta plk. ltn. Blažio pasirašyta telefonograma. Joje buvo nurodyta iki 11 val. į pulko biblioteką sunešti visus A. Smetonos ir kunigaikščių portretus. A. Smetonos portretus įsakyta sudeginti, o kunigaikščių palikti saugoti bibliotekoje iki atskiuro nurodymo.

Liepos 22-ąją atėjo nauja telefonograma. Buvo nurodyta nukabinti ir visų veikėjų portretus. O liepos 30-ąją nurodoma iš Agitacijos ir propagandos skyriaus gautus paveikslus įdėti į rėmus, kuriuose buvo kunigaikščių ir kitų veikėjų paveikslai. Jei kunigaikščių ir kiti paveikslai buvo atiduoti kartu su rėmais, rėmus skubiai atsiimti⁶⁸⁰.

Liepos 21-ąją pulko politinio vadovo įsakymu visas pulkas kartu su orkestru

677 Ten pat, b. 404, l. 63.

678 Ten pat, b. 386, l. 312, 326, 348–349.

679 Įsakymas 1 pėst. p. Nr. 213. 1940-08-16 // Ten pat, l. 313.

680 Ten pat, b. 177, l. l. 17, 31, 45.

buvo išvestas į mitingą-demonstraciją Lukiškių aikštėje. Vakare pulko kariai grupėmis buvo vedami į Vilniaus miesto aikštėse vykusius „*liaudies pasilinksminimo-džiaugsmo mitingus*“⁶⁸¹.

Lietuvos kareivius buvo stengiamasi kaip galima greičiau susovietinti. Štai koks, vadovaujantis „Liaudies kariuomenės“ vado 1940 m. liepos 17 d. įsakymu, buvo patvirtintas pulko kareivių mokymo planas 1940 m. liepos 22–rugpjūčio 24 dienomis:

„I Lietuvos tarptautinė ir vidaus padėtis

Lietuvos darbo sąjungos ir Seimo rinkimų rezultatai – 4 val.

Lietuvos liaudies reikalavimai įkurti Lietuvoje sovietų valdžią – 4 val.

Lietuvos seimo reikšmė anksčiau ir dabar – 2 val.

Lietuvos liaudies perspektyvos įkūrus Lietuvoje sovietų valdžią – 4 val.

Lietuvos komunistų partija – Lietuvos liaudies darbo masių vadas ir organizatorius – 4 val.

Lietuvos liaudies armija ir politinių armijos vadovų reikšmė – 4 val.

II SSRS ir Lietuva

Sovietų valdžia – darbo žmonių valdžia – 4 val.

SSRS – viso pasaulio darbo žmonių tėvynė – 4 val.

SSRS tautinė politika – 6 val.

Raudonoji armija – darbo žmonių ir pavergtų tautų išlaisvinimo armija – 2 val.

Raudonosios armijos vaidmuo išlaisvinant Lietuvos liaudį nuo smetoniškos grupės jungo – 2 val.

SSRS – Lietuvos liaudies valstybinių interesų gynėjas ir saugotojas – 4 val.

VKP(b) – SSRS tautų ir darbininkų-valstiečių raudonosios armijos vadas ir organizatorius – 6 val.

Raudonosios armijos politinių darbuotojų uždaviniai – 2 val.

*Leninas ir Stalinas – bolševikų partijos, sovietų liaudies ir viso pasaulio darbo žmonių vadai ir organizatoriai – 6 val.*⁶⁸²

Taigi per mėnesį – net 58 valandos žūliausios propagandos. Politiniam auklėjimui buvo skirtos rytinės valandos, todėl rugpjūčio 3 d. pulko vadas plk. A. Andriušaitis kreipėsi į I pėstininkų divizijos vadą ir pasiūlė politinius užsiėmimus nukelti po pietų, kad nenukentėtų karinis rengimas⁶⁸³.

681 1 p. p. politinio vadovo nurodymas // Ten pat, b. 395, l. 175.

682 Planas politinių užsiėmimų su kovotojais ir puskarininkiais Lietuvos liaudies armijos dalyse 1940 m. liepos 22–rugpjūčio 24 d. // Ten pat, b. 177, l. 40.

683 1940-08-03 raštas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 387, l. 87.

1940 m. liepos 23 d. kariuomenės vadas įsakė Devintąjį pėstininkų pulką performuoti: du pulko batalionus perkelti į Pirmąjį ir Antrąjį pėstininkų pulkus, o į Devintąjį pėstininkų pulką perkelti po vieną batalioną iš minėtų pulkų.

1940 m. liepos 24 d. iš pulko 3-iosios, 5-osios, 9-osios ir 2-osios kulkosvaidžių kuopų suformuotas batalionas buvo perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką, dislokuotą Švenčionėliuose. Liepos 24-ąją batalionas paliko Vilnių. Kartu su kareiviais į Devintąjį pėstininkų pulką buvo perkelti šie karininkai: mjr. Stasys Valiušis, kapitonas Feliksas Eidimtas ir Pranas Aleknavičius, leitenantai Petras Kitkauskas, Leonas Juodišius, Jonas Morkūnas, Jonas Balčiūnas, Vytautas Kazys Gautis, Aleksandras Jankus, jaunesnieji leitenantai Justinas Narijauskas, Juozas Kučaitis, Antanas Račinskas, Jurgis Kazys Rečys ir Vitalis Ramaška. Su šiais karininkais išvyko 13 liktinių puskarininkių ir 358 kareiviai. Liepos 25 d. į pulką atvyko Devintojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas⁶⁸⁴ ir kapitonas Jonas Osinas, Jonas Jocius ir Petras Jaruševičius, leitenantai Vladas Adomaitis ir Mykolas Gedvilas, jaunesnieji leitenantai Lionginas Švalka ir Stasys Slavėnas⁶⁸⁵. Bataliono vadu buvo paskirtas kpt. J. Osinas.

Liepos 24 d. pulko kariams buvo nuimti antpečiai, o laipsnių pažymėjimai prisegti prie apykaklės. Liepos 25 d. įsakyta vakarinio patikrinimo metu vietoje himno giedoti Internacionalą⁶⁸⁶.

Liepos 25 d. buvo įsakyta „Liaudies kariuomenės“ dalių ir įstaigų, pavadintų Lietuvos kunigaikščių ir kitų asmenų vardais, toliau tais vardais nebevadinti. Taigi pulko oficialus pavadinimas liko Pirmasis pėstininkų pulkas⁶⁸⁷.

Rugpjūčio 1 d. buvo labai sustiprintas politinių vadovų institutas. Į pulką politiniais vadovais buvo paskirti Alfonsas Aganauskas, Jonas Straleckas, Juozas Akėlaitis, Juozas Stalioraitis, Julius Kanišauskas, Aleksas Savickas, Bronius Umbrasas, Povilas Statulevičius, Vladas Kavaliauskas, Antanas Tveraga, Jonas Grinius, Jonas Somachvalovas, Juozas Šileikis, Lesėjus Linčas ir Antanas Šlekaitis⁶⁸⁸.

Rugpjūčio 4 d. „Liaudies kariuomenės“ politinio vadovo įsakymu pulkas buvo išvestas į Lukiškių aikštėje suorganizuotą „džiaugsmo manifestaciją“ Lietuvos įjungimo į SSRS proga. Pulką įsakyta vesti organizuotai, grojant orkestrui. Ta pačia proga buvo įsakyta pulko pastatus iliuminuoti ir iškelti raudonas vėliavas⁶⁸⁹.

1940 m. rugpjūčio 7 d. pulke buvo įvestas kreipinys „draugas“.

684 Slaptas įsakymas 1 p. p. 1940-08-01 Nr. 7 sl // Ten pat, b. 186, l. 200; Raštas Kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui // Ten, pat, b. 394, l. 16, 17.

685 Įsakymas Liaudies kariuomenei. 1940 m. rugpjūčio 5 d. Nr. 110.

686 Kariuomenės štabo viešinio 1940-07-23 telefonograma // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 404, l. 104.

687 Įsakymas Liaudies kariuomenei. 1940 m. liepos 25 d. Nr. 98.

688 Įsakymas Liaudies kariuomenei. 1940 m. liepos 31 d. Nr. 106.

689 1940-08-03 telefonogramos // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 404, l. 107.

1940 m. rugpjūčio 15 d. pulko vadas, vykdydamas slaptą įsakymą, iš 7-osios kuopos ir pionierių būrio suformavo atskirą dalinį – „1 pėst. pulko Darbo kuopą“. Kuopos vadu buvo paskirtas lttn. V. Klinavičius. Kuopai dar buvo priskirti j. lttn. Kamičaitis, j. lttn. Leipus, lttn. Kanclynius, 6 puskarininkiai ir 100 kareivių, kurie buvo pavadinti darbininkais. Kuopai buvo pavesta statyti karo aerodromo nutūpimo aikštelę. Rugpjūčio 17 d. ji išvyko į Varėną ir buvo priskirta Aerodromų statybos bataliono 12-ajai inžinerinei kuopai. Kuopa darbus baigė rugpjūčio 31-ąją ir buvo grąžinta į pulką⁶⁹⁰.

Rugpjūčio 24 d. I pėstininkų divizijos vadas įsakė iš Pirmojo pėstininkų pulko kareivių sudaryti antrąjį 100 karių aerodromų statybos dalinį – darbo kuopą – ir nusiųsti į Parubaneko (Kirtimų – G. S.) aerodromą sovietų kariuomenės mjr. Maslovo žinion. Vykdamas įsakymą, tokia kuopa buvo sudaryta. Jos vadu buvo paskirtas 2-osios kuopos vadas kpt. J. Kubiliūnas. Į ją paskirti jaunesnieji leitenantai V. Žaliaduonis ir Liauba. Kuopa rugpjūčio 27 d. nuvyko į minėtą aerodromą⁶⁹¹.

Tą pačią rugpjūčio 24-ąją buvo gauta informacija, kad išformuotos Karo policijos mokyklos 1-oji prieššarvinė kuopa perkeliama į Pirmąjį pėstininkų pulką ir atvyks iki rugpjūčio 29-osios⁶⁹².

1940 m. rugpjūčio 31 d. pulke tarnavo 1432 kareiviai, 56 liktiniai puskarininkiai, 25 liktiniai puskarininkių kandidatai, 22 civiliai tarnautojai ir 64 karininkai. Iš jų vienas pulkininkas, du pulkininkai leitenantai, du majorai, 11 kapitonų, 26 leitenantai, 22 jaunesnieji leitenantai⁶⁹³.

Lietuvos okupacija, įvairiausi nelogiški pertvarkymai neigiamai veikė karių drausmę ir sąmoningumą. Kaip matyti iš pulko vado įsakymų, nuo rugpjūčio pradžios labai pablogėjo drausmė. Vadas dėjo visas įmanomas pastangas, kad ji būtų atkurta, tačiau veltui. Kiekviename įsakyme pulkui buvo skelbiamos nuobaudos kariams už karinės drausmės nesilaikymą, už savavališką pasitraukimą iš pulko, tačiau padėtis negerėjo. Pacituosime keletą ištraukų iš to meto pulko įsakymų. Rugpjūčio 20 dienos įsakyme pulko vadas plk. lttn. A. Andriušaitis rašė: „Šiomis dienomis įvyko visa eilė savavališkų pasišalinimų iš pulko. Dalinių vadams įsakau padaryti žygius, kad panašūs reiškiniai nesikartotų.

Ateityje už savavališkus pasišalinimus bus baudžiama ne tik kaltininkai, bet ir jų tiesioginiai viršininkai: dalinių vadai ir politiniai vadovai.“

Kitos, t. y. rugpjūčio 21 dienos įsakyme rašoma: „Pastaruoju metu kariai nesąžiningai, nerūpestingai, lepiškai atlieka pavestas tarnybines pareigas, kurias tenka nešti toliau nuo pulko rajono, kur nėra galimybių dažniau patikrinti. (...) Jau kelintą kartą atsitinka, kad sargybių vadai ir sargybiniai miega, sargybių va-

690 Ten pat, b. 248, l. 3–5.

691 Ten pat, b. 394, l. 28–29, 43.

692 1940-08-24 I pėst. divizijos raštas // Ten pat, b. 394, l. 42.

693 Pulko suvestinės žinios // Ten pat, b. 400, l. 4–35.

dai neraportuoja sargybų viršininkams, atvykusiems patikrinti sargybų, sargybiniai savavališkai pasišalina nuo postų ir daug kitų nusižengimų padaro prieš karinę drausmę.

Iš liaudies karių padarytų nusižengimų, apsileidimo tarnyboje, nežinojimo pareigų, aišku, kad čia esama nerūpestingumo ir apsileidimo taip pat iš pusės vadų, kadro ir politvadovų.“

Rugpjūčio 31 dienos įsakyme rašoma: „*Nežiūrint į dedamas visas politinio auklėjimo ir drausmės baudymo priemones, vis tik nesiliauja karių savavališki pasišalinimai iš kareivinių (...).*

Dalių ir dalinių vadams bei politvadovams išaiškinti kariams tokių nusižengimų žalingumą ir įspėti, kad ateityje už panašius nusižengimus bausiu visu griežtumu net iki atidavimo į teismą.⁶⁹⁴ Ir t. t.

Rugpjūčio 22-ąją į pulką atvyko paskutiniai Karo mokyklą baigę jaunesnieji leitenantai Juozas Mineikis, Pranas Rimas, Eduardas Pocius ir Povilas Janeliūnas⁶⁹⁵.

Rugpjūčio 28 dieną visi laisvi nuo tarnybos pulko karininkai I divizijos vado brg. gen. J. Černiaus įsakymu 19 val. turėjo dalyvauti įgulos karininkų ramovėje organizuotoje paskaitoje-mitinge „*ryšium su LSSR aukščiausios Komisarų Tarybos išrinkimu ir Stalino konstitucijos priėmimu*“⁶⁹⁶.

PULKO LIKVIDAVIMAS

Likvidavus Lietuvos kariuomenę ir jos likučius įtraukus į Raudonosios armijos 29-ąją šaulių teritorinį korpusą, Pirmasis pėstininkų pulkas gavo 234-ąją šaulių pulko numerį⁶⁹⁷. Rugsėjo 16 d. į jį buvo perkelti visi buvusio Pirmojo pėstininkų pulko vadai, politvadovai ir kovotojai⁶⁹⁸.

Rugsėjo 17-ąją buvo sudaryta pulko likvidavimo darbų komisija. Jos pirminku buvo paskirtas pulko vadas gen. št. plk. ltn. A. Andriušaitis. Į komisiją buvo įtrauktas ūkio viršininkas plk. ltn. V. Blažys ir dar 43 karininkai ir kariai⁶⁹⁹.

Viso turto pilna apyskaita buvo sudaryta rugsėjo 20 d. Rugsėjo 21-ąją visas Pirmojo pėstininkų pulko turtas perėjo 234-ojo šaulių pulko žinion⁷⁰⁰.

1940 m. spalio 26 d. pulko vadas gen. št. plk. ltn. A. Andriušaitis pasirašė paskutinį pulko įsakymą:

694 Ten pat, b. 386, l. 458, 466, 509–510.

695 Įsakymas 1 p. p. 1940-08-23 // Ten pat, l. 475.

696 I pėst. divizijos vado gen. J. Černiaus 1940-08-28 telefonograma // Ten pat, b. 404, l. III.

697 Ten pat, b. 395, l. 116.

698 Įsakymas 1 p. p. 1940-09-17 Nr. 283 // Ten pat, b.386, l. 523.

699 Ten pat.

700 Ten pat, b. 395, l. 136.

„I S A K Y M A S

I pėstininkų pulkui

Nr. 287

Vilnius, 1940 metų spalio 26 diena

Rikiuotės sritis

§ 1

Buv. Liaudies kariuomenės I. pėstininkų pulko asmeninė sudėtis išformuota ir gėrybės likviduotos perduodant žmones, arklius, ginklus ir kitą turtą 29 ŠT korpuso dalims, o archyvą, nebaigtas atskaitomybės knygas, dokumentus ir bylas – 234. šaulių pulko vado skirtai komisijai (sl. Įsak. 234 ŠP Nr. 16/§1) galutinai sutvarkyti, užbaigti ir atiduoti į archyvą.

Pastaba: pulko administracijos pareigūnų, veikiančių kaip likvidacinė Komisija, š. m. spalio mėn. 25 d. aktas Nr. 28480.

§ 2

Likdavęs buv. Liaudies kariuomenės I. pėstininkų pulką šiandien išvykau 29 Šaulių Teritorinio Korpuso 234 Šaulių Pulko vado valdžion.

Gen. št. plk. ltn. Andriušaitis

PULKO VADAS⁷⁰¹

PIRMOJO PĖSTININKŲ PULKO VADAI

Pirmojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko vadais buvo plk. Vincas Glovackis, krn. Juozas Galvydis-Bykauskas, krn. Antanas Juozapavičius, krn. Valerijonas Ramanauskas, krn. Kazys Ladiga, plk. ltn. Vladas Skorupskis, mjr. Ignas Musteikis, plk. ltn. Juozas Skorulis, plk. ltn. Antanas Paškovičius, plk. Vincas Šaudzis, plk. Povilas Dundulis, plk. Mikas Rėklaitis, gen. št. plk. Vladas Karvelis, gen. št. plk. Leonas Gustaitis, plk. ltn. Antanas Šurkus, gen. št. plk. ltn. Aleksandras Andriušaitis.

701 Ten pat, b. 386, l. 529.

Generolas Vincas Grigaliūnas-Glovackis (iki 1920 m. Glovackis)⁷⁰²

(pulko vadas nuo 1918 m. lapkričio 1 d. iki lapkričio 23 d.)

Vincas Glovackis gimė 1885 m. rugpjūčio 9 d. Jiezne. 1904 m. išlaikė keturių klasių egzaminus Balstogėje. 1907 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. Suteikus praporščiko laipsnį, buvo išsiųstas tarnauti į Turkestaną. 1910 m. perkeltas į Bucharą. 1912 m. Samarkando gimnazijoje eksternu išlaikė egzaminus ir gavo brandos atestatą. 1912 m. buvo pakeltas į poručikus, o 1914 m. rugsėjo 20 d. – į štabskapitonus. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. rugpjūčio 20 d. kartu su VI Turkestano šaulių pulku išvyko į frontą prieš vokiečius. Dalyvavo mūšiuose prie Augustavo, Rytprūsiose, Lenkijos teritorijoje buvo tris kartus sužeistas, pasveikęs perkeltas į frontą Rumunijoje. 1915 m. kovą paskirtas bataliono vadu, o vasarą mūšyje prie Nasielsko buvo sunkiai sužeistas. Daugiau kaip pusę metų buvo gydomas įvairiose ligoninėse. 1916 m. sausį medicinos komisija jį pripažino tinkamą tik nerikiuotės tarnybai. Ėjo įvairias pareigas 4-osios, 7-osios ir 8-osios armijų štabuose, 1917 m. sausio 10 d. pakeltas į kapitonus. Po bolševikų perversmo 1917 m. gruodį iš karinės tarnybos pasitraukė, kurį laiką dirbo Poltavos lietuvių tremtinių komitete. 1918 m. sausį Poltavą užėmė bolševikai ir komitetą išvaikė. V. Glovackio šeimai represijų pavyko išvengti. Ukrainiečiams išvijus bolševikus iš Poltavos, vėl grįžo dirbti Lietuvių tremtinių komitete.

1918 m. spalio 29 d. V. Glovackis po ilgos ir pavojingos kelionės atvyko į Vilnių. 1918 m. lapkričio 10 d. įstojo savanoriu į pradėtą kurti Lietuvos kariuomenę, dalyvavo organizuojant Lietuvos kariuomenės dalinius. Buvo pirmasis Pirmojo pėstininkų pulko vadas ir organizatorius. 1918 m. gruodžio 7 d. paskirtas pradėto formuoti Antrojo pėstininkų pulko ūkio vedėju, o gruodžio 24 d. – pulko vadu. 1919 m. pradžioje daug prisidėjo įtvirtinant Lietuvos Respublikos valdžią Kaune. Kilus konfliktui su krašto apsaugos ministru Mykolu Velykiu, 1919 m. kovo 4 d. dėl savivalės nuo pareigų buvo nušalintas. Po Antrojo pėstininkų

V. Grigaliūnas-Glovackis 1919–1920 m. (VDKM)

⁷⁰² Jankauskas V. Nepriklausomos Lietuvos generolai, V., Dailės akademijos leidykla, 1998, p. 39–51; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 3, p. 218–219.

pulko demonstracijos 1919 m. gegužės 1 d. prie Prezidentūros gegužės 4 d. grąžintas į pulko vado pareigas. Nuo gegužės pabaigos jo vadovaujamas pulkas kovėsi su Sovietinės Rusijos kariuomene, dalyvavo Panevėžio išvadavimo operacijoje, išvadavo Rokiškį, Obelius, kovojo Latvijoje. Rokiškio apskrityje pasižymėjo represijomis prieš vietos bolševikus. 1919 m. spalį pulkas buvo perkeltas į frontą prieš bermontininkus. Spalio 18 d. V. Glovackiui suteiktas pulkininko laipsnis.

1920 m. kovo 18 d. už netvarką pulke iš Antrojo pėstininkų pulko vado pareigų atleistas ir po Armijos teismo skirtos trijų mėnesių areštinės bausmės paskirtas I rūšies ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės vado. 1920 m. rugpjūčio 23 d. paskirtas II pėstininkų divizijos vadu, tačiau po divizijos katastrofos ties Suvalkais rugsėjo 23 d. iš divizijos vado pareigų buvo atleistas ir paskirtas ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės vado. Nuo 1922 m. gruodžio iki 1925 m. spalio dirbo Vyriausiojo štabo Mobilizacijos skyriaus viršininku.

V. Grigaliūnas-Glovackis buvo vienas iš Savanorių sąjungos organizatorių, jai vadovavo.

1926 m. rugpjūčio 13 d. valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės išleistas į atsargą. 1926 m. pabaigoje leido opozicinį laikraštį „Tautos valia“, buvo jo atsakingasis redaktorius. Už provokacinius straipsnius 1926 m. lapkritį suimtas, bet 1926 m. gruodžio 17 d. prasidėjus valstybės perversmui, iš kalėjimo perversmininkų buvo paleistas ir pasiskelbęs Kauno karo komendantu aktyviai dalyvavo perversme. 1926 m. gruodžio 24 d. vėl priimtas į kariuomenę, į anksčiau pareigas, o 1927 m. sausio 25 d. paskirtas ypatingų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro. 1927 m. vasario 10 d. jam buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis.

Centre V. Grigaliūnas-Glovackis. 1919–1920 m. (VDKM)

Lietuvos kariai su V. Grigaliūnu-Glovackiu apie 1919–1920 m. (VDKM)

Iš kairės pirmas V. Grigaliūnas-Glovackis, antras V. Černeckis, ketvirtas T. Daukantas, penktas A. Smetona (VDKM)

1930 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą ir Ekonomikos fakulteto skyrių. 1934 m. sausio 18 d. pakeltas į generolus ir išleistas į atsargą. Išėjęs į atsargą dirbo advokatu. SSRS okupavus Lietuvą slapstėsi Baltarusijoje, dirbo kolūkyje. Prasidėjus SSRS–Vokietijos karui grįžo į Kauną. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau persikėlė į Belgiją, o 1949 m. emigravo į Pietų Ameriką. Bendradarbiavo leidiniuose „Karys“, „Kardas“, „Mūsų žinynas“.

Vincas Grigaliūnas-Glovackis mirė 1964 m. gegužės 16 d. Kolumbijoje, Tūnijos mieste.

Apdovanotas: Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio su kardais, Šv. Anos 2-ojo, 3-iojo ir 4-ojo, Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnių ordinais, Vyčio kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo, DLK Gedimino 2-ojo laipsnių ordinais, Savanorių medaliu, Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona Vanda Heliudora Ruseckaitė, dukros Birutė ir Pajauta, sūnus Gediminas.

Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas⁷⁰³

(pulko vadas nuo 1918 m. lapkričio 23 d. iki gruodžio 31 d.)

Jonas Galvydis-Bykauskas gimė 1864 m. gruodžio 3 d. Utenos apskrities Užpalių valsčiaus Degėsių kaime. 1884 m. baigęs vidurinę girininkų mokyklą, dirbo girininko padėjėju Novgorode, vėliau Stara Rusoje. 1885 m. įstojo savanoriu į 86-ąjį pėstininkų pulką ir po kelių savaičių buvo nusiųstas į Peterburgo junkerių mokyklą. Mokyklą baigė labai gerai ir už pavyzdinę mokslą buvo apdovanotas N. Miliutino premija. 1886 m. gavo pirmąjį karininko laipsnį ir buvo nusiųstas tarnauti į 87-ąjį pėstininkų pulką. 1905 m. J. Galvydis-Bykauskas – jau kuopos vadas. 1909 m. jis baigė Orienbaumo karininkų mokyklą, gavo kapitono laipsnį ir 1911 m. pradžioje buvo perkeltas į 18-ąjį šaulių Sibiro pulką. Čia paskirtas bataliono vadu.

Gen. Jonas Galvydis-Bykauskas

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, iki 1916 m. vasario kovojo Lenkijoje ir Kurše. 1916 m. mūšiuose prie Lodzės buvo tris kartus sužeistas. Už narsą mūšiuose su vokiečiais ties Varšuva 1914 m. rudenį pakeltas į pulkininkus ir po metų paskirtas pulko vadu. 1916 m. pradžioje kautynėse prie Lodzės buvo sužeistas ir pateko vokiečiams į nelaisvę.

Po Spalio perversmo Rusijoje prasidėjus suirutei, Rytų frontas Vokietijai tapo nebepavojingas. Belaisviai, kilę iš Vokietijos užimtų teritorijų, buvo paleisti atostogų. 1918 m. pradžioje atostogų parvyko ir J. Galvydis-Bykauskas. Sužinojęs apie 1918 m. vasario 16-osios aktą, nieko nelaukdamas išsirusė savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Kadangi kariuomenės dar nebuvo, tai, Vilniuje palikęs savo adresą, grįžo namo. Nesulaukęs iškvietimo, rudenį vėl atvyko į Vilnių. Ten jo jau laukė, nes spalio 9 d. Apsaugos komisija buvo įpareigota formuoti Lietuvos kariuomenę.

J. Galvydis-Bykauskas energingai ėmėsi kariuomenės organizavimo darbo. Krašto apsaugos komisijoje, vadovaujamoje Jurgio Kubiliaus, jam patikimos Tiekimo skyriaus viršininko pareigos.

1918 m. lapkričio 23 d. J. Galvydis-Bykauskas paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu, kuriuo buvo iki 1918 m. gruodžio 31 d. 1919 m. sausio 25 d. buvo paskirtas Karo mokyklos viršininku, išleido dvi pirmąsias kariūnų laidas. 1919 m.

703 LCVA, f. 930, ap. 2 G, b. 48; Surgailis G. Lietuvos kariuomenės vadai, p. 57–75. Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2, V., 2008, p. 329–340.

rugpjūčio 29 d. paskirtas Kauno įgulos viršininku. Šias pareigas ėjo iki 1920 m. sausio 1 d.

1919 m. spalio 18 d. J. Galvydžiui-Bykauskui suteiktas generolo leitenanto laipsnis. 1920 m. sausio 1 d. jis buvo paskirtas eiti 3-iosios brigados vado pareigas, o vasario 7 d. faktiškai pradėjo eiti Daugpilio kariuomenės grupės vado pareigas, nes visos fronto prieš bolševikus buvusios karinės dalys buvo priskirtos III divizijai.

Nuo 1920 m. balandžio 9 d. iki 1920 m. liepos 7 d. laikinai ėjo ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigas.

Kadangi buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą, 1920 m. liepos 7 d. J. Galvydis-Bykauskas iš einamųjų pareigų buvo atleistas. Seime kaip Ūkininkų frakcijos narys dirbo iki 1921 m. gruodžio 18 d.

Susikomplikavus padėčiai fronte su lenkais, nuo 1920 m. spalio 23 d. iki 1921 m. vasario 1 d. J. Galvydis-Bykauskas laikinai ėjo II pėstininkų divizijos vado pareigas, buvo išvykęs į frontą. Perdavęs diviziją plk. M. Velykiui, vėl pasinėrė į Steigiamojo Seimo darbą.

1921 m. gruodžio 18 d. J. Galvydis-Bykauskas vėl paskiriamas Karo mokyklos viršininku, o nuo 1922 m. kovo 8 d. – ir Kauno įgulos viršininku.

1926 m. rugpjūčio 21 d. pakeltas į generolus ir tą pačią dieną dėl pablogėjusios sveikatos paties prašymu išleistas į atsargą. Sulaukęs nustatyto amžiaus, 1936 m. gruodžio 31 d. buvo išleistas į dimisiją. Gyveno Kaune.

1940 m. Lietuvą okupavus sovietams, J. Galvydžiui-Bykauskui, kaip Lietuvos kariuomenės generolui ir akty-

Karo mokyklos antrosios laidos dėstytojai. Centre mokyklos viršininkas J. Galvydis-Bykauskas (VDKM)

Karo mokyklos viršininkas gen. lt. J. Galvydis-Bykauskas su adjutantu vyr. lt. Požela (VDKM)

viam Krikščionių demokratų partijos veikėjui, buvo sudaryta byla. 1941 m. birželio 12 d. jis buvo suimtas ir kalinamas Kaune. Kilus karui ir vokiečiams užėmus Kauną, buvo išlaisvintas.

Mirė gen. Jonas Galvydis-Bykauskas 1943 m. liepos 16 d. Kaune, palaidotas Raudondvaryje.

Apdovanotas: Šv. Vladimiro 4-ojo, Šv. Anos 3-iojo ir 2-ojo, Šv. Stanislovo 3-iojo ir 2-ojo laipsnių ordinais, Bulgarijos ir Persijos ordinais, II rūšies Vyties

Kryžiaus 2-ojo, DLK Gedimino 2-ojo laipsnio ordinais, Savanorių medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Iš kairės: gen. lttn. V. Nagius-Nagevičius, gen. J. Galvydis-Bykauskas, plk. lttn. A. Merkys, gen. J. Bulota. 1926 m. (VDKM)

Karininkas Antanas Juozapavičius⁷⁰⁴

(laikiniai einantis pulko vado pareigas nuo 1919 m. vasario 4 d. iki vasario 13 d.)

Antanas Juozapavičius gimė 1872 m. spalio 13 d. Biržų apskrities Vaškų valsčiaus Švakštonių dvare. Su tėvais persikėlęs į Rygą, 1905 m. pradėjo mokytis gimnazijoje, bet už aktyvią lietuvišką veiklą buvo pašalintas iš šeštos klasės. Dirbo Rygos vaistinėse, Estijoje, Dorpato (Tartu) universitete, išlaikė provizoriaus egzaminus. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę ir po poros mėnesių buvo pasiūstas į Maskvos karo mokyklą, kurią baigęs tarnavo 57-ajame pėstininkų pulke Tverėje. Iš ten buvo pasiūstas į Gatčiną, kur baigė kulkosvaidininkų mokyklą. Vėliau perkeltas į latvių VI Tukumo pulką. Dalyvavo kautynėse su vokiečiais prie Rygos, buvo sužeistas, pakeltas į poručikus. 1917 m. A. Juozapavičius aktyviai dalyvavo lietuvių karių suvažiavimuose, buvo renkamas į vykdomuosius organus, dalyvavo įvairiose delegacijose deryboms su rusų karine vadovybe dėl leidimo steigti Rusijoje lietuvių karines dalis. Gavus tokį leidimą, A. Juozapavičius buvo pas-

Antanas Juozapavičius (VDKM)

704 LCVA, f. 930, ap. 2 J, b. 138; Aničas J. Karininkas Antanas Juozapavičius, V., 2004, 124 p.

kirtas Vitebsko lietuvių bataliono vadu. Rusijoje valdžią paėmus bolševikams ir lietuvių dalinius išformavus, A. Juozapavičius grįžo į Lietuvą. 1918 m. lapkričio pradžioje Vilniuje sudarius pirmąją Lietuvos Vyriausybę, paskirtas krašto apsaugos ministro prof. Augustino Voldemaro adjutantu. 1919 m. sausio 25 d. paskiriamas Pirmojo pėstininkų pulko Alytuje vado padėjėju, o vasario 4 d. pradeda laikinai eiti Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1919 m. vasario 13 d. kautynėse su Raudonosios armijos daliniais, bandydamas prasiveržti ir išgabenti ginklus, bolševikų nukautas ant Alytaus tilto. Palaidotas Alytaus parapijos kapinėse, tačiau Pirmojo pėstininkų pulko iniciatyva 1919 m. balandžio 2 d. perlaidotas Alytaus bažnyčios šventoriuje.

Apdovanotas: Šv. Anos 4-ojo laipsnio ordinu, 1-ojo laipsnio Vyties kryžiumi (po mirties), Savanorių medaliu (po mirties), Čekoslovakijos Karo kryžiumi (po mirties).

Generolas leitenantas Valerijonas Ramanauskas⁷⁰⁵

(pulko vadas nuo 1919 m. sausio 25 d. iki kovo 6 d.)

Valerijonas Ramanauskas gimė 1856 m. gruodžio 17 d. Kaune. Čia baigė šešias vyrų gimnazijos klases, įstojo ir baigė Rygos pėstininkų karo mokyklą. Karinę tarnybą pradėjo 14-ajame pėstininkų Dono pulke. 1877 m. pakeltas į leitenantus, 1881 m. gegužės 31 d. paskirtas bataliono adjutantu, nuo 1893 m. ėjo komandos viršininko pareigas. Nuo 1893 m. birželio – kapitonas. Nuo 1897 m. sausio 26 d. paskirtas kuopos vadu.

1897 m. perkeltas į 180-ąjį pėstininkų Vindoviko pulką kuopos vadu. 1900 m. rugpjūčio 12 d. išsiųstas į 22-ąjį Rytų Sibiro šaulių pulką Tolimuosiuose Rytuose.

Parvykęs į Lietuvą, 1919 m. sausio 11 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas eiti Antrojo pėstininkų pulko vado padėjėjo pareigas. 1919 m. sausio 25 d. paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu. Kovo 7 d. iš pulko vado pareigų atleistas ir paskirtas KAM štabo Rikiuotės skyriaus viršininko padėjėju. 1919 m. kovo 21 d. perkeliamas į Tiekimo skyrių paliekant karinių dalių ir jų ūkio ataskaitų patikrinimo komisijos pirmininku. 1919 m. lapkričio 18 d. V. Ramanauskui suteikiamas pulkininko

Valerijonas Ramanauskas

705 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 4; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 6, p. 221–222.

laipsnis. 1920 m. kovo 1 d. jis perkeliamas į Generalinį štabą ir paskiriamas kariuomenės inspektoriumi. 1920 m. gegužės 21 d. pakeliamas į generolus leitenantus. 1920 m. rugpjūčio 15 d. paskiriamas kariuomenės inspektoriumi ūkio reikalams. 1920 m. spalio 1 d. vėl gražinamas į kariuomenės inspektoriaus pareigas. 1921 m. liepos 29 d. paskiriamas eiti ypatingų reikalų generolo prie krašto apsaugos ministro pareigas, 1924 m. sausio 23 d. – laikinai eiti šaudymo inspektoriaus pareigas. 1924 m. gegužės 14 d. paties prašymu išleistas į atsargą, 1936 m. gruodžio 31 d. dėl amžiaus išleistas į dimisiją.

Išėjęs į atsargą gyveno Palangoje. 1928 m. liepą Respublikos prezidento dekretu V. Ramanauskui leista dėvėti karininko uniformą.

Apdovanotas Savanorių medaliu.

Žmona Antanina, dukra Stanislava Elzbieta.

Generolas leitenantas Kazys Ladiga⁷⁰⁶

(pulko vadas nuo 1919 m. kovo 6 d. iki spalio 1 d.)

Kazys Ladiga gimė 1893 m. gruodžio 25 d. Biržų apskrities Iškonių kaime. 1914 m. birželį Vilniuje baigė privačią Pavlovskio gimnaziją, o tų pačių metų gruodį sėkmingai išlaikė baigiamuosius egzaminus Vilniaus karo mokykloje. Jam buvo suteiktas pirmasis Rusijos kariuomenės karininko laipsnis. Pirmojo pasaulinio karo metais iki 1917 m. tarnavo 18-osios divizijos 70-ajame Riažsko pėstininkų pulke, po to iki 1918 m. sausio – divizijos štabe. 1915 m. vasarą buvo sunkiai sužeistas. Už narsumą fronte ne kartą buvo apdovanotas, pakeltas į kapitonus. 1918 m. sausį pateko vokiečiams į nelaisvę. Daugiau nei pusmetį praleidęs vokiečių nelaisvėje, 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą, įsitraukė į Biržų apylinkėse besikuriančių partizanų veiklą, tapo Biržų apskrities partizanų apsaugos viršininku, o 1918 m. gruodžio 11 d. įstojo į Lietuvos kariuomenę ir kitą dieną buvo paskirtas į Pirmąjį pėstininkų pulką. Gruodžio 31 d. paskirtas 1-ojo bataliono vadu, kelis kartus pavadavo pulko vadą, o 1919 m. kovo 6 d. paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu bei Marijampolės, Alytaus ir Kalvarijos įgulų viršininku. Jau balandžio

Kazys Ladiga

K. Ladiga, 7 klasės gimnazistas. Iš knygos: V. Jankauskas. Kario kelias, p. 17

706 Jankauskas V. Nepriklausomos Lietuvos generolai, p. 52–63; LCVA, f. 930, ap. 2 L, b. 5; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 5, p. 14–15.

Vestuvės su Stefanija Paliulyte // V. Jankauskas. Kario kelias, p. 308

pradžioje su pulku dalyvavo operacijoje prieš bolševikus Daugų ir Varėnos apylinkėse, o nuo gegužės – kovose su bolševikais. Buvo paskirtas ir Ukmergės grupės vadu.

K. Ladigos vadovaujama Ukmergės grupė atkakliai kovėsi ties Kurkliais, Kavarsku, Anykščiais, Utena. Permainingos kovos su Raudonąja armija tęsėsi

K. Ladiga atsiveikina su III karo apygardos karininkais. 1925 m. gegužė // V. Jankauskas. Kario kelias, p. 322

visą vasarą. K. Ladiga su savo kariais rugpjūčio 25 d. įžengė į Zarasus ir pasiekė Lietuvos sieną. Spalio 1 d. buvo paskirtas laikinai eiti 1-osios brigados vado pareigas.

Kadangi kovos su nustumtais už Dauguvos bolševikais buvo jau apri-
musios, imtasi priemonių apsisaugoti nuo krašto gilumon besiveržiančių
rusų monarchisto P. Bermonto-Avalo dalinių. Prieš juos buvo suorga-
nizuotas frontas. 1919 m. spalio 11 d. šio fronto vadu paskirtas K. Ladiga.
Spalio 18 d. jam suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Po sėkmingos
Radviliškio–Šiaulių operacijos bermontininkai, spaudžiami lietuvių ir latvių
kariuomenių bei Antantės komisijos, iki 1918 m. gruodžio 15 d. iš Lietuvos
pasitraukė.

Nuo 1920 m. sausio K. Ladiga vadovavo I pėstininkų divizijai, su šia di-
vizija liepos 15 d. pirmasis įžengė į raudonųjų užimtą Vilnių. Kaip tik tuo
metu, atleidus iš armijos vado pareigų gen. ltn. S. Nastopką, krašto apsaugos
ministras plk. K. Žukas rugpjūčio 23 d. K. Ladigą paskyrė Armijos vadu.

Tačiau bolševikai, patyrę pralaimėjimą prie Vyslos, ėmė skubiai trauktis
iš Lenkijos ir juos persekiojusi lenkų kariuomenė jau rugpjūčio pabaigoje
pasiekė Pietų Suvalkiją. Be jokio pasipriešinimo užimami Augustavas, Su-
valkai, Seinai. Lietuvos kariuomenė patyrė didžiulį pralaimėjimą. Ši tra-
gedija pakirto K. Ladigos kaip karo vado autoritetą. 1920 m. spalio 1 d. iš
armijos vado pareigų jis buvo atleistas ir pažemintas pareigose. Kurį laiką
dirbo ypatingų reikalų karininku prie vyriausiojo kariuomenės vado, spa-
lio 14 d. paskirtas IV pėstininkų divizijos vadu. Nuo 1921 m. lapkričio 7 d.
išvyko mokytis į užsienį. Pusmetį studijavo Ciuricho politechnikos insti-
tuto Karo skyriuje, mokslus tęsė Prahėje, Čekoslovakijos generalinio štabo
akademijoje. Su gen. štabo karininko diplomu grįžęs į Lietuvą, 1923 m.
rugpjūčio 30 d. paskirtas ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės
vado, o 1923 m. spalio 14 d. – III karo apygardos vadu. 1925 m. gegužės
15 d. K. Ladiga pakeliamas į generolus leitenantus, gegužės 26 d. paskiria-
mas Vyriausiojo štabo viršininku. Tačiau dėl nesutarimų su krašto apsau-
gos ministru plk. T. Daukantu 1925 m. rugsėjo 17 d. atsistatydino, buvo pas-
kirtas ypatingų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro. Spalio 19 d.
vėl gražinamas į Vyriausiojo štabo viršininko pareigas. 1926 m. kairiesiems
laimėjus rinkimus, 1926 m. birželio 22 d. K. Ladiga atleidžiamas iš Vyriausiojo
štabo viršininko pareigų ir paskiriamas ypatingų reikalų karininku prie krašto
apsaugos ministro. Nuo 1926 m. gruodžio 20 d. ėjo II pėstininkų divizijos
vado pareigas. Po vadinamojo Pajaujo sąmokslu ir tautininkų bei krikdemų
„skyrybų“ už tai, kad „*viešoje vietoje leidžia sau išsireikšti labai nedrausmingai ir
įžeidžiamai apie kai kuriuos labai aukštai pastatytus asmenis*“, gen. ltn. K. Ladi-
ga 1927 m. gegužės 10 d. perkeliamas į Šiaulius, į III karo apygardos viršininko
pareigas. Prieš jį pradama kvota. Ministras pirmininkas ir laikinai krašto ap-

saugos ministro pareigas einantis prof. A. Voldemaras pasiūlė generolui savo noru palikti kariuomenę. K. Ladiga nesutiko. Tada jo veiksmams išnagrinėti sudaryta komisija padarė išvadą, kad generolo „veiksmai yra nesuderinami su karininko vardu“, ir pasiūlė K. Ladigą dėl „nedrausmingų veiksmų“ pašalinti iš kariuomenės. 1927 m. rugsėjo 24 d. K. Ladiga išleidžiamas į atsargą. Kadangi buvo atleistas drausmės tvarka, jam sudaryta drausmės byla. Joje jis buvo apkaltintas dėl nedrausmingų veiksmų, nesiderinančių su jo kaip karininko ir viršininko padėtimi kariuomenėje.

Išėjęs į atsargą, K. Ladiga išvyko į savo dvarą Gulbinėnuose, bandė sukurti pavyzdinį ūkį. Sovietams okupavus Lietuvą, 1940 m. rugpjūčio 12 d. buvo suimtas, metus kalintas Biržų ir Panevėžio kalėjimuose. Prasidėjus SSRS–Vokietijos karui, išvežtas į Čkalovo srities Sol Ilecko NKVD kalėjimą ir 1941 m. gruodžio 19 d. sušaudytas.

Apdovanotas: Šv. Anos 2-ojo, 3-iojo ir 4-ojo, Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo, Šv. Vladimiro 4-ojo, Šv. Georgijaus 4-ojo, Vyties Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo laipsnio ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, Čekoslovakijos Karo kryžiumi.

Žmona Stefanija Paliulytė, sūnūs Algis Marijonas ir Pranas Linas.

Pulkininkas Vladas Skorupskis⁷⁰⁷

(pulko vadas nuo 1919 m. spalio 17 d. iki 1921 m. gegužės 28 d. ir nuo 1921 m. birželio 11 d. iki 1924 m. spalio 1 d.)

Vladas Skorupskis gimė 1895 m. rugsėjo 29 d. Ukmergės apskrities Širvintų valsčiaus Šniponių kaime. Baigė Ukmergės miesto mokyklą, išlaikė brandos egzaminus. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui buvo mobilizuotas, tarnavo Rusijos imperijos kariuomenės daliniuose: pradžioje vokiečių, o nuo 1916 m. – turkų fronte. 1916 m. baigė Tifliso karo mokyklą. 1917 m. dalyvavo ekspedicijoje prieš kurdus Kurdistane, vėliau su II Kaukazo divizijos 6-uju pulku buvo perkeltas į Armėniją. 1918 m. sąjungininkų kariuomenėje Kaukaze kovėsi su bolševikais, tarnavo kuriamos Gruzijos kariuomenės štabe Tbilisyje. Tarnybą baigė štabkapitonu. 1918 m. spalį per Potį, Sevastopolį ir Odesą grįžo į Lietuvą.

Vladas Skorupskis

⁷⁰⁷ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 31, l. 64–65; B. 56, l. 238; f. 930, ap. 5, b. 2462; Įsakymas kariuomenei. 1921 m. birželio 11 Nr. 132; 1933 m. spalio 31 Nr. 78; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 7, p. 98.

1918 m. lapkričio 10 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko 5-osios kuopos vadu, 1919 m. kovo 15 d. – 2-ojo bataliono vadu. Dalyvavo kovose su bolševikais, kai buvo vykdoma Kurklių–Panevėžio operacija, vėliau Kupiškio–Utenos operacijoje užimant Kurklius, Uteną ir Daugailius. 1919 m. spalio 18 d. K. Skorupskiui suteiktas majoro laipsnis. Nuo 1919 m. rugpjūčio 24 d., pulko vadą K. Ladigą paskyrus 1-osios brigados vadu, ėjo Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas, pasižymėjo Zarasų išvadavimo kovinėse operacijose. Nuo 1919 m. spalio 11 d. iki 1924 m. spalio 1 d. (su nedidele pertrauka) buvo Pirmojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko vadas. Kartu su pulku dalyvavo visuose mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, 1921 m. pradžioje saugojo demarkacijos liniją Širvintų valsčiuje. 1921 m. gegužės 30 d. paskirtas Dešimtojo pėstininkų pulko vadu, tačiau birželio 11 d. – vėl Pirmojo pėstininkų pulko vadas. 1922 m. sausio 20 d. buvo pakeltas į pulkininkus leitenantus.

1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus (pirmoji laida). 1924–1926 m. studijavo Prahos generalinio štabo akademijoje, kartu ėjo Lietuvos karo atašė Čekoslovakijoje pareigas. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. Grįžęs iš Čekoslovakijos, buvo paskirtas Aukštųjų karininkų kursų mokymo dalies vedėju.

Plk. V. Skorupskis buvo vienas iš 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo organizatorių, valdybos pirmininkas, parengė perversmo planą. Po perversmo trumpai ėjo Vyriausiojo štabo viršininko pareigas. Nuo 1926 m. gruodžio 31 d. – Vyriausiojo štabo administracijos valdybos viršininkas, nuo 1927 m. gruodžio 16 d. – Aukštųjų karininkų kursų viršininkas ir Karo mokslo valdybos viršininkas. Kurį laiką buvo karinis atašė Italijoje, nuo 1929 m. spalio 2 d. – Prancūzijoje. 1930 m. birželio 26 d. išėjo į atsargą, gyveno ir ūkininkavo Širvintų valsčiuje, Peliškių kaime.

1933 m. spalio 5 d. plk. V. Skorupskis vėl buvo priimtas į karo tarnybą ir paskirtas ypatingų reikalų karininku prie Vyriausiojo štabo viršininko brigados vado teisėmis, tačiau tų pačių metų spalio 26 d. paties prašymu išleistas į atsargą.

Išėjęs į atsargą gyveno Širvintų valsčiuje, jaunuomenei parašė populiarias knygas karine tematika: „Per aukas ir pasišventimą laimėjome“ (1933), „Karas už Lietuvos laisvę (1914–1934 m.)“ (1934), „Drąsa – laimėjimo pagrindas“ (1936), „La resurrection d'un peuple (1918–1927 m.)“ (1930).

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 12 d. buvo suimtas ir Kaune kalintas. 1941 m. gegužės 24 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas kalėti 8 metus. Kilus Vokietijos–SSRS karui išlaisvintas. Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje, 1945 m. balandžio 3 d., vėl suimtas, kalintas Ukmergėje, išvežtas į Sevostlagą (Magadano sritis), vėliau į Pesčianlagą (Kara-gandos sritis, Kazachija). 1955 m. balandžio 3 d. buvo paleistas, 1958 m. grįžo į

Lietuvą, gyveno Karmėlavoje. Mirė 1981 m. gegužės 20 d., palaidotas Karmėlavos kapinėse.

Apdovanotas: Vyčio Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo, DLK Gedimino 2-ojo laipsnio ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais, Čekoslovakijos Karo kryžiumi, Italijos Karūnos 3-iojo laipsnio ordinu.

Žmona Vanda, sūnus Leonidas.

Pulkininkas Ignas Musteikis⁷⁰⁸

(pulko vadas nuo 1921 m. gegužės 29 d. iki birželio 11 d.)

Ignas Musteikis gimė 1890 m. liepos 25 d. Utenos apskrities Vyžuonų miestelyje. 1908 m. baigė Sankt Peterburgo šv. Katerinos gimnazijos septynias klases, dirbo Sankt Peterburgo Varšuvos banke. 1914 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. vasario 20 d. baigė Peterhofo praporščikų mokyklą, paskirtas tarnauti į 13-ąją, o 1916 m. kovą perkeltas į 5-ąją suomių šaulių pulką ir paskirtas kulkosvaidžių komandos jaunesniuoju karininku. Vėliau iki 1917 m. lapkričio 18 d. tarnavo šios komandos viršininku. Buvo kontūzintas. 1916 m. liepą pakeltas į poručikus, 1917 m. rugpjūtį – į štabskapitonus. Grįžęs į Lietuvą, 1918 m. gruodžio 12 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos vadu, 1919 m. sausio 30 d. – 1-ojo bataliono vadu, o kovo 6 d. – pulko vado padėjėju ir karinių dalių Alytaus apylinkėse viršininku. Nuo 1919 liepos 1 d. ėmė vadovauti formuojamam Trečiajam pėstininkų pulkui. 1919 m. spalio 22 d. jam suteiktas majoro laipsnis. 1920 m. sausio 20 d. buvo pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1920 m. liepos 13 d. paskirtas eiti III pėstininkų divizijos vado, 1921 m. gegužės 29 d. – Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas, tačiau labai trumpai. Birželio 11 d. paskirtas Dešimtojo pėstininkų Marijampolės pulko vadu. 1922 m. sausio 6 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1922 m. vasario 16 d. paskirtas III pėstininkų divizijos vadu. 1923 m. birželio 8 d., vykdydamas krašto apsaugos ministro nurodymą, parašė prašymą išleisti į atsargą. Išleistas rugpjūčio 18 d. Iki 1926 m. dirbo Klaipėdos pasienio policijos vadu. 1927 m. rugsėjo 10 d. paties prašymu vėl priimtas į kariuomenę, paskirtas

Ignas Musteikis

708 LCVA, f. 930, ap. 2M, b. 225; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 5, p. 293.

ypatingų reikalų karininku prie Respublikos prezidento ir vidaus reikalų ministru. 1929 m. vasario 19 d. pakeltas į pulkininkus. 1930 m. sausio 31 d. paties prašymu išleistas į atsargą. 1930–1936 m. dirbo Lietuvos banko direktoriumi. Nuo 1936 m. – Valstybės tarybos narys. 1939 m. išėjo į pensiją, gyveno Kaune. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 30 d. NKVD suimtas, kalintas Kaune. Kilus Vokietijos–SSRS karui išlaisvintas. Vokiečių okupacijos metais gyveno Vilniuje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Oldenburgo pabėgėlių stovykloje. 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Klivlende. Mirė 1960 m. vasario 5 d. Klivlende.

Apdovanotas: Šv. Stanislovo 3-iojo, Šv. Anos 3-iojo ir 4-ojo, Šv. Vladimiro 4-ojo, Vyčio Kryžiaus 5-ojo, DLK Gedimino 1-ojo laipsnių, Šaulių žvaigždės ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, ugniagesių 1-ojo laipsnio garbės ženklų „Artimui pagalbon“, Italijos Karūnos 2-ojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona Aleksandra Petuchovaitė-Merkienė, antroji žmona Ona, duktė Laima, sūnus Ignas.

Pulkininkas Juozas Skorulis⁷⁰⁹

(laikiniai einantis pulko vado pareigas nuo 1924 m. spalio 7 d. iki 1925 m. vasario 23 d.)

Juozas Skorulis gimė 1893 m. kovo 11 d. Vilkaviškyje. 1914 m. Oriole baigė šešias gimnazijos klases. 1915 m. vasarį mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. rugsėjo 1 d. baigė Taškento karo mokyklą. Suteikus praporščiko laipsnį, paskirtas tarnauti į 27-ąjį Sibiro atskirąjį batalioną. Dalyvavo mūšiuose, 1917 m. mūšyje su vokiečiais sužeistas. Vadovavo kuopai, laikinai ėjo bataliono vado pareigas. 1917 m. balandžio 24 d. pakeltas į štabskapitonus. Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. sausio 8 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenės Antrąjį pėstininkų pulką, paskirtas 3-iosios kuopos vadu, vasario 1 d. – 2-ojo bataliono vadu. Gegužės 22 d. perkeltas į Trečiąjį pėstininkų pulką, paskirtas 1-ojo bataliono vadu. Kartu su pulku dalyvavo kovose su bolševikais. 1919 m. lapkričio 18 d. jam suteiktas majoro laipsnis.

Juozas Skorulis

709 Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1959, t. 7, p. 97.

1919 m. vasario 1 d. J. Skorulis buvo paskirtas eiti 3-iojo atskirojo bataliono vado pareigas, 1920 m. balandžio 1 d. – Vietinės kariuomenės brigados štabo karininku ypatingiems reikalams, spalio 14 d. – Vienuoliktojo pėstininkų Vilniaus pulko vado pareigas, 1921 m. gegužės 29 d. patvirtintas šio pulko vadu. 1922 m. rugsėjo 1 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1923 m. spalio 15 d. baigė Aukštuosius karininkų DLK Vytauto kursus (trečioji laida), o gruodžio 27 d. paskirtas I pėstininkų divizijos štabo viršininku. 1924 m. rugpjūčio 28 d. iš divizijos štabo viršininko pareigų atleistas ir paskirtas ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės vado. 1924 m. spalio 7 d. paskirtas eiti Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1925 m. vasario 10 d. iš pulko vado pareigų atleistas ir paskirtas Panevėžio mobilizacijos rajono viršininku. 1926 m. sausio 1 d. perkeltas į I karo apygardos štabą. Nuo 1928 m. spalio 28 d. – I pėstininkų divizijos štabo 3-iojo (mobilizacijos) skyriaus viršininkas. 1940 m. sausio 26 d. pakeltas į pulkininkus, paskirtas KAM Ypatingojo skyriaus santykiams su SSRS kariuomene atstovu Vilniuje. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. lapkričio 15 d. paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 184-osios šaulių divizijos štabo Rikiuotės skyriaus viršininku. 1941 m. birželio 14 d. suimtas, išvežtas į lagerį Sibire. 1963 m. grįžo į Lietuvą, gyveno Vilniuje, dirbo Jeruzalės vidurinėje mokykloje sargu-kūriku. Mirė 1972 m., palaidotas Vilniuje, Jeruzalės kapinėse.

Apdovanotas: Šv. Stanislovo 3-iojo, Šv. Anos 3-iojo, II rūšies Vyties Kryžiaus 3-iojo, Vytauto Didžiojo 4-ojo, DLK Gedimino 3-iojo laipsnių ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais.

Žmona Viktorija, sūnūs Algimantas ir Stasys.

Pulkininkas leitenantas Antanas Paškovičius⁷¹⁰

(laikintai einantis pulko vado pareigas nuo 1925 m. vasario 23 d. iki gruodžio 22 d.)

Antanas Paškovičius gimė 1886 m. spalio 15 d. Panevėžio apskrities Krekenavos valsčiaus Baimainių kaime. 1907 m. baigė Panevėžio realinės mokyklos šešias klases. Tarnavo Rusijos kariuomenėje. 1909 m. jam buvo suteiktas praporščiko laipsnis. 1915 m. gegužės 20 d. pakel-

Antanas Paškovičius

710 LCVA, f. 930, ap. 2P, b. 33; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 6, p. 59.

tas į poručikus, 1916 m. spalio 1 d. – į štabskapitonus, 1917 m. liepos 10 d. – į kapitonus. Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo mūšiuose, buvo sužeistas. Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. spalio 12 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo Vilniaus batalione, po to Penktajame pėstininkų pulke 3-iojo bataliono vadu. Kartu su Penktuoju pulku dalyvavo kovose su bermontininkais. 1920 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis. Vasario 20 d. paskirtas pulko vado padėjėju. 1920 m. liepos 14 d. perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką ir paskirtas eiti pulko vado pareigas. Kovose su lenkais buvo sužeistas. 1921 m. gegužės 29 d. paskirtas pulko vadu. 1922 m. liepos 16 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1923 m. spalio 20 d. baigė Aukštuosius karininkų DLK Vytauto kursus (trečioji laida). 1925 m. vasario 23 d. paskirtas eiti Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas. Pulką perėmė vasario 23 d. 1926 m. sausio 3 d. paties prašymu išleistas į atsargą. Kurį laiką ūkininkavo Ukmergės apskrities Panoterių valsčiaus Carnopolio palivarke. 1930–1935 m. dirbo Ukmergės apskrities ligonių kasų direktoriumi, vėliau tarnavo VRM pasienio policijos inspektoriumi Kaune. 1939–1940 m. dirbo Šiaulių apskrities policijos viršininku. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. lapkričio 3 d. buvo suimtas, kalintas Šiauliuose. 1941 m. balandžio 23 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas kalėti 8 metus. Kalėjo Karlage (Karagandos sritis, Kazachija). 1942 m. lapkričio 20 d. žuvo lageryje.

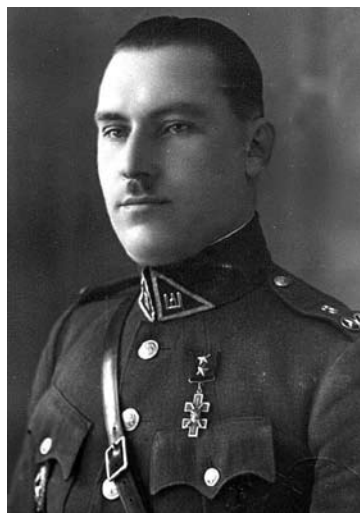
Apdovanotas: Šv. Anos 4-ojo ir 3-iojo laipsnio su kardais, Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio su kardais, Šv. Georgijaus 3-iojo ir 4-ojo laipsnių ordinais, Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu, Savanorių medaliu.

Žmona Halina, dukterys Marija Javorska ir Irena, sūnus Antanas Algirdas.

Pulkininkas Vincas Šaudzis⁷¹¹

(pulko vadas nuo 1926 m. rugpjūčio 31 d. iki 1927 m. vasario 3 d.)

Vincas Šaudzis gimė 1894 m. rugsėjo 20 d. Švenčionių miestelyje. Baigė Švenčionių miesto mokyklos keturias klases. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. baigė Peterburgo praporščikų mokyklą, tarnavo rusų kariuomenėje XV ir XXIV suomių šaulių pulkuose. Dalyvavo kovose su vokiečiais ir austrais, 1916 m. buvo sužeistas. Grįžęs į Lietuvą, 1918 m. gruodžio

Vincas Šaudzis

711 LCVA, f. 930, ap. 2Š, b. 43; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953. t. 7, p. 263.

2 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Pirmąjį pėstininkų pulką jaunesniuoju karininku. Jaunas karininkas greitai kilo karinės karjeros laiptais. 1919 m. sausio 11 d. V. Šaudzis paskiriamas 6-osios kuopos vadu, rugpjūčio 25 d. – 2-ojo bataliono vadu, spalio 21 d. – pulko vado padėjėju. Dalyvavo visuose pulko mūšiuose su bolševikais, gegužės 23 d. mūšyje prie Pakalnių kaimo buvo sužeistas. Lietuvos kariuomenėje įvedus karininkų laipsnius, 1919 m. lapkričio 18 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis.

Pirmąjį pėstininkų pulką perkėlus į frontą prieš bermontininkus, mjr. V. Šaudzis dalyvavo kovose su bermontininkais, pasižymėjo užimant Radviliškį. 1920 m. kovojo su lenkais.

1920 m. spalio 14 d. V. Šaudzis iš Pirmojo pėstininkų pulko iškeliamas ir paskiriamas eiti Dvyliktojo pėstininkų pulko vado pareigas, o 1921 m. gegužės 29 d. patvirtinamas pulko vadu. 1922 m. sausio 6 d. pakeliamas į pulkininkus leitenantus. 1923 m. gegužės 11 d. Vienuoliktąjį pėstininkų pulką performavus į Ketvirtąjį pasienio pulką, liko šio pulko vadu. 1923 m. spalio 23 d. baigė Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursą (trečioji laida) ir spalio 30 d. buvo paskirtas Trečiojo pėstininkų pulko vadu. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. 1926 m. rugpjūčio 31 d. vėl grįžta į Pirmąjį pėstininkų pulką, paskiriamas jo vadu. Po 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo kaip nepatikimas asmuo iš pulko buvo pašalintas, oficialiai – išleistas atostogų, o nuo 1927 m. vasario 3 d. paskirtas Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursų etatiniu lektoriumi, 1927 m. rugsėjo 20 d. – ypatingų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, 1929 m. kovo 3 d. – prie Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininko, 1930 m. birželio 27 d. – Trakų apskrities komendantu. 1932 m. liepos 1 d. šalia tiesioginių pareigų jam buvo pavesta eiti ir ypatingų reikalų karininko prie Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininko pareigas. 1933 m. rugpjūčio 17 d. atleistas iš Trakų apskrities viršininko pareigų ir rugsėjo 1 d. Vyriausiojo štabo viršininkui įsakius pasiprašė išleidžiamas į atsargą, ūkininkavo. Vienas iš Atsargos karininkų sąjungos steigėjų, 1936 m. – jos valdybos narys. Vokiečių okupacijos metais tarnavo lietuviškuose savisaugos daliniuose. 1942 m. buvo Vilniaus apygardos 1-ojo bataliono aprūpinimo viršininkas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, 1949 m. emigravo į JAV. Gyveno Filadelfijoje, čia 1970 m. spalio 16 d. ir mirė.

Apdovanotas: Šv. Stanislovo 3-iojo ir Šv. Anos 4-ojo, Vyčio Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo, DLK Gedimino 3-iojo laipsnių ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais.

Žmona Liucija Juodelytė.

Pulkininkas Povilas Dundulis⁷¹²

(laikiniai einantis pulko vado pareigas nuo 1926 m. sausio 2 d. iki rugpjūčio 31 d., nuo 1926 m. gruodžio 17 d. iki 1927 m. rugpjūčio 6 d., pulko vadas nuo 1927 m. rugpjūčio 6 d. iki 1930 m. vasario 14 d.)

Povilas Dundulis gimė 1894 m. kovo 22 d. Utenos apskrities Debeikių valsčiaus Čekonių kaime. Baigė Angerno jūrų mokyklą ir Rygos tolimojo plaukiojimo mokyklos vieną kursą. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje. 1915 m. balandžio 13 d. Kijeve baigė 2-ąją praporščikų mokyklą. Tarnavo 147-ajame Samaros pulke, Kijevo tvirtovės ir komendantūros štabe, 431-ajame Tichvino pulke. Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kautynėse, 1915 m. fronte buvo sužeistas. Nuo 1917 m. rugsėjo iki 1918 m. balandžio 24 d. buvo Vitebsko lietuvių bataliono 1-osios kuopos vadas. 1918 m. lapkričio 22 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos jaunesniuoju karininku. 1919 m. sausio 15 d. paskirtas 9-osios kuopos vadu. Dalyvavo Nepriklausomybės kovose su bolševikais. 1919 m. rugpjūčio 24 d. jo vadovaujama 9-oji kuopa išvadavo Zarasus. Pasižymėjo užimant Vajasiškio bažnytkaimį, Salaką ir Zarasus. Prie Vajasiškio esantis Zablackų kaimas jo garbei pavadintas Dunduliais.

1919 m. spalio 18 d. P. Dunduliui suteiktas kapitono laipsnis, 1920 m. lapkričio 17 d. jis paskirtas 3-iojo bataliono vadu. 1921 m. kovo 16 d. pakeltas į majorus. 1922 m. spalio 6 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus (antroji laida). 1924 m. kovo 14 d. paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vado padėjėju, kelis kartus laikinai ėjo pulko vado pareigas. 1925 m. rugpjūčio 14 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1926 m. gruodžio 17 d. paskirtas laikinai eiti Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas, 1927 m. rugpjūčio 6 d. patvirtintas

Povilas Dundulis

Mjr. P. Dundulis. 1924 m. (VDKM)

712 LCVA, f. 513, ap. 1, b. 105, l. 235; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 3, p. 91.

Pirmojo pėstininkų pulko vadu. 1928 m. vasario 16 d. pakeltas į pulkininkus. 1930 m. vasario 14 d. atleistas iš Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigų, o vasario 27 d. perkeltas į Vyriausiąjį štabą ir paskirtas ypatingų reikalų karininku prie Vyriausiojo štabo viršininko. 1932 m. birželio 22 d. Vyriausiojo štabo viršininko nurodymu pasiprašė išleidžiamas į atsargą, kas lapkričio 15 d. ir buvo padaryta. Kurį laiką Tauragėje vadovavo „Maisto“ bendrovei, vėliau Šiaulių apskrities Maldenių kaime įsigijo ūkį. 1941 m. birželio 15 d. su šeima buvo suimtas ir išvežtas į Sibirą. 1941 m. lapkričio 11 d. lageryje SSRS NKVD suimtas ir įkalintas Kanske, Krasnojarsko krašte. Žuvo 1942 m. rugsėjo 2 d. lageryje. Palaidotas Kanske.

Apdovanotas: Šv. Anos 4-ojo, Šv. Vladimiro 3-iojo, Vyčio Kryžiaus 5-ojo ir 4-ojo, DLK Gedimino 3-iojo laipsnių ordinais, Savanorių medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

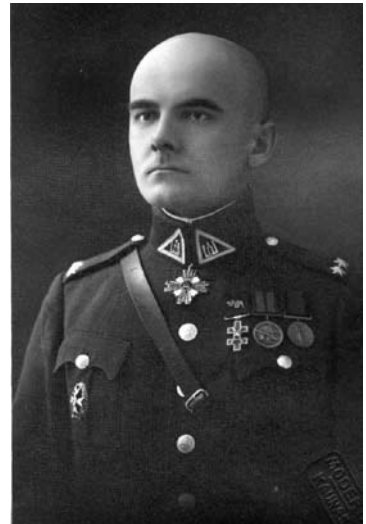
Žmona Janina Kaminskaitė, duktė Jultė Regina, sūnūs Jurgis Antanas ir Jonas.

Divizijos generolas Mikas Rėklaitis⁷¹³

(laikinai einantis vado pareigas nuo 1930 m. vasario 25 d. iki 1931 m. spalio 24 d., pulko vadas nuo 1931 m. spalio 24 d. iki 1935 m. rugsėjo 17 d.)

Mikas Rėklaitis gimė 1895 m. rugsėjo 6 d. Alytaus valsčiaus Daugirdėlių kaime. Baigęs Veiverių mokytojų seminariją, 1916 m. sausio 1 d. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę ir pasiūstas į Maskvos Aleksiejaus karo mokyklą, kurią 1916 m. baigė. Jam buvo suteiktas pirmasis karininko laipsnis. Paskirtas tarnauti į 64-ąjį pėstininkų pulką, Pirmojo pasaulinio karo frontuose kovėsi su austrais ir vokiečiais. Rusijos kariuomenėje M. Rėklaitis tarnavo iki 1918 m. sausio 18 d.

Į Lietuvą grįžo gana sunkiai, nes perėjęs fronto liniją vokiečių buvo paimtas ir nelaisvė ir uždarytas belaisvių stovykloje, kalintas iki 1918 m. lapkričio. 1918 m. pabaigoje sugrįžęs į gimtinę, kurį laiką vadovavo Alytaus apskrities milicijai, o 1919 m. sausio 15 d. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, į tuo metu Alytuje formuojamą Pirmąjį pėstininkų pulką, ir buvo

Mikas Rėklaitis (VDKM)

⁷¹³ Jankauskas V. Nepriklausomos Lietuvos generolai, p. 228–234; Lietuvos kariuomenės III pėstininkų divizijos vadas divizijos generolas Mikas Rėklaitis. 1895–1976. Parengė Vytautas Zabielskas; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 6, p. 248–249.

paskirtas 6-osios kuopos jaunesniuju karininku. Jau vasarį, bolševikams puolant Alytų, M. Rėklaitis pasižymėjo kautynėse, buvo lengvai sužeistas. Kovo 1 d. paskirtas 7-osios kuopos vadu. Vėliau su pulku dalyvavo visuose mūšiuose su bolševikais. 1919 m. rudenį, įvedant Lietuvos kariuomenėje laipsnius, lapkričio 3 d. komandiruotas į Generalinį štabą, į Laipsnių keitimo komisiją. Spalio 17 d. suteikus kapitono laipsnį, buvo paskirtas Mokomosios kuopos vadu. Pirmojo pėstininkų pulko gretose kovojo su lenkais, 1920 m. spalio 29 d. buvo paskirtas bataliono vadu.

1922 m. sausio 6 d. M. Rėklaitis buvo pakeltas į majorus. 1922 m. sausio 30 d. jis labai gerai baigė Aukštuosius karininkų kursus (pirmoji laida), 1923 m. gruodžio 7 d. tolesniam darbui perkeltas į I karo apygardos štabą, paskirtas skyriaus viršininku. 1925 m. gegužės 20 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1927 m. vasario 8 d. paskirtas Kėdainių karo srities viršininku. 1930 m. vasario 25 d. paskirtas eiti Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1930 m. birželio 19 d. baigė Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursus ir lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus. 1931 m. spalio 24 d. jis paskiriamas Pirmojo pėstininkų pulko vadu, 1935 m. rugsėjo 17 d. – III pėstininkų divizijos vadu, o lapkričio 23 d. pakeliamas į generolus leitenantus. 1938 m. lapkričio 23 d. jam suteiktas divizijos generolo laipsnis. Nuo 1938 m. rugsėjo 8 d. 6 mėnesius ėjo kariuomenės Tiekimo skyriaus viršininko pareigas.

1939 m. spalį Lietuvoje dislokuojant sovietines karines bazes, div. gen. M. Rėklaitis paskiriamas Lietuvos valstybinės komisijos, turinčios suderinti visus sovietinių įgulų įkurdinimo klausimus, pirmininku.

Atlikęs ne itin malonią misiją, 1940 m. sausio 15 d. div. gen. M. Rėklaitis buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos atstovu santykiams su Sovietų Sąjungos įgulomis palaikyti, vadovavo Ypatingajam skyriui prie krašto apsaugos ministro ir drauge ėjo savo tiesiogines III pėstininkų divizijos vado pareigas. 1940 m. birželio 6–12 d. kartu su Lietuvos Respublikos ministru pirmininku Antanu Merkiu lankėsi Maskvoje, tačiau pačiose derybose Kremliuje nedalyvavo.

Lietuvą okupavus sovietams, 1940 m. birželio 25 d. div. gen. Mikas Rėklaitis iš kariuomenės buvo atleistas. Apsigyveno žmonos tėviškėje Balsupių kaime, Marijampolės apskrityje. 1941 m. birželio 11-osios naktį buvo areštuotas ir atsidūrė Kauno saugumo rūsiuose. Vėliau buvo perkeltas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, o šeima išstremta.

Prasidėjus SSRS–Vokietijos karui, per Birželio sukilimą išėjo į laisvę. Birželio 24 d. Laikinosios vyriausybės buvo paskirtas Krašto gynimo tarybos, kuri koordinavo ginkluotų partizanų veiksmus, nariu, Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų štabo viršininku. Naciams nutraukus Laikinosios vyriausybės veiklą, iš Kauno išvyko ir visus vokiečių okupacijos metus praleido žmonos tėviškėje Balsupiuose. Antrąsyk grįžtant sovietams pasitraukė į Vokietiją, gyveno Kaselio pabėgėlių

stovykloje, buvo išrinktas į Lietuvos pabėgėlių bendruomenės centro komitetą.

1949 m. emigravo į JAV, gyveno Vusteryje, vėliau įsikūrė Čikagoje. Dirbo įvairius darbus, aktyviai dalyvavo Lietuvos veteranų sąjungos „Ramovė“ veikloje.

Div. gen. Mikas Rėklaitis mirė 1976 m. kovo 31 d. Čikagoje, palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

Apdovanotas: Šv. Anos 4-ojo, Vyčio Kryžiaus 5-ojo, Vytauto Didžiojo 3-iojo ir DLK Gedimino 3-iojo laipsnių ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, Šaulių žvaigždės ir skautų Svastikos ordinais, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu ir Aizsargų nuopelnų kryžiumi.

Žmona Adelė Bielskutė, dukros Asta ir Jolita.

Brigados generolas Vladas Karvelis⁷¹⁴

(laikiniai einantis pulko vado pareigas nuo 1938 m. birželio 25 d. iki gruodžio 12 d.)

Vladas Karvelis gimė 1901 m. balandžio 11 d. Šiauliuose. 1912–1915 m. mokėsi Šiaulių vyrų gimnazijoje. Vokiečiams veržiantis į Lietuvos teritoriją, gimnazija buvo evakuota į Voronežą. Ten 1919 m. ją ir baigė. Tais pačiais metais savanoriu atėjo į Lietuvos kariuomenę ir įstojo į Karo mokyklą (pirmoji laida), kurią 1919 m. liepos 6 d. baigė. Suteikus karužo laipsnį, jis buvo paskirtas tarnauti į Trečiąjį pėstininkų pulką 2-osios kulkosvaidžių kuopos vado pavaduotoju.

Kartu su pulku dalyvavo kovose su bolševikais ir lenkais. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į vyr. leitenantus. 1924 m. rugpjūčio 15 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus (ketvirtoji laida). 1925 m. kovo 27 d. perkeltas tarnauti į Karo mokyklą. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į kapitonus. Nuo 1927 m. spalio 1 d. iki 1929 m. spalio 2 d. mokėsi ir baigė Prahos generalinio štabo akademią. Grįžęs buvo paskirtas Vyriausiojo kariuomenės štabo valdybos 3-iojo (operacijų) skyriaus viršininku. 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į gen. štabo majorus, 1931 m. gruodžio 22 d. – į gen. štabo pulkininkus leitenantus. 1934 m. balandžio 11 d. perkeltas į Vytauto Didžiojo karininkų kursus ir paskirtas Bendrojo skyriaus inspektoriumi. 1935 m. gruodžio 31 d. pakeltas į gen. štabo pulkininkus. 1937 m. birželio 24 d. paskirtas Vytauto Didžiojo karininkų

Vladas Karvelis (VDKM)

714 Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 4, p. 166–167.

kursų viršininku, po reorganizacijos – Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininku. 1938 m. gruodžio 31 d. pakeltas į brigados generolus. 1940 m. birželio 7 d. paskirtas Kariuomenės štabo viršininko padėjėju, birželio 25 d. – II pėstininkų divizijos vadu. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 2 d. paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 184-osios šaulių divizijos vadu. 1940 m. gruodžio 12 d. jam suteiktas Raudonosios armijos generolo majoro laipsnis. 1941 m. birželio 14 d. buvo išsiųstas į Maskvą, į Aukštųjų vadų tobulinimosi kursus prie Generalinio štabo akademijos. 1942 m. sausį–kovą dėstė Frunzės karo akademijoje. Po 16-osios lietuviškosios divizijos sutriuškavimo prie Oriolo 1943 m. balandį paskirtas jos vadu. 1944 m. lapkritį paskirtas I Ukrainos fronto 118-ojo šaulių korpuso vado pavaduotoju. Dalyvavo Antrojo pasaulinio karo mūšiuose prie Oriolo, Baltarusijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje. Po karo demobilizuotas. 1946 m. sausio 6 d. paskirtas Vilniaus universiteto Karinės katedros viršininku. 1961 m. ją panaikinus, buvo išleistas į atsargą. Nuo 1962 iki 1976 m. dirbo Lietuvos kultūrinių ryšių su tautiečiais užsienyje komiteto pirmininku. 1973 m. buvo išleista jo knyga „Lietuvos TSR išvadavimas iš hitlerinės okupacijos, 1944–1945“. Mirė 1980 m. kovo 28 d. Vilniuje.

Apdovanotas: Vytauto Didžiojo 3-iojo, DLK Gedimino 4-ojo laipsnio ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais, Čekoslovakijos Baltojo liūto 5-ojo laipsnio ordinu su kardais, dviem Raudonosios vėliavos, Aleksandro Nevskio, Darbo Raudonosios vėliavos ordinais, 12 medalių.

Žmona Sofija Lukoševičiūtė, sūnūs Narimantas Vladas ir Rimgaudas Antanas.

Pulkininkas Leonas Gustaitis⁷¹⁵

(pulko vadas nuo 1935 m. rugsėjo 17 d. iki 1940 m. sausio 10 d.)

Leonas Gustaitis gimė 1897 m. rugpjūčio 7 d. Marijampolės apskrities Mikališkio valsčiaus Jiestrakio kaime. 1915 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, mokytojavo. 1917 m. apsigyveno Gudžiūnų valsčiuje, mokytojavo Devynduonių pradinėje mokykloje. 1918 m. lankė mokytojų kursus, kuriuose kartu dėstė lietuvių kalbą.

1919 m. kovo 28 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas į Kėdainių komendan-

Leonas Gustaitis (VDKM)

715 Ten pat, t. 3, p. 255–256.

tūrą. 1919 m. liepos 19 d. perkeltas mokytis į Karo mokyklą ir tą pačių metų gruodžio 16 d. ją baigė (antroji laida). Suteikus leitenanto laipsnį, buvo paskirtas į Šeštąjį pėstininkų pulką Mokomosios kuopos jaunesniuoju karininku. 1920 m. gruodžio 1 d. paskirtas 2-osios kuopos vadu. 1920 m. dalyvavo mūšiuose su lenkais. 1922 m. balandžio 10 d. paskirtas pulko adjutantu. 1923 m. kovo 30 d. pakeltas į vyr. leitenantus. 1923 m. liepos 1 d. paskirtas 9-osios kuopos vadu, o 1924 m. lapkričio 18 d. – 4-osios kuopos vadu. 1926 m. liepos 15 d. baigė Aukštųjų karininkų kursų Bendrąjį skyrių (ketvirtoji laida). 1926 m. rugsėjo 13 d. perkeltas tarnauti į Devintąjį pėstininkų pulką 5-osios kuopos vyr. karininku. 1927 m. rugpjūčio 1 d. pakeltas į kapitonus, paskirtas 1-osios kuopos vadu. 1927 m. gruodžio 31 d. perkeltas į Karo mokslo valdybą, paskirtas vadovėlių rengėju. 1928 m. lapkričio 23 d. pakeltas į majorus. Nuo 1929 m. balandžio 1 d. iki 1932 m. liepos 22 d. mokėsi Italijos generalinio štabo akademijoje. Grįžęs į Lietuvą, paskirtas į Vyriausiojo štabo valdybos 2-ąjį skyrių. 1934 m. kovo 9 d. pakeltas į Generalinio štabo pulkininkus leitenantus, paskirtas eiti Vyriausiojo štabo valdybos 2-ojo skyriaus viršininko pareigas. 1934 m. rugpjūčio 1 d. perkeltas į Karo mokyklą, paskirtas etatiniu lektoriumi. 1935 m. rugsėjo 17 d. paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu. 1936 m. birželio 9 d. pakeltas į pulkininkus. 1940 m. sausio 10 d. paskirtas I pėstininkų divizijos štabo viršininku. Sovietų okupacijos metu likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 12 d. paskirtas Raudonosios armijos 179-osios šaulių divizijos štabo viršininku. 1940 m. gruodžio 29 d. Vilniuje suimtas, 1941 m. išvežtas į Rygą, vėliau į Petropavlovską (Kazachija). 1941 m. rugsėjo 27 d. Ypatingojo pasitarimo nuteistas 8 metus kalėti. Išvežtas į Karagandos lagerį. 1942 m. balandžio 4 d. lageryje žuvo.

Apdovanotas: DLK Gedimino 3-iojo ir 4-ojo laipsnio ordinais, Savanorių medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, „Jaunosios Lietuvos“ Trijų liepsnų 2-ojo laipsnio ordinu, Latvijos Trijų žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinu ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona Ona Petruškevičiūtė.

Pulkininkas Antanas Šurkus⁷¹⁶

(pulko vadas nuo 1940 m. sausio 13 d. iki liepos 15 d.)

Antanas Šurkus gimė 1893 m. rugpjūčio 30 d. Mažeikių apskrities Vegerių valsčiaus Karpėnų kaime. 1912 m. baigė Žagarės prekybos mokyklos šešias klases, 1913 m. – matininkų kursus Rygoje.

Antanas Šurkus (VDKM)

⁷¹⁶ Ten pat, t. 7, p. 352.

1913–1914 m. dirbo Archangelsko žemės tvarkymo komisijoje. 1914 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, paskirtas į 98-ąją atsargos pulką Penzoje. 1916 m. balandžio 13 d. baigė Orenburgo praporščikų mokyklą, paskirtas į 154-ąją pėstininkų pulką Penzoje. Nuo 1916 m. gegužės dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kovose. 1918 m. vasario 16 d. demobilizuotas, tačiau 1919 m. rudenį buvo pašauktas į Raudonąją armiją, tarnavo Sokolnikų baterijoje, nuo 1920 m. – 10-ajame artilerijos divizione. 1921 m. sausį iš kariuomenės paleistas. Grįžęs į Lietuvą 1921 m. rugpjūčio 1 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Septintojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos jaunesniuju karininku. 1922 m. rugsėjo 3 d. jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1923 m. gegužės 27 d. paskirtas 3-osios kuopos, 1926 m. sausio 1 d. – 2-osios kuopos vadu. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į kapitonus. 1928 m. lapkričio 28 d. baigė Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursų Bendrąjį skyrių (septintoji laida). 1929 m. balandžio 1 d. paskirtas Mokomosios kuopos vadu. 1930 m. gegužės 22 d. perkeltas į Pirmąjį pėstininkų pulką, paskirtas 2-ojo bataliono vadu. 1930 m. lapkričio 23 d. pakeltas į majorus. 1935 m. kovo 2 d. perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką vado padėjėju. 1935 m. liepos 14 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1935 m. liepos 20 d. vėl perkeltas į Pirmąjį pėstininkų pulką, paskirtas 2-ojo bataliono vadu. 1936 m. spalio 6 d. perkeltas į Karo mokyklą, paskirtas bataliono vadu, 1940 m. sausio 13 d. paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu. 1940 m. vasario 16 d. pakeltas į pulkininkus. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 16 d. iš kariuomenės atleistas. 1940 m. liepos 25 d. vėl priimtas į karo tarnybą, paskirtas Ketvirtojo pėstininkų pulko vadu. Likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 2 d. paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos 215-ojo šaulių pulko vadu. 1941 m. birželį pasiūstas į Maskvą, į tobulinimosi kursus Frunzės karo akademijoje. 1942–1944 m. tarnavo 16-osios lietuviškosios pėstininkų divizijos pulko vadu, 1944–1945 m. – divizijos vado pavaduotoju. 1946–1948 m. dėstė Vilniaus pedagoginiame institute, Vilniaus universitete. 1946–1947 m. buvo Vilniaus pedagoginio instituto rektorius, 1948–1953 m. – SDAALR pirmininko pavaduotojas, pirmininkas. Mirė 1953 m. gruodžio 5 d. Vilniuje.

Apdovanotas: Vytauto Didžiojo 5-ojo ir DLK Gedimino 4-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Švedijos Kalavijo 4-ojo laipsnio ordinu.

Žmona Zofija Veronika Renfeltaitė, sūnus Algirdas, duktė Ramutė.

Pulkininkas leitenantas Aleksandras

Andriušaitis⁷¹⁷

(pulko vadas nuo 1940 m. liepos 16 d. iki spalio 26 d.)

Aleksandras Andriušaitis gimė 1900 m. kovo 26 d. Sankt Peterburge, 1918 m. ten baigė Šv. Korynos gimnaziją, studijavo teisę. 1921 m. grįžo į Lietuvą. 1921 m. spalio 22 d. kaip mobilizuotas inteligentas įtrauktas į Karo mokyklos klausytojų sąrašą, 1923 m. spalio 15 d. ją baigė (penktoji laida). Suteikęs leitenanto laipsnį, paskirtas į Antrąjį pėstininkų pulką. 1923 m. dalyvavo Klaipėdos sukilime. 1926 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. Nuo 1926 m. sausio 1 d. perkeltas į Ūkio kuopą jaunesniuoju karininku. 1925–1928 m. studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultete ekonomiką. Nuo 1927 m. sausio 27 d. iki gegužės 2 d. buvo komandiruotas į Kariuomenės teismą laikinuoju teismo nariu. Nuo 1928 m. rugsėjo 10 d. iki 1930 m. rugsėjo 15 d. studijavo Prahoje, Čekoslovakijos generalinio štabo akademijoje. 1930 m. spalio 2 d. paskirtas į Vyriausiojo štabo valdybos 1-ąjį skyrių. 1930 m. lapkričio 23 d. jam buvo suteiktas gen. štabo kapitono, 1932 m. lapkričio 23 d. – majoro laipsnis. 1932–1934 m. buvo Vyriausiojo štabo viršininko adjutantas. 1934 m. rugsėjo 18 d. perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką, o 1935 m. liepos 20 d. – į III pėstininkų divizijos štabą 1-ojo skyriaus viršininku. 1937 m. vasario 16 d. jam suteiktas gen. štabo pulkininko leitenanto laipsnis. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą, ėjo Ketvirtojo pėstininkų pulko vado padėjėjo pareigas. 1940 m. liepos 16 d. paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadu. Likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 16 d. buvo paskirtas į Raudonosios armijos 234-ąjį šaulių pulką ir kartu vykdė Pirmojo pėstininkų pulko likvidacinį darbą. 1940 m. spalio 26 d. pasirašė likvidacinį Pirmojo pėstininkų pulko įsakymą.

1941 m. žiemą iš tarnybos buvo atleistas ir repatrijavo į Vokietiją. Kilus karui grįžo į Lietuvą. 1941 m. spalio 24 d. paskirtas lietuviškų savisaugos dalinių Šiaulių apygardos vado padėjėju. Nuo 1942 m. – Lietuvos laisvės armijos narys (Kauno apygarda). 1944 m. vasario 4 d. buvo priimtas į Vietinę rinktinę, paskirtas jos štabo 2-ojo skyriaus viršininku. 1944 m. gegužės 15 d. vokiečių suimtas, išvežtas į Salaspilio koncentracijos stovyklą, vėliau į Štuthofo konclagerį. 1945 m., kai Štuthofo lageris buvo evakuotas, Gdynėje jam pavyko pabėgti. Išvyko į Vokietiją, ten susirado šeimą. 1945 m. birželio 21 d. įsteigus Lietuvos

Aleksandras Andriušaitis (VDKM)

717 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 75; f. 513, ap. 1, b. 387, 1. 529; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 2, p. 62–63.

Raudonojo Kryžiaus Regensburgo skyrių, kuri laiką buvo jo valdyboje. 1947 m. Seifelde suformavus Sargybos kuopą, lietuvių pavadintą DLK Algirdo vardu, tapo jos vadu. Nuo 1949 m. gyveno JAV, nuo 1951 m. dirbo rusų kalbos dėstytoju Sirakūzų universitete, 1957 m. įgijo magistro laipsnį. Bendradarbiavo „Mūsų žinyne“, „Karde“, „Karyje“. Vienas iš „Lietuvių enciklopedijos“ bendraautorių. Dalyvavo Ramovės veikloje. Mirė 1967 m. spalio 25 d., palaidotas Čikagoje.

Apdovanotas: DLK Gedimino 4-ojo ir Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

Žmona Olga, duktė Aleksandra Jadvyga.

BAIGIAMASIS ŽODIS

1918 metais Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, tuojau pat buvo pradėtos kurti ir valstybinės institucijos. Tų pačių metų pabaigoje atkuriamą kariuomenę. Ji buvo pradėta formuoti Vilniuje, įsteigiant Pirmąjį pėstininkų pulką (1918 m. lapkričio 23 d.).

Pulkas buvo formuojamas sudėtingomis Lietuvos kaip valstybės pripažinimo sąlygomis, besikuriančioms valstybinėms institucijoms neturint beveik jokių resursų, gresiant užpuolimo pavojui.

Pulko formavimo vieta buvo pasirinktas Alytus – toliau nuo artėjančio bolševikų fronto. Buvo tikimasi, kad lietuvių gyvenamose teritorijose pulką bus lengviau sukomplektuoti ir aprūpinti.

Jau pačioje pradžioje buvo susidurta ne tik su materialinių resursų stygiu. Pulko karininkai pasiskirstė į dvi stovyklas – senuosius ir jaunosius karininkus, karo mokyklas baigusius jau Pirmojo pasaulinio karo metais. Kaip parodė pirmieji mėnesiai, laimėjusi jaunųjų karininkų stovykla, deja, neišvengė apmaudžių klaidų, kurių pasekmės pulkui buvo gana skaudžios. Tai labai aiškiai parodė pirmosios didelės kautynės su bolševikais ginant Alytų. Pulkas, spaudžiamas gausesnių priešininko jėgų, patyręs didelių nuostolių, buvo išblaškytas ir priverstas iš miesto trauktis. Tačiau sutelkus likusią pulko dalį, remiant vokiečiams, Alytų pavyko atsiimti. Turėtos pozicijos buvo susigrąžintos, pavojus Kaunui nebegrėsė.

Pulko formavimo darbą sutrukdė ne tik pralaimėjimas prie Alytaus, bet ir kariuomenės vadovybės sprendimas nuo pulko atskirti 3-įjį batalioną ir pavedimas formuoti jį iš naujo.

Pulkas buvo baigtas formuoti tik 1919 m. liepos 3-iąją, vykstant intensyvioms Nepriklausomybės kovoms su bolševikais. Ši aplinkybė atskleidžia, kokiomis sąlygomis buvo atkuriamą Lietuvos kariuomenę.

Kaudamasis dėl Lietuvos laisvės, pulkas perėjo visus frontus – bolševikų,

bermontininkų, lenkų. Jis ypač pasižymėjo kovose su bolševikais ir bermontininkais. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, pulkas iki 1923 m. gegužės ir toliau gyveno karo sąlygomis – vieno bataliono pajėgomis saugojo demarkacijos linijos su Lenkija barą.

Viena iš pulko problemų buvo dažna vadų kaita ir jų ilgas laikinas pareigų ėjimas. Nors laikinieji pulko vadai savo pareigas stengėsi atlikti gerai, laikinumo faktorius neigiamai veikė tiek juos, tiek pulko karininkus.

Beveik visą pulko egzistavimo laikotarpį vadovybei teko susidurti su karių drausmės problema. Viena iš šio reiškinių priežasčių buvo nepatenkinamos pulko buities sąlygos – gerų kareivinių trūkumas. Iki 3-iojo dešimtmečio vidurio pulko kariai buvo apgyvendinti kareivinėms menkai pritaikytose patalpose.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, pulko vadovybė pademonstravo gerą pasirengimą ir, sėkmingai įvykdžiusi mobilizaciją, performavo pulką pagal karo meto reikalavimus.

Perdislokuotas į Vilnių, ten, kur ir buvo pradėtas formuoti, pulkas naujoje vietoje sugebėjo greitai ir operatyviai įsikurti ir tuo pačiu metu vykdyti rimtas užduotis.

Sovietų okupaciją pulko kariai sutiko priešiška, įvairiomis pasyvaus pasipriešinimo formomis: garsiai reiškiamu nepasitenkinimu, antisovietiniais šūkiiais, blogėjančia drausme, pabėgimais iš pulko, tačiau tai jau nieko nebegalėjo pakeisti.

Pulko istorija baigėsi taip, kaip ir visos Lietuvos kariuomenės istorija – likvidavimu.

P R I E D A I

Priedas Nr. 1

Petras Vaičiūnas

Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko daina

Mūsų pulkas – pulkas pirmas!

Gimtam Vilniuj jis sukurtas!

Alytuj jis gavo krikštą!

Nebaisus jam priešo smurtas!

Gimta žemė mus tespiečia!

Marš marš, gediminiečiai!

Nuo Bružų net lig Kalkuonės

Mes laukus nuo priešų valėm.

O Radviliškio kautynės

Žygiais šaukia, ką mes galim.

Skris toli mūs žygių garsas!
Ei, valio! Mes, vyrai narsūs!
Mus globoja Gediminas!
Vargas tam, kas ardo tvarką!
Narsiai plaka mūsų širdys.
Tvirtos rankos ginklą laiko!
Gimta žemė mus tespiečia!
Žengte marš, gediminiečiai!
Mūsų pulkas – brolių pulkas.
Budriai žiūrim mes į vadą.
Lai dėl Vilniaus, lai dėl jūros
Nors į ugnį vadas veda!
Skris toli mūs žygių garsas!
Ei, valio, mes vyrai narsūs!

Priedas Nr. 2

Kariuomenės vado brg. gen. Stasio Raštikio kalba, pasakyta 1938 m. rugpjūčio 25 d. pulko 20 metų sukakties proga:

„Visa mūsų kariuomenė šiandien sveikina savo vyriausiąjį pulką, švenčiantį jau dvidešimtąją metinę sukaktį.

1-ojo pėst. D. L. K. Gedimino pulko kūrimosi sąlygos, jo istorija ir garbingi žygiai per karą dėl Lietuvos nepriklausomybės visiems mums yra labai gerai žinomi. Jūs, gediminėnai, galite tikrai didžiuotis, turėdami garbę tarnauti mūsų pirmajame pulke. Bet visada atsiminkime, kad vien pasididžiavimo neužtenka. Pirmiausia reikia gerbti savo pulką, jo praeities žygius, tuose žygiuose pasižymėjusius karius – karininkus, puskarininkius ir kareivius, bet ypatingai tuos, kurie pulko garbingųjų kautynių lauke už savo Tėvynę, taigi ir už mus, paguldė savo galvas. Tokių didvyrių jūsų pulkas turi gan daug, priešaky su žuvusiu kautynėse pulko vadu karininku Juozapavičiumi. Garbė jiems, bet garbė ir pulkui, kuris juos davė.

Geriausiai tuos didvyrius pagerbsime, jei patys būsime verti jų palikimo, t. y., jei taikos metu būsime geri piliečiai, dori ir darbštūs žmonės, drausmingi ir patriotingi kariai, o karo metu visi, kaip vienas, narsūs, ryžtingi, pasišventę ir baisūs priešui Tėvynės gynėjai. Pulko dvidešimtmečio proga mūsų Vyriausiojo Ginkluotųjų Jėgų Vado akivaizdoje dar kartą kiekvienas sau ir visi kartu pasiryškime tik tokiais ir būti.

Per dvidešimtį metų pulkas padarė didelę pažangą visose srityse. Pirmoji pulko kareivinė 1918 m. lapkričio mėnesį Vilniuje buvo Valstybės Tarybos rūmų rūsyje, tuo tarpu šiandien iškilmingai pašventinta jau ne pirmoji iš eilės nauja didelė ir moderniška patalpa kareivinėms. Tas pats ir su ginklais: 1918 metais su dideliais

sunkumais ir kliūtėmis tekdavo rankioti bet kokią tinkamą ar netinkamą ginklą, o šiandien pulkas apginkluotas jau moderniškais ginklais, be to, tą ginklavimą papildė net patys kariai savo lėšomis ir mūsų visuomenė gausingomis aukomis. Šia proga kariams aukotojams ir garbingajai Ukmergės visuomenei už paramą ir aukas širdingai dėkoju.

Dirbkite, gediminėnai, siekite pažangos ir toliau, kad visi jūs, būdami pirmojo pulko kariais, ir visuose savo darbuose visada būtumėte taip pat tik pirmieji.

Džiaugdamasis savo dviejų dešimtmečių praeitimi pulkas didelių iškilmių, ypatingai tokių, kurioms reikia daugiau piniginių išlaidų, nedaro, paaukodamas sutaupytas sumas ginklų fondui. Ši tendencija dabar viešpatauja visoje mūsų kariuomenėje, ir tai yra visai suprantama, nes dabartinis momentas reikalauja rūpintis pirmiausia savo saugumu ir ginklais. Šis įsitikinimas tevadovauja mums ir toliau.

Šiandien Gedimino pulkui suteikė daug garbės savo dalyvavimu šventėje J. E. Ponas Respublikos Prezidentas, tas visų mūsų gerbiamas valstybės vyras, kuris vadovavo mūsų valstybei tada, kada pirmas pulkas kūrėsi, kada jis garbingai kovėsi dėl Lietuvos nepriklausomybės, ir vadovauja dabar, kada tas pats pulkas mini savo dviejų dešimtmečių sukaktį. Šia proga pagerbkime mūsų Vyriausiąjį Ginkluotųjų Jėgų Vadą ir Respublikos Prezidentą, jo garbei sušukdami triskart valio!“

Priedas Nr. 3

VILNIAUS RINKTINĖS Slaptas (Op) ŠTABAS

PANEVĖŽYS, 1939 X 17. 24 00 v.

Nr. 3934

VILNIAUS RINKTINEI ĮSAKYMAS Nr. I.

I dalis

I. APLINKYBĖS.

Sudarytą su SSSR sutartimi VILNIAUS kraštas gražinamas LIETUVAI. Apytikrė LIETUVOS-SSSR siena - kaip duota išsiuntinėtose skaidrėse. Tikslė sienos linija bus nurodyta vėliau.

Įžygiuojančioms į VILNIAUS KRAŠTĄ mūsų kariuomenės dalims gali pasipriešinti vietinis mums priešingas gaivalas ir SSSR kariuomenės nelikviduoti lenkų kariuomenės likučiai.

Tenka skaitytis tiek su tų elementų pasipriešinimu ir sabotazu, tiek su jų partizaniškais veiksmais.

Nepatikrintomis žiniomis lenkų partizanų būriai pastebėti VILNIAUS

mieste ir IGNALINAS, SUJKI rajone.

Yra žinių, kad gali būti užminuotos šios vietos:

VILNIUJE - Žalasis ir Geležinis tiltas, geležinkelio ir vieškelio kryžkelė tarp TRAKŲ ir VILNIAUS,

1. ir 5. pėst. leg. pulkų kareivinės VILNIUJE, SSSR kariuomenės iškasti ir vėliau užlyginti apkasai apie VILNIŲ.

Visas kraštas galutinai nualintas ir išsemtas.

Išvada:

Susidūrimai su partizanais galimi VILNIUJE ir IGNALINAS, SUJKI rajone.

II. UŽDAVINYS VILNIAUS RINKTINEI.

1. Užimti VILNIAUS miestą ir kitus didesnius krašto centrus.

2. Sudrausti ir išvalyti kraštą nuo nepageidaujamo elemento, atstatyti tvarką ir saugumą.

3. Užimti ir saugoti naująją sieną su SSSR iki kariuomenę pakeis pasienio apsaugos policija.

4. Sudaryti įgulas:

VILNIUS,

ŠVENČIONĖLIAI,

VALKININKAS

ir pagal reikalą - mažesnes kitur.

5. Geležinkelių kuopai

Užimti VILNIAUS krašto geležinkelių stotis ir laiduoti jų saugumą.

Geležinkelių kuopa veiks netarpinėje Geležinkelių karo komendanto valdžioje.

III. SUMANYMAS.

1) Administracijos linija saugos dalinių peržengiama vienu laiku pagal atskirai nustatytą ceremonialą.

2) VILNIAUS krašto užėmimą ir valymą vykdyti trimis ruožtais.

I - pirma diena - iki KOLESNIKI, OLKIENIKI, KINOLOWKA (3 km į š. v. nuo RUDOMINO), HST PORUBANEK, WAKA, (prie up. WAKA), BUKISZKI, BOBROWSKIE (10 km į š. nuo VILNIAUS), geležinkelis PODRODZIE iki LATVIJOS.

II - antra diena - iki Vw RAKLISZKI (16 km į v. nuo W. SOLECZNI-

KI), VILNIUS, LIETUVOS–SSSR siena nuo up. NERIS iki LIETUVOS-LATVIJOS sienos.

III - galutinai pasiekti ir baigti išsistatymą sienos apsaugai skirtais daliniais LIETUVOS-SSSR sienoje.

3) VILNIAUS miesto užėmimą vykdyti pagal atskirą planą.

ADMINISTRACIJOS LINIJOS PERŽENGIMAS.

1. Peržengimo diena - X d.

X d. laikoma pirmąja veiksmy d.

X+1 d. - antrąja“

X+2 d. - trečiaja“

Išeities riba žygiui - administracijos linija. Išeities padėtį užimti X d. 05 50 v.

2. Pagrindinėse vorų adm. linijos peržengimo kryptyse prie pat adm. linijos iki 05 50 v. pastatyti radijo imtuvus išklaudyti mano žodį, transliuojamą iš ŠIR-VINTOS telkinio adm. linijos peržengimo punkto. Prie imtuvų, panaudojant reikiamas atsargos priemones, sutelkti galimai didesnį priekinės saugos kareivių skaičių. Prieš tardamas žodį įsakysiu padegti gaires. Tuo metu visose peržengimo vietose artimiausios gairės turi būti uždegtos. Baigsiu komanda „marš į VILNIŲ“, po kurios tuo pat momentu turi pradėti žygį per adm. liniją pirmasis priekinės saugos dalinys. Telkinių vadams per pasienio policiją paskelbti abiejų pusių adm. linijos gyventojams apie sienos peržengimo vietas ir laiką ir nekliudyti telktis žmonėms išklaudyti ceremonialą ir pasižiūrėti žygiuojančios kariuomenės.

Tiems kareiviams, kurie negalės klausytis prie radijo imtuvų tuo pat metu perskaityti „Vilniaus Rinktinės vado žodį peržengiant administracijos liniją“.

3. Adm. linijos peržengimas, žygis, poilsiai ir Vilniaus užėmimas daugelyje vietų bus filmuojamas. Atkreipti dėmesį į žygio drausmę ir įspėti kareivius, kad filmavimo metu dirbtinai ne pozuotų.

4. Mano atsišaukimas „Vilniečiai.“ /lietuvių ir lenkų kalba/ pavesti specialiems pareigūnams žygio metu iškliaudyti kryžkelėse, gyvenvietėse, o sustojus postoviu – postovių vietose ir apylinkėje.

ŽVALGYMAS.

X diena.

Aviacija.

1. - Ar nesuardyti tiltai per up. WAKA ties POGIRY, RADZINKA, WAKA, PAP FBR, WAKA KOWIENSKA;

- per up. NERIS ŽVĖRYNO, ŽALIASIS ir siaurojo geležinkelio tiltai;

- per up. VILNELE /VILEJKA/;

2. ar nekasami apkasai ir ar nėra žmonių susibūrimų /pasirengimo ginti žymių/ šiose kryptyse:

- SEMELIŠKĖS, SENIEJI TRAKAI, POGIRY, NIEMIEŽ;
- VIEVIS, RIKANTAI, LANDVARAVAS, VILNIUS;
- ŠIRVINTOS, MEJSZAGOLA, VILNIUS;
- GIEDRAIČIAI, PODBEREZIE, RZESZA, VILNIUS;
- INTURKĖ, NIEMENCZYN ir INTURKĖ, PODBEREZIE, BEZDANY, VILNIUS;
- Geležinkelis VILNIUS, DAUGPILIS nuo up. NERIS iki sienos su LATVIJA.

3. Ar nedaromos barikados VILNIUS miesto gatvėse.

Žinias suteikti iki 15 00 v. rinktinės štabui ir teigiamu atveju vorų vadams.

4. Išžvalgyti ŠVENČIONĖLIAI, PODRODZIE miškų masyvą, tikslu patikrinti ar nėra didesnis susitelkimas partizanų.

Geležinkelio krypties ir miškų žvalgymo davinius pranešti ŠVENČIONĖLIŲ telkinio vadui X dieną iki 12 00 v.

X+1 diena.

Aviacija.

1. VILNIUS miesto žvalgymas, tikslu patikrinti ar nerengiamas pasipriešinimas miesto gatvėse.

X+2 diena.

1. 3.KP. Žvalgyti iki naujos sienos su SSSR bare: iš pietų vakarų VILNIUS, LYDA geležinkelio išskirtinai, iš šiaurės rytų vieškeliu WILEJKA, MICKYNY, LAWARYSZKI įskirtinai. Dienos būvyje pasiekti JASZUNY, TURGIELE, GULBINĄ, Gut KRUTOGOWKA ribą. Šioje riboje pernakvojus kitą dieną švintant žvalgyti iki sienos su SSSR ir pasiekus ją žvalgymą baigti ir grįžti į VILNIUS, suteikiant žvalgymo metu surinktas žinias 9.PP. kuopų vadams TURGIELE, GULBINĄ, Gut KRUTOGOLOWKA gyvenvietėse.

Žvalgymo kryptys:

- VILNIUS, TURGIELE;
- VILNIUS, MIEDNIKI;
- VILNIUS, KIENA, SZUMSK;
- VILNIUS, MICKYNY, LAWARYSZKI.

Žvalgymui išskirti nedaugiau vieno eskadrono.

2. 1.PP. Judriaisiais daliniais žvalgyti ir valyti iki sienos su SSSR ir iki skiriamosios su ŠVENČIONĖLIŲ telkiniu šiomis kryptimis:

- VILNIUS, Gut KRUTOGOLOWKA, BUJWIDZE;
- VILNIUS, BEZDANY, PUNŽANY;
- VILNIUS, NIEMENCZYN, SUŽANY.

Žvalgymą pradėti švintant. Žvalgymui išskirti nedaugiau vienos kuopos vertės.

3. Aviacija /numatoma/.

Ploto į šiaurės rytus nuo VILNIUS žvalgymas, tikslu rinkti žinias išeinant 9.PP Bn į pasienį su SSSR.

VIII. VADOVIETĖS.

1. Kariuomenės Vado	- KAUNAS,
Kariuomenės PŽRP	- VIEVIS,
Mano iki X. 18. 12 00 v.	- PANEVĖŽYS, o vėliau - UKMERGĖ,
Nuo X+1 d. 14 00 v.	- VILNIUS, buv. sapiorų kareivinės.
Rinktinės PŽRP X. 18 nuo 18 00 v.	- ŠIRVINTOS.
X.d nuo 20 00 v.	- BONDARY.
Vorų viršininkų:	
Pradinės nuo X 17. 20 00 v.	
ŠVENČIONĖLIŲ tlk. V	- SALDUTIŠKIS /SYLGUDISZKI/,
3.KPV	- POPOWSZNA,
2.KPV	- OLKIENIKI.
5/Bn	- KOLESNIKI.

3. X - 1 d. baigiantis.

ŠVENČIONĖLIŲ tlk. V	- ŠVENČIONĖLIAI,
1.PPV	- VILNIUS,
VIEVIO tlk. V	- VILNIUS,
3.KPV	- VILNIUS,
2.KPV	- OLKIENIKI,
5.PP/BnV	- Gut LĒDACISZKI.

PASTABA: 9.PP/Bn sekančią po VILNIAUS užėmimo dieną - RUKOJ-NIE.

Žygio metu vorų vadai pagrindinių jėgų galvose.

D. generolas /-/ VITKAUSKAS,

RINKTINĖS VADAS.

Gen. št. pulkininkas /-/ SPRANGAUSKAS,

ŠTABO VIRŠININKAS⁷¹⁸

718 Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 108–112.

Pirmojo pėstininkų pulko kariai, apdovanoti Vyčio kryžiumi⁷¹⁹

krn. Juozapavičius Antanas
brg. gen. Čaplikas Julius
brg. gen. Ladiga Kazys – 4-ojo ir 5-ojo laipsnio
brg. gen. Rėklaitis Mikas
brg. gen. Jackus Jonas
plk. Genys Petras
gen. št. plk. Skorupskis Vladas – 4-ojo ir 5-ojo laipsnio
gen. št. plk. Sprangauskas Kazys
plk. Šaudzis Vincas – 4-ojo ir 5-ojo laipsnio
plk. Dundulis Povilas – 4-ojo ir 5-ojo laipsnio
gen. št. plk. Čepauskas Albinas – II rūšies
plk. ltn. Bilminas Bronius
plk. ltn. Bužinskas Jonas
plk. ltn. Daukšys Petras
plk. ltn. Murnikas Petras
plk. ltn. Plenta Juozas
plk. ltn. Pošiūnas Antanas – II rūšies
ats. mjr. Džiuvė Adomas
mjr. Repšys Mikas
mjr. Zabulionis Napoleonas
mjr. Žemaitis Antanas
kpt. Bagdonas Stasys
kpt. Durcholc Otto
kpt. Ikamas Vladas
kpt. Kinduris Vincas
kpt. Marcinkevičius Stasys – 4-ojo ir 5-ojo laipsnio
kpt. Povilaitis Antanas
kpt. Treideris Adomas
kpt. Zolotorius Jonas
ltn. Bartasevičius Jonas
ltn. Šmidtas Alfredas
ltn. Zablockas Petras
j. ltn. Sidaravičius Jurgis
j. ltn. Lukoševičius Petras – 4-ojo ir 5-ojo laipsnio
j. ltn. Rulinskas Edvardas

719 Vyčio kryžiaus ir jo ordino kavaleriai // Karys, 1938, Nr. 46, p. 1303–1304.

vrš. Gembickis Bolius – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
vrš. Bagušas Petras
vrš. Stikliūnas Adomas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
vrš. Striupkus Juozas
vrš. Kazlauskas Juozas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
vrš. Valinavičius Stasys
vrš. Šimukonis Juozas
vrš. Umbrasas Kostas
vrš. Dikinis Juozas
vrš. Astrauskas Valerijonas
vrš. Vaickelionis Vladas
psk. Adomavičius Mikas
psk. Antaninas Kazys
psk. Beržinskas Juozas
psk. Budzeika Juozas
psk. Bulota Kazys
psk. Burdulis Vincas
psk. Raguckas Vincas
psk. Lebednikas Feliksas
psk. Veiveris Jonas
psk. Navickas Juozas
psk. Adomavičius Mikas
psk. Knochneris Antanas
psk. Zabarauskas Vincas
psk. Pyragas Antanas
psk. Marcinkaitis Simas
psk. Tutlys Antanas
psk. Lukoševičius Petras
psk. Pampolas Juozas
psk. Sanda Povilas
psk. Matonis Antanas
psk. Jakimavičius Stasys
psk. Daunys Pranas
psk. Stelionis Jonas
psk. Kuosa Juozas
psk. Mikalauskas Leonas
psk. Morkūnas Pranas
psk. Jurkiūnas Petras
psk. Jablonskis Vincas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Musteikis Jonas
psk. Reventas Povilas

psk. Daunoras Petras
psk. Bukučinskas Pranas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Lebednikas Petras
psk. Zalenka Juozas
psk. Skvorcas Jurgis
psk. Stribulskis Jonas
psk. Malinauskas Jurgis – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Grėbliauskas Kazys
psk. Leipus Antanas
psk. Bužinskas Juozas
psk. Ezerskis Aleksas
psk. Krušinskas Juozas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Laurinaitis Baltrus – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Draudželauskas Jonas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Sutkus Stasys – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
psk. Kaganas Volfas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
san. psk. Kutra Jonas
j. psk. Aliulis Juozas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
j. psk. Bučionis Alfonsas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
j. psk. Matusevičius Petras
j. psk. Anza Vincas
j. psk. Urbanėlis Zakaras
j. psk. Juodagalvis Mikas
j. psk. Puiša Juozas
j. psk. Sarulis Pranas
j. psk. Lapinskas Antanas
j. psk. Mėšlius Jurgis
j. psk. Kvietkauskas Jonas
j. psk. Vitkauskas Alfonsas
j. psk. Veiveris Jonas
j. psk. Pupka Jonas
j. psk. Stankevičius Alfonsas
j. psk. Buraitis Matas
j. psk. Orentas Antanas
j. psk. Vižlenskas Juozas
j. psk. Muraška Juozas
j. psk. Zencevičius Juozas
j. psk. Mickevičius Juozas
j. psk. Kuosa Juozas
j. psk. Pimpė Raulynas
j. psk. Stankevičius Jonas

j. psk. Grigonis Antanas
j. psk. Griškaitis Jonas
j. psk. Dirsė Vincas
j. psk. Uždavinyš Benadas
gr. Strazdas Jurgis
gr. Gaidelis Antanas
karo inv. Jurelionis Antanas
karo inv. Pratkevičius Jurgis
eil. Kudzys Pranas
eil. Lekavičius Juozas
eil. Tamošaitis Jonas
eil. Starkevičius Pranas
eil. Mūrinis Jurgis
eil. Žilinskas Antanas
eil. Gusčinas Pranas
eil. Jazenauskas Domas
eil. Javarauskas Vincas
eil. Kuosa Jonas
eil. Šklerys Julius
eil. Lavininkaitis Antanas
eil. Kriaučiūnas Antanas
eil. Juodvalkis Jurgis
eil. Šiugždinis Povilas
eil. Petrukonis Pranas
eil. Džerus Petras
eil. Mikušauskas Pranas
eil. Oškutis Valentas
eil. Kiaulevičius Stasys
eil. Kardišauskas Juozas
eil. Klimantavičius Matas
eil. Šiugždinis Pranas
eil. Rutkauskas Bronius
eil. Žekavičius Bolius
eil. Vingelevičius Mikas
eil. Pasaulis Stasys
eil. Vadeiša Jonas
eil. Mikalajūnas Juozas
eil. Miliūnas Pranas
eil. Mordosas Jonas
eil. Raginė Andrius
eil. Morkūnas Feliksas

eil. Sinkevičius Liudas
eil. Masionis Antanas
eil. Sakalauskas Feliksas
eil. Pipas Kazys
eil. Krasnauskas Mikas
eil. Šuminas Vincas
eil. Kepalas Povilas
eil. Zdanavičius Juozas
eil. Lastauskas Petras
eil. Mališauskas Juozas
eil. Ališauskas Andrius
eil. Pačesa Adomas
eil. Nanartavičius Mikas
eil. Gulbinas Jonas
eil. Šteinbergas Abromas
eil. Maižiešius Kazys
eil. Pocius Kazys
eil. Krikščiūnas Juozas
eil. Gerulaitis Jonas
eil. Obolevičius Jonas
eil. Vaitkevičius Petras
eil. Birfus Judelis
eil. Keršis Antanas
eil. Treideras Simas
eil. Niaura Jonas
eil. Miliauskas Vincas
eil. Petrauskas Pranas
eil. Jakovlis Nikodemas
eil. Sejūnas Kazys
eil. Miškonis Antanas
eil. Mikonis Jonas
eil. Sadauskas Stasys
eil. Liekas Antanas
eil. Novopolskis Jokūbas
eil. Vileita Pranas
eil. Lūšys Pranas
eil. Visockis Pranas
eil. Krikščiūnas Antanas
eil. Svetulevičius Aleksas
eil. Nedzinskas Pranas
eil. Zinkevičius Viktoras

eil. Samuolis Jonas
eil. Raginskas Jonas
eil. Zaborauskas Petras
eil. Degutis Liudas
eil. Skučas Antanas
eil. Miklušis Zenonas
eil. Vasermanas Simas
eil. Bingelis Bernardas
eil. Vizbaras Juozas
eil. Knyšius Jonas
eil. Valickevičius Stasys
eil. Petkevičius Antanas
eil. Stuglys Silva
eil. Meškėla Jonas
eil. Baškevičius Bronius
eil. Miškinis Juozas
eil. Janulevičius Petras
eil. Žukauskas Simas
eil. Taraškevičius Juozas
eil. Gilius-Gilevičius Kazys
eil. Gudmanas Ciprijonas
eil. Belevičius Juozas
eil. Butkevičius Juozas
eil. Jurkštis Vincas
eil. Kugaudas Mikas
eil. Liutkus Juozas
eil. Lūšys Petras
eil. Mėlynis Alfonsas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
eil. Milušauskas Antanas
eil. Rakauskas Petras
eil. Rancevas Izidorius
eil. Šatas Petras
eil. Tulkačiovas Stepas
eil. Žakevičius Bolius
eil. Grigonis Bronius – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
eil. Vaikutis Alfonsas – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
eil. Kaušinis Petras – 2-ojo ir 3-iojo laipsnio
eil. Masionis Teofilius
eil. Kalėda Juozas
eil. Juzėnas Mikas
eil. Valukonis Juozas
eil. Sabeckas Pranas

SANTRUMPOS

adm. – administracija
Ae – aerodromas
AG – artilerijos grupė
AP – artilerijos pulkas
art. – artilerijos
ats. – atsargos
aut. – automobilininkų
AV – artilerijos vadas
avc. – aviacijos
Bn – batalionas
Br. – brigada
brg. gen. – brigados generolas
BrV – būrio vadas
Bn (b-nas) – batalionas
BnTC – bataliono telefono centrinė
BnV – bataliono vadas
Bt. – baterija
BtV – baterijos vadas
BV – brigados vadas
D – divizija
div. gen. – divizijos generolas
DRC – divizijos ryšių centras
DTC – divizijos telefono centrinė
DV – divizijos vadas
dv. – dvaras
eil. – eilinis
Esk – eskadronas
fal. – falvarkas (palivarkas)
gen. – generolas
gen. št. – generalinio štabo
gkl. – ginklavimo
glž. – geležinkelininkų
gr. – grandinis
int. – intendantų
Inž. – inžinerija
inž. – inžinerijos
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas

j. psk. – jaunesnysis puskarininkis
k. – kaimas
kav. – kavalerijos
KKp – kulkosvaidžių kuopa
KmVk – komandos viršininkas
KP – kavalerijos pulkas
Kp – kuopa
KPV – kavalerijos pulko vadas
kpt. – kapitonas
KpV – kuopos vadas
krn. – karininkas
krv – kareivis
KV – kariuomenės vadas
l. k. – lengvasis kulkosvaidis
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
Lpšt – lauko paštas
ltn. – leitenantas
mjr. – majoras
Op – operacinis
OP – operatyvinis
papor. – paporučikis
PD – pėstininkų divizija
PDV – pėstininkų divizijos vadas
pėst. – pėstininkų
Pion. Br. – pionierių būrys
plk. – pulkininkas
plk. ltn. – pulkininkas leitenantas
Pn. – pionierius
poruč. – poručikas
PP – pėstininkų pulkas
pplk. – papulkininkis
PPV – pulko vado padėjėjas
praporšč. – praporščikas
psk. – puskarininkis
PV – pulko vadas
RA – raitoji artilerija
RArt. – raitosios artilerijos
rš. – ryšių
san. – sanitarijos
Sk. – skyrius
s. k. – sunkusis kulkosvaidis

SKEsk – sunkiųjų kulkosvaidžių eskadronas
SPKp – sunkiųjų priemonių kuopa
SSRS (SSSR) – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
š. r. – šiaurės rytai
šrv. – šarvuočių
Št. – štabas
št. – štabo
Tn. Br. – tankų būrys
tsn. – teisininkų
up. – upė
V – vadas
v. – valanda
vald. – valdininkas
VKP(b) – Visasąjunginė komunistų partija (bolševikų)
VV – vadavietė
vet. – veterinarijos
vrš. – viršila

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Krašto apsaugos archyvo prie Krašto apsaugos ministerijos fototeka.
Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 513, 930.
Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondai.
Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, Chicago, 1972.
Aničas Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius, V., 2004.
Jankauskas Vidmantas. Kario kelias, V., 2004.
Jankauskas Vidmantas. Nepriklausomos Lietuvos generolai, V., Dailės akademijos leidykla, 1998.
Galvydis-Bykauskas J. Iš mano atsiminimų // Mūsų žinynas, 1923, t. 5, p. 424–427.
Gen. ltn. Grigaliūnas-Glovackis. 1-ojo pėst. D. L. K. Gedimino pulko pirmosios dienos // Savanoris, 1918–1920, K., 1929, p. 80–85.
Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, V., Leidybos centras, 1998.
Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, V., 2004.
Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 2–8.
Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2, V., 2008.
Martinionis Antanas. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., V., Kardas, 1997.
Surgailis Gintautas. Lietuvos kariuomenės vadai, V., Mintis, 1992.

- Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986.
Pulkin. Grigaliūnas-Glovackis. Mano atsiminimai // Mūsų žinynas, t. 5, K., 1923, p. 428–441.
1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko kūrimasis po 1918.XI.23 // Karys, 1938, Nr. 34, p. 945–946.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

- Abraitis J. – 222
Adamauskas Kazys – 139
Adamkavičius Edvardas – 9, 10, 87, 225
Adomaitis Vladas – 234
Adomavičius Mikas – 272
Adomonis Karolis – 187
Aganauskas Alfonsas – 234
Akėlaitis Juozas – 234
Akstinavičius – 178
Aleknavičius Pranas – 220, 227, 234
Ališauskas Andrius – 275
Ališauskas Kazys – 7, 11, 14, 21, 26, 27, 28, 31, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 54, 55, 57, 67, 72, 74, 76, 79, 80, 84, 85, 86
Aliulis Juozas – 87, 273
Aliulis J. – 104
Ambraziejus Andrius – 112, 196, 197
Ambraziejus Kazys – 117
Andrikonis Juozas – 178
Andriušaitis Aleksandras – 232, 233, 235, 236, 237, 562
Andriūnas Povilas – 196, 197
Aničas Jonas – 18, 21, 22, 32, 34, 35, 36, 243
Antanaitis Alfonsas – 185
Antanavičius Kazys – 191
Antaninas Kazys – 272
Anza Vincas – 273
Arnetauskas Jonas – 187
Asevičius Stasys – 189, 192, 193
Astrauskas Valerijus (Valerijonas) – 103, 272
Augulis Kazys – 116

B

- Bagdonas Leonas – 227
Bagdonas Stasys – 96, 100, 143, 271
Bagušas Petras – 272
Bagužinskas Pranas – 82
Bakanas – 150
Balandis Vilius – 183, 187
Balčiūnas Jonas – 234
Balčiūnas Stasys – 187
Balkūnaitė Katrina – 58
Baltokas Klemensas – 220
Baltrušaitis – 229
Baltušis-Žemaitis Feliksas – 230
Banys Antanas – 195
Baranauskas Juozas – 96
Bareišis Povilas – 191
Barkauskas Juozas – 165
Bartasevičius Jonas – 271
Bartulis Jurgis – 131
Basijokas Jonas – 195
Basiulis Bronius – 106, 154, 155, 167
Baškevičius Bronius – 276
Baukša Juozas – 35
Belevičius Juozas – 276
Belizoko – 36
Belovas – 275
Berger Berta – 117
Bermontas-Avalovas P. – 247
Beržinskas Juozas – 272
Bertsas (Betz) – 84
Bielskutė Adelė – 258
Bilminas Bronius – 14, 24, 28, 31, 32, 42, 52, 66, 83, 86, 94, 103, 106, 271
Bingelis Bernardas – 276
Birfus Judelis – 103, 275
Biržys Petras – 36, 61, 136, 139
Biveinis Jonas – 14, 24, 122, 213
Bizokas Pranas – 14, 27
Bizūnas Antanas – 58
Blažys – 232
Blažys Vincas – 193, 195, 212, 236s

Bobelis Jurgis – 27
Bobinas P. – 95
Brazdžiūnas Kazys – 163
Breikeris – 159
Bruzbartas Vincas – 77
Bučionis Alfonsas – 82, 273
Budionovas – 231
Budrevičienė Anelė – 58
Budrevičius – 54
Budzeika Juozas – 272
Buinikis – 210
Bukučinskas Pranas – 273
Bulharauskas Stepas – 196
Bulota J. – 211, 243
Bulota Kazys – 272
Bulvičius Vytautas – 227, 229
Buraitis Matas – 273
Burdulis Vincas – 272
Butėnas Juozas – 198
Butėnas Jurgis – 195
Butkevičius Juozas – 276
Butkevičius Liudas – 14, 15, 24, 69, 152, 155
Butkevičius Napoleonas – 187, 195
Butkus J. – 54
Butkus Jonas – 165
Butkus L. – 155
Bužeris Artūras – 204
Bužinskas Jonas – 271
Bužinskas Juozas – 273

C

Cijunėlis – 150
Cikota – 68
Cimermanas (Zimmerman) – 64, 66
Ciunis Petras – 139, 156
Chlusievičius Benediktas (Chłusiewicz Benedykt) – 216

Č

- Čaplikas Julijonas (Julius) – 14, 15, 17, 19, 22, 28, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 59, 90, 94, 104, 105, 231, 271
Čenkus Stasys – 96, 118
Čepauskas Albinas – 96, 139, 152, 271
Čeponis J. – 152
Černeckis V. – 240
Černiauskas Pranas (Čiarniauskas) – 14, 19, 24, 45, 52
Černius Jonas – 228, 230, 231, 232, 236
Česnulevičius J. – 78
Četuchinas – 40
Čiulšys Kazimieras – 24

D

- Dačinskas Andrius – 116
Dainius Jonas – 139, 197
Danilevičius Eugenijus – 29
Daugvydas – 164
Daukantas Teodoras – 183, 240, 247
Daukšys Petras – 96, 271
Daunoras Petras – 273
Daunys Pranas – 272
Degutis Liudas – 276
Deveikis Jonas – 163, 166, 168
Davydovas Aleksas – 165
Dikinis Juozas – 272
Diršė Vincas – 274
Dobrickas Ignas – 88
Draudželauskas Jonas – 273
Drufas – 127
Ducholcas Otto (Durchgolc) – 98, 116, 271
Dulinskas Jonas – 191
Dumčius Vladas – 163
Dundulis Povilas – 14, 18, 34, 50, 52, 81, 85, 92, 93, 95, 102, 103, 106, 130, 132, 133, 134, 143, 153, 155, 163, 165, 166, 170, 171, 178, 181, 182, 184, 186, 237, 255, 271
Dutkus Antanas – 217
Džemeraika Juozas – 232
Džerus Petras – 274
Džiuvė Adomas – 61, 84, 88, 106, 271

E

Eibavičius Jonas – 168
Eidimtas Feliksas – 234
Elpern Chaja – 117
Ezerskis Aleksas – 273

F

Falkenhainas (Falkenhayn) – 14

G

Gabriukas – 44
Gaidelis Antanas – 274
Gajus G. – 121
Galvanauskas Ernestas – 116
Galvydis-Bykauskas Jonas – 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 31, 47, 50, 237, 241, 242, 243
Garmus Pranas – 53, 96, 104
Gaučys Vytautas Kazys – 220
Gaudešius Jonas – 115, 122
Gautis Vytautas Kazys – 234
Gavelis – 15
Gavrylovas V. – 51
Gedvilas Mykolas – 234
Gembickis Bronius (Bolius) – 88, 104, 272
Genys Andrius – 164, 165, 167
Genys Petras – 14, 24, 30, 39, 41, 45, 69, 74, 75, 77, 84, 106, 130, 132, 140, 142, 150, 152, 153, 155, 156, 271
Gerulaitis Jonas – 275
Gerulaitis Zenonas – 14, 24, 30, 45, 58, 189
Giedraitis Balys – 14, 53, 189
Gilius-Gilevičius Kazys – 276
Gintautas K. – 202
Gira Liudas – 8, 12
Gladutis Pranas – 9, 11, 14, 24, 31, 41, 61, 90, 123
Glušauskas Antanas – 35
Gorodeckis – 159
Goštautas M. – 48

Grabliauskas Juozas – 134
Grajauskas – 28
Grebliauskas Pranas – 165
Grėbliauskas Kazys – 273
Gricius – 178
Grigaliūnas-Glovackis Vincas – 8, 9, 10, 11, 12, 14, 109, 237, 238, 239, 240
Grigonis Antanas – 274
Grigonis Bronius – 88, 276
Grinius Jonas – 234
Grinius Kazys – 165
Grinkovas – 36
Griškaitis Jonas – 274
Griškelis Vincas – 35
Griškevičius Juozas – 196
Grižas Jonas – 230, 231
Grobmanas Michaelis – 117
Grubliauskas – 54
Grudzinskas – 9, 180
Grudzinskas V. – 9
Gudavičius – 50, 193
Gudavičius Stasys – 165
Gudelis K. – 200
Gudmanas Ciprijonas – 276
Gudrevičius Pranas – 110
Gulbinas Jonas – 275
Gureckis Petras – 14
Gurvičius – 28
Gusčinas Pranas – 274
Gusčius Pranas – 274
Gustaitis Leonas – 198, 199, 202, 205, 211, 215, 217, 220, 223, 224, 226,
227, 237, 259
Gužas – 12

I

Ikamas Vladas – 98, 229, 271
Ingaunis Mečys – 187

J

- Jablonskis Vincas – 272
Jackus Jonas – 70, 87, 88, 106, 271
Jackūnas Stasys – 193
Jakimavičius Stasys – 82, 272
Jakovlis Nikodemus – 103, 275
Janeliūnas Povilas – 236
Jankauskas Vidmantas – 7, 17, 18, 22, 26, 29, 32, 35, 41, 42, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 57, 59, 60, 61, 64, 85, 96, 101, 104, 106, 113, 115, 238, 245, 246, 256
Jankus Aleksandras – 234
Janulevičius Petras – 276
Janulionis L. – 17, 19
Januškevičius Antanas – 187
Jaruševičius Petras – 234
Jasėnas – 159
Jasulaitis Vincas – 96
Javarauskas Vincas – 274
Jazenauskas Domas – 274
Jekelevičius Antanas – 114
Jocius Jonas – 234
Jodko E. – 53
Jokubaitis – 178
Jonikas Jonas – 185
Jonikas Juozas – 192
Jonytis – 159
Josiukas J. – 50, 90
Jucevičius Bronius – 88
Jurelionis Antanas – 274
Jurkštis Vincas – 276
Jurkus Klemensas – 168
Juodagalvis Mikas – 273
Juodelis J. – 212
Juodelis P. – 143, 156, 162
Juodelytė Liucija – 254
Juodišius Leonas – 234
Juodvalkis J. – 104
Juodvalkis Jurgis – 105, 274
Juozapaitis Kostantas – 21
Juozapavičius Antanas – 32, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 134, 211, 237, 243, 244, 271

Jurašas – 166
Jurkiūnas Petras – 272
Jurkštis Vincas – 276
Jurkus Klemensas – 183
Juzėnas Mikas – 88, 276

K

Kačinskas Ranaldas – 105, 163
Kadžys Kazimieras – 24, 106, 166
Kaganas Volfas – 103, 273
Kairiūnas Jonas – 14
Kalėda Juozas – 88, 276
Kalasauskas Mikas – 181
Kalinauskaitė Dominyka – 23
Kolosauskas Mikas – 165
Kamberis – 231
Kamičaitis – 235
Kaminskaitė Janina – 256
Kanclynis – 235
Kanišauskas Julius – 234
Kardišauskas Juozas – 274
Karevičius Bronius – 143, 164, 166, 185, 186, 192
Karvelis Vladas – 205, 206, 207, 208, 210, 237, 258
Kasakaitis J. – 28
Kaušinis Petras – 276
Kavaliauskas Vladas – 234
Kazickas V. – 90
Kazlauskas Juozas – 35, 67, 104, 112, 272
Keblaitis A. – 35, 207, 207, 226
Keršis Antanas – 102, 275
Kemežis Antanas – 54
Kepalas Povilas – 275
Keršys Antanas – 103
Kiaulevičius Stasys – 274
Kibirkštis – 98
Kinduris Vincas – 271
Kioleris (Kehler) – 80, 82, 83
Kitkauskas Petras – 193, 234
Kleščinskis Konstantinas – 141, 145, 147, 149
Klimantavičius Matas – 274

Klimavičius Vincas – 198, 235
Knochneris Antanas – 272
Knyšius Jonas – 276
Kondratavičius Konstantinas – 13
Kostelnauskas Gerardas – 106
Krauskas – 231
Krasnauskas Mikas – 275
Kraucevičius J. – 130
Kraucevičius Juozas – 141
Kraupas – 139
Krikščiūnas Andriejus – 35
Kriaučiūnas Antanas – 274
Kriščiūnas Antanas – 275
Krikščiūnas Juozas – 275
Kriščiūnas Andriejus – 35
Kriugeris (Krüger) – 63, 68, 69
Krušinskas Juozas – 273
Kubilius Jurgis – 11, 241
Kubilius Juozas – 35, 97
Kubiliūnas J. – 235
Kubiliūnas Juozas – 193, 235
Kubiliūnas Petras – 182, 183, 192
Kučaitis Juozas – 234
Kučinskas Kostas – 16
Kudzys Pranas – 88, 274
Kugaudas Mikas – 276
Kulikauskas Jonas – 156
Kulikauskas Stasys – 187
Kundrotas V. – 61, 225
Kuosa Jonas – 274
Kuosa Juozas – 272, 273
Kutra Jonas – 273
Kuzmickas Klemas – 181
Kuzmickas Stasys – 187
Kvedaravičius Pranas – 14, 24, 143, 152
Kvietkauskas Jonas – 10, 16, 273
Kvinta Mikas – 90, 102

L

- Ladiga Kazimieras – 7, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 103, 105, 107, 109, 113, 117, 118, 121, 134, 161, 237, 245, 246, 247, 248, 271
- Landbergis Vytautas – 14, 15, 17
- Lapinskas Antanas – 167, 273
- Lapnickas Jonas – 198
- Lastauskas Petras – 275
- Laugalis – 148
- Laurinaitis Baltrus – 104, 112, 273
- Lavininkaitis Antanas – 274
- Lebednikas Feliksas – 272
- Lebednikas Petras – 273
- Leikas Antanas – 275
- Leipus Antanas – 235, 273
- Lekavičius Juozas – 88, 274
- Lekavičius Bronius – 232
- Leonavičius J. – 155, 163, 176
- Lesčius Vytautas – 7, 9, 10, 11, 14, 18, 19, 21, 26, 27, 31, 32, 33, 35, 36, 36, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 57, 59, 62, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 87, 86, 90, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 116, 129, 133, 134, 135, 137, 148
- Levinas Antanas – 187, 198
- Levinas Jonas – 165, 167
- Levinas – 232
- Liatukas Pranas – 32, 95, 96, 105, 116
- Liauba – 235
- Lickas Antanas – 103
- Ličkus Petras – 152, 163
- Ligeikiutė Emilija – 23
- Linčas Lesejus – 234
- Liutkus Juozas – 276
- Listopadskis Juozas – 165, 166
- Losevičius Juozas – 168
- Łossowski P. – 216
- Lukoševičius Petras – 271, 272
- Lukoševičiūtė Sofija – 259
- Lūšys Petras – 276
- Lūšys Pranas – 275

M

- Mackevičius Kazys – 191, 193
Maižiešius Kazys – 275
Makulavičius Aleksandras – 176
Maliauskas Julius – 88
Malinauskas Jurgis – 68, 104, 273
Mališauskas Juozas – 275
Mankauskienė – 16
Marcinkaitis Simas – 272
Marcinkevičius Stasys – 66, 90, 93, 95, 103, 112, 134, 271
Marčiukaitis Simas – 82
Markovska Rivė – 117
Martinionis Antanas – 215, 218, 222, 224, 270
Martinonis J. – 95
Masionis Antanas – 272, 275
Masionis Teofilis – 87, 276
Maslovas – 235
Mataitis – 68
Matulevičius Julius – 96
Matulionis A. – 230, 232
Matusevičius Petras – 273
Mėlynis Alfonsas – 276
Merkys Antanas – 54, 60, 243, 257
Meškėla Jonas – 276
Mėšlius Jurgis – 273
Mickevičius Juozas – 273
Michelman Judė – 117
Mikalajūnas Juozas – 274
Mikalauskas Leonas – 272
Mikelėnas Aleksandras – 9, 49, 50
Mikučionis Ignas – 227
Mikušauskas Pranas – 274
Miklušis Zenonas – 276
Mikoliūnas Vladas – 196, 197
Mikonis Jonas – 103, 275
Mikuckis J. – 60
Mileika – 231
Miliauskas Vincas – 103, 275
Miliutinas N. – 241

Miliūnas Pranas – 274
Milkevičius S. – 192
Milušauskas Antanas – 276
Mineikis Juozas – 236
Misiukonis Antanas – 103
Miškinis Antanas – 275
Miškinis Juozas – 276
Mitkiewicz Leon – 215
Molotovas Viačeslavas – 228
Mordosas Jonas – 274
Morkūnas Jonas – 234
Morkūnas Feliksas – 274
Morkūnas Pranas – 272
Motiejūnas-Valevičius Jonas – 14
Muraška Juozas – 273
Mūrinis Jurgis – 274
Murnikas Petras – 69, 71, 87, 88, 106, 271
Musteikis Ignas – 15, 18, 19, 22, 23, 26, 30, 32, 35, 37, 44, 48, 49, 50, 51,
52, 56, 80, 83, 138, 237, 250
Musteikis Jonas – 272
Musnickas Vladas – 148

N

Nagius-Nagevičius Vladas – 9, 243
Nanartavičius Mikas – 275
Narbutas Balys – 168
Narijauskas Justinas – 227, 234
Narinkevičius Juozas – 163
Nastopka Stasys – 53, 54, 59, 137, 247
Nasvytis Kazys – 227
Navakas Jonas – 220
Navickas Edmundas – 153, 155, 167, 185
Navickas Juozas – 82, 272
Navickas Petras – 88
Navikevičius J. – 139, 143, 205
Navikėnas – 164
Nedzinskas Pranas – 275
Niaura Jonas – 103, 275
Niselis H. A. (Niessel H. A.) – 113
Norkūnas Petras – 106, 112
Novopolskis Jokūbas – 275

O

- Obolevičius Jonas – 275
- Orentas Antanas – 273
- Osinas Jonas – 234
- Oškutis Valentas – 274
- Ovčėnikas Kondratas – 88

P

- Pačėsa Adomas – 275
- Paliulytė Stefėnija – 246, 248
- Palubinskas – 139
- Pampolas Juozas – 272
- Papečkys J. – 61
- Papečkys Juozas – 51
- Pasaulis Stasys – 274
- Pašys K. – 129
- Paškevičius Bronislovas – 53, 82, 103
- Paškevičius Jonas – 88
- Paškovičius Antanas – 161, 162, 163, 237, 252
- Patalauskas – 139, 275
- Patalauskas Vladas – 165, 181
- Pattas Otto-Adolfas – 167, 226, 227
- Pėčiulionis Motiejus – 53, 54, 66, 68, 73, 74, 80, 81, 82, 85, 95, 103, 109, 112
- Peleckas – 139
- Petkevičius Antanas – 276
- Pėtraitis Antanas – 191
- Pėtrauskas Pranas – 103
- Pėtrukonis Pranas – 82, 274
- Pėtrulaitis Kazys – 187
- Pėtruškevičius Antanas (Pėtraškevičius) – 48, 54, 106
- Pėtruškevičiūtė Ona – 260
- Pėtuchovaitė-Merkienė Aleksandra – 251
- Pimpė Raulynas – 273
- Pipas Kazys – 275
- Pyragas Antanas – 82, 272
- Plenta Juozas – 77, 90, 104, 130, 134, 167, 181, 191, 271
- Plechavičius Povilas – 18, 180, 181, 182
- Pleskevičius P. – 18

Plungė Jonas – 165
Pocius Eduardas – 236
Pocius Kazys – 275
Pošiūnas Antanas – 14, 40, 134, 166, 167, 168, 176, 183, 185, 187, 189, 195,
196, 198, 200, 271
Povilaitis Antanas – 14, 24, 44, 52, 82, 192, 193, 271
Požėla – 242
Pratkevičius Jurgis – 274
Puiša Juozas – 273
Pukys Juozas – 187
Pundzevičius Stasys – 201, 205, 209, 212
Pundzys Martynas – 14
Pukėnas Kazimieras – 226, 230
Pupka Jonas – 273
Purinis – 179
Pžedzieckis Vaclavas (Przedziecki Wacław) – 215

R

Račinonis – 153
Račinskas Antanas – 220, 234
Račkauskas Kazys – 77
Radvilavičius – 159
Radzevičius – 167
Radzevičius Kazys – 77
Radzevičius Petras – 114
Raginė Andrius – 274
Raginskas Jonas – 276
Raguckas Vincas – 87, 272
Rakauskas Petras – 276
Ramanauskas Antanas – 168
Ramanauskas Valerijonas – 31, 32, 35, 49, 50, 51, 52, 237, 244, 245
Ramašauskas Adolfas – 106
Ramoška Vitalis – 219, 220, 234
Rancevas Izidorius – 276
Rašytinaitė Vanda – 58
Raškevičius – 127
Raštikis Stasys – 197, 199, 207, 208, 209, 210, 216, 265
Raugas Boleslovas – 14
Rečys Jurgis Kazys – 234
Repšys Mikas – 106, 271

Rėklaitis Mikas – 55, 67, 78, 93, 106, 116, 132, 152, 155, 186, 187, 188, 189,
192, 195, 196, 198, 237, 256, 157, 258
Rėklaitis Vladas – 207
Reikala – 155
Renfeltaitė Zofija Veronika – 261
Reventas Povilas – 272
Rimas Pranas – 236
Rimeikis J. – 129
Rinkevičius Jurgis – 191
Römer – 63,
Rulinskas Edvardas – 271
Ruseckaitė Vanda Heliudora – 240
Ruseckas P. – 35
Rusteika S. – 192
Rutkauskas Bronius – 274
Rugys A. – 152, 164
Ruzgas P. – 47, 134

S

Sabalys K. – 18, 28, 37, 62, 106, 114, 137, 164
Sabeckas Pranas – 88, 277
Sabeckis Vincas – 187
Sadauskas Stasys – 103, 275
Sakalauskas Feliksas – 275
Sakalauskas Juozas – 181
Samuolis Jonas – 276
Sanda Povilas – 82, 272
Sapranavičius Vladas – 136
Sarulis Pranas – 273
Sasnauskas Č. – 181
Savickas Aleksas – 234
Savickas Stasys – 230
Savukas A. – 95
Sedleckis Česlovas – 21
Sejūnas Kazys – 103, 275
Semaška Antanas – 195
Semaška Jonas – 187
Sergejevas – 212
Sidaravičius Jurgis – 96, 98, 134, 212, 271
Siniakovas Aleksas – 196

Sinkevičius – 168
Sinkevičius Liudas – 275
Sintotas Pranas – 148
Simanauskas – 150
Simanavičius Juozas – 195
Skaržinskas Jurgis Vytautas – 227
Skimundris Silvestras – 14, 19, 24, 52, 85, 106
Skorupskis Vladas – 14, 23, 24, 35, 38, 45, 48, 58, 60, 66, 69, 73, 75, 77,
81, 82, 85, 88, 96, 97, 101, 105, 106, 109, 113, 116, 118, 130, 132, 134, 138, 140,
142, 143, 145, 147, 148, 149, 152, 156, 157, 210, 237, 248, 249, 271
Skorulius Juozas – 157, 159, 160, 237, 251, 252
Skučas Antanas – 276
Skučas Kazys – 35, 36
Skvorcas Jurgis – 273
Slavėnas Stasys – 234
Slavinskas – 139
Sližys Balys – 151, 155
Sluckas Jonas – 139
Smetona Antanas – 112, 116, 182, 207, 208, 209, 210, 231, 232, 240
Sokoliauskas – 116
Somachvalovas Jonas – 234
Sprangauskas Kazys – 60, 90, 106, 112, 219, 227, 270, 271
Sprangeris – 62, 80
Stalaukas Antanas – 163
Stalioraitis Juozas – 234
Stanaitis Juozas – 149, 150
Stankevičius Alfonsas – 273
Stankevičius Jonas – 273
Starkevičius Pranas – 274
Statkus Vytautas – 96, 132
Statkus Vytenis – 7, 133, 151
Statulevičius Povilas – 234
Stelionis Jonas – 272
Stelionis Juozas – 178
Steponavičius Petras – 52, 85
Stikliūnas Adomas – 272
Straleckas Jonas – 234
Strazdas Jurgis – 274
Strazdas Stasys – 165
Stribulskis Jonas – 273
Strikas Jonas – 165

Strikauskas – 211
Striupkus Juozas – 82, 272
Stuglys Silva – 276
Stukas Juozas – 14
Stulginskis Aleksandras – 163
Sudujus – 148
Surgailis Gintautas – 7, 241
Sutkus Jonas – 14, 28, 48
Sutkus Stasys – 273
Svetulevičius Aleksas – 275
Svilas Aleksandras (Svyilas) – 14, 17, 21, 24, 31, 44, 58, 104, 105, 157

Š

Šakelė – 196, 197
Šalkauskiutė Leokadija – 23
Šalovejus – 192
Šarauskas J. – 159
Šatas Petras – 276
Šaudzis Vincas – 14, 23, 24, 28, 31, 38, 45, 69, 73, 77, 109, 113, 114, 130, 134, 165, 166, 237, 253, 254, 271
Šeinas – 28
Šileikis Juozas – 224
Šileris A. – 122
Šilingas L. – 159
Šimanauskas Antanas – 166
Šimkonis Balys – 187
Šimkus Jonas – 137
Šimukonis – 21
Šimukonis Juozas – 82, 272
Šiugždinis Pranas – 274
Šiugždinis Povilas – 82, 274
Šiurna J. – 212, 225
Škirpa Kazys – 97
Šklerys Julius – 274
Šlekaitis Antanas – 234
Šlepetys Juozas – 139, 150, 152, 153, 163, 176, 197
Šliavas Zigmās – 168
Šmidtas Alfredas – 93, 112, 271
Šniaukšta Pranas – 196, 197
Šteinbergas Abromas – 275

Štrausas – 70
Štukas Juozas – 24
Šukys Vincas – 187
Šulga – 38
Šulga J. – 19, 24
Šuminas Vincas – 275
Šurkus Antanas – 186, 189, 195, 196, 226, 230, 231, 232, 237, 260
Šiurna Julius – 198
Šuster Jonė – 117
Švalka Lionginas – 234
Švambaris-Švebrauskas Antanas – 35, 106
Švambarys Jonas – 165
Šveikauskas B. – 127, 139
Šveikauskas Benediktas – 145, 163

T

Talevičius Zigmās – 19, 20, 21, 32, 49, 54
Tamašauskas Juozas – 21
Tamašauskas Pranas – 16, 18, 23, 25, 31, 32, 33, 43, 45, 47, 48, 58, 166, 170, 178, 181, 182, 184, 191, 192, 193, 195, 197
Tamkevičius Motiejus – 88
Tamošaitis Jonas – 88, 104, 274
Tamoševičius Pranas – 14
Tarasevičius – 51
Taraškevičius Juozas – 276
Todė – 159
Totilas Pranas – 185
Treiderienė Marija – 23
Treideris Adomas – 40, 92, 93, 106, 112, 181, 184, 271
Treideris Simas – 103, 275
Tvaronas Pranas – 25, 26
Tveraga Antanas – 234
Tulkačiovas Stepas – 276
Tumas Juozas – 14, 19, 27, 28
Tutlys Antanas – 272

U

- Uginčius Pranas – 193
- Ukelis – 163
- Umbrasas Bronius – 234
- Umbrasas Kostas – 272
- Urbanėlis Zakaras – 273
- Urbonas Aleksas – 165
- Urbutis Vincas – 193, 198
- Uždavinys Benadas – 274
- Užga Simas – 9, 11, 14, 16, 24, 35

Ū

- Ūselis Juozas – 191

V

- Vadeiša Jonas – 274
- Vaickelionis Vladas – 272
- Vaičiūnas Petras – 194, 264
- Vaidakavičius – 163
- Vaikutis Alfonsas – 276
- Vaitiekavičius A. – 52
- Vaitkevičius Petras – 103, 275
- Valaitis Jeronimas – 104, 139, 143, 145
- Valaitytė Marija – 59
- Valatka Antanas – 131
- Valatka Leonas – 131
- Valickevičius Stasys – 276
- Valinavičius Stasys – 104, 272
- Valiukonis Juozas – 88, 104
- Valiušis Stasys – 165, 198, 234
- Valiuškis S. – 212, 224, 225
- Valterienė Marija – 23
- Valtis Jurgis – 191
- Valukonis Juozas – 276
- Vasermanas Simas – 276
- Vasiliauskas Viktoras – 106
- Vasiukovas – 36
- Vavilovas – 36

Veiveris Jonas – 103, 272, 273
Vendziagolskis (Węndziagolski) – 120
Velkas (Velck) – 84
Velykis Mykolas – 22, 25, 26, 27, 30, 238
Vildžiūnas J. – 212
Vileita Pranas – 275
Vileris Emilis – 157
Vingelevičius Mikas – 274
Vinkleris – 63, 68, 70
Vinkšnelis Povilas – 181
Viršila Ignas – 198, 210, 212, 214
Visockis Pranas – 275
Vitkauskas Alfonsas – 103, 273
Vitkauskas Vincas – 218, 219, 220, 222, 270
Vitkus A. – 78
Vizbaras Juozas – 276
Vižlenskas Juozas – 273
Volbekas Leonas – 165
Voldemaras Augustinas – 11, 168, 182, 183, 244, 248
Volkovas Foka – 88

Z

Zabarauskas Vincas – 272
Zaborauskas Petras – 276
Zaborskis Juozas – 185
Zablockis (Zablockas) Petras – 99, 271
Zabulionis Neapolis – 271
Zalatorius J. – 90
Zalenka Juozas – 273
Zaskevičius Stasys – 39, 40, 47, 49
Zdanavičius – 54
Zdanavičius Juozas – 274
Zencevičius Juozas – 273
Zeschau V. – 62, 63, 64, 68, 70, 72, 80, 83
Zingeris – 28
Zinkevičius Viktoras – 275
Zolotorius Jonas – 271

Ž

Žadeika Vaclovas – 32, 45, 90, 106, 116

Žaliaduonis Vincas – 220, 235

Žekavičius Bolius – 274, 276

Žekauskas Adomas – 116

Želigovskis Liucijanas – 131

Žemaitis Antanas – 14, 19, 21, 24, 30, 38, 39, 40, 41, 52, 58, 70, 71, 72, 73, 76, 106, 122, 271

Žilinskas Antanas – 82, 274

Žiška Jonas – 157

Žukas Konstantinas – 49, 50, 51, 52, 54, 58, 78, 89, 90, 247

Žukauskas – 211

Žukauskas Silvestras – 59, 60, 61, 62, 64, 78, 79, 89, 91, 93, 95, 96, 103, 104, 151

Žvirblis – 178

Žukauskas Simas – 276

SERIJOS „LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA“ IŠLEISTA:

1. Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai 1990–1991, V.,-2003, 222 p.
2. Surgailis Gintautas. Lietuvos karinis laivynas. 1935–1940, V., 2003, 208 p.
3. Kazakevičius Vytautas. Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II - XII - XIII amžius), V., 2004, 136 p.
4. Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose. 1918–1920, V., 2004, 498 p.
5. Aničas Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius. 1894 02 13–1919 02 13, V., 2004, 124 p.
6. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 1. 1991 Nr. 222–355. 1992 Nr. 01-479, V., 2004, 512 p.
7. Juodagalvis Jonas. Švenčionių krašto savanoriai. 1918–1920 m, V., 2005, 236 p.
8. Surgailis Gintautas. Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993, V., 2005, 345 p.
9. Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose, V., 2005, 472 p.
10. Raubickas Eugenijus. Ženklas ant munduro, V., 2005, 294 p.
11. Gečas Steponas. Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte, V., 2005, 232 p.
12. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 2. 1992 Nr. 480-749, V., 2006, 374 p.
13. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 3. 1992 Nr. 750-975, V., 2006, 86 p.
14. Aničas Jonas. Generolas Silvestras Žukauskas. 1861–1937, V., 2006, 294 p.
15. Surgailis Gintautas. Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais, V., 2008, 247 p.

UDK 356(474.5)(091)
Su75

Gintautas Surgailis
PIRMASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIŠČIO
GEDIMINO PULKAS

Atsakingasis redaktorius dr. Steponas Gečas
Recenzentas doc. dr. Vytautas Lesčius
Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis
Viršelio dailininkas Inga Dambrauskienė
Maketavo Inga Dambrauskienė

Tiražas 500 egz.

2011 03 15 . Užsakymas GL-212
Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius, www.kam.lt.
Krašto apsaugos ministerijos bendrųjų reikalų departamento
Informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius.
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

ISBN 978-609-412-011-4